

# HET TOONEEL

---

ORGAAN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND

UITGEGEVEN ONDER LEIDING VAN HET HOOFDBESTUUR

HOOFDREDACTEUR:

J. SIMONS Mz.

---

Zeventiende Jaargang.  
1887/1888.

---

AMSTERDAM — A. RÖSSING

**Nederlands Theater Instituut  
Herengracht 166-168  
1016 BP Amsterdam**

# INHOUD VAN JAARGANG XVII.



Bladz.

## OFFICIEELE MEDEDEELINGEN :

Staat van het Verbond . . . . .	73
Rekening en Verantwoording (1886—'87 van het Verbond. . . . .	76
Mededeelingen . . . . .	77, 78, 169
Beschrijvingsbrief 18e Alg. Vergadering . . . . .	137
Verslag Alg. Vergadering . . . . .	169

## TOONEELSCHOOL :

Programma . . . . .	1
Rekening en Verantwoording 1886—'87 . . . . .	77
Leden der Commissie van Toezicht. . . . .	77
Verslag Overgangs- en Eind-examens . . . . .	79
Optreding te Tiel . . . . .	81

## *Officiëus Gedeelte :*

PROF. J. A. ALBERDINGH THIJM, Aan Vondel (Sonnet) . . . . .	9
DR. JAN TE WINTEL, De Opvoerbaarheid van Vondels tooneel- stukken . . . . .	10
A. REYDING, De Costumeering van de „Ghijsbrecht” . . . . .	34
L. SIMONS MZ., Vondels Jeftha . . . . .	40
A. L. LOFFELT, Een en ander over de Bruiloft van Kloris en Roosje . . . . .	82
Id., De Nieuwjaarswensch in „De Bruiloft van Kloris en Roosje” . . . . .	94
Thomasvaer: Volkstype en Kroniekschrijver . . . . .	99
Thomasvaer: Vaderlander en Amsterdammer . . . . .	141

	Bladz.
TACO H. DE BEER, Op Slot, tooneeloefening naar Berth.	
Auerbach . . . . .	166
L. S., Boekaankondigingen . . . . .	158
L. S., Tooneeloverzicht, Mei—Dec. '87 . . . . .	111
JEAN VALJEAN, Het Tooneel te Rotterdam, September—Dec. '87	129
Dec. '87—Mei 1888 . . . . .	193
Onze Gezelschappen . . . . .	70
Lijst van opgevoerde stukken, Mei—Dec. 1887 . . . . .	133
Dec. '87—Mei 1888 . . . . .	208
Bladvulling . . . . .	72

---

OFFICIEEL GEDEELTE.

---

# PROGRAMMA VAN HET ONDERWIJS

TE GEVEN AAN DE

**TOONEELSCHOOL**

**GEDURENDE DEN CURSUS 1887--1888.**

---

*COMMISSIE VAN BEHEER EN TOEZICHT:*

de HH. Prof. B. J. STOKVIS, *Voorzitter.*

„ J. A. ALBERDINGK THIJM, *Onder-Voorzitter.*

Jhr. Mr. J. F. BACKER, *Secretaris.*

A. ISING.

J. HASPELS.

W. F. LOMAN, } *Gedelegeerden der Maatschappij*

Dr. H. C. ROGGE, } „*Tot Nut van 't Algemeen*”.

Mevr. O. WÜSTE—VON GÖTSCH,

Freule E. J. BICKER,

\_\_\_\_\_ }  
Mevr. L. C. BOISSEVAIN—TOE LAER,

„ E. GOMPERTZ—JITTA,

} *Dames-Patronessen.*

**Directeur :** de Heer S. J. BOUBERG WILSON.

Inwonende **Directrice :** Mevr. de Wed. H. RENNEFELD—LOWENSTAM.

---

**Onderwijs wordt gegeven door :**

Mw. CHR. STOETZ,	in	<i>Voordracht en Spel op het Tooneel.</i>
den Hr. A. J. LE GRAS,	"	<i>Voordracht en Kunst van Grimeeren.</i>
Mej. TITIA VAN GELDER,	"	<i>Voordracht van vreemde Talen.</i>
Mej. AAFKE KUIJPERS,	"	<i>Uitspraak en Stemvorming.</i>
den Hr. THEO. C. SIMONS,	"	<i>Hoogere Mimiek, Kunst van Costumeeren,</i>
	"	<i>Aesthetica en Teekenen.</i>
den Hr. A. REIJNDING,	"	<i>Costuumkunde.</i>
	"	<i>Techniek van het Drama.</i>
den Hr. S. J. BOUBERG WILSON,	"	<i>Geschiedenis der Dramat. Letterk., Lezen,</i>
	"	<i>Vaderlandsche en Algemeene Geschiedenis.</i>
den Hr. A. J. VAN DRAGT,	"	<i>Nederlandsche Letterkunde.</i>
den Hr. L. SIMONS, MZ.,	"	<i>Nederlandsche Taal.</i>
Mej. M. J. L. SMITS,	"	<i>Fransche en Hoogduitsche Taal- en Letterkunde.</i>
Mej. F. P. VAN OVERZEE,	"	<i>Engelsche Taal.</i>
Dr. F. L. ABRESGH,	"	<i>Mythologie en Kennis der Oudheid.</i>
den Hr. A. D. HAGEDOORN,	"	<i>Land- en Volkenkunde.</i>
Dr. N. P. KAPTEJN,	"	<i>Rekenen.</i>
Mej. N. STEMMERIK,	"	<i>Costuummaaien.</i>
den Hr. W. J. C. DE BLÉCOURT	"	<i>Schermen } en Mimische en Plastische</i>
den Hr. J. M. G. E. WITT,	"	<i>Dansen } Oefeningen.</i>

**Overzicht van het getal Lesuren in de week :**

Vakken:		Klassen:				
		I,	II,	III,	IV,	V.
I.	Lezen . . . . .	5	5	5	—	—
	Voordracht en Spel (Mw. Stoetz) . . . . .	—	1	1	6 1/2	6 1/2
	Voordracht en Grimeeren (de Hr. Le Gras) . . . . .	—	—	—	3 1/2	3 1/2
II.	Lezen en Voordracht in Franschen Hoogd . . . . .	—	1	1	2	2
III.	Uitspraak en Stemvorming . . . . .	4	1	1	2	2
IV.	Hoogere Mimiek en Costumeeren . . . . .	—	—	—	1	1
	Costuumkunde . . . . .	—	—	—	1 1/2	1 1/2
V.	Techniek van het Drama . . . . .	—	—	—	1	1
	Geschiedenis der Dramat. Letterk. . . . .	—	—	—	1	1
VI.	Aesthetica . . . . .	—	—	—	1	1
	Teekenen . . . . .	1 1/2	1 1/2	1 1/2	1 1/2	1 1/2
VII.	Nederl. Taal en Letterk. (de Hr. Simons), . . . . .	3	3	3	2	—
	id. id. id. id. (de Hr. v. Dragt). . . . .	—	—	1	1	1

		Klassen:				
Vakken:		I,	II,	III,	IV,	V.
VIII.	Fransche Taal en Letterkunde. . . . .	5	4	4	3	3
IX.	Hoogduitsche Taal en Letterkunde. . . . .	—	2	2	2	2
X.	Engelsche Taal. . . . .	—	—	—	1	1
XI.	Vaderlandsche Geschiedenis . . . . .	1	1	1	—	—
	Algemeene Geschiedenis. . . . .	2	2	2	2	2
XII.	Mythologie en Kennis der Oudheid. . . . .	—	—	—	1	1
XIII.	Land- en Volkenkunde. . . . .	1	1	1	—	—
XIV.	Rekenkunde. . . . .	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	—	—
XV.	Costuumnaaien. . . . .	—	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{3}$	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{3}$
XVI.	Schermen, Dansen en Mim. en Plast. Oef. . . . .	4 $\frac{1}{2}$	4 $\frac{1}{2}$	4 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$
Totaal . . . . .		25 $\frac{1}{2}$	30	31	37	35

N.B. De eerste drie klassen vormen de Voorbereidende Vakschool; de Vakschool zelve bestaat uit de klassen IV en V. — »Grimeeren» wordt, alleen in de Vde kl., gegeven op de aren van Voordracht, wanneer de gelegenheid zich daartoe voordoet. — Mej. Kuipers geeft hare lessen slechts van October tot aan Juni. — Kl IV doet alleen meê aan »Hoog. Mimiek en Costumeeren» als dit noodig is voor de practische oefeningen in Kl V. De leerlingen van Kl. I doen aan »Teekenen» mee, wanneer plaatsgebrek dit niet verhindert. — Om bijzondere redenen volgt Kl. III nog het onderwijs in »Rekenen» en »Vaderl. Geschied.»; krijgt kl. II reeds »Hoogduitsch» en ontvangt kl. I geen onderricht in »Costuumnaaien.»

### Nadere omschrijving van het Onderwijs.

#### I. Lezen, Voordracht en Spel.

- Kl. I, II, III. Het Leesonderricht strekt ter voorbereiding van de lessen in Voordracht, en stelt zich ten doel zoowel het gelezene goed te doen begrijpen, als eene zuivere uitspraak en een natuurlijken leestoon te doen verkrijgen.
- Kl. III, IV. Oefeningen in Voordracht van proza en poëzie uit onzen tijd. — Een aanvang wordt gemaakt met de Lectuur en Voordracht van classieke dichtwerken. — Oefeningen in het spelen van kleine en eenvoudige tooneelstukjes.
- Kl. IV, V. Voortzetting en uitbreiding der Voordracht van classieke en moderne dichtwerken. — Id., id. der oefeningen op het tooneel, door de vertooning van moeilijker moderne dramatische werken en fragmenten van het classieke repertoire.

## II. Voordracht in Fransch en Hoogduitsch.

- Kl. II—V. Deze lessen worden gegeven met het doel, om door het overwinnen der moeilijkheden aan het lezen in vreemde talen en aan de uitspraak van deze verbonden, zoowel eene goede voordracht der leerlingen te verkrijgen, als hunne stemmiddelen te ontwikkelen. Dit onderricht strekt dus ter aanvulling van het sub I en II genoemde.

## III. Uitspraak en Stenvorming.

- Kl. I—V. Door dit onderwijs tracht men de fouten in spraak en uitspraak, zoo voor klinkers als medeklinkers, te verbeteren; de stem te ontwikkelen, en het gehoor te oefenen, zoowel bij het spreken en lezen, als óók door middel van den zang.

## IV, a. Hoogere Mimiek en Costumeeren.

- Kl. (IV), V. Onder „Hoogere Mimiek” wordt verstaan: onderricht in het aannemen van academische standen en het vormen van groepen, het voorstellen van allerlei karakters en de uitdrukking van hartstochten. — Door oefeningen in de „Kunst van Costumeeren” moeten de leerlingen leeren zich te kleeden en te bewegen, hoofdzakelijk in het classiek costume en dat uit de XVIIde eeuw.

## IV, b. Costuumkunde.

Als voordracht wordt den leerlingen een beknopt, maar zoo volledig mogelijk overzicht gegeven van de geschiedenis der kleederdrachten, toegelicht door platen, teekeningen en, soms ook, door werkelijke costumes e. a. voorwerpen. De leerlingen houden aantekening van het gesprokene en teekenen de ter verduidelijking op 't bord gemaakte schetsen na. — Aan 't eind van iederen cursus wordt het een en ander meegegeeld van de kleurenleer in verband met de compositie van costumes.

- Kl. IV, V. 1<sup>o</sup> jaar. Inleiding. Geschiedenis van het costume op het tooneel. Historische kleederdrachten in de Oudheid en Middeleeuwen.  
Kl. IV, V. 2<sup>o</sup> jaar. Costumes van den Renaissance- en den Nieuwen tijd.

## V. Techniek van het Drama en Geschied. der Dramat. Letterk.

- Kl. IV, V. Wezen en inrichting van het drama in zijne verschillende soorten. — Literarische en technische critiek. — Een en ander over de inrichting van het tooneel, en den heden-daagschen toestand van tooneel, tooneelspeelkunst en tooneelletterkunde in Nederland, Frankrijk en Duitschland.  
Kl. IV. Algemeene Geschiedenis van de dramatische letterkunde der Grieken en Romeinen en van de Middeleeuwen.  
Kl. V. Id. id. van de voornaamste volkeren in den Nieuwen tijd.

## VI. Aesthetica en Teekenen.

- Kl. IV, V. Door „Aesthetica” worden algemeene grondbegrippen van het schoone in de beeldende kunsten gegeven en opmerkingsgave en oordeel gescherpt door de beschouwing van verschillende kunstwerken in musea en op tentoonstellingen.



- Kl. I—V. Het teekenonderwijs wil, naast oefening van oog en hand, de aankweeking van den schoonheidszin en moet bovendien zooveel kennis van het gelaat geven als onontbeerlijk is voor het volgen der lessen in Mimiek en Grimeeren. De leerlingen werken naar voorbeelden, pleistermodellen en de natuur.

#### VII. Nederlandsche Taal- en Letterkunde.

- Kl. I, II, III. Het onderricht in de taal beoogt uitsluitend een practisch doel. Van de „spraakkunst” wordt slechts geleerd wat noodig is voor het zuiver schrijven en 't begrijpen der moedertaal. Veel zorg wordt besteed aan het tot bewustzijn brengen van de beteekenis der woorden, terwijl ook het uitdrukken der gedachten door spreek- en steloefeningen wordt bevorderd.
- Kl. IV. Herhaling en uitbreiding van het in de vorige klassen geleerde. — De kennis van de beteekenis der woorden wordt bevorderd door het zoeken der tegenstellingen, — het onderscheiden der synoniemen en de studie der woordvorming. — Spreek- en steloefeningen naar aanleiding van thuisgelezen en in de klasse besproken proeven van dramatische letterkunde.
- Kl. III. Letterkunde van de XIXe eeuw.
- Kl. IV. Lezen en verklaren van dicht en ondicht uit de XVIIe en XVIIIe eeuw, waarbij vooral de dramatische letterkunde beoefend wordt. Historische toelichtingen.
- Kl. V. Geschiedenis der letterkunde. — Lezen en verklaren van classieke drama' in nieuwe vertalingen.

#### VIII. Fransche Taal- en Letterkunde.

- Kl. I. Zooveel mogelijk in overeenstemming met de wijze waarop de moedertaal wordt aangeleerd, tracht men de leerlingen zich het Fransch te doen eigen maken door, naar een systematisch ingericht handboek, woorden en zinnen van buiten te laten leeren en daaraan lees- en vertaal oefeningen te verbinden.
- Kl. II, III. Voortzetting en uitbreiding van het onderwijs der vorige klassen, volgens dezelfde methode. — Lectuur en vertaling van eenvoudige prozastukken en gedichten.
- Kl. IV, V. Lezen, verklaren en vertalen van classieke tooneelstukken, óók van de XIXde eeuw. — Poëzie, maar vooral proza wordt uit het hoofd geleerd en telkens herhaald, ten einde woorden, vormen en zinswendingen zich vast in het geheugen te doen prenten. — NB. Het onderwijs wordt in ieder der beide klassen afzonderlijk gegeven.

#### IX. Hoogduitsche Taal- en Letterkunde.

- Kl. III. Eerst nadat, in een 2-jarigen cursus, de noodige vorderingen in het Fransch zijn gemaakt, wordt met Duitsch begonnen. De taalregels en vormen worden met behulp eener grammatica aangeleerd; hierbij wordt meer in 't bijzonder op de punten van overeenkomst en verschil met het Nederlandsch gewezen, en door lectuur de woordenkennis bevorderd.<sup>1)</sup>
- Kl. IV. Voortzetting en onderhouding van het in Kl. III geleerde. — Vertalingen in het Duitsch. — Lectuur van dicht- en prozawerken, vooral drama's, met mondelinge vertaling.
- Kl. V. Lezen en verklaren van classieke en moderne drama's.

<sup>1)</sup> Gelijk boven werd opgemerkt, zal in dezen cursus, met de derde klasse, tevens de tweede reeds met Hoogduitsch beginnen.

### X. Engelsche Taal.

- Kl. IV, V. Het onderwijs in dit vak is niet verplichtend en wordt alleen dan gegeven, wanneer het niet ten nadeele strekt van de beoefening der beide andere vreemde talen. Bovendien wordt alleen tot taak gesteld eenvoudig proza te doen verstaan en, in 't bijzonder, voor eene zuivere uitspraak gezorgd. Beide klassen ontvangen afzonderlijk les.

---

### XI. Geschiedenis.

- Kl. I. Overzicht der *Vaderlandsche* Geschiedenis tot het 12-jarig bestand. — De belangrijkste personen en gebeurtenissen der *Oude* Geschiedenis, in schetsen en verhalen.
- Kl. II, III. *Vaderlandsche* Geschiedenis, sedert het 12-jarig bestand. — De belangrijkste personen en gebeurtenissen der *Middeleeuw-sche* en *Nieuwe* Geschiedenis.
- Kl. IV. Systematisch overzicht van de Geschiedenis der Oudheid en Middeleeuwen.
- Kl. V. Nieuwe Geschiedenis.

---

### XII. Mythologie en Kennis der Oudheid.

- Kl. IV. De godenwereld en sagenkring der classieke Oudheid, populair behandeld en opgehelderd door afbeeldingen.
- Kl. IV, V. Bijzonderheden uit het huiselijk en openbare leven van Grieken en Romeinen; vooral hun tooneel wordt meer uitvoerig behandeld.

---

### XIII. Land- en Volkenkunde.

- Kl. I. Dit onderricht wordt niet zoozeer op wetenschappelijke wijze gegeven, maar meer met het doel den gezichtskring der leerlingen uit te breiden, door hen met de merkwaardigste landen en volken in en buiten Europa bekend te maken. Een leerboek wordt niet in handen gesteld; daarentegen veel van platen, geïllustreerde werken, reisbeschrijvingen en kaarten gebruik gemaakt.
- Kl. II, III. Voortzetting in bovenbedoelden zin.

---

### XIV. Rekenkunde.

- Kl. I, II, III. „Rekenen“ is op het programma gebracht met het doel, de geestesontwikkeling der leerlingen op minder eenzijdige wijze te bevorderen dan geschieden zou, wanneer uitsluitend literaire vakken onderwezen werden. Het is dus niet om het rekenen zelf te doen. De practische behoeften worden evenwel niet uit het oog verloren.

---

### XV. Costuumnaaien.

- Kl. II—V. De meisjes der beide klassen van de Vakschool worden vereenigd voor deze lessen, bij welke er vooral op gelet wordt, dat zij de noodige vaardigheid verkrijgen in het knippen van patronen en het maken en veranderen van eenvoudige costumes uit allerlei tijdperken.
-

**XVI. Schermen, Dansen en Mimische en Plastische oefeningen.**

Kl. I—V. Deze vakken worden gegeven met de hoofdstrekking de leerlingen eene vlugge, ongedwongen houding en losheid en sierlijkheid in de bewegingen te doen verkrijgen. De mimische en plastische oefeningen beoogen meer in 't bijzonder het loopen, staan, binnenkomen, groeten, enz. als voorbereiding tot de „Hoogere Mimiek”. — Schermen is alleen voor de mannelijke leerlingen.

N.B. De rooster voor de verdeeling der verschillende lessen is afzonderlijk gedrukt en, op aanvraag, bij den Directeur verkrijgbaar.

**Leerboeken.**

Deze e. a. hulpmiddelen bij het onderwijs ontvangen de leerlingen kosteloos van de School in gebruik.

Voor Lezen en Voordracht.	Klassen.
C. Honigh en G. J. Vos Az., Van Eigen Bodem, 4e en 5e deeltje	I, II.
J. P. de Keyser, Neerlands Letterkunde in de 19de Eeuw.	id.
Schooluitgave door A. W. Stellwagen. Proza, I . . . . .	III.
Uit verschillende Dichtbundels . . . . .	III, IV.
Vondel's Lucifer, Gijsbrecht en Salmoneus . . . . .	IV, V.
Molière's Menschenhater en Tartuffe, vertal. Prof. Alb. Thijm	id.
Shakespeare's Hamlet, vertal. Prof. Burgersdijk . . . . .	id.
Racine's Mithridate, vertal. Prof. Pierson . . . . .	id.
Helvetius v. d. Bergh, De Neven . . . . .	id.
(Fragmenten van) Fransche en Hoogd. classieken in nieuwe vertal. en in 't oorspronkelijke . . . . .	id.

**Voor het Nederlandsch.**

J. G. Tuytel en R. Zuidema, Vele Oefen. en weinig Grammatica	I, II, III.
P. Karssen, Ontwikkeldend Taalonderwijs en De Taalvriend . . . . .	id.
A. W. Stellwagen, Stijloefeningen. Verschillende stukjes . . . . .	id.
M. J. Koenen en A. Bogaerts, Taalgebruik en Woordverklaring	IV.
L. Leopold, Hoofdpersonen uit de Nederl. letterkunde . . . . .	IV, V.
De Groot, Leopold en Rijckens, Nederlandsche letterkunde der 4 laatste eeuwen . . . . .	IV, V.
Dr. J. Ten Brink, Kleine Geschiedenis der Nederl. letteren . . . . .	IV, V.
Grieksche Tragedies, in nieuwe vertalingen (Pierson, Van Leeuwen, Opzoomer, Herwerden) . . . . .	IV, V.

**Voor het Fransch.**

A. S. Schoevers, de Fransche taal, 1ste, 2de en 3de stukje . . . . .	I.
id. id. 4de stukje . . . . .	II, III.
id. Livre de Lecture, 1e en 2e stukje . . . . .	I.
Lafontaine, Fables . . . . .	II, III.
Perles de la Poésie contemporaine . . . . .	II, III.
C. Ploetz, Manuel de la littérature française . . . . .	II, III.
Molière, Bourgeois-gentilhomme, Femmes savantes, Précieuses ridicules . . . . .	IV.
Corneille, le Cid en Horace . . . . .	IV.
Racine, Britannicus . . . . .	IV.
E. Grenet-Dancourt, Monologues comiques et dramatiques . . . . .	IV, V.
Pailleron, le Monde où l'on s'ennuie . . . . .	V.
Augier, les Fourchambaults . . . . .	V.
Delavigne, Lous XI . . . . .	V.
A. de Musset, Louison en Un caprice . . . . .	V.

Voor het Hoogduitsch.

	Klassen.
C. E. Poser, Deutsches Elementarbuch, 1e en 2e stuk . . . .	II, III.
C. Honigh, Hoogduitsch Leesboek, 1e en 2e stuk . . . .	II, III.
R. Benedix, Haustheater . . . . .	II, III.
Schiller: Maria Stuart, Jungfrau v. Orleans, Don Carlos, W. Tell	IV.
Göthe: Hermann u. Dorothea, Egmont en Iphigenia . . . .	IV.
Drama's van Paul Heyse, Wildenbruch, Voss e.a. moderne auteurs	V.

Voor het Engelsch.

F. M. Cowan en A. B. Maatjes, Theor.-pract. spraakk. d. Eng. Taal . . . . .	IV, V.
J. H. Slater, Grammar of the english language . . . . .	V.
J. N. Valkhoff, First english reading-book en The english reader . . . . .	IV.
Ch. Lamb's Tales from Shakespeare . . . . .	V.

Voor de Geschiedenis.

Nuiver en Reinders, Algem. Geschied. in schetsen en beelden.	I, II, III.
J. A. De Bruyne, Vaderlandsche Geschiedenis . . . . .	I, II, III.
id. Algemeene Geschiedenis, 1e en 2e dl. . . . .	IV.
id. id. 2e en 3e dl. . . . .	V.
Dr. G. J. Dozy, Hist. Atlas der Algem. Geschied. Afbeeldingen en Kaarten . . . . .	alle
L. Weisser, Bilder-Atlas zur Weltgeschichte . . . . .	klassen.

Voor de Mythologie.

Tregder, Handl. tot de Grieksche Mythol., door Mr. B. Ten Brink	IV:
L. Weisser, Bilder-Atlas, als boven . . . . .	IV, V.
J. von Falke, Hellas und Rom . . . . .	IV, V.

Voor de Land- en Volkenkunde.

Atlassen van F. Bruins en P. R. Bos . . . . .	} I, II, III.
N. W. Posthumus, Atlas der Natuurk. Aardrijksk. . . . .	
De Aarde en Haar Volken . . . . .	
Europa in al zijn Heerlijkheid, e. a. plaatwerken . . . . .	

Voor de Rekenkunde.

J. Versluys, Rekenb. voor de Lagere School, verschill. stukjes	I, II, III.
--	-------------

Voor de Aesthetica, Mimiek en Costuumkunde.

Mr. C. Vosmaer, De Kunst voor ieder . . . . .	} IV, V.
Photographieën, Prenten en Afgietsels . . . . .	
J. Jelgerhuis, Gesticulatie en Mimiek . . . . .	
A. Kretschmer, die Trachten der Völker. . . . .	

*De Directeur:*

S. J. BOUBERG WILSON.

## OFFICIEUS GEDEELTE.

(*Vondel-nummer*).

---

### AAN VONDEL.

Toen ge op den gladden rug der Zuiderzeesche baren  
Ons Jufferschap bezongt op uw beschroomde luit,  
Toen rustte Maurits van den Nieuwpoort-veldslag uit,  
Maar wett'e 't beulenzwaard voor 's Vaders grijze haren.

Zoo preest gij liefde en vreê méer dan de krijgsgevaaren,  
Maar koost Melpomene tot overschoone bruid,  
En 't woelig staatstoooneel kon twist noch voorspoed baren,  
Of gij bezongt het feit vol gloed en overluid.

De Nederlandsche stam, bevochtigd door de golven  
Van d' aangebeden Rhijn, had u tot eêlsten telg,  
En wordt misschien dit land, die stroom in 't slijk gedolven,

Het stervenslot daagt niet voor d' Amsterdamschen Belg.  
Als eens Arion dreeft gij veilig op de stroomen,  
En van uw Lied zal nog de laatste naneef droomen.

1887.

J. A. ALBERDINGK THIJM.

---

## DE SPEELBAARHEID VAN VONDEL'S TOONEELSTUKKEN.

---

Toen de leden van Teyler's tweede genootschap in 1838 „eene aesthetisch-critisch vergelijkende beschouwing van Shakespeare en Vondel als treurspeldichters” wenschten te ontvangen, moesten zij van den schrijver, wiens verhandeling zij bekroonden, K. Sybrandi, zelf vernemen, dat zulk eene vergelijking de grootste moeilijkheden opleverde, daar beide tooneeldichters „zoo weinig punten van overeenstemming hebben, op een geheel verschillend standpunt staan en vertegenwoordigers van geheel tegenstrijdige letterkundige stelsels zijn.” Dat is ongetwijfeld waar; en toch zijn wij onwillekeurig geneigd, Shakespeare en Vondel naast elkaar te plaatsen en ons af te vragen, hoe het toch komt, dat de Engelschen hun eersten treurspeldichter zoo zeer in eere houden en zijne stukken met zoo-veel toewijding vertoonen, terwijl de Nederlanders zoo weinig moeite doen om de stukken van hun eigen treurspeldichter, ongetwijfeld den grootsten dien zij bezitten, op het tooneel te brengen, zoodat slechts één zijner treurspelen, en dan nog wel door den invloed van bijzondere omstandigheden, tegenwoordig nog voor het voetlicht komt.

Dat Vondel's taal voor onzen tijd wat verouderd is, kan daarvoor niet als reden worden aangevoerd: die van Shakespeare is het zeker niet minder, en door geringe wijzigingen zou daaraan misschien wel tegemoet gekomen kunnen worden. Ook Shakespeare's grootere genialiteit alleen kan daarvan de oorzaak niet zijn; hoogstens zou men daaruit de ingenomenheid van vreemde volken met Shakespeare, hunne onverschilligheid ten opzichte van Vondel kunnen verklaren, ofschoon de onbekendheid van vreemdelingen met de Nederlandsche taal er zeker ook veel toe bijdraagt om aan Vondel de internationale eer te onthouden, die hem toekomt. De Nederlanders zelf echter zouden, zonder Shakespeares's grootere voortreffelijkheid te loochenen, toch ook naast hem Vondel's werken

kunnen laten voortleven of doen herleven. Toch hebben zij dat niet gedaan. Waarom niet? Misschien zou men meenen te kunnen volstaan met, in aansluiting aan Sybrandi's woorden, te antwoorden: „beide dichters staan op geheel verschillend standpunt, en dat van Shakespeare is het onze, terwijl dat van Vondel verouderd is.”

Misschien zou men gelooven daar nog te moeten bijvoegen: „het standpunt van Shakespeare is het ware, dat van Vondel het verkeerde,” en dan die woorden toelichten door op enkele algemeene tooneelregels te wijzen, die Shakespeare van aesthetisch standpunt handhaven, Vondel veroordeelen.

Liever dan mij tot dergelijke algemeenheden te bepalen, wensch ik het eigenaardig en belangrijk verschijnsel langs historischen weg te onderzoeken, in de overtuiging, dat de geschiedenis ons steeds veel te leeren kan geven, waarvan wij voor het vervolg partij zullen kunnen trekken.

## I.

Zien wij eerst eens, in hoeverre Vondel's stukken in zijn eigen tijd gunstig ontvangen werden, waaraan die ontvangst was toe te schrijven, en welke zijner treurspelen den meesten opgang maakten.

Victor Hugo verdeelde eens de schouwburgbezoekers in drie soorten: de massa, de vrouwen en de denkers. Van de massa beweerde hij, dat zij in de eerste plaats handeling, boeiende situaties verlangt. De vrouwen zouden het liefst hartstocht zien weêrgeven, de denkers karakterschildering eischen. De betrekkelijke waarheid, vervat in deze schatting van de eischen der toeschouwers, kunnen wij voor het oogenblik daar laten; zeker is het, dat Hugo gelijk had, toen hij de schouwburgbezoekers in hoofdsorten verdeelde, en dat moeten wij ook doen bij het beantwoorden van de vraag, welke ontvangst Vondel's stukken bij zijn leven vonden. Hoe dachten de beschaafden en geletterden daarover, hoe ontving het groote publiek ze?

Nadat Hooft, die in het eerste kwart der 17de eeuw op het tooneel toongever was geweest, den schouwburg den rug had toegekeerd en geschiedschrijver was geworden, werd Vondel in de kringen der geletterden algemeen als de eerste tooneeldichter erkend. Het sterkste bewijs daarvoor is, dat hij in 1637 werd uitgenoodigd, een stuk te schrijven, waarmeê de eerste Amsterdamsche schouwburg zou worden ingewijd (de *Gijsbreght*), en dat hij tien jaar later opnieuw de aangewezen man geacht werd om voor de viering van het groote vredesfeest aan den schouwburg een gelegenheidsstuk te leveren (de *Leeuwendalers*). Het blijkt ook uit de eervolle bekransing, die hem den 20sten Oct. 1653 op een feest van het St.-Lucasgilde ten deel viel, en uit de lofdichten, die door verschillende meer of minder beroemde dichters op hem gemaakt werden.

Belangrijk vooral zijn de getuigenissen van Hugo de Groot aangaande Vondel's treurspelen, daar alle uitspraken van letterkundig-

critischen aard, afkomstig van dien reus onder zijne tijdgenooten, die zelf als Latijnsch dichter, ook van verscheidene treurspelen, beroemd was geworden, hier te lande in dien tijd inderdaad als orakelspreuken werden geëerbiedigd. De Groot nu schreef aan Gerard Vossius, toen Vondel in 1635 zijn *Sofompaneas* als *Josef in 't Hof* had vertaald: „Ik ben hem grooten dank schuldig, omdat hij, die uit zich zelve beter dingen kan voortbrengen, nu in 't vertalen van de mijne, tot blijk van vriendschap zijnen arbeid besteed heeft.” Even dankbaar toonde hij zich, toen Vondel hem in 1637 zijn *Gijsbreght* opdroeg. Aan Vossius schreef hij: „Vondel heeft mij vriendschap gedaan, dat hij een treurspel van treffelijken inhoudt, voeghelijke schikkinge en overvloedige wel-sprekenheit aan mij, als eenigen smaak hebbende in zulke dingen, heeft toegeëigent”; in enen brief aan Vondel zelf prees hij „de zeer wel voegende schikkinge van alle deelen van het eerste tot het laatste, wijze leeringe, teere hartroeringe, vloeiende doch wel-verknochte verzen”, en verklaarde hij „Amsterdam voor gelukkig te houden, indien daar vele zijn, die dit werk na zijne waarde kunnen schatten.” Ook de *Gebroeders* van 't jaar 1640 vond bij De Groot een gunstig onthaal. „Ik heb”, schreef hij, „met verwonderinge gelezen Uwer E. Treurspel van Sauls kinderen, waarin ik niet wel en kan zeggen wat mij meer heeft behaagt, de koninklijke invallen en leeringen, of de levendige uitdrukking van de beweging, of de rechtmatigheid in yder persoon het zijne te geven, of de Hebreusche manier tot een stip nagevolgt, of yder welgeordende vervolg van het werk.” Voor Sophocles behoefde Vondel niet onder te doen, meende De Groot, en een jaar te voren had hij dan ook reeds verklaard, dat hij in Vondel's vertaling der *Electra* „den zin en de hooghdraventheit van Sophocles wel uitgedrukt” vond, terwijl hij toen ook zijne bewondering uitdrukte „over de kloeke vinding, schikking en beweeghlijkheit” in het treurspel de *Maeghden* <sup>1)</sup>.

Met opzet haalde ik die getuigenissen woordelijk aan, omdat zij ons tevens doen zien, om welke verdiensten De Groot, en met hem de kunstrechtters van zijnen tijd, Vondel's stukken zoo hoog stelde. Men waardeerde er vooral in: belangrijken inhoud, vinding en kunstvaardigheid in de samenstelling der deelen, levendige uiting der hartstochten, aangrijpende schildering van het aandoenlijke, juiste karakterteekening, locale kleur, verheven en tegelijk leerrijke gedachten, welsprekende taal, vloeiende en tegelijk schoon gebouwde verzen. Inderdaad vóór Vondel had nog geen Nederlandsch dichter, Hooft alleen uitgezonderd, dat alles zóó weten te vereenigen. Het moest bij mannen van smaak wel de hoogste bewondering wekken, en daar ook na Vondel dezelfde verdiensten in éénen dichter nog maar zelden alle met elkaar worden aangetroffen, mogen ook wij er wel een woord van hartelijke bewondering voor over hebben.

<sup>1)</sup> Zie deze getuigenissen van De Groot in Brandt's *Leven van Joost van den Vondel*, bl. 39—47.



Toch zijn het grootendeels andere goede eigenschappen, waarom de tooneelcritiek van onzen tijd gewoon is de ten tooneele gevoerde stukken te prijzen. Verheven gedachten worden — de meeste critieken bewijzen het — zelden of althans niet meer in de eerste plaats gezocht; leerrijke gedachten zijn bijna contrabande. Welsprekende taal ligt onder verdenking van onnatuurlijkheid: verder dan tot eenvoudige, beschaafde taal strekken de eischen zich in den regel niet uit; en daar stukken in proza tegenwoordig verreweg de meerderheid uitmaken, wordt het verlangen naar vloeiende en tegelijk schoon gebouwde verzen maar zelden meer vernomen. 't Is waar, naar belangrijken inhoud wordt ook nu nog gevraagd, doch het begrip belangrijk is zeer betrekkelijk en in den regel vindt men nu andere dingen belangrijk dan in de 17de eeuw. Vinding en kunstvaardigheid in de samenstelling der deelen ziet men nu wel niet over het hoofd, maar terwijl in Vondel's tijd onder vinding ook en wel vooral verstaan werd het te pas brengen van nieuwe dichterlijke beelden, en onder kunstvaardige samenstelling eene zekere evenredigheid in de schilderende verhalen, eene harmonische groepeerling van personen en afwisseling van aangrijpende en kalmeerende toestanden, bestaat tegenwoordig de meest gewenschte vinding in het scheppen van ongewone verhoudingen en omstandigheden, en wordt de kunstvaardigheid in de samenstelling der deelen het meest gewaardeerd bij verrassende wendingen en natuurlijk uit elkaar voortvloeiende omstandigheden, die eene geleidelijke ontkenning ten gevolge hebben. De uiting der hartstochten was in Vondel's tijd levendig genoeg, indien zij in stoute, treffende woorden geschiedde; nu verlangt men veeleer plastisch voorgestelde gemoedsbewegingen en forsche daden. Wist Vondel aan te grijpen door aandoenlijke schilderingen in den verhaalvorm, nu wenscht men het aandoenlijke vóór zich te zien, om er door in 't hart gegrepen te worden. Juiste karakterteekening is ook nu nog een vereischte; maar Vondel teekende zijne personen meestal met blijvende karaktertrekken af: tegenwoordig verlangt men beweeglijke karakters, die zich ontwikkelen gedurende den loop van het stuk. Wat De Groot in Vondel prijst, prijst hij terecht, maar tegenwoordig wordt het gewoonlijk niet meer in de eerste plaats prijzenswaardig geacht, of anders verlangd, dan toen.

Vooral valt het in het oog, dat de schoonheid van den uiterlijken vorm, in 't bijzonder van de verzen, het voornaamste was, waar men in Vondel's tijd op lette, terwijl men daarvoor nu nauwelijks meer oor schijnt te hebben. Die ingenomenheid met schoone verzen bepaalde zich in Vondel's tijd trouwens niet alleen tot de beschaafden en geletterden: ook het volk, het groote publiek liet er zich door meesleepen en had er tot op zekere hoogte verstand van. Een aardig staaltje daarvan deelt Corver ons meê<sup>1)</sup>: „Men moet, naar mijn gedachten, in vroegere eeuw meer liefhebberij en gegronder oordeel onder den burger gehad hebben, want ik heb lieden en onder an-

<sup>1)</sup> M. Corver, *Tooneel-aanteekeningen*, Leyden 1786, bl. 68.

deren eene vrouw van 80 jaaren gekend, wier vader koster in de Westerkerk was geweest, die mij verhaalde, dat zij, op eenen Zondag in 't jaar 1672, uit Utrecht, alwaar zij met haaren broeder haare familie was wezen bezoeken, zijnde zij, benevens denselven, toen 11 of 12 jaaren oud, voor de Franschen gevlugt was, en bij die gelegenheid dat verlegen gevoel van Amsterdam beschreef. Deze vrouw had altijd wel den Schouwburg bezogt, en op Kerstijd moest haar zoon, toen al een man van bij de 40 jaaren, *Gijsbrecht van Aemstel* voor haar lezen, en dan reciteerden ze maar vrij goed ook; 't was geen bulken noch verzen brommen, dat thans voor reciteeren doorgaat, neen, het was spreken op maat en rijmtrant; en wanneer ze uit *Jozeph* of eenig ander stuk van *Vondel*, of uit *Genoveva* reciteerde, wist zij wel natuurlijk te beduiden, op welke wijze *Hermanus Koning* en *Van Malsum* dat uitgesproken hadden, met gebaarden en al, en naar mij haar beduidenis en geluid nog voorstaat, zijn die voornoemde lieden zeer goede acteurs geweest."

Dat het publiek gedeelten van Vondel's treurspelen van buiten kende, was lang geene zeldzaamheid; en wie eenig geheugen had, kon dat ook gemakkelijk, want niet alleen werden sommige van Vondel's stukken verscheidene malen achter elkaar vertoond en bleven zij soms jaaren achtereen op het tooneel, maar ook maakte de gewoonte om in den schouwburg tekstboekjes van de treurspelen te verkoopen, evenals nu van de opera's, dat de toeschouwers of de stukken vooraf lazen, of onder het spelen doorzagen en dan beter onthielden, of te huis nog eens konden overlezen wat hun bij de vertooning het meest had getroffen. Tegenwoordig leest men de tooneelstukken nog maar alleen vooraf over, als het werken in eene vreemde taal zijn, gespeeld door vreemde „sterren", van wie men geen woord wil missen; maar bij eene gewone voorstelling zou men meenen zich van het halve — misschien wel het geheele — genot te berooven, indien men het stuk, waardoor men zich in den schouwburg kon laten boeien, vooraf reeds had overgelezen. De onzekerheid van hetgeen komen zal wekt eene zenuwachtige spanning, die bij vele overprikkelde menschen voor genot doorgaat, terwijl bij anderen de nieuwsgierigheid naar het ontwinden van een schijnbaar verwarden knoop een belangrijke factor van hun genot is. Vondel's stukken echter kon men gerust vooraf lezen: met die der Grieksche treurspeldichters hebben zij dit gemeen, dat de gang en de afloop der handeling in den regel toch reeds vooraf bekend is, omdat het onderwerp gewoonlijk aan den bijbel of de geschiedenis ontleend was en dus niets te raden overliet, terwijl de dichter bovendien door eene korte inhoudsopgave vóór zijne stukken te doen drukken ter vervanging van den vroeger op het tooneel uitgesproken proloog, belangstelling zocht te wekken voor de wijze, waarop hij zijn onderwerp behandeld had, in plaats van nieuwsgierigheid naar den gang der gebeurtenissen in het stuk. Door zulke kunstmiddeltjes de belangstelling van het publiek te willen verwerven zouden Vondel en de zijnen voor kwakzalverij gehouden hebben.

Dat het publiek in Vondel's dagen nog geen spannenden inhoud, geene verrassende intrige verlangde, blijkt duidelijk als wij de statistiek raadplegen en nagaan<sup>1)</sup>, hoe dikwijls de stukken van Vondel vertoond zijn gedurende de periode van 1638, toen de eerste Amsterdamsche schouwburg werd ingewijd, tot 1665, toen hij werd afgebroken om door een nieuwen vervangen te worden. Wij zullen daaruit kunnen zien, dat vooral in den eersten tijd het publiek de stukken van Vondel gaarne zag, want het zijn niet de kunstkeners, maar juist de massa, door wier bijval herhaling van voorstellingen mogelijk wordt.

In 1638 werd de schouwburg met den *Gijsbreght* geopend, en in anderhalve maand werd het stuk dertien maal vertoond. In 1641 werd het weër ten tooneele gebracht, en van dien tijd af tot 1665 toe jaar op jaar (met een paar uitzonderingen) telkens weër vertoond, zoodat het gezamenlijk aantal vertooningen 110 bedraagt, d. i. gemiddeld vier per jaar.

In hetzelfde jaar vertoonde men den reeds vroeger (1635) uit het Latijn van De Groot vertaalden *Sofompaneas* of *Josef in 't Hof* viermaal en telken jare weder, tot tegen 1665 het aantal vertooningen tot 63 geklommen was.

In 1639 was Vondel de eerste, die het waagde met de vertaling van een Grieksch treurspel, de *Electra* van Sophocles, op te treden. Het had een schitterend succès. Achtmaal achtereen kon het gespeeld worden, en tot 1660, toen het om later te vermelden redenen niet meer vertoond werd, is het bijna jaar op jaar eens, en gewoonlijk meermalen, gespeeld, in 't geheel 30 maal.

Een ander stuk, dat Vondel in 1639 schreef, de *Maeghden*, had een te Katholiek karakter, dan dat de regenten van den schouwburg aan eene opvoering durfden denken. Eerst in 1650 werd het driemaal, in 1651 nog eenmaal vertoond.

Met een derde stuk van 1639, de *Gebroeders*, daarentegen, waarbij de godsdienst niet in het spel kwam, ging het heel anders. Het kwam wel eerst in 1641 op de planken, maar werd toen tienmaal achtereen vertoond en later in het jaar nog tweemaal. Tot 1660, toen het van het répertoire afraakte, heeft het 43 opvoeringen beleefd.

In 1640 dichte Vondel zijne beide treurspelen: *Josef in Dothan* en *Josef in Egypte*. Tot 1665 beleefde het eerste 45, het tweede 40 opvoeringen.

De *Peter en Pauwels*, door Vondel in 1641 vervaardigd, is wegens de sterk Katholieke strekking nooit vertoond, evenmin als de *Maria Stuart* van 1646. Toch werd Vondel in 1647 uitgenoodigd om voor de viering van den Munsterschen vrede een gelegenheidsstuk te schrijven; doch zijn *Leeuwendalers*, in Mei 1648 driemaal, in Juni tweemaal vertoond, is later niet weër voor het voetlicht gekomen, hetzij omdat men rekende, dat een gelegenheidsstuk als

---

<sup>1)</sup> Volgens de opgaven van C. N. Wijbrands in de *Dietsche Warande* X (Amst. 1874) bl. 423—430.

dit na het voorbijgaan der gelegenheid zijnen plicht gedaan had, hetzij dat men er, zooals Vondel vreesde, „venijn uit zoog” en er zich — te onrechte trouwens — aan ergerde, hetzij dat het om andere redenen niet in den smaak van het publiek viel.

Wel daarentegen mocht Vondel tevreden wezen over de ontvangst van zijn *Salomon*, in 1650 elfmaal vertoond en tien jaar achtereen op het tooneel gebleven met gemiddeld drie voorstellingen per jaar. Het tijdperk 1635—1650 mag voor Vondel als tooneeldichter de glanstijd genoemd worden.

## II.

Na 1650 begint het publiek zich eenigszins van Vondel af te keeren. De stukken, die tot dien tijd toe gemaakt waren, bleven nog wel, zooals wij zagen, met voldoende toeloop vertoond worden, maar met de nieuwe stukken was het anders. Misschien sprak Gerard Brandt het gevoelen uit van de meerderheid der beschaafden, toen hij in 1649 zeide <sup>1)</sup>: „Vondel is nu wel d’ eenige, die noch lust heeft om zijn vernuft in de Deutsche Dichtkonst te oeffenen, maar het veranderen van Godsdienst en ’t aanhangen der Roomsche zeden en Pausschelijke inzettingen maakt zijn gedichten bij de gemeenten onaangenaam. Zijn Peter en Pauwels en Maria Stuart zijn te Roomsch en d’ Altaergeheimenissen niet gedicht om het tooneel te dienen. De Hollandtsche Poezy was al voor eenige jaren op haar hoogste trap gesteegeen. Want dat de Schouwburg een’ ander Hooft of andre Vondel verwacht, is twee Maroos in een tydt begeeren. Al wat nu noch dichten wil, mach nu wanhoopen om Hooft, ja Vondel op duizendt passen te genaaken.” Bij veel waardeering ademen, zooals men ziet, deze woorden een aan Vondel vijandigen geest, dien wij van den jongen Brandt, zooals men hem in den laatsten tijd heeft leeren kennen, mochten verwachten; maar dat behoeft ons niet te verhinderen er de stem der openbare meening in te herkennen; en inderdaad, Vondel’s overgang tot de Katholieke kerk en vooral zijn ijver om die kerk ook als dichter te dienen, heeft zijne populariteit in hooge mate geschaad, niettegenstaande de schouwburgregenten, met Jan Vos aan het hoofd, die Katholiek was als hij, hem aanvankelijk gunstig gezind bleven en zelfs een zoo Katholiek stuk als de *Maeghden* ten tooneele voerden. In 1654 konden zij den *Lucifer* evenwel niet meer redden: na twee voorstellingen werd het stuk door de regeering op aandrang van den Amsterdamschen kerkeraad verboden. Wel werd de *Salmoneus*, twee jaar later opzettelijk gemaakt om den voor den *Lucifer* aangeschaften tooneeltoestel toch nog te kunnen gebruiken, in 1657 achtmaal vertoond, maar in latere jaren komt het stuk niet meer op het répertoire voor.

In 1659 volgde de *Jeptha* met zes opvoeringen, waarbij nog vijf

---

<sup>1)</sup> Zie G. Brandt's *Gedichten*, 1649 bl. 274.

in de drie latere jaren te voegen zijn, maar duidelijk bleek het, dat Vondel op het tooneel meer en meer terrein verloren had. Vondel zelf zag het zeer goed in, dat de tijden te zijnen opzichte veranderd waren, en het „berecht aen de begunstelingen der tooneelkunste” vóór zijn *Jeptha* bewijst dat. Die aesthetische geloofsbelijdenis, welke tevens een pleidooi van den dichter voor zijne kunst-richting was, is voor ons allerbelangrijkst, omdat zij een keerpunt aanwijst in de geschiedenis van ons nationaal tooneel.

Vondel had steeds, in aansluiting aan zijn grooten voorganger Hooft, op dramatisch gebied de classieke richting gevolgd. Hij had niet zoozeer naar den bijval der groote menigte gestreefd, als naar de goedkeuring der geleerde kunstrechtters zijns tijds, De Groot, Vossius, Barlaeus en anderen. Daarom had hij de verhandeling van Daniel Heinsius over het treurspel grondig bestudeerd en daaraan de studie van andere buitenlandsche werken over de dichtkunst vastgeknoopt <sup>1)</sup>, De tooneelwetten van Aristoteles waren, naast de *Ars poetica* van Horatius, voor hem het hoogste gezag geworden, en had hij zich bij zijne vroegere stukken nu en dan nog wel eens aan dat gezag onttrokken, in zijne latere werken deed hij dat zeer ongaarne. Toen hij nu bij het schrijven van zijn *Jeptha* den leeftijd van 71 jaar had bereikt en de volle overtuiging moest hebben, dat geen onzer tooneeldichters zoo ernstig en wetenschappelijk de kunst, waarmeê hij reeds zoovele lauweren mocht inoogsten, had bestudeerd als hij, meende hij, die als leerling van den grooten Aristoteles de beste school had doorloopen, ook zelf wel als leermeester te mogen optreden. Hij ontleedde derhalve in zijn „berecht” zijn *Jeptha* in de hoop, dat het, zooals hij zegt, „opwasende en leergierige Nederduitschen leere opmercken, om zich, als van een tooneelkompas hier van op deze holle dyningen, te dienen, alle klippen en zantplaten van doolinge en schipbreuck van onwettige schickinge te myden en endtlyck, beter gemaniert, de gewenschte haven van de volkomenheit der tooneelkunste in te zeilen.”

Hen nu, die dat „berecht” aandachtig en met het oog op den toestand van het tooneel in die dagen doorleest, zal het terstond treffen, dat het Vondel daar niet uitsluitend te doen is, om aan te wijzen, hoe een treurspel wèl, maar tevens hoe het niet moet zijn. Hij treedt op als criticus en bewijst daarmee, dat zich op het gebied der dramatische dichtkunst een geest had geopenbaard, dien hij in beginsel moest verafschuwen, maar die machtig genoeg was geworden, om openlijke veroordeeling van zijne zijde noodzakelijk te maken. Het was de geest der ijdele roemzucht, die naar de toejuiching der groote menigte streefde door onaesthetische midelen, de geest der bandellooze waangentialiteit, die meende zonder voorafgaande ernstige studie door sterke woord- en klankeffecten, door schreeuwende kleuren en naakte afbeeldingen van ruwe daden en zenuwschokkende voorvallen meer aanhangers te zullen winnen,

---

<sup>1)</sup> Uitvoeriger handelde ik daarover in mijne *Bladzijden uit de Geschied. der Ned. Letterkunde*, Haarlem 1881, bl. 310—343.

en onder het zoogenaamde „klootjesvolk” ook inderdaad meer aanhangers gewonnen had, dan ernstige kunstbeoefenaars, die wèl overwogen wat zij schreven en in beelden en uitdrukkingen trachtten te vermijden wat een gekuischten smaak moest beleedigen.

Hoogst belangrijk zijn daarvoor de reeds dikwijls uit dat „be-recht” aangehaalde woorden, waarmee Vondel zich verantwoordde over de wijze, waarop hij het offer van Jephtha's dochter Ifis in zijn stuk had behandeld: „De maeght sterft niet voor d' oogen der aenschouwers, gelyck Horatius in zijne dichtkunste leert, om ongelooftwaardigheid te schuwen. Ondertusschen wort de voorbereidinge ter doot den oogen niet ontrocken, dewijl het zien meer de harten beweeght, dan het aenhooren en verhael van het gebeurde, schoon de toestel des treurhandels zoodanigh behoorde te wezen, dat die, zonder eenige kunstenary of hulp der lydende personaedje, maghtigh ware alleen door het aenhooren en lezen der treurrolle [zonder wanschape en gruwzame wreetheden te vertonen, en misgeboorten en wanschepsels, door het ontstellen van zwangere vrouwen, te baren] medoogen en schrick uit te wercken, opdat het treurspel zijn einde en oogmerck moght treffen, hetwelck is deze beide hartsoghten in het gemoedt der menschen matigen en manieren, d' aenschouwers van gebreken zuiveren en leeren de rampen der weerelt zachtsinniger en gelyckmoediger verduuren.”

Men ziet, Vondel was het eens met de critici van onzen tijd, dat „het zien meer de harten beweeght dan het aenhooren en verhael van het gebeurde”, vooral wanneer de harten wat ongevoelig zijn; en hij liet dan ook, op de wijze waarop dat in zijnen tijd de gewoonte was, het een en ander zien door vertooningen van geschilderde tafereelen of levende beelden, waarvan de beteekenis dan in enkele versregels werd verklaard. In zijn *Sofompaneas*, zijn *Gebroeders* en zijn *Salmoneus* kwamen ze voor; in den *Gijsbreght* zien wij nog telken jare zulk een *tableau vivant*. Voor den *Lucifer* had de schouwburgregent Jan Vos, die in zulke dingen een meester was, eene vertooning van „de goude en zilvere eeuw” gemaakt als slottaferaal, en ook voor de *Jephtha* had Vondel met goed gevolg de hulp van Jan Vos ingeroepen, die een allegorischen groep had samengesteld met Ifis en Jephtha in 't midden op „een verheeve plaats, die met zwart bekleedt en met palmbladen behangen is”, de dochter knielende bij „een brandendt outer”, de vader met „het slachtmes in zijn rechthand”, terwijl hij „met de slinke zijn aanzicht bedekt” 1).

Toch liet Vondel niet onduidelijk doorschemeren, dat hij door die vertooningen, welke hij het, naar 't schijnt, beneden zich achtte zelf te ontwerpen, toegaf aan de wenschen van het groote publiek, maar dergelijke „kunstenary” voor aesthetisch ontwikkelde menschen overbodig rekende, zoodat voor hen „het aenhooren en lezen der treurrolle maghtigh” genoeg moest wezen, om „de harten te be-

---

1) De beschrijving der geheele vertooning vindt men in *Alle de Gedichten* van Jan Vos, Amst. 1729, I. bl. 608.

wegen". Het moest hem daarom ergeren, dat het aantal vertooningen op den schouwburg steeds toenam, dat iemand als Jan Vos door zijne handigheid en vindingrijkheid op dat gebied zooveel roem verwierf en zooveel invloed op tooneelzaken genoot, en dat het grootte publiek door die vertooningen met de grootste bewondering aan te gapen in letterkundigen smaak achteruitging, terwijl de beschaafden als het ware stelselmatig den schouwburg ontweken; want daartoe was het allengs meer en meer gekomen.

Erger nog was het, wanneer die vertooningen in „wanschape en gruwzame wreetheden" bestonden, waardoor ruwheid en bloeddorstigheid werd aangekweekt en waardoor de tooneelschrijvers als 't ware speculeerden op de ruwe hartstochten van het volk. Dat laatste nu had Jan Vos zelf gedaan in zijn bloedig stuk *Aran en Titus*, en dat Vondel's woorden vooral met het oog op dat stuk geschreven waren, kon niemand ontgaan, ook Jan Vos zelf niet; en sinds dien tijd was het gedaan met de vriendschappelijke verhouding tusschen beide dichters, die zich tot dien tijd toe op verschillende wijzen krachtig had geopenbaard.

Brandt vertelt ons <sup>1)</sup>: „dat men met der tydt andere spelen, meest uit het Spaensch vertaelt, die door 't gewoel en veelerley verandering, hoewel er somtyds weinigh kunst en orde in was, den grooten hoop (zich aan 't ydel gezwets en den poppentoestel vergaapende) zoo behaagden, dat men koper boven goudt schatte, en Vondel's treurspeelen achter de bank wierp." Hij vertelde echter ook, dat „men Vondel dikwijls heeft hooren klaagen over de nydigheid van een der schouwburghoofden (en daarmee bedoelt Brandt Jan Vos), steeds toeleggende om zyn treurspeelen te bederven en onnut te maaken." „Hy wist namelijk door zyn beleid te weegh te brengen, dat men in Vondels treurspeelen de rollen verdeelde aan onbequaame spelers, en die ook mismaakte door oude versleete en wanschikkelijke kleederen. Dit veroorzaakte, dat 'er op zulk speelen weinig toeloops volgde, en de kleene toeloop, dat men Vondels speelen te minder achtte." Een brief, door Antonides van 23 Maart 1681 gedateerd, was hier voor Brandt de bron.

Wel heeft mijn vriend Worp <sup>2)</sup> getracht aan te toonen, dat die klacht minstens overdeven was, omdat gedurende het speelseizoen 1658—1659 de rollen van Vondel's stukken in handen van goede acteurs waren, maar de *Jeptha* is eerst vertoond in het seizoen 1659—1660; en eerst naar aanleiding van het „berecht" vóór dat stuk kan er sprake zijn van tegenwerking. In elk geval ligt het voor de hand te vermoeden, dat Vos van 1660 af zich niet meer zal geleend hebben om Vondel's stukken van vertooningen te voorzien, waarop het publiek zoozeer gesteld was; en Vos had daarin zeer zeker gelijk na de hatelijke zinsnede in het „berecht" voor een stuk, dat hij zelf door eene vertooning had opgeluisterd.

De berekening, dat Vondel's stukken gedurende het regentschap

<sup>1)</sup> G. Brandt, *Leven van Joost van den Vondel*, bl. 68.

<sup>2)</sup> Dr. J. A. Worp, *Jan Vos*, Groningen 1879, bl. 95 - 106.

van Vos minstens evenveel malen vertoond zijn als in andere jaren, vraakt al evenmin Vondel's aanklacht; want de rekening wordt heel anders, wanneer men van 't jaar 1660 afrekenet. Van 1638 tot en met 1659 werd er gemiddeld vijftienmaal per jaar een stuk van Vondel vertoond (eenmaal, in 1641, zelfs 27 maal). Wel begint het jaar 1660 zelf nog met 23 voorstellingen (de drie gedeelten van *Josef*, die op ééne avond vertoond werden, steeds voor drie voorstellingen gerekend), maar toch is het middelcijfer tot en met 1668 niet meer dan tien, daar er in 1664 niet meer dan zesmaal, in 1666 niet meer dan vijfmaal, in 1667 slechts tweemaal en in 1668 slechts eens een stuk van Vondel werd gespeeld.

Wij zagen reeds, dat Vondel's meest populaire stukken, de *Gijsbreght*, de drie deelen van *Josef*, de *Electra*, de *Gebroeders* en de *Salomon* vóór 1660 bijna jaar op jaar ten toonele gevoerd werden; opmerking nu verdient het zeker, dat *Electra*, *Gebroeders* en *Salomon* na 1659 plotseling van het tooneel verdwijnen en tot aan den dood van Vos, in 1667, niet meer op den Amsterdamschen schouwburg vertoond zijn. Wanneer Vondel een nieuw stuk had geschreven, konden de regenten dat uit eerbied voor den hoogbejaarden tooneeldichter niet weigeren, en zoo werd dan de *David in ballingschap* en de *Samson* in 1660, de *David herstelt* in 1661 en de *Batavische gebroeders* in 1663 vertoond; doch meer dan drie of vier opvoeringen beleefden zij niet en in latere jaren zijn zij niet herhaald. Het is moeielijk in dat alles geene opzettelijke tegenwerking te zien, want drie stukken, die blijkens de telken jare herhaalde opvoeringen altijd weér publiek trokken, worden niet plotseling alle tegelijk in één jaar alleen door onverschilligheid van het publiek van het tooneel verbannen.

Natuurlijk moest de smaak van het publiek, door spektakelstukken verwend, langzamerhand partij beginnen te kiezen voor de richting van Vos en tegen die van Vondel. Beteekenisvol is het dan ook, dat in 1660, toen zeven stukken van Vondel met elkaar 23 opvoeringen beleefden, het onbeduidende stuk van Reinier Bonnius, *Belegering en ontzetting der stad Leyden* alleen 21 maal werd vertoond; en niet omdat het boven Vondel's stukken door handeling uitmuntte; integendeel, het begint met eene alleenspraak van 70 Alexandrijnen, bevat o.a. ook eene alleenspraak der Stedemaagd van Leiden in 94 verzen, en eindigt met eene toespraak van den Tyd in 52 verzen. De rest is naar evenredigheid. De groote aantrekkelijkheid van het stuk bestond voor het publiek in de vijf groote vertooningen, ieder gevolg door vijf zoogenaamde „verschieten”, waarmee Jan Vos het stuk had gemonteerd. Het zien ging hier dus inderdaad boven het hooren, maar in denzelfden zin, waarin bij menigeen een schitterend ballet de voorkeur geniet boven een goed tooneelstuk.

Toch lag Vondel bij het publiek nog niet geheel en al achter de bank. Immers toen in 1665 een nieuwe schouwburg werd gebouwd en de acteurs voor eigen rekening vijf maanden op het Droogbak speelden, werd nog negenmaal een stuk van Vondel vertoond, en



daaronder waren ook twee stukken, die nog nooit te Amsterdam ten tooneele gevoerd waren. Het een, de *Palamedes*, trok zeker publiek als curiositeit, maar het tweede, de vertaling van Sophocles' *Koning Edipus* was een door en door classiek stuk zonder veel handeling en in elk geval zonder eenig uiterlijk effectbejag: bewijs dus dat het in dien tijd den acteurs nog niet ontbrak aan vertrouwen in den goeden smaak van het publiek.

Met de stichting van den nieuwen schouwburg, die den 26sten Mei 1665 werd ingewijd, zegevierde de richting van Vos, zij het ook voor korten tijd. De machtige schouwburgregent had er vooral zoo sterk voor geijverd, omdat het vroeger zoo eenvoudig tooneel, dat nog niet eens beweegbaar decoratief bezat, hem verbood, zijn talent van vertooningen te organiseeren zoo schitterend ten toon te spreiden als hij wel wenschte. Het nieuwe tooneel nu kon, wat machinerieën en theatralentoestel betrof, wedijveren met de beste schouwburgen in Italië. Tooneelstukken, waarin het tooneel plotseling van gedaante veranderde, goden uit de wolken neêrdaalden en personen eensklaps in de diepte wegzonken, konden er nu zoo goed gegeven worden, als men in dien tijd maar kon verlangen.

Van dien tijd dagteekenen op ons tooneel de stukken met zogenaaemde „konst- en vliegghwerken”, en tot de eerste van die stukken behoorde ook de *Medea*, het tweede treurspel, waaraan Jan Vos zich waagde. Daarin kwam de geliefde van Jason niet zoozeer in haar tragisch karakter uit, waardoor zij sinds Euripides de schouwburgbezoekers heeft geroerd, als wel in hare machtige tooverkunst, waartegen niets was opgewassen. In de voorrede voor dat stuk meende Jan Vos ook van zijnen kant eene aesthetische geloofsbelijdenis te moeten afleggen, lijnrecht tegen die van Vondel in. Als hij daarin getuigt, dat men er geene „stof van uit- noch inheemsche dichters in zou vinden”, doelt hij natuurlijk op Vondel, die in zijne stukken veel van classieke dichters overnam. Wanneer hij zich tegen de tooneelwetten, met name die van Horatius, die z. i. geene reden van bestaan hebben, verzet, doelt hij weder op Vondel. Zelfs haalt hij Seneca als gezag tegen Horatius aan, wat het ter dood brengen der helden voor de oogen der toeschouwers betreft, blijkbaar omdat Vondel op het voetspoor van De Groot Seneca ver beneden de Grieksche dichters had gesteld en wegens zijne gezwollenheid had veroordeeld. Vos zelf geloofde „dat de naagebootste menschenmoordt, als ze sterk uitgebeeldt wordt, de gemoederen van het volk door het zien kan bewegen.” Hij voegt er echter niet bij, waarom hij juist die „beweeging” eerder kunst dan eene van beschaafder natuur. Tegen de al te gestrenge kunstwetten komt hij terecht op, o. a. door te wijzen op de geringe overeenstemming in het oordeel der kunstrechtters, en Horatius voegt hij toe:

„Uw les is overlust, de kunst gedooft geen pijn.  
Het spel wil wel bepaalt, maar niet gedwongen zijn.”

Toch komt hij zelf met enkele tooneelregels voor den dag, als bewijs, dat hij eigenlijk alleen den Grieken en Romeinen, waarvan

hij zelf geene studie had gemaakt, alle gezag ontzeide, maar gaarne gezag wilde afdwingen voor het eenig gezag, dat hij zelf kende en erkende, namelijk het zijne. Lange alleenspraken keurt hij af, evenals het spreken ter zijde en het stilzwijgen van hoofdpersonen gedurende verschillende tooneelen, zooals van Pylades in de door Vondel vertaalde *Electra*. Eenheid van plaats en tijd acht hij niet noodzakelijk, kortom terwijl hij enkele eigenaardigheden van Vondel's stukken als fouten brandmerkt, komt hij vooral op tegen den eisch van studie der ouden, die Vondel den dichters stelde. Hij roemt in zijn gebrek aan kennis. „Dat ik niet dan de Duitsche taal ken”, zegt hij, „en noch zoo goedt niet gelijk ik wensch, wil ik gaarne bekennen; maar lichtelijk beter dan eenige, die zich op hun schoollatin veel laten voorstaan”; en wel verre van Vondel den lauwerkrans toe te kennen, verklaart hij, dat „die noch in het midden der Tooneeldichters leit”, en toont hij zich overtuigd, dat hij zelf er om zijn *Medea* zeker wel „een enkel blad van zal kunnen krijgen.”

Is deze voorrede van den eenen kant belangrijk, omdat zij de vijandige verhouding van Vos en Vondel als vertegenwoordigers van twee richtingen voldingend bewijst, van den anderen kant bevredigt zij ons niet, want in plaats van het groote verschilpunt der beide richtingen te bespreken, wreekt zij zich met groote woorden over egermissen van persoonlijken aard.

Had Vos de classieken gekend, dan zou hij nog altijd vrij gebleven zijn, of hij zich aan de tooneelwetten van de ouden en hunne moderne navolgers had willen houden of niet; maar hij zou in elk geval van hen hebben geleerd, dat ware kunst eenvoudig is, en er zich niet toe bepaald hebben, tegen de uitvoerig uiteenzette kunsttheorieën van Vondel alleen negaties over te stellen met uitzondering van dit ééne positieve beginsel, dat hij zijn treurspel had „gevoegt naar de tydt en plaats, om het volk, dat altydt naar verandering verlangt, iet nieuws te vertoonen.” Het nageslacht heeft juist om dat beginsel Vos veroordeeld; in Vondel hebben zeer velen, ook nog in onzen tijd, den ernstigen kunstenaar geëerbiedigd, onverschillig of zij het met zijne kunstbeginselen eens waren of niet, en hem als zoodanig tegenover Jan Vos in het gelijk gesteld.

### III.

Reeds zeer spoedig, nog bij zijn leven, werd Vondel door zijne tijdgenooten tegenover Jan Vos in het gelijk gesteld. Niet lang na de *Medea* van Vos kwam de *Noah* van Vondel uit, en nu lezen wij in eenen brief, door Joachim Oudaen den 11den Dec. 1682 aan Brandt geschreven <sup>1)</sup>: „hoe verre de wanschepsels van Jan Vos beneden de welgevormde evenbeelden onzes grooten Dichters

---

<sup>1)</sup> Zie den brief bij Dr. G. Peunon, *Bijdragen tot de Geschied. der Ned. Letterkunde* II (Gron. 1881) bl. 137—143.

lagen, meen ik, op het voorval der gelijk-uitkomende Treurspelen (zoud' ik wel zeggen, maar, Treurspel en dollemansraasgetij, zeg ik beter) van Noach en Medea, in een brief aan onzen heerlijken voorganger zelve aangewezen te hebben, die 'er mij met zijn antwoordt <sup>1)</sup> ook geen ongenoegen aan heeft betoont, en, zoo ik mij niet bedriege, zich bij zich zelve verheugt, dat hij zich in 't oordeel van andere over d' onheuscheyd bij dezen man geleden, gewroken vond". In het leven van Oudaen <sup>2)</sup> wordt Oudaen's oordeel over de beide stukken aldus weergegeven: „het Treurspel van Medea was een misdragt van al wat welgevallig is, en een wanschepsel, 't grootste en wanschikkelijkste, dat de natuur in alle hare deelen zou kunnen voortbrengen, blykende overal dat 'er niets gezonds aen was; hetzij men oogen wilde op de vereischte welvoegsaemheit van eenige geschiedenis, of op de natuurlijke beweging van eenen waeragtigen hartstogt, of op de schikking der leden en gevolgen van eenigh opgekomen voorval, of eindelijk op de regelmatige eigenschap en zuivere bevalligheid onzer Nederduitsche tale". In Vondel's *Noah* daarentegen vond hij: „eene onnavolgelijke natuurlykheit en bewegelykheit der hartstogten, de toepassing der persoenaedjen eigentlyk gevormt, de sieraden ook zoo aengeboren en onopgesmukt, en den schik der dingen in alles zoo ongezocht op elkander slaende, dat hy niet zien kon, wat 'er zonder zoo welgeschapen lichaem te wanscheppen, aen zou kunnen verandert of bygedaen worden". Oudaen nu was hier zeker een onpartijdig rechter, want hij behoorde op godsdienstig gebied tot Vondel's felste tegenstanders.

Met dat oordeel stemden alle geletterde mannen van dien tijd in. Ik herinner nog even aan den Dordschen rector Lambert van Bos, die in 1663, Vondel's partij tegen Jan Vos kiezende, zeide: „Ick kan niet minder in mijn oogen verdragen als vertooningen, en hoor liever een alleen een half uur lanck (hoewel dat oock weynig vermaecks heeft) staen praten, behoudens dat 'er konst in steekt, als vijf-en-twintigh vertooningen van een deel houten mannen te sien", en: „de Poesy swijght wanneer men, by gebreck van soodanige actiën of handelingen na de konst door vertellingen uyt te konnen breyden, een deel jongens en leckers onder malkander op het tooneel met verroeste degens laet vechten en tieren, en een gerucht van den drommel maecken, dat beter dient om de kinderen te doen in de handen klappen, als verstandige lieden te vermaken; of dat men een deel vertooningen tusschen beyden voeght, hier om een Triomphante inkomst uyt te beelden, daer een overwinning of diergelijcke, omtrent welcke handelingen te beschrijven de konst haar meeste kracht en aerdigheyt heeft." <sup>3)</sup>

Twee jaar na den dood van Vos brak de bom der reactie los:

<sup>1)</sup> Dat antwoord, gedateerd van 3 Aug. 1667, is te vinden bij Joh. Dyserinck, *Vondel's Sterfdag. Gedenkschrift*, Rott. 1879 bl. 46—49.

<sup>2)</sup> Achter Oudaen's *Poesy*. Amst. 1712, III bl. 63—67.

<sup>3)</sup> L. van Bos, *Zuydt-hollandsche Thessalia*, Gor. 1663, bl. 398 vlgg.

Door de zinnelijke aandoeningen en hartstochten van het weinig beschaafde publiek te vleien had het tooneel wel steeds veel toeloop gevonden en dus den godshuizen, die de overwinsten genoten, aardige sommen doen toekomen; maar het gewonnen geld was als 't ware aan de kunst ontstolen en de beschaafden dreigden geheel en al van den schouwburg te vervreemden; fatsoenlijke vrouwen moesten wegens de vuile bordeeltaal der kluchten zelfs geheel en al t'huis blijven.

Van het kunstgenootschap „Nil Volentibus Arduum” ging de hervorming uit. Met Dr. Lodewijk Meijer en Mr. Andries Pels aan het hoofd traden de leden van het genootschap in 1669 tegen de schouwburgregenten in het strijdperk. Vondel toonde zijne ingenomenheid met hun streven, door hunne beide eerste stukken met kleine lofdichtjes aan te bevelen, en misschien was het eene zekere concessie, dat in 1669 weêr zeventienmaal een stuk van Vondel vertoond werd, nadat zoo iets in 1667 slechts tweemaal in 1668 slechts eenmaal was geschied. Wel eindigde de strijd in 1672 schijnbaar onbeslist met de sluiting van het tooneel wegens den inval der Franschen; maar toen in 1678 het tooneel eindelijk heropend werd, waren het bijna alleen leden of vrienden van Nil Volentibus, die de commissie der schouwburgregenten uitmaakten.

Gemakkelijk was hunne taak niet. Zij moesten toonen, dat ook door andere dan gruwelvertooningen, bordeelscènes en spektakelstukken het verweerde publiek naar den schouwburg kon getrokken worden; en vandaar dat zij in enkele opzichten toegevend moesten zijn en bij monde van Pels <sup>1)</sup> o. a. verklaren:

„Indien ze 'er voegen, kunt ge u dienen  
Van kleed'ren, van tooneel, vliegwerken en machienen,  
Op 't vreemdst en kost'lijkst; maar ik raad u, zo 't sieraad  
Zou stryden met de kunst, dat gy het achterlaat.”

Vooral moest men weêr tot vertooningen zijne toevlucht gaan nemen, toen in 1681 de schouwburg door de godshuizen verpacht werd aan Lodewijk Meijer, Joan Pluimer en Pieter de la Croix, die tusschen de oude en de nieuwe richting trachtten door te zeilen, in 't bijzonder sinds in 1684 Meijer door Dr. Govert Bidloo als pachter, of althans als commanditaire vennoot der beide andere pachters, vervangen was. Deze beproefde Vondel weêr in eere te brengen door in 1684 den *Salmonius* nog eens ten tooneele te voeren en in 1685 voor 't eerst den *Faëton*; doch hij voegde er „zangen, danssen, konstwerken en vertoogen” tusschen ter wille van het groote publiek, maar tot ergernis van de strenge kunstrechtters, onder welke er waren, die hatelijke pamfletten tegen Bidloo verspreidden. In één daarvan <sup>2)</sup> komt o. a. het volgende voor:

---

<sup>1)</sup> Mr. A. Pels, *Gebruik en Misbruik des Tooneels*, 2de druk, Amsterdam 1706. bl. 59.

<sup>2)</sup> Eene bladzijde folio, No. 10617 der Bibliotheca Thysiana te Leiden.

„Kom, groote Letterheld! kom Vondel! zie te rug  
Zie wie uw God'lijk rijm, en edele gedachten  
Heromwroet en hersmeet, uw vaarzen durft verkrachten,  
Door af- en toedoen na de vinding zijner geest.  
Hoe! groote dichter, hoe! hebt gy niet eens gevreest,  
Dat zonder dans of zang uw stijl en redeneering  
Het volk mishaaen zou, min strekken zou tot leering,  
Indien de dansser zig niet tusschen 't deel instak  
En met Grimmassen zo de deftige aandacht brak  
Des volks, dat door 't vermaak van 't danssen, zingen, raazen,  
Na 't einde van uw spel van tuiten weet noch blaazen?  
Gy liet op Bidloo dan die swaaren arbeid staan?  
Ach! welk een swaaren last! Vat hy de *Broeders* aan,  
Wat toon zal Rispe dan om 's lots veranderingen  
Bij zeven staaken met vermoorde Neven zingen?  
Wat dans zal *Salomon* doch danssen, op wat maat  
Met zijn Sidonia, als hy voor 't outer staat  
En swaait het wierookvat zijn koningin ter wille?  
Ja, wie zal zonder zang of dans *Electra* stillen,  
Terwijl zy treurt en veinst om Agamemnon's dood?  
Uw God'lijk dicht, hoe schoon, ô Vondel, is te bloot,  
Wat kan het volk daarin vermaaken, wat behaagen?  
Hoor Davids reden, al die deftigheid van vraagen  
En antwoorden met den aarts priester Abjathar;  
Hoor al die aanspraak van de aardsch Engel Lucifer,  
Die zich in 's almachts troon hoogmoedig in durft dringen,  
Wat is 't? 't zijn lompen, zo m'er danssen zal noch zingen.”

Tusschen twee vuren geplaatst, moesten de pachters het eindelijk opgeven. In 1687 kwam de gewaagde onderneming in handen van twee nieuwe pachters, Jan Koendering, eenen schouwburgregent van vóór 1672, en David Lingelbach, lid van Nil Volentibus en broeder van den vindingrijken ondernemer van publieke gemakelikheden te Amsterdam, die in dien tijd bezitter was van het beroemde „doolhof”; maar reeds één jaar later werden zij door tegenwerking van alle kanten gedwongen verbreking van het pachtcontract, dat hun slechts finantiëel schade berokkende, te vragen. Er kwam eerst verbetering toen de godshuizen opnieuw den schouwburg voor eigen risico gingen exploiteeren en, in plaats van de vroegere zes regenten, twee directeurs benoemden, Joan Pluimer en Prof. Pieter Bernagie.

#### IV.

Met Pluimer en Bernagie begint voor den Amsterdamschen schouwburg een nieuw tijdvak, dat van het Fransch-classicisme. Door voorzichtige hervormingen in te voeren en langzamerhand het volk aan ernstige kunstwerken te gewennen, wisten de directeurs het eindelijk zóóver te brengen, dat de richting van Nil Volentibus

zegevierde, schoon het genootschap zelf in verval was geraakt. Toch was daarmee voor Vondel het pleit niet gewonnen, al was het voor Jan Vos dan ook reddeloos verloren. Wel werden Hooft en Vondel door Pels en de zijnen bewonderd en werd door hem betwijfeld, of er behalve hunne stukken wel vijf in 't geheel bestonden, waarin „op zuivre zwier of zeden is gelet”. Wel erkenden zij „die mannen voor de grootste en klaarste lichten der Nederduitsche taal en Dichtkunst”; wel sprak Pels Vondel op deze wijze toe:

„En gy, o Vondel, gy, die mijn voorganger zyt  
Met Jephthas Voorberecht, gy die de kunst van tyd  
Tot tyd verbeterde en beschaafde na de wetten  
Der Ouden, om die op de hoogste top te zetten”;

maar hooger dan Vondel stelden zij als tooneeldichters de Franschen, Corneille en Racine vooral; en nog meer dan Vondel's tooneelwetten achtten zij die der „Académie française”.

Door na te gaan, wat zij in Vondel afkeurden, zullen wij de verklaring vinden van het wel eens bejammerd, maar toch in elk geval zeer begrijpelijk verschijnsel, dat in den loop der 18de eeuw Vondel's stukken meer en meer van het tooneel verdwenen, zoodat tegenwoordig nog maar alleen de *Gijsbreght* is overgebleven.

Slechts in een enkel stuk vonden zij onkiesche taal — hunne grootste ergernis — te berispen: 't was *Josef in Egypte*. „Lo gy wilt weten,” zegt Pels, „hoe men 't kwaad

„Van eene geile gloed, verdartelt en verwilderd,  
Met wulpsche woorden, en verbeeld omhelzen schilderd,  
Hoor Jempars redenen tot Jozef eens; en let  
Op haar gebaerden, en de toestel by het bed.  
Die ritze tokkeling moog' Jozefs hette dooven,  
Maar 'k derf dat wonder van de Aanschouwer niet gelooven.”

Toen Vondel het stuk schreef, werden de vrouwenrollen nog door mannen vervuld: de vertooning kon toen dus moeilijk den indruk der verleidelijke woorden verhoogen. In het midden der 17de eeuw echter waren ook actrices opgetreden, en men moet erkennen, dat sinds dien tijd eene eenigszins schaamteloze tooneel-spielster — en wie anders kon eene rol als de Jempсар onverminkt vertoonen — maar weinig moeite behoefde te doen om door een levendig voorstellen van deze rol „de Jeugd in brand” te zetten en „van 't Schouwtooneel de dwaalweg regelrecht na 't bordeel te doen inslaan”, zooals Pels vreest, wien wij te eer gelijk moeten geven, omdat hij over het algemeen niet overdreven preutsch is en o. a. in Machteld's jammerklacht over hare verkrachting (bij Hooft) niets aanstootelijks vindt. Zouden wij in de opmerking van Pels misschien de verklaring hebben te zien van den bijzonderen opgang, dien Vondel's *Josef in Egypte* zoo lang bij het groote publiek maakte?

De hoofdgrief, die Pels tegen vele van Vondel's stukken heeft, is dat zij godsdienstige strijdvrage, en wel in Katholieken geest,

op het tooneel brengen, of door het vertoonen van bijbelverhalen het heilige met het onheilige vermengen en dus, zij het ook onopzettelijk, profaneeren in de hand werken. Van den ouden schouwborg zegt hij:

„Verkeerde Godsdienst is niet zelden daar geleden,  
Hetzy by Badeloch Broër Peter zyn gebeden,  
Tot God gericht, met zulk een' taal en yver stort,  
Dat veeler teder hart in ernst bewoogen word  
God aan te roepen, schoon 't geheel niet weet in 't midden  
Zyns aandachts de oorzaak noch het oogwit van zyn bidden;  
Hetzy Sint Ursul, net bespraakt en doorgeleerd,  
Het Kristen, Salomon het Joodsch geloof beweerde,  
Wyl zy den Heiden stof verschaffen God te last'ren,  
En op die voet, helaas! de Godsvrucht doen verbast'ren  
In menig' zwakke ziel, die tegen 't heilig Woord  
Een redenkaav'ling van die aart nooit had gehoord;  
't Zy zich een treurrol steekt in Gods geheimenissen,  
En, daar 't een Leeraar is verboden na te gissen  
Dan met eerbiede, 't volk de zin zo net verklaart,  
Als waar 't den Dichter van God zelf geopenbaard.  
Ik zal twe Davids noch dry Jozefs hier tot proeven  
Bybrengen, Samson noch Adonias behoeven,  
De Broeders, Salomon noch Jeptha. Zie alleen  
Aartsengel Lucifer het wolktooneel betreên;  
Hoor, hoe verwaaten hy, 't verhoonenste aller dingen  
Omwroetende, zich in Gods raadsbesluit durft dringen,  
Om 'tgeen voor 't aanbegin der eeuwen is geschied  
Te ontdekken, dat het elk vermaak'lyk vat en ziet.”

In 1654, toen de *Lucifer* voor het eerst vertoond werd, hadden nog maar alleen de strengste predikanten met hunne aanhangers zich tegen de vertooning van het heilige verzet, nu werd het zoo goed als algemeen gedaan. Zoo schreef in 1720 ook Lambert Bidloo <sup>1)</sup>, dat hij

„noch Oudaen, noch Vondel quyt kon schelden.  
Van misdaad, op 't Thooneel Gods groote Naam te melden”;

en trok hij verder heftig tegen den *Lucifer* te velde. Wat zullen wij daarvan zeggen? Wie, zooals Vondel zelf, nog eenigermate op het standpunt der middeleeuwen staat, ziet tusschen heilig en onheilig nog die wijde klove niet gapen, welke het Calvinisme heeft doen ontstaan, en keurt bijbelstof het meest geschikt tot leering en stichting. Wie daarentegen het heilige zóó verheven acht, dat het door de minste aanraking van het wereldsche bezoedeld wordt, moet

---

<sup>1)</sup> L. Bidloo, *Panpoëticon Batavum*, Amst. 1720, bl. 61.

zich wel aan de vertooning van bijbelstof met eene klucht als nastukje ergeren. Wie eindelijk aan de Oudtestamentische verhalen dezelfde waarde hecht als aan de Grieksche mythen, heeft geene reden om ze van het tooneel te verbannen.

Wat den *Gijsbreght* betreft, is Pels niet vrij van eenige overdrijving. Het gebed van Heer Peter zal nu zeker niemand meer aanstoot geven, evenmin als het bisschopsornaat van Gozewijn en de herinneringen aan den Katholieken kerkdienst, die in een historiestuk uit de middeleeuwen moeilijk gemist kunnen worden, zooals reeds Hugo de Groot opmerkte naar aanleiding van den tegenstand, dien het stuk om die reden reeds in 1637 bij de al te bekrompen predikanten vond. Nog overdrevener was het van Bidloo, in het uitspreken van Gods naam op het tooneel iets kwaads te zien; maar dat velen het met hem eens waren, bewees de zorgvuldigheid, waarmede men later den naam van God of Jezus, soms zeer onhandig, in den *Gijsbreght* door een ander woord verving: eene kinderachtige angstvalligheid, die men bij den *Gijsbreght* heeft volgehouden tot voor weinige jaren, toen in allerlei andere stukken, vaak veel minder ernstige melodrama's, Gods naam ieder oogenblik werd te pas gebracht.

Veel meer aanstoot gaf Vondel in verscheidene zijner stukken — en niet zonder reden — door theologische bespiegelingen, zooals in den *Peter en Pauwels*, de *Maria Stuart* en den *Adam in ballingschap*, die dan ook nooit zijn vertoond, en door bedekte toespelingen op de Calvinisten, zooals in den *Palamedes*, den *Samson* en andere stukken. Wie er zelf niet door getroffen wordt en er zich weinig om bekreunt, of in den tempel der kunst anderen geërgerd worden, moet ze toch in elk geval als onaesthetisch afkeuren; maar daar ook in onzen tijd slechts weinigen alleen kunst in een kunstwerk verlangen, en de groote hoop steeds het meest door tendenzstukken, vooral wanneer er bepaalde leeringen in gehegeld worden — adres aan de pleidooien voor en tegen echtscheiding op het Fransche tooneel — wordt aangetrokken, zouden Vondel's meeste stukken daarom alleen voor het tooneel van onzen tijd niet ongeschikt zijn. Zij missen echter, hoe actueel zij in Vondel's dagen ook mochten zijn, na twee à drie eeuwen, ook ondanks de tijdelijke herleving van het Smoutianisme in den boezem der doleerenden, alle actualiteit, en wat vroeger de massa in gloed zette, laat haar nu onverschillig. Vandaar dat bv. de *Palamedes*, het meest actueele van Vondel's treurspelen, nu bij het groote publiek stellig geene belangstelling meer zou vinden, en de redeneeringen in *Adam in ballingschap* stellig zouden vervelen.

Over het algemeen zijn lange redeneeringen en schilderingen in onzen tijd, nu schoone verzen als zoodanig niet meer in een treurspel bewonderd worden, weinig geschikt het publiek bezig te houden. Dat moet zelfs reeds op het eind der 17de eeuw het geval zijn geweest, toen toch nog maar alleen stukken in verzen vertoond werden, vooral wanneer te veel geleerdheid die redeneeringen en schilderingen boven het bevattingspeil der ongeletterden verhieft. Pels



althans zeide, dat het Vondel en Hoofft „had gemist den volke te behaagen,

„Omdat ze ook al te hoog door hunn' geleerdheid draaven,  
Veel te ydel kwistende op een Schouwtooneel de gaaven,  
Waarmeê zo grootsch en trotsch de Heldendichter bromt,  
En daar zyn werk zo groot een' luister door bekomt.”

Als voorbeeld wordt dan aangehaald „t gesprek, dat Potifar voert met Jozef in Egipte wegens 't feest van Apis”.

Pels spreekt zeker uit ondervinding, als hij zegt, wat na hem vaak herhaald is, „dat den kyk'ren in Vondels meeste spelen, wen 't eigen maaksels zyn, het laatst bedryf verveelen zal”. Dat bezwaar echter is gering. Elders <sup>1)</sup> heb ik trachten aan te toonen, hoe goed zulk een schijnbaar overtollig bedrijf in het kader van Vondel's stukken past, en dus niet in strijd is met de eischen zijner kunst. Blijkt het echter, dat het publiek zich niet op Vondel's standpunt weet te verplaatsen — en dat kan de massa nauwelijks doen — dan zou men bij de voorstelling eenvoudig dat laatste bedrijf geheel of gedeeltelijk kunnen weglaten.

Zoo zou men ook de reizangen onuitgevoerd kunnen laten, ofschoon menigeen dat zeker jammer zou vinden. Pels erkent, dat reizangen uit een aesthetisch oogpunt niet alleen te verdedigen, maar zelfs te prijzen zijn; doch hij herinnert er aan, dat ze op het voorbeeld der Grieksche treurspelen zijn ingevoerd en dus ook als de Grieksche koren zouden moeten worden uitgevoerd. Dat nu is bij ons eene onmogelijkheid, en dat heeft Vondel van de zijne ook niet kunnen verlangen. Werden zij echter gezongen, zooals in Vondel's eigen tijd, dan zouden zij nog steeds een machtigen indruk kunnen maken, zelfs op de massa. Dat zou evenwel een koorpersoneel vereischen, zooals aan onze schouwburgen niet te vinden en ook voor een paar stukken van Vondel wegens de groote kosten niet te onderhouden is. Wanneer liedertafels, bv. als proef bij den *Gijsbreght*, daarvoor gratis hare diensten aanboden, zou men haar zeker hoogst dankbaar zijn; immers, zooals de reien nu worden voorgedragen, namelijk die der Amsterdamsche maagden en die der edelingen („waar wert oprechter trouw”), of gezongen door onervaren zangeressen, zooals Simeon's lofzang, zou men den *Gijsbreght* maar liefst zonder reien vertoond zien, daar zij te erbarmelijke schaduwen zijn van hetgeen zij behoorden te wezen, om nog aan de kenners te kunnen behagen, en toch ook niet in den smaak vallen van het groote publiek.

Nog een laatste bezwaar had Pels tegen Vondel's meeste stukken. Hun grootste sieraad, vooral bij de latere, bestaat in de dichtelijke bewoordingen, welke het gewone schouwburgpubliek niet kan verstaan, en die alleen te genieten zijn voor wie de taal der poëzie kent.

---

<sup>1)</sup> In mijne *Bladzijden uit de Geschied. der Ned. Letterkunde*, Haarlem 1881, bl. 335.

„„Gy kwaamt dus verre van het Zuiden, daar de kreeft  
„„De Mooren verft, de boom zoo weinig schaduw geeft,““  
Zegt Vondel even na 't opschuiven der gordynen

In *Salomon*, slechts om het land der Abissynen

Bekend te maaken, maar wie kan de zin verstaan,

Die in geen ander school, dan 't Neerd'itsch heeft gegaan?

Tenzy hem de omm'gang met Geleerden, of het leezen

Van boeken in die stof misschien hebbe onderweezen.”

Vandaar dat Vondel's oudere stukken, als *Gijsbreght* en *Josef in Dothan* aan het volk het meest zullen behagen.

## V.

Door de bezwaren van Pels tegen Vondel's stukken te bespreken, hebben wij tevens gezien, in welke opzichten vele daarvan voor onzen tijd ongeschikt zijn en ook wel moeten zijn. Toch zijn er eenige wegens de groote verdiensten, waarover wij hier kortheids-halve niet verder kunnen uitweiden, toch nog lang op het tooneel gebleven. Voor de 18de eeuw ontbreekt ons, helaas! zulk eene nauwkeurige opgave van het répertoire als voor de 17de eeuw, maar uit enkele mededeelingen kunnen wij opmaken, dat Vondel niet geheel in vergetelheid geraakte tijdens de heerschappij van de Fransch-classieke richting.

Rijnsdorp, de handige directeur van een reizend tooneelgezelschap in de eerste helft der 18de eeuw, vertoonde den *Palamedes*, waarin hij, zooals Corver mededeelt <sup>1)</sup>, „de *Rey van Eubeers* door *Amazoo-nen* liet vertoonen, om dus met geweld vrouwen in 't stuk te brengen, in welke zotheid hem de Amsterdamsche Directeuren ook getrouw gevolgd zijn.” Toen Corver in 1745 zich aan het tooneel wilde verbinden en zich door Punt liet examineeren, moest hij voor dezen, behalve gedeelten uit de *Electra* en den *Hercules* (hetzij die van Vondel, hetzij die van Crébillon door Malfait en die van De la Tuillerie door Kath. Lescailje) ook een gedeelte van *Ajax* in *Palamedes* opzeggen, en, zooals hij verder vertelt <sup>2)</sup>: „toen ik *Ajax* reciteerde en eenige verzen gevorderd was, zeide hij: schei er maar uit, want het deugt niet met al; en hij hadt gelijk, want het deugde ook niet met al.” Men ziet daaruit, dat in het midden van de 18de eeuw nog veel waarde werd gehecht aan eene juiste voordracht van de rollen in den *Palamedes* en dat daarnaar nog de meerdere of mindere bekwaamheid van eenen tooneelspeler werd afgemeten. Trachtte Rijndorp aan den *Palamedes* grootere aantrekkelijkheid te geven door er vrouwen in te doen optreden, Langendijk beproefde dat door het invôegen van drie vertooningen met dichterlijke bijschriften, waarmee het stuk den 30sten Nov. 1720 en den 2den, 7den en 9den Januari 1721 werd vertoond <sup>3)</sup>. Zoo

<sup>1)</sup> M. Corver, *Tooneel-aantekeningen*, Leyden 1786, bl. 92.

<sup>2)</sup> M. Corver, t. a. p. bl. 50.

<sup>3)</sup> P. Langendijk, *Gedichten*, Haarlem 1721, II bl. 445—451.

werd het stuk althans nog in 1734 en 1741 ten tooneele gebracht. Ook de *Faëtou* werd, in de bewerking van Bidloo, gedurende de eerste helft der 18de eeuw, met name in 1715 en 1742, nog vertoond.

Dat de *Josef in Dothan* nog op het tooneel bleef, leert ons het schimpdicht, door Jan Goeree gemaakt op de z. i. jammerlijke wijze, waarop de tooneelspeler Willem van der Hoeven de rol van Ruben vertolkte <sup>1)</sup>. Corver liet nog in 1776 of 1777 te Rotterdam driemaal de drie deelen van *Josef* vertoonen, en zou dat ook nog voor de vierde maal hebben gedaan, als de commissarissen zich er niet tegen verzet hadden <sup>2)</sup>.

De *Gijsbreght* werd steeds tot op onzen tijd toe omstreeks Nieuwejaar eens of meermalen vertoond; in 1773 te Rotterdam onder Punt's directie ook zelfs in en na de kermis (31 Aug., 2 en 11 Sept.), daarna 27 en 31 Dec. nog met vertooning en uitlegging, waarbij de opbrengst buitengewoon hoog was. Met nieuwe decoraties en de eerste maal eene opbrengst van *f* 795, d. i. viermaal meer dan de gemiddelde opbrengst der voorstellingen toen, vertoonde Punt den *Gijsbreght* weder den 16den Dec. 1775 en den 2den en 6den Januari 1776, terwijl wij het stuk o. a. ook den 31sten Dec. 1792 vermeld vinden als te Rotterdam onder directie van A. en H. Snoek vertoond, „met alle deszelfs decoraties en vertooningen” <sup>3)</sup>. Bekend is nog de schitterende voorstelling van den *Gijsbreght* te Amsterdam in 1818, toen het fraaie lofdicht, ter eere van onzen hoofd-dichter door diens gloeienden bewonderaar Cornelis Loots gemaakt, van het tooneel weerklonk en den toeschouwers dezelfde geestdrift instortte, die den dichter er van bezield. Wij hadden trouwens in dien tijd nog acteurs, die verzen konden *voordragen* <sup>4)</sup>, omdat zij dikwijls in de gelegenheid waren, dat te doen.

Het tijdperk van verval, dat het tooneel daarna intrad, ongeveer van 1830 tot 1870, deed die kunst verloren gaan. De poëzie werd in dien tijd bijna geheel van het tooneel verbannen, en eerst in onzen tijd is men zich weër eenigszins in het voordragen van verzen beginnen te oefenen, dank zij o. a. den stukjes van Coppée in Van Hall's en Wertheim's vertaling, en den treuspielen van Shake-

---

<sup>1)</sup> Zie J. Goeree, *Mengelpoëzy*, bl. 153, aangehaald door Mr. A. van Halmael Jr. *Bijdr. tot de Geschied. van het tooneel*, Leeuwarden 1840, bl. 30.

<sup>2)</sup> Zie P. Haverkorn van Rijsewijk, *De oude Rotterdamsche Schouwburg*, Rott. 1882, bl. 187, 191.

<sup>3)</sup> P. Haverkorn van Rijsewijk, t. a. p. bl. 359, 360, 362, 376, 403.

<sup>4)</sup> Waarom verkiezen zoovelen tegenwoordig de met *verzen zeggen* zoo erbarmelijk vertaalde Fransche kunstuitdrukking *dire des vers* boven *verzen voordragen*? Vreest men soms te onrechte, dat *voordragen* te veel de gedachte aan *bombastisch declameeren* zou kunnen opwekken, dan zou men desnoods de uitdrukking *verzen uitspreken* kunnen gebruiken, maar ziet dan over het hoofd, dat verzen noodzakelijk anders moeten worden uitgesproken dan proza, en dat dus *voordragen* juist voor verzen het eigenaardige woord is. *Dire des vers* met *verzen zeggen* te vertalen is even gek als het zou zijn *dictie* te vertalen met *zegging* in plaats van met *uitspraak* of *voordracht*.

speare in de vertolking van Burgersdijk. In dat opzicht mag men voor Vondel dus het beste hopen.

De *Gijsbreght* schijnt dan ook tegenwoordig beter ontvangen te worden dan ik mij herinner, dat voor twintig jaar het geval was, en het verslag over 1885(1886, gegeven door den Raad van beheer der Kon. Vereen. „Het Nederlandsch tooneel”<sup>1)</sup>), stemt daarmee dan ook geheel overeen. Wij leeren daaruit, dat van de 14 in dat speelseizoen vertoonde stukken de *Gijsbreght* het zesde was, wat de opbrengst betrof, die f 4700 bedroeg, dus, daar het stuk vijfmaal vertoond werd, gemiddeld f 940. Merkwaardig is het, dat het bij de rangschikking der stukken naar de gemiddelde opbrengst verre de eerste plaats bekleedt. Het tweede (*Gier Wally*) bracht gemiddeld f 716 op, het derde (*Paljas*) f 699 en zoo verder, tot het laatste (*De student thuis*), dat trouwens in ongunstige omstandigheden verkeerde, f 330. Die cijfers bewijzen, dat het groote publiek althans niet verlangt den *Gijsbreght* van het repertoire geschrapt te zien; integendeel men ziet het gaarne spelen, zelfs al mist het de aantrekkelijkheid der nieuweid, die aan zoo vele andere stukken een grooten toeloop bezorgt. Hoe zou de *Gijsbreght* niet bevallen, wanneer costumeering en decoratief eens met bijzondere zorg behandeld werden, de acteurs bij het stuk eens hun beste beentje voorzetten en de reien goed werden gezongen.

Daar nu ook de *Gijsbreght* in meerdere of mindere mate die eigenaardigheden bezit, waarom Pels terecht opmerkte, dat Vondel's stukken niet populair konden blijven, moet het wel bijzonder groote dramatische verdiensten bezitten, om nog zooveel publiek te trekken, als wij zagen dat verleden jaar het geval was. Die verdiensten zullen dan ook wel in andere van Vondel's stukken te vinden zijn. Zouden deze of eenige dezer dus misschien weër met goed gevolg op het repertoire kunnen gebracht worden?

Eene proefneming met den *Faëton* in de eerste helft onzer eeuw genomen, toen het stuk „met luister en zeer goed te Amsterdam werd opgevoerd”, mislukte volgens Van Halmael<sup>2)</sup>, en de vertooning van een paar gedeelten uit den *Lucifer*, den 18den Oct. 1867, door eene rederijderskamer op het Amsterdamsch tooneel bij gelegenheid der onthulling van Vondel's standbeeld, of die van de *Leeuwendalers*, den 5den Febr. 1879, bij de herdenking van Vondel's sterfdag, kunnen ons geene vingerwijzing geven, daar het publiek toen grootendeels uit letterkundigen en bewonderaars van den dichter bestond, die er meer eene huldebetooning dan een kunstvermaak in zagen, en ze als historische tooneeluitvoeringen in de eerste plaats waardeerden. De *Leeuwendalers*, het basterdherderspel, door Vondel in strijd met zijnen aanleg en zijne sympathie gemaakt, is trouwens allerminst geschikt om Vondel's eigenaardigheden en verdiensten behoorlijk te doen waardeeren en ingenomenheid met Vondel bij het groote

<sup>1)</sup> Zie dit Tijdschrift, XVI bl. 111.

<sup>2)</sup> Mr. A. van Halmael Jr. *Bijdr. tot de Geschied. van het tooneel*, Leeuw. 1840, bl. 89.

schouwburgpubliek te wekken. Het is een hybridisch voortbrengsel van klassiek realisme, zooals Vondel zelf dat huldigde, en pastorale sentimentaliteit, zooals Jan Krul op ons tooneel en in zijne eigene muziekkamer voorstond. De *Leeuwendalers* is van al Vondel's stukken wel het laatste, waarvan het publiek den geest zal kunnen begrijpen en waardeeren.

Met sommige andere stukken zou de proef misschien beter gewaagd kunnen worden, ofschoon het overzicht, dat wij leverden van de geschiedenis der stukken van Vondel op het tooneel, ons geleerd heeft, dat de *Gijsbreght* ongetwijfeld het meest speelbaar is, zoowel om den middeleeuwsch-historischen, echt Hollandschen inhoud, als om de betrekkelijk groote mate van handeling, vooral in het tweede en vijfde bedrijf. Na den *Gijsbreght* komt, de geschiedenis leerde het weder, de *Josef in Dothan* stellig het meest in aanmerking, al zal het publiek het gemis van vrouwenrollen daarin zeker betreuen. Van de andere bijbelsche stukken hebben, behalve de *Josef in Egypte*, waartegen, zooals wij zagen, wel wat valt in te brengen, de *Gebroeders* en *Salomon* steeds het meest behaagd: het eerste zou dat wellicht nog kunnen doen, en de *Jeptha* — het modelspel naar Vondel's eigen meening — zou bij uitstekende vertolking door eene keurbende van beschaafde toeschouwers nog wel kunnen genoten worden. Kon men er toe komen met die stukken eens de proef te nemen, dan zouden bij eenig wetslagen, wanneer acteurs en toeschouwers weër wat meer aan Vondel's trant gewend waren, *Samson*, *David in ballingschap* en *herstelt*, *Adonias*, *Batavische Gebroeders*, desnoods ook *Noah* kunnen beproefd worden; maar de oorspronkelijke stukken, die dan nog overblijven, zullen wel nooit meer voor het voetlicht eenigen bijval kunnen inoogsten, terwijl de vertalingen uit het Grieksch later door veel betere vervangen zijn.

Bij het nemen der proeven zal men echter met eenige omzichtigheid te werk moeten gaan, enkele verouderde, misschien ook enkele al te dichterlijke, woorden en uitdrukkingen wijzigen, eenige wat al te lange redeneeringen besnoeien en door zorgvuldige mise-en-scène (zooals men dat bv. bij de uitstekende vertooning van Bredero's *Moortje* heeft gedaan) moeten vergoeden wat aan handeling schijnt te ontbreken. Ik zeg *schijnt*, want ongetwijfeld zou het bij de opvoering zelf blijken, evenals ook de speelbaarheid van *het Moortje* bij de vertooning zelf verrassend uitkwam, dat Vondel's stukken nog niet zoo arm aan handeling zijn, als men onder het lezen wel meent, omdat Vondel al wat de uitvoering betrof aan de vindingrijkheid der tooneelspelers overliet en zich dus van zoogenaamde „bühneweisung" onthield, die aan de moderne stukken, waarbij zij tusschen den tekst gedrukt wordt, den schijn van grootere beweeglijkheid geeft.

De hoofdvoorwaarde om Vondel's stukken weër met belangstelling te doen ontvangen en op het répertoire te houden is echter — ik herhaal het met den meesten nadruk — dat de acteurs zich met ernst toeleggen op het voordragen, de beschaafde toeschouwers op

het aesthetisch aanhooren en genieten van verzen. Wie het orgaan mist of onontwikkeld laat, waarmede de melodie der verzen genoten kan worden, zal even weinig hebben aan een stuk van Vondel, als iemand zonder eenig muzikaal gehoor aan eene opera van Mozart. Met zulke opera's nu moeten Vondel's stukken in de eerste plaats vergeleken worden: daaraan zijn zij nauwer verwant dan aan de moderne tooneelspelen; en mocht het zijn, dat alleen de meest beschaafden onder het publiek er oor voor toonden te hebben, dan zou men kunnen doen wat men bij de opera doet, voor een kleiner publiek tegen hooger entree spelen, totdat eindelijk ook de schijnbeschaving zich naar den schouwburg zou begeven uit navolgingzucht... om zich voornaam te vervelen, 't is waar, maar tevens om den schouwburg te vullen en zóó verlaging der entreeprijzen te bewerken en daardoor ten slotte de Vondel-uitvoeringen ook voor minder gefortuneerde kunstkenner en kunstliefhebbers toegankelijk te maken.

*Groningen.*

JAN TE WINKEL.

---

## DE COSTUMES VAN DEN „GIJSBRECHT”.

Het is zeer zeker een ongewoon verschijnsel dat een tooneelstuk der klassieke school jaarlijks drie of vier volle schouwburggen trekt. Men moge zeggen wat men wil omtrent de traditie, volgens welke de rechtgeaarde Amsterdammer op Nieuwjaarsavond den Gijsbrecht gaat zien, een feit is het, dat de Groote Schouwburg bij de daaropvolgende vertooningen niet minder vol is en een belangstellend publiek binnen zijne muren herbergt. Dit publiek komt, behalve om het stuk, ook ten deele om een fraai schouwspel te zien. De zorg voor fraai decoratief en goede costumes zal dientengevolge de vergoeding kunnen zijn van de directie tegenover het publiek, dat in zoo grooten getale opkomt en de kas een maximum-ontvangst bezorgt.

Wat de costumes betreft, zou het geen groote bezwaren opleveren, als men de voorstelling volmaakter wilde doen zijn dan thans, evenmin als men enkele tegen de schoonheidsleer zondigende fouten zou willen verbeteren. Sommigen meenen — en misschien terecht — dat deze al te groote juistheid in costuum en decoratief niet noodzakelijk is voor het welslagen eener vertooning: wanneer het costuum slechts passend is bij het karakter van den persoon en den toestand waarin hij verkeert, is het voldoende. Wat geeft de toeschouwer er om of b.v. Gijsbrecht kort of lang haar heeft, of Willebord in een bruine of witte pij verschijnt? 't Is waar, bij het groote publiek verstoren fouten tegen de archeologie den indruk van het geheel weinig of niet; als men de personen van het stuk te zien krijgt, zooals men zich die had voorgesteld, is men tevreden.

Maar er is een andere reden, waarom ik juist in het geval van den Gijsbrecht op groote nauwkeurigheid in de monteering zou willen aandringen. Men is n.l. begonnen de voorstelling gedeeltelijk te laten voldoen aan eischen, die slechts door kunstkenner's kunnen worden gesteld. Is het nu niet zaak, een weinig verder te gaan en de vorming van een geheel na te streven, dat aesthetisch bevredigt en nergens met de archeologie in strijd is? Ik meen dat men voor een stuk als de Gijsbrecht zich die moeite wel zou kunnen getroosten, omdat men van te voren reeds verzekerd is van de waardeering, welke die bemoeiingen zullen ondervinden.

Hij zij ons vergund omtrent de costumes enkele zaken in herinnering te brengen.

GIJSBREGHT VAN AEMSTEL draagt het krijgscostuum van het einde der 13e eeuw. Heeft het beleg van Amsterdam, dat stof gaf tot het treurspel, ook al iets later plaats gehad, we hebben hier in ieder geval te doen met den Gijsbrecht van 1296 en dienen hem dus te kleeden naar de voorschriften van dien tijd.

Hij draagt ter bescherming van zijn lichaam een maliënpak, dat alle lichaamsdeelen bedekt, behalve het gelaat. De romp is door een nauwe bekleeding van maliën omgeven, die, voorzien van een schoot, tot aan de knieën reikt. Onder den benedenrand van dezen kolder steekt een deel van het leeren wambuis uit, zoodat de knieën bedekt worden. Aan den kolder zijn nauwe, van ringen vervaardigde mouwen bevestigd, die in met maliën bedekte „wanten” of handschoenen eindigen. De laatstgenoemde deelen kunnen ook uit platen bestaan; eveneens is het dragen van uit platen bestaande knie-, elleboog- en schouderstukken verdedigbaar. Over den maliënkolder wordt de wapenrok gedragen; deze is op de schouders slechts een hand breed, vrij diep op borst en rug uitgesneden, en heeft een flinke, doch niet overmatige wijfde. De stof, waarvan het kleedingstuk is gemaakt, behoort effen te zijn; als versiering zouden kartelingen van den onderrand in verschillende vormen kunnen gebezigd worden. De wapenrok kan reiken tot beneden de knieën; hij is dan met een koord om het middel gegord, waarover de schoot slechts zeer weinig is opgetrokken: in dat geval is de *cotte d'armes* van voren gespleten. De wapenrok kan ook zoo kort zijn, dat hij slechts tot de heup reikt; dan behoort er geen gordel bij. Het is duidelijk dat de tusschen deze beide uitersten gelegen vormen ook zeer goed te verdedigen zijn.

De maliën, die het hoofd bedekken, zijn aan een helm bevestigd, die in zijn vorm herinnert aan de oud-assyrische „pickelhaube”. Over dezen helm behoort in het gevecht de kuiphelm te worden gedragen. De gordel voor het zwaard, dat vertikaal voor het linkerbeen hangt, rust op de heupen, meestal meer op de rechter- dan op de linkzijde. Het uiteinde van den gordel hangt vaak van voren af in de loodlijn, die de vert. projectie van het lichaam in tweeën deelt. De twee deelen van den riem, die bij het zwaard samenkomen, omvatten de scheede ieder afzonderlijk, het eene uiteinde iets hooger dan het andere. Het schild is met een

riem aan den linkerschouder bevestigd of wordt op den linkerarm gedragen. Aan de beenbekleding van maliën zijn de met ringen bekleede puntige schoenen bevestigd, daarover eindelijk de sporen met kettingen of riemen.

De costumes van ARENT VAN AEMSTEL, WILLEM VAN EGMOND, DIEDERICK VAN HAERLEM, den HEER VAN VOOREN, den BODE, etc. behooren natuurlijk in denzelfden geest gekozen te worden: het eene iets rijker dan het andere; die van de hopleiden fraaier dan de kleederen der gewone krijgslieden.

Bij de voorstellingen in den Stadsschouwburg is men gewoon Arent, den hr. van Vooren e. a. in plaats van maliën, met mouwen en beenbekleding te tooien van een zilverachtige stof, die op alles gelijkt behalve op hetgeen zij moet voorstellen. De weerbarstige stof vormt hoekige plooiën op de armen en beenen der tooneelspelers; zij glinstert met een gelijkmatigen glans over de geheele oppervlakte, zoodat de costumes een armoedig, onaesthetisch effect maken. De vorm der helmen, die het meerendeel der oversten dragen, is ook niet bijzonder gelukkig: hij herinnert aan de balletten van eertijds, waarin de blondgelokte danseressen in fantazieoorlogscostumes verschenen en alle deelen, zoo van wapenrusting als van kleding, tot een minimum beperkt waren. Eindelijk dient er op gelet te worden dat in het begin van de 14e eeuw nog zeer weinig fluweelen stoffen werden gedragen. Zijden stoffen uit het Oosten, in allerlei kleuren en met verschillende *dessins*, werden door de Nederlanders ingevoerd; in de fluweelen stoffen kende men alleen groengekleurde en eerst tegen het midden der eeuw kwamen ook de blauwgekleurde in zwang — later, in de 15e eeuw, werd de stof in alle primaire kleuren gedragen.

Het costuum van WILLEBORD, vader van het Karthuizer klooster, regelt zich naar de voorschriften van Basilio, een generaal der Karthuizers; verordeningen, die in 1168 door paus Alexander werden goedgekeurd. Hij dient de witte pij der Camaldulener monniken te dragen. Het voorste deel van het scapulier is op de hoogte van de knie door een band van een handbreedte met het achterste gedeelte vereenigd. De gordel is van leer of hennep. Als hij uitgaat (en dit is in den Gijsbrecht het geval), bedient de Karthuizer zich van een zwarten mantel met kap (*mozetta* en *cuculla*). Eindelijk behooren nog bij het klee: de sandalen en de rozenkrans, die aan den gordel bevestigd is. De Karthuizers moeten baardeloos zijn en de tonsuur van den Apostel Petrus dragen, d. i. een kaalgeschoren cirkelvormige plek op de kruin vertoonen, ter grootte eener hostie.

HEER PETER, de deken der Groote Kerk, draagt het huisgewaad der R. C. geestelijkheid. De *soutane* is hier zeker het aangewezen kledingstuk; een nauw om den romp sluitende jas, die zich naar beneden verwijdt, tot aan de voeten reikt en van nauwe mouwen is voorzien. Het klee is van voren open en wordt van boven tot onder toegeknoopt; om het middel wordt een gordel gedragen. De kleur van het klee is, volgens verschillende concilie-besluiten, zwart; de stof kan zeer kostbaar zijn. In de noordelijke streken van



Europa werd, zelfs in den zomer, bij dit kleed een mantel gedragen — en hiervan is misschien de geplooidde zijden band afkomstig, die de Belgische geestelijken op het oogenblik nog op den rug van hun kleed dragen. In den gordel kan bijzonderen rijkdom worden ten toon gespreid; want ofschoon de conciliën meermalen strenge verordeningen uitvaardigden tegen de overdadige weelde in dit onderdeel van de kleeding, mocht het slechts zelden gelukken de pronkzucht der geestelijken daarin tegen te gaan. Op de conciliën werd in dit opzicht steeds de grootste eenvoud voorgeschreven en volgens hunne besluiten was alleen het dragen van zwarte of violette gordels toegestaan. Men droeg evenwel in de Middeleeuwen gordels van allerlei vormen en versiering: — van het dunne koord, dat meermalen om het middel gewonden werd, zoodat de uiteinden vrij lang afhingen, tot den breedten met haken sluitbaren gordel, waren alle schakeeringen in gebruik.

De hoofdbedekking dient te bestaan uit een *pileus* (*calotte*) van zwarte stof (zijde), die halfbolvormig is. Zij wordt gemaakt van vier stukken stof, gelijk van vorm, in de gedaante van bolvormige driehoeken met een rechte zijde; deze deelen worden met de gebogen zijden aan elkaar gehecht en vormen de *calotte*. De naden worden bedekt met reepen stof en soms voorzien van een kwastje op den top. De vierhoekige vorm van den *pileus* komt eerst in de 16e eeuw in gebruik.

Het costuum van GOSEWIJN VAN AEMSTEL, Bisschop van Uytrecht heeft reeds tot veel geschrijf aanleiding gegeven: wij geven daarom een volledige beschrijving van het costuum, zooals het naar onze meening moet worden samengesteld.

Wanneer wij achtereenvolgens de verschillende deelen nagaan, waarin het kerkelijk bruaat van den Bisschop in het einde der 13e eeuw bestaat, dan hebben we te letten op:

De kousen (*tibialia*). Sints de 12e eeuw zijn zij van roode zijden stof gemaakt en soms met *dessins* versierd.

De sandalen (*sandalia*) kregen in het gothische tijdperk den vorm van gewone halfhooge schoenen; zij waren dikwijls van rood leer en op de wreef was een gouden kruis geborduurd.

De schouderdoek (*amictus*) vormt de halsbedekking van den bisschop. De versiering van het rechthoekig stuk linnen, dat 58 c. M. bij 78 c. M. groot is, bestaat uit een rechthoekig ornament, in het midden van een der langste zijden aangebracht: de *parura*.

De alba (*camisia*). Dit kleedingstuk komt geheel en al overeen met de *tunica talaris* der Romeinen. Het is betrekkelijk wijd, reikt tot aan de voeten en is voorzien van niet al te wijde mouwen, die naar den pols nauwer worden. Op de hoogte van het middel is het kleed enigszins vernauwd; terwijl het naar beneden weer wijder uitloopt. Sints de 16e eeuw bestaat de versiering in rechthoekige, versierde stukken zijde (*plagulae*), die in kleur en ornament overeenkwamen met de *parura* van den *amictus*. Deze *plagulae* zijn op de buitenzijde, aan den benedenrand van iedere mouw en

van voren aan den onderrand van het kleed aangebracht. Enkele malen zijn op het laatstgenoemde deel van dit kleedingstuk meer van deze ornamenten, met kleine tusschenruimten, vastgehecht; soms staan ze dicht naast elkaar en vormen een doorlopenden band.

De stof, waarvan het kleed vervaardigd wordt, is steeds *witte* zijde; de naam duidt overigens de kleur aan.

De gordel (*balthus*) behoorde a. h. w. bij de *alba*, omdat zij, wegens hare aanzienlijke lengte niet ongeord kon worden gedragen. De breedte van den gordel bedraagt meestal 3—4 c.M.; hij is van goud- en zijdedraad vervaardigd en met geborduurde ornamenten versierd. De afhangende einden van den gordel dienen tot bevestiging van de *stola*.

De *stola* (*orarium*), oorspronkelijk het kleed der Romeinsche gehuwde vrouwen, werd in den vervaltijd van het romeinsche rijk door pronkers gedragen, nog later werd zij het kleed van alle priesters en vermogende Romeinen. De twee *fasciolae* (afkomstig van de *clavi* der tunieken van senatoren en ridders) zijn te beschouwen als de eigenaardige onderscheidingsteekenen der eerste christelijke geestelijken. Deze streepen zijn het, die tot één band vereenigd, in de 13e eeuw (en thans nog) met den naam van *stola* worden aangeduid.

De manipel (*mappa*), aanvankelijk een vrij omvangrijke linnen zweedoek (*sudarium*), is evenzoo reeds in de 14e eeuw tot een band ingekrompen. *Stola* en *manipel* hebben in den tijd van Gijsbrecht een breedte van 10—12 c.M.; zijn beide rijk versierd en aan de ooreinden van franjes voorzien. De *stola*, die door den bisschop op de borst gekruist wordt gedragen, heeft een lengte van 2.75 M. ongeveer. In de Middeleeuwen is de onder den linker elleboog bevestigde *manipel* van den bisschop langer dan tegenwoordig, omdat *tunicella* en *dalmatica* in dien tijd lange gesloten mouwen hadden en het uiteinde van de manipel toch zichtbaar moest blijven.

*Dalmatica* en *tunicella* zijn twee kleedingstukken, die korter en wijder dan de *alba*, daarover worden gedragen. In de Middeleeuwen kwam het echter niet zelden voor dat de bisschoppen de *tunicella* weglieten en alleen de *dalmatica* over de *alba* aan hadden. Aan de zijden waren deze kleedingstukken open en van franjes voorzien. De versiering was meestal zeer rijk, terwijl de kleur zich regelde naar de voorgeschreven hoofdkleur der kleeding.

De kazuifel (*casula*) eindelijk is het bovenste kleedingstuk. Zij is rondom gesloten en wijkt in haren vorm eenigszins af van de *paenula* der Romeinen, die als hare prototype kan worden beschouwd. In zijn *Trachten der Völker* geeft Köhler (blz. 314, 2e dl.) nauwkeurig den snit van het kleedingstuk in het begin der 14e eeuw op. Het wordt uit een halfcirkelvormig stuk stof vervaardigd, dat verbreed is door twee driehoekige stukken. Het rondom gesloten kleed wordt aan de zijden op de armen gedragen. De versiering bestaat, behalve in den rijkdom der stof zelve, uit twee gouden balken, die van voren en van achteren de midden-

naden der *casula* bedekken en twee streepen die, gaffelvormig uitgaande van de middenbalken, over de schouders loopen. De hoofdkleur van het geheele costuum, ook die van de *casula*, is wit, daar het Kerstfeest, dat in den Gijsbrecht gevierd wordt, tot de vreugdefeesten behoort.

De *mitra* (*inful*). De zucht tot versiering gaf aanleiding tot verhooging van dit hoofddeksel, dat nog tegen het eind der 12e eeuw een hoogte bezat van slechts 25 c.M.; in de 14e eeuw behooren myters van 34 c.M. hoogte niet meer tot de zeldzaamheden. Het hoofddeksel bestaat uit twee driehoekige platen (*cornua*), die met zijde worden overtrokken en een tusschenvoering, eveneens van zijde. Het onderste deel is omgeven door een breeden band, die van voren en van achteren tot de toppen der *cornua* opstijgt. Van achteren hangen twee zijden banden (*pendilia*), uit dezelfde stof als de *mitra* gemaakt en met franje versierd, op de schouders af. De randen der *cornua* zijn vaak met edelgesteenten versierd, die daarop zijn aangebracht als hogels op frontalen.

De staf en de ring. De laatstgenoemde wordt aan den middelvinger van de rechterhand over de handschoenen gedragen. De bisschop houdt den staf in de linkerhand.

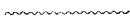
Omtrent het costuum van **BADELOCH** kan ik kort zijn. Het is een nauw aansluitend kleet, dat van voren of van achteren wordt toegeregen en gedeeltelijk bedekt kan worden door een met bont uitgevoerden *surcot*. Ik zou echter willen waarschuwen tegen te grooten rijkdom. Badeloch is geen vorstin, die met een kroon op 't hoofd en een hermelijnen mantel om de schouders in haar eenvoudig woonvertrek wandelt.

DE **KLAERISSEN** moeten gekleed zijn in bruine pijpen (we hebben in de Rei immers niet koorzusters te zien), met witte skapulieren. Om het middel dragen zij een touw of gordel. Over het hoofd hangt de sluijer, waaronder een witte voorhoofdsband zichtbaar moet zijn, die vereenigd kan zijn met de witte halsdoek.

**KLAERIS VAN VELZEN**, de abdis, draagt hetzelfde costuum, doch als teeken harer waardigheid houdt zij een bisschopsstaf, waaraan een wit lint is bevestigd, in de linkerhand. Dikwijls droeg de abdis een kostbaar kruis op de borst.

De overige costumes regelen zich bijna geheel naar de hier besprokene.

A. REYDING.



## VONDELS JEFTHA.

(Stof en strekking.)

Toen Vondel in 1659 zijn *Jeftha* voltooid had, schreef hij er een voorbericht bij, waarin hij zelf eene beschouwing over zijn treurspel gaf; het toetste aan de voorschriften der kunstkenneren van zijne en vroegere dagen en eindigde met eene verzekering, die voor den nauwgezeten lezer de beteekenis heeft, dat de bewerking der sedert lang aantrekkelijk geoordeelde stof door hem zelf werd beschouwd als een zijner best geslaagde stukken, 't welk althans den jongeren tooneelschrijvers tot kompas zou kunnen dienen.

De meening, dat de *Jeftha* werkelijk het beste stuk van Vondel was niet alleen, maar ook een kunstwerk dat de vergelijking met de keurigste voortbrengselen van vreemde dichters kon doorstaan, werd in de 18e eeuw o.a. door Pieter Vlaming in zijn voorbericht voor de uitgave van Spiegel's Hertspiegel verkondigd. <sup>1)</sup> Macquet, die in het 2e deel zijner dichtkundige letteroefeningen <sup>2)</sup> 27 pagina's wijdde aan eene beschouwing van Vondels *Jeftha* vooral in vergelijking met die van Buchanan, kwam daarbij wel-is-waar tot de slotsom, „dat dit een schoon treurspel is, hetgeen misschien wel tegen de besten onzer hedendaagsche nageburen kan monstren” <sup>3)</sup>; doch liet niet na ook op verschillende gebreken de aandacht te vestigen. Vooral had hij 't daarbij gemunt op het gesprek tusschen Jeftha, den Wetgeleerde en den Hofpriester. Wat zij zeggen, heet „kleine vitterijen” en van de twee laatste personen wordt getuigd: zij vervullen alleen een Tooneel om te „haerkloven over zeer eenvoudige „en bekende zaken, die den Lezer door haar langdradigheid ver„velen”. <sup>4)</sup> Nog elders schrijft hij: „De zwakke redenen tusschen „den Wetgeleerde(n) en Jeftha zijn alleen uit Buchanan zonder veel „oordeel gevolgd” <sup>5)</sup> — Veel scherper reeds klinkt het oordeel van v. Lennep; en onder zijn verschillende aanmerkingen is die, welke betrekking heeft op 't bovenbedoelde twistgesprek, zeker niet van 't minste gewicht, daar zij de beoordeeling van 't karakter des hoofdpersoons in het treurspel raakt. Van Lennep verwijt hem namelijk halsstarrigheid, in zijne weigering om het middel van uitkomst aan te grijpen, hem door priester en hofmeester voorgeslagen. „Vondel” — oordeelt deze rechter — „had de rollen moeten omkeeren; doch” — voegt hij er bij, — „dat was in strijd geweest met „zijn eerbied voor de Roomsche geestelijkheid. Al deze redeneer„ngen en verhalen van den slotvoogd, den Wetgeleerde en den Pries„ter dienen slechts om het stuk zijn behoorlijke lengte te geven. <sup>6)</sup>

<sup>1)</sup> „Opdat ik van den grootsten Dichter van ons Vaderlant niet melde, die waarlijk de Grieken, die hij in 't oog hieldt, met zijne Treurspeelen niet alleen naar de Kroon stak, maer in zijnen Jesta, dat juweel der Treurspeelen, volkomen opwoeg.” — Aen den Leezer, pag. 11.

<sup>2)</sup> Proeven van Dichtkundige Letteroefeningen over eenige Dichtstukken van Vondel en over den IJstroom van Antonides, 2e deel, Utrecht 1783; pag. 37—63.

<sup>3)</sup> t. a. p. pag. 63. — <sup>4)</sup> pag. 46. — <sup>5)</sup> pag. 62.

<sup>6)</sup> Van Lennep, VIII, Beoordeeling van de Jephtha, pag. 83 en 84.

Deze laatste opmerking, welke reeds in die van Macquet lag opgesloten, schijnt inderdaad volkomen juist. Vondel had, gedreven door angstvalligen eerbied voor de eenheidswet van den tijd, een der fraaiste en treffendste tooneelen uit de Jeftha-historie: „de eerste ontmoeting tusschen vader en dochter”, eenvoudig ongebruikt gelaten; en zijn spel laten beginnen op 't oogenblik van Jeftha's terugkeer na de overwinning op Ephraim. Wat nu nog volgde, scheen nauwelijks stof voor drie bedrijven te bevatten, en om het getal vijf vol te maken, schreef hij die redeneeringen tusschen Jeftha, den Wetgeleerde en den Priester; nog liever, nam hij ze, gelijk Macquet wil, eenvoudig, schier zonder wijziging, over zooals hij ze bij Buchanan gevonden had.

Intusschen, Vondel — 't blijkt uit Macquet's overzicht duidelijk — was in meer dan eenig punt van zijn 16en eeuwschen voorganger afgeweken<sup>1)</sup>. Waar deze in zijn schooldrama<sup>2)</sup> o. a. na het bekend worden van J.'s voornemen om zijn belofte te houden, diens echtgenoot, Storge, in een heftig gesprek daartegen op doet komen, laat Vondel dit tooneel geheel ongebruikt; alhoewel hij, na eerst aan Euripides het denkbeeld ontleend te hebben om de moeder der te dooden maagd door een listig voorwendsel verre te houden<sup>3)</sup>, ook op diens voorgaan, door Filopaie te doen terugkeeren vóór het vallen van den slag, haar tegenover Jeftha had kunnen stellen en aldus een pathetisch en dramatisch tooneel te meer zou hebben gekregen. Doch niet alleen, dat hij dit voor de hand liggend tooneel ter zijde laat, en den terugkeer van Filopaie uitstelt tot na den dood der dochter, waar haar ontboezeming minder treffend<sup>4)</sup> en haar optreden in 't geheel niet dramatisch is; maar ook, hij

<sup>1)</sup> Bij Buchanan begint het treurspel nog vóór de ontmoeting tusschen Jeftha en zijn dochter en wordt over het uitstel van twee maanden geheel gezwegen. Vgl. Vondels berisping hiervan in zijn „Berecht”.

<sup>2)</sup> Vgl. Chalmer's Biographical Dictionary i. v. die mededeelt dat Buchanan, wegens zijn overgang tot 't Protestantisme uit Engeland gevluht, te Parijs en te Bordeaux in de openbare scholen ondericht gaf: „and during this time he composed Baptistes, sive Calumnia, and Jephthes sive Votum. These works were written in compliance with the rules of the school, which every year required some new dramatic exhibition, and his view in choosing these subjects was to draw off the youth of France as much as possible from the allegories which were then greatly in vogue, to a just imitation of the ancients.”

<sup>3)</sup> Pogingen om Klytemnestra verre te houden van de offerplaats, worden door Agamemnon 3 maal beproefd. Vóór het trouwspel aanvangt, heeft hij, onder 't voorwendsel dat Achilles haar huwen wil, Ifigenia naar Aulis doen onthieden, alleen, zonder haar moeder. Komt deze niettemin mee, dan zoekt hij haar te bewegen terug te keeren, wijl haar tegenwoordigheid in 't leger min gepast is (III, 4); en weigert zij dit te doen, ook waar hij 't haar beveelt, dan komt hij later (V, 2) Ifigenia zelf afhalen om haar naar 't „bruids”altaar te leiden. Vergeleken met de houding van Agamemnon kan die van Jeftha, hoe scherp ook berispt (Jonckbloet (IV, 283) spreekt van „prozaïsche huismiddeltjes”) m. i. den toets der kritiek wel zoo goed doorstaan.

<sup>4)</sup> Vgl. de opmerking van W. Schlegel over het verschil in indruk, dien in *De Trojaanschen* van Euripides de smart van Andromache maakt, als Talthybius haar heur zoontje komt ontnemen om 't van de rots naar be-

neemt 't midden van zijn treurspel, 't derde bedrijf, waar de spanning haar toppunt bereiken moest, geheel in beslag voor een tooneel, dat enkel redekaveling schijnt niet alleen, maar bovendien het karakter van den held in 't meest ongunstig licht moest plaatsen. Zoolang Jeftha nog slechts staat tusschen zijn overtuiging, dat het dooden zijner dochter eene onvermijdelijke schuld is jegens den Allerhoogste, en tusschen zijn liefde voor zijn kind, kunnen wij innig medelijden met hem hebben; doch laten de Wetgeleerde en de Priester hem niet slechts verzekeren dat 't brengen van dit offer eene zware zonde zou zijn, maar hem ook 't middel aan de hand doen om, zonder krenking vnn zijn eed, aan den plicht der opoffering zijner dochter ontslagen te worden; dan begint 't ons moeilijk te vallen hem niet met van Lennep en dr. Jonckbloet te beschuldigen van verregaande koppigheid. Ook aan Vondel, die de stof van de Jeftha jarenlang in 't hoofd had <sup>1)</sup> en er over gelezen had, kan dit niet ontsnapt zijn, en al ware hij nog zulk een sukkel geweest in het samenstellen van treurspelen als sommigen hem beschouwen, dan zou hij ten minste bij 't bestudeeren van Buchanan's stuk tot die overtuiging moeten zijn gekomen. „Ich bin überzeugt, — schreef Lessing bij 't bespreken van Weisse's treurspel Richard III <sup>2)</sup>, — „dass das Auge des Künstlers grösstentheils viel scharfsichtiger ist als „das scharfsichtigste seiner Betrachter. Unter zwanzig Einwürfen, „die ihm diese machen, wird er sich von neunzehn erinnern, sie „während der Arbeit sich selbst gemacht und sie auch schon sich „selbst beantwortet zu haben“. — En wanneer we nu niet alleen bij Vondel maar ook bij Buchanan <sup>3)</sup> en Abraham de Koningh <sup>4)</sup>

---

neden te werpen, en dien, welken Hecuba's jammerklacht wekt, wanneer het lijkje van Astyanax haar, op 't schild van Hector, ter begraving wordt voorgelegd. Als reden hiervan geeft hij nl. op, dat de uitdrukking van vrees over 't geen nog gebeuren moet ons meer aandoet dan die eener hooplooze smart. (aangehaald bij Patin: *Etudes sur les tragiques grecs*, III, 356). Inderdaad zou, bij eene goede behandeling der stof, het tooneel— waar de moeder smeekt haar kind in leven te laten; hoopt dat dit nog gebeuren zal; dan vreest dat zij 't zal moeten missen en daarover in diepe smart uitbreekt, — dit tooneel ons meer moeten roeren dan de heftigste uitdrukking van smart over 't verlies en haar afkeer van den moordenaar. Dat Vondel goeden grond had Filopaie's optreden tot het slot uit te stellen, zal intusschen, naar ik vertrouw, duidelijk blijken uit het vervolg van deze beschouwing, waar ik doe uitkomen, hoe moeilijk 't hem reeds vallen moest de houding van Jeftha, den hersteller van den godsdienst en den hartelijken vader, bij 't ter dood brengen van zijn dochter te rechtvaardigen. Bij Euripides was Agamemnon niet de held; zijn tweestrijd niet het hoofdmotief; vandaar dat 't geen bezwaar had zoo hij geen sympathie wekte (gelijk trouwens ook 't geval is) en Klytemnestra gerust tegenover hem kon gesteld worden.

<sup>1)</sup> „Ik voere nu Jeftha, den zeeghaftigen held, landvoogd, rechter, en veldheer der Hebreëen, ten stichtigen treurtooneele, *waarop mijne gedachten al menige jaren geleden speelden*.” Berecht a/d B. d. T.

<sup>2)</sup> Hamburgische Dramaturgie. 73e stuk, 12 Jan. 1768.

<sup>3)</sup> *Jephthes Sacerdos*. 10e Tooneel.

<sup>4)</sup> Jephthahs ende zijn eenighe Dochters Treurspel, t' Amsterdam voor Abraham de Koning. Ao 1615, 3e Handeling, 9e Uytcomste. *Levijs, Jephthah*.

een soortgelijk tooneel tusschen Jeftha en een priester aantreffen, dan wordt 't noodzakelijk zich ernstig af te vragen, of er niet een reden te vinden is, die deze zonderlinge handelwijze verklaart. De opmerking van v. Lennep, hierboven aangehaald, geeft — ik behoef 't niet nadrukkelijk te staven — geen voldoende licht. Zoo zijn eerbied voor de Roomsche geestelijkheid Vondel al niet toeliet, den priesters de kwade rol toe te deelen, en hen als Kalchas tegenover Agamemnon te plaatsen; dit heldert nog niet op, waarom hij dan het tooneel met de priesters, zoo nadeelig voor zijn held, niet achterwege liet.

## II.

Er zijn intusschen in de inleiding tot en de uitwerking van dit treuspel nog enkele bijzonderheden, die aanstonds de opmerkzaamheid trekken en die verdienen; doch waarover tot heden (voor zoover ik heb kunnen nagaan) nog niet dan terloops is gehandeld.

In het bekende en druk besproken „Berecht aan de begunstelingen der Tooneelkunste”, 't welk de *Jeftha* voorafgaat, en waarin de dichter zijne denkbeelden over de stof en zijne bedoelingen met de karakterteekening uiteenzet, gewaagt hij er van, dat Jeftha zich verzoent met „Godt en den Aerts priester” en betitelt iets verder den aerts priester als „Godts mont en de levendige stem der Wet.” — Van Lennep, die niet nalaten kon het eigenaardige in deze uitdrukkingen op te merken, teekent bij het eerste aan: „wij, Protestanten „zouden zeggen, dat, zoo wij maar met God verzoend zijn, wij „'t met dien *Aerts priester* wel vinden zullen”, en schrijft bij het tweede: „antiek Joodsch, maar overal in Vondel's geest, zuiver Roomsch-katholiek.” Eene gelijksoortige opmerking plaatst hij bij de woorden des Hofpriesters uit 't 3e bedr. (vs. 1150—51):

„Hij zit naast Godt op stoel, als eerste macht,  
Behandvest met het recht van dood en leven”

n.l.: „Niet volkomen juist; en de macht door Vondel aan den „Paus toegekend, matigde zich de Hoogepriester niet aan.” — Eindelijk, als Vondel aan het slot van 't stuk (vs. 1972—74) den Hofpriester laat voorspellen, dat Jeftha:

op den hoogen zegewagen  
Der Heiligen, in 't midden der Hebreën,  
Ten toon gevoerd, gevierd en *aangebeën*,

zal worden, kan onze uitlegger zich niet weerhouden van bij 't laatste woord op te merken: „voor zooverre mij bekend is, *aanbade*n de Hebreuwen geen *Heiligen* en zou dit ook niet weinig in strijd zijn geweest met het eerste gebod” -- of, m. a. w. uit dit woord spreekt weer de *katholieke* Vondel.

Van Lennep, 't blijkt uit 't aangehaalde genoeg, bespeurde dus in de *Jeftha* op verschillende plaatsen den geest van den Katholieken dichter; en hij zou, wanneer hij in 't bizonder gelet had op de verzen in 't 3e bedr., waar de Hofmeester voor den Hofpriester de

kleeding beschrijft, welke Ifis bij 't ten altaar gaan zal aantrekken, <sup>1)</sup> alsmede op de eigenaardige boetedoening, welke Jeftha zichzelf in 't 5e bedr. wil opleggen, <sup>2)</sup> die voorbeelden nog hebben kunnen vermeerderen. Desniettemin blijkt de kundige uitlegger hieraan geen bijzonder gewicht te hechten; en oefenden deze opmerkingen geen duidelijken invloed op zijne beschouwingen van het geheele treurspel. Volkomen terecht naar ik vermeen, wat betreft de laatstvermelde toespelingen, die den dichter blijkbaar uit de pen gevloeid zijn en waaraan niet meer beteekenis mag worden toegeschreven dan aan eene uitweiding, als we in 't zelfde 3e bedr. aantreffen, n.l. die waarin de Hofmeester gewaagt van den indruk, dien het droevig lot van Jeftha in de toekomst in den schouwburg zal wekken (vs. 1242, vlg.). Doch iets anders is het met de aangehaalde woorden uit de inleiding, waarin over Jeftha's verhouding tot den Aarts-priester en diens beteekenis als „Gods mond en levendige stem der Wet” wordt gesproken. De gedachte hieraan keert onophoudelijk terug; wordt zoowel den Hofpriester als den Wetgeleerde, den Hofmeester als Ifis in den mond gelegd. <sup>3)</sup> En waar dus de dichter er zooveel belang in schijnt te stellen, dat de hoorder of toeschouwer dit denkbeeld goed in zich opneme, daar kunnen we — dunkt mij — niet volstaan met aan den voet eener bladzijde, als terloops, eene aanmerking of hatelijkheid daaromtrent te plaatsen; te minder wanneer 't eene gedachte is, die telkens wordt uitgesproken op de *gewichtigste momenten* in 't treurspel. Dan wordt het, geloof ik, plicht, ons ten volle rekenschap te geven van haar beteekenis voor de opvatting van het geheele stuk en ons af te vragen, met welk opzet de dichter zich aldus uitliet.

In het Berecht zoowel als in de opdracht van zijn treurspel,

<sup>1)</sup> 1254. *Hofpriester*: Hoe kleedt zij zich? — Ik denk geheel in rouw?

*Hofmeester*: In bruidsgewaad, als eene, die haar trouw

En blijde hand den *bruidegom* zal schenken.”

(Hier denkt V. bij de „*bruidegom*”, naar Middeleeuwsch-Katholieke opvatting, aan Jezus).

Waarop de kroon om 't hoofd sluit; met drie transen

„In top, gelijk een *myter* opgehaald”;

bij welk woord *myter* Macquet aanteekent: — „bekenne ik alzo min te weten, als waerom haar hoofd met een kroon van drie transen als een *myter* wordt vercierd, en dit naer het *tooisel van den Paus van Rome* gelijk.” t. a. p. pag. 43.

<sup>2)</sup> Vs. 1738, vlg: „Verstond ik, langs wat weg  
Dit lasterstuk te zoenen stond, geen lijden  
Viel mij te zwaar. . . . .  
Geen steile rots viel mij te steil, geen dal  
Te droef, te diep, in op en neer te stijgen,  
Door doornehaag, *baarvoets*, bezweet, te hijgen  
Naar mijnen aâm. *Ik trok een harenkleed*  
*Aan 't lijf*, en vastte in asch met harteleed,  
In eenzaamheid en wonden en woestijnen.”

Me dunkt, bij deze beschrijving heeft den dichter een Middeleeuwsch pelgrim voor den geest gestaan.

<sup>3)</sup> Zie hieronder pag. 63 en 64.



noemt de dichter het tooneel, waarop Ifis treed „heilig,” zijn treurspel „gewijd,” en eindigt 't eerste met te verklaren, dat 't zijn doel was te „stichten en te verheugen.” — Aan het slot van 't spel zelf, doet hij den Hofpriester verzekeren, dat de Hemel 't offeren van Ifis niet belette, wjl 't een ieder wilde leeren zich aan Jeftha te spiegelen en zich te hoeden voor het „roekeloos beloven.”<sup>1)</sup> Zonder nu mee te kunnen gaan met hen, die uit dit laatste afleiden dat in 't doen van de „offerbelofte” geheel de moreele en tragische schuld van Jeftha gelegen is, wensch ik er intusschen reeds nu op te wijzen, dat al deze uitlatingen ons moeten leeren in dit treurspel niet in de *allereerste plaats* een *familiedrama* te zoeken; maar, vóór alles, een *gewijd, heilig, stichtelijk* spel, waarin de dichter zijne beschouwing over de verhouding van den mensch tot de Godheid heeft neergelegd in een concreet voorbeeld. *Voor den Katholieken Vondel is de geschiedenis van Jeftha een sprekend beeld geweest van 't ongeluk, waarin de mensch zich stort die in zijn hoogmoed de bevelen en inzichten Gods vrijmachtig waagt uit te leggen, m. a. w. Jeftha is het treurspel van het Protestantisme, 'twelk ('t treurspel n.l.) eerst een einde neemt, wanneer de hoofdpersoon tot het inzicht komt van de hooge waarde, die het Katholicisme eigen is, en van den zielevrede, dien dit schenkt.*

### III.

Wil men een juist begrip krijgen van de strekking, welke Vondel, met meer of minder bewustheid, in zijn Jeftha gelegd heeft, dan moet men beginnen met de wording van dit treurspel, langs den weg der historie, nauwgezet na te gaan.

Dat dit tot nu toe nog door niemand geschied is, mag wel hieraan geweten worden, dat dit onderzoek hoogst eenvoudig lijkt. De bron, waaruit Vondel de stof geput heeft, was niet alleen door hem genoemd, maar bovendien binnen het bereik van een ieder, die een exemplaar van het Oude Testament, van 't boek der Richteren rijk is. Voor zoover Vondel bijzonderheden aan Buchanan ontleend had, scheen de vergelijking, door Macquet tusschen beide stukken gemaakt, voldoende licht te verschaffen over de meerdere of mindere vrijheid van V's navolging. Het treurspel van de Koningh, alhoewel door Vondel ontwijfelbaar gekend,<sup>2)</sup> was — naar 't schijnt — te zeer in den trant der rederijkers en te verschillend van dat des grooteren dichters, om voor eene vergelijking met dat van den vader onzer poeten in aanmerking te komen. Eindelijk had 't sonnet, door Vondel aan 't spel van de Koningh gewijd,<sup>2)</sup> evenzeer als

<sup>1)</sup> Vs. 1960 vlg. „De Hemel kon dien slag des doods beletten.  
Indien het Hem liefdede; maar Hij wou,  
Dat ieder zich aan Jeftha spieglen zou,  
En wachten voor dit reukeloos beloven.”

<sup>2)</sup> Men denke aan 't sonnet, 'twelk V. er op dichtte, en waarin hij met zooveel nadruk wijst op het pathetische der offerande van Jeftha's dochter wier lot voor dat van Ifigenia niet onderdoet:

„Euripides voor langhs dede al d' Aenschouwers weenen  
„Doen Iphigenia bebloeden zijn Tooneel,

de naam aan Jeftha's dochter gegeven, <sup>1)</sup> wel-is-waar 't bewijs geleverd, dat de geschiedenis van Ifigenia, door haren vader ten zoen der vertoornde godin *Artemis* geofferd, den schilder van *Ifis*' treurig lot voor den geest stond, <sup>2)</sup> maar bij de werkelijk zeer groote verschillen, welke Vondel's Jeftha in bouw en handeling bood en met de *Ifigenia in Aulide* van Euripides en met de *Iphigenie* van Routrou (om van 't stuk van Racine nog te zwijgen) heeft men zich bepaald tot het aanwijzen van die weinige coupletten in Vondel's treurspel, waarin men herinneringen aan klassieke schrijvers meende te ontdekken. <sup>3)</sup>

En toch, zou dit onderzoek, eenmaal aangevangen, niet zoo geheel eenvoudig of vruchteloos gebleken zijn.

De bron, door Vondel en zijn voorgangers gebruikt, was (zooals bekend is) 't 11e en 12e hoofdstuk (vers 1—7) van 't boek der Richteren. Daarin wordt allereerst de geschiedenis verhaald van Jeftha's bedrijf, na zijne verjaging uit 't huis zijns vaders; van zijn rondzwerven aan 't hoofd eener bende: oud-Israëlietisch rooverhoofdman. We vernemen hoe de mannen van Gilead, door de kinderen Ammons met een aanval bedreigd, teneinde raad en zoekend naar een opperhoofd in den oorlog, hun oudsten zenden om den vroeger verjaagdgen stamgenoot te smeeken, hen aan te voeren in den strijd. Jeftha, meester van den toestand, acht de gelegenheid gunstig aan zijn ongeregeld bestaan een einde te maken en stelt tot eisch, dat

„En als een schoone Bloem van haren groenen steel  
„Geblixent nederviel, gelyck een schauw verdwenen

„Doch Koning doet niet min wanneer hij 't oud voorhenen  
„Droef Schouwspel ons vernieut, en 't Maegdelijcke bloed  
„Van Jephthahs weerdste pant, uytstort als eenen vloed.”

Opmerkelijk is hierbij zeker dat Vondel in deze regels van 1615 (en niet van 1625, gelijk van Lennep wil, daar ze reeds voorkomen in eene uitgave van de Koninghs stuk van 't eerste jaar) zich bekend toont met 't stuk van Euripides, maar ook niet meer dan oppervlakkig (misschien slechts van hooren zeggen) daar hij niet schijnt te weten, dat in 't treurspel van E. Ifigenia niet werkelijk wordt ter dood gebracht, maar gered.

<sup>1)</sup> Zie de aantekening van v. Lennep (pag. 31): „*Ifis* is een verouderd „Grieksch woord, dat „kloek, wakker” schijnt beteekend te hebben. Zeker heeft „de dochter van Jeftha geen Grieksch naam gedragen; en het is ook „niet alleen om haren aard aan te duiden, dat V. haar *Ifis* noemt; maar „veeleer als eene herinnering van dien van Ifigenia, Agamemnon's dochter, „die insgelijks door haar vader werd geofferd.” — Bij Buchanan heet de dochter ook reeds *Ifis*, haar moeder *Storge*; Koningh, die de moeder (waarover ook het Bijbelverhaal niet spreekt) in 't geheel niet doet optreden, geeft den meer joodschen naam *Mirja*. Over de overeenkomst van 't *Artemisfeest* in Griekenland met 't jaarlijks beweenen door Israëlietische maagden van de dochter Jeftha's, bij dr. Paulus Cassel, in Herzog's *Real-Encyclopädie für Protestantische Theologie und Kirche* 6 dln. i. v. Jephtha.

<sup>2)</sup> „— en bij het dichten van zijn Jephtha had Vondel ongetwijfeld de Iphigenia in Aulide van Euripides voor oogen,” — dr. Jan te Winkel, *Vondel als treurspeldichter*, pag. 307.

<sup>3)</sup> Over de overeenkomst van *Ifis*' toespraak op 't eind van t 4e bedr. met die van Polyxena in de *Methamorphosen* van Ovidius (XIII, vs. 439. vlgg.) bij Macquet, pag. 49 en te Winkel 302; over die van Filopae's klacht met de doodbus met die van Sophocles' Elektra, bij den eerste, pag. 50.

men hem niet slechts tijdelijk als legeraanvoerder aanstelle, maar hem ook na 't beëindigen van den krijg, in de waardigheid van hoofd van den stam zal bevestigen. De voorwaarde wordt aangenomen en na het afleggen van den eed zendt Jeftha, wien het begrijpelijkerwijze te doen is om tijd tot organisatie van zijn leger te winnen, boden uit naar de kinderen Ammons, om, op historischen grond, het goed recht van zijn stam op het bezette land tegenover de aanspraken der Ammonieten te verdedigen. Blijken eindelijk de laatsten onvatbaar voor overreding, dan trekt Jeftha, over wien *de geest des heeren vaardig wordt*,<sup>1)</sup> tot aan 't land der kinderen Ammons. „(30) Ende Jephthah beloofde den Heere eene „gelofte, ende zeyde: Indien gy de kinderen Ammons ganschelich „in myne hant sult geven; (31) Soo zal *het* uytgaende, *dat*<sup>2)</sup> uyt „de deure mynes huyses my te gemoete sal uytgaen, als ick met „vrede van de kinderen Ammons wederkome, dat sal des Heeren „zijn, ende (ofte)<sup>3)</sup> ik zal het offeren ten (brand)offer.”<sup>4)</sup>

<sup>1)</sup> XI, 29. „Doe quam de Geest des Heeren op Jephthah, dat hij Gilead ende Manasse doortrock”. — Vertaling Statenbijbel. — Over de beteekenis, aan deze uitdrukking door commentatoren gehecht, zie beneden pag. 83.

<sup>2)</sup> Over de vraag of er moest worden vertaald *dat*, *wat*, *of hij*, *die*, en dus de gelofte worden opgevat als slaande op dieren alleen of op menschen alleen is reeds lang getwist. Uitvoerig er over bij Nicolaus Serarius, *Judices et Ruth explanati*, pag. 318 en 319 (Questio XIV, Quod Jephthae Votum?) die zelf vertaalt „*quicumque primus fuerit egressus*.” Zoo ook nieuweren als dr. Ludwig Philipson: *Die Israelitische Bibel*, Leipzig 1848, 2e dl. 198 vlg. en Bertheau, *Kurzgefasstes Exegetisches Handbuch zum Alten Testament*, 6e Lief. Buch der Richter, Leipzig 1883, pag. 181 — Cassel. t. a. p. vertaalt: „*alles, wat*” — en doet dit dan alleen slaan op de buit, die J. gemaakt had en hem toegedragen wordt. Vondel's opvatting blijkt niet duidelijk uit de woorden van Jeftha tot den Hofmeester (IIe bedr., 1e Toon):

„Op t' offren *wat*, ter poorte uit van mijn Hof,  
Mij eerst gemoette”

en waar hij later in 't zelfde tooneel den Hofmeester laat zeggen, dat alleen dieren kunnen geofferd worden, is de opmerking van Jeftha, dat een mensch ook een dier is, alleen te verklaren, wanneer men haar toepast op den *inhoud* zijner *gelofte* en dan er uit leest dat Jeftha hier zijn opvatting van de strekking dier gelofte geeft, n.l. dat niet alleen dieren maar ook menschen „al wat onderdaan is van 't sterven” er onder begrepen waren. Vgl. Macquet's scherpe veroordeeling van deze uitdrukking (pag. 45) en beneden pag. 68.

<sup>3)</sup> Zij, die aannemen dat J. zijne dochter *niet* doodde, vertalen hier de Hebreuwsche conjunctie door *of*, in plaats van *en*, en zeggen dat 't J's bedoeling was of den Heere te wijden of te offeren, al naar datgeen wat hem te gemoet zou komen daarvoor vatbaar was. Deze opvatting werd 't eerst verdedigd door David Kimchi gen. Redak, een Hebreuwsch exegeet, die bloeide omstreeks 1200 (1160—1232) en na hem door vele anderen. Zie ook Cassel. t. a. p. en daartegen vooral Serarius, pag. 318 en 319 en Philipson t. a. p. die deze lezing bestrijden — alsmede Bertheau, t. a. p. pag. 194: „*Nach dieser Auffassung gelobte Jephthä: Kommt mir ein Mensch entgegen, so soll es des Herrn sein; hingegen wenn mir ein Thier, welches geopfert werden kann, also ein Stier, Widder, Lamm oder Ziege, entgegen kommt, so will ich es dem Jahve als Brandopfer darbringen.*” — Bestrijding dier opvatting pag. 194 en 195.

<sup>4)</sup> De vertaling van 't Hebreuwsche woord „*goudo*” als offer in 't al-

Jeftha verslaat de kinderen Ammons en brengt ze ten onder.  
(34) „Doe nu Jephthah tot Mizpa by syn huys quam, siet so ginch „syne dochter uyt, hem te gemoete, met trommelen ende reyen; „sy nu was alleen een eenigh (kint) hij en hadde uyt sich (anders) „geenen sone ofte dochter.

35) „Ende het geschiedde, als hij haer sagh, soo verscheurde hy „syne kleederen, ende seyde: Ach myne dochter, gy hebt my „gantschelick neder gebogen, ende gy zyt onder de gene die my „beroeren: want ick hebbe mynen mont opgedaen tot den Heere, „ende ick en sal niet kunnen te rugge gaen.

36) „Ende hy seyde tot hem; Myn vader, hebt gy Uwen mont „opgedaen tot den Heere, doet my gelyck als uyt Uwen mont „gegaen is: na dien U de Heere volkomene wrake gegeven heeft „van Uwe vyanden, van de kinderen Ammons.

37) „Voorts seyde sy tot haren vader; Laat dese sake aen my geschieden: Laet twee maanden van my af, dat ick henen ga, ende „ga af tot de bergen, ende beweene mynen maeghdom, ick ende „myne gesellinnen.”

38) „Ende hy seide, gaet henen; ende hy lietse twee maanden „gaan; doe ginch sy henen met hare gesellinnen; *ende beweende „haren maeghdom op de bergen.*”<sup>1)</sup>

39) „Ende 't geschiedde ten eynde van twee maenden, dat sy „tot haren vader wederquam, *die aen haer volbrachte syne gelofte, „die hy beloofd hadde*<sup>2)</sup> *ende sy en heeft*<sup>1)</sup> *(haa) geenen man bekend.* „Voorts was het eene gewoonheyt in Israel;

40) „(Dat) de dochteren Israels van jaer tot jaer henen gingen, *om de dochter van Jephthah, den Gilcaditer aan te spreken*<sup>3)</sup>: vier daghen in het jaer.” —

gemeen of brandoffer in 't bizonder staat niet vast. Serarius heeft: *holocaustum: crematio perfecta et vera!* Opmerkelijk is 't intusschen dat van een brengen als brandoffer niet anders sprake is, dan *na* het dooden. Zoo ook bij Vondel, die haar eerst laat dooden door het zwaard, dan het lijk verbranden; althans haar asch, in een „bus” verzameld, aan Filopaye doet aanbieden. Cappellus. *De voto Jephtha* (1683) verdedigt de opvatting dat, als 't niet kon worden gebracht als brandoffer, 't als „verband” zou worden beschouwd; en daar de verbande mensch moest gedood worden, verklaart hij dat de dochter alleen door 't zwaard gedood is. Tegen deze opvatting *Bertheau*, 191.

<sup>1)</sup> De opvatting van dit beschreien van den maagddom is van beteekenis in verband met de uitdrukking: zij *had* geenen man bekend. Zoo althans en niet: zij *heeft*, vertaalt o. a. dr. Philippon, die nu echter in de moeilijkheid komt, dat, waar hij Jeftha's dochter als werkelijk geofferd beschouwt, hij den bijbelverhaler tot tweemalen 'zelfde laat zeggen. Immers als de dochter hare maagdelijkheid ging beweenen, volgt daaruit van zelf, dat zij „geenen man bekend had.” — Vandaar de opvatting van de uitdrukking in vs. 39: *Zij beweende haar jeugd*. Anderen daarentegen, die J.'s belofte tweeledig achten en aannemen dat hij zijn dochter slechts den Heere wijdde als ongehuwde maagd, steunen daarbij op de vertaling: „zij beweende haren maagddom” en verder op 't: „zij *heeft* geenen man bekend,” welk *heeft* zij op 't toekomstige doen slaan; d. w. z.: „zij heeft ook na dien tijd geen man bekend”.

<sup>2)</sup> 't Is juist 't onbepaalde van deze uitdrukking, die den Commentatoren aanleiding gaf tot zooveel geschrijf. <sup>3)</sup> Of: te beweenen,

De zes verzen, die thans volgen, geven niet anders dan het verhaal van den strijd met Ephraim en hoe daar twee en veertig duizend van dezen stam verslagen werden. „Jephtah — aldus luidt 't daarna ten slotte in vers 7 — „Jephtah nu richtede Israel ses jaren; ende Jephthah de Gileaditer stierf ende wert begraven in de steden <sup>1)</sup> Gileads.” —

#### IV.

Wie de geschiedenis van Jephtha leest in de overzetting van den Staten-bijbel — d. w. z. de tijdgenooten van Vondel, moet — nog meer dan bij eene lezing van het oorspronkelijke — getroffen worden door twee eigenaardigheden. Allereest, dat de verhaler dier geschiedenis uiterst sober is in zijne mededeelingen en niet vrij van dubbelzinnigheid in de uitdrukkingen; in de tweede plaats, dat — als gevolg van het eerste — 't verhaal op zich zelf lang niet duidelijk is en aanleiding geeft tot verschillende vragen. Jephtha, dus wordt ons verteld, „volbracht aan zijne dochter de gelofte, die hij beloofd had”, en daar we te voren vernomen hebben, dat hij beloofde, 't uitgaande, dat uit de deur van zijn huis zou gaan, den Heere te wijden en ten brandoffer te brengen”, zoo moeten we aannemen, dat hij haar werkelijk gedood heeft. Doch wat beteekent in dit geval de mededeeling, dat zij twee maanden naar de bergen afdaalde om haren *maagddom* te beweenen (Mizpa was hoog gelegen); daarop nog eens: dat zij geenen man bekend heett, en dat jaarlijks de dochteren Israels haar vier dagen gingen aanspreken? Wijzen deze opmerkingen er niet veeleer op, dat wij de uitdrukking: „hij deed haar volgens zijne gelofte” en daarmee de beteekenis dier gelofte zelve anders moeten verklaren: en wel in dier voege, dat de wijding van Jephtha's dochter aan den Heere slechts hierin bestaan heeft, dat zij niet huwde en als eene soort van Vestaalsche maagd, voorloopster der nonnen, in afzondering van de wereld haar verder leven doorbracht? <sup>2)</sup>

Inderdaad heett dit bijbelhoofdstuk arbeid verschaft aan eene gansche reeks van commentatoren <sup>3)</sup> die, met allerlei argumenten, gepleit hebben voor de meening, dat of Jephtha zijn dochter werkelijk gedood of haar tot eeuwige jufferschap verwezen heeft. De kwestie hier uit te maken ligt buiten mijn bedoeling of vermogen; 't is genoeg te weten, dat Vondel, evenals Buchanan en de Koningh,

---

<sup>1)</sup> In de steden. Dit meervoud heeft den Talmudisten (Thaänith, 4, 1, en Berechith Rabba, 662) aanleiding gegeven tot de verklaring, dat J. (als straf wegens 't volbrengen der gelofte) melaatsch is geworden, en zijn leden afgevallen en op verschillende plaatsen begraven zijn. Hiertegen vooral Saliarius, *Annalium ecclesiasticorum veteris Testamenti Epitome*, pag. 342, 2e kolom. Hieronder pag. 53 noot 2.

<sup>2)</sup> Deze meening is inderdaad vroeger en later volgehouden. Onder haar voorstanders zijn te rekenen Kimchi en zijne leerlingen; en van de nieuwere vooral Cassel. Overzicht van de oudere litteratuur bij Serarius, pag. 321, quaestio XVI, „*An suum, post victoriam votum exsolverit Jephthae?*” — Over de nieuwere bij Bertheau, die haar ook bestrijdt.

het offer werkelijk doet plaats hebben; en we kunnen ons met hen, en de tekstuitleggers die hierin met hen medegaan, door eene ietwat andere vertaling van den tekst<sup>1)</sup>, licht heenzetten over de bezwaren, hierboven tegen deze opvatting ingebracht. Van veel meer belang is 't dan ook voor ons, in dezen geest het geheele verhaal nog eens na te gaan. Het dooden van een mensch, van zijn kind, van zijn enig kind, is voorwaar geen geringe zaak en de schrijver van het bijbelverhaal doet Jeftha dan ook heftig ontroeren bij het zien van zijn dochter. Deze, door haren vader verwittigd van zijne belofte, verklaart zich aanstonds bereid zich op te offeren ter wille van de zaak des volks. Heeft de Heere hem na het doen dier belofte de overwinning geschonken, zij wil niet de oorzaak zijn, dat door 't niet nakomen der belofte de gunst des Heeren, die zich na achttien jaren onderdrukking door Ammon weder aan Gilead betoond heeft, opnieuw van Israel zal wijken. De edelmoe- digheid van deze jonkvrouw treft ieder lezer; doch wat, zoo vragen wij ons af, moeten wij denken van haar vader, die haar werkelijk offerde? 't Is waar, dat te voorsclijn treden van zijne dochter moest, na zijne belofte, door hem wel als eene beschikking des Hemels worden beschouwd: 't onbepaalde zijner woorden scheen aan te duiden, dat hij — begeerig Gode iets belangrijks aan te bieden — 't den Heere zelf wilde overlaten zich uit te kiezen, wat Hem 't aangenaamst was. <sup>2)</sup> Doch ('t vorig kapittel des Bijbels leert 't ons)

---

<sup>1)</sup> Zie de aanteekeningen hierboven. Van belang, omdat Vondel er Jeftha over heeft laten spreken, is de betekenis, welke door enkele schrijvers en naar Joodsche opvatting volkomen juist, wordt gehecht aan dit sterven van de dochter vóór zij heeft kunnen huwen. Zoo wijst Cassel er op, dat, naar de oude begrippen, 't maagdblijven was als de dood. Wat niet voortgeplant wordt, sterft uit, gaat te niet. Ook Oedipus (in Koning Oedipus, vs. 1504) beklagt zijn dochters dat zij kinderloos zullen sterven (vertaling van Vondel):

„dus geschuwd  
Van elk, zult gij, mijn dochters! ongehuwd  
En kinderloos vergaan en henesterven,“

en de duitsche vertaler van de Jeftha, Ferdinand Grimmelt (Munster 1869) schrijft in zijn voorrede, waarin hij evenals Cassel de meening verdedigt, dat zij *niet* gedood is: „Um so mehr, als der Kindersegen für den grössten Ruhm der israelitischen Mutter galt, dagegen die Kinderlosigkeit, also auch die Jungfräulichkeit, als eine Schande und Schmach, oft so gar als Strafe Gottes angesehen wurde. Dieses Opfer der Tochter Jephtha's wurde noch dadurch vergrössert, dass sie die einzige Erbtochter des Hauses war, ihre Jungfräulichkeit mithin das Aussterben desselben zur Folge hatte.“ — Me dunkt, deze opmerking blijft haar betekenis behouden, ook wanneer de dochter werkelijk geofferd is; en het *verwijt* van dr. Jonckbloet (IV, 283) dat J. het *vooral* betreurt dat zijn geslacht met hem uitsterven zal, is, naar 't mij voorkomt, dan ook sterk overdreven. Trouwens, dat in 't Bijbelverhaal zelf tot tweemaal toe gewezen wordt op haar sterven in maagdelijken staat en op 't feit, dat zij z'n enig kind was, bewijst wel dat aan deze omstandigheden bijzonder gewicht werd gehecht.

<sup>2)</sup> „Jeftha wilde toen hij deze gelofte deed, in zekeren zin aan God zelf overlaten, zich te nemen, wat Hem welgevallig was. Hem zelf scheen alles te gering om 't als belofte aan te bieden, wanneer hij het geluk

de ongelukken der Gileaditen waren te wijten aan hun' afval van den waren God en hun dienst van de goden der omliggende volken; en eerst nadat zij zich bekeerd hadden, schonk Jahve hun den zege. Welnu, 't bijbelverhaal doet 't nadrukkelijk uitkomen, die terugkeer tot Jahve sloot van zelf 't brengen van menschenoffers, als bijv. bij den Molochdienst gebruikelijk waren, als afkeurenswaardig uit. Hadden we dus geen recht te verwachten, dat de schrijver van het bijbelverhaal een oordeel velde over Jeftha's daad; althans mededeeling schonk van eenige straf, hem door den Heer opgelegd? En zoo daaromtrent geheel het zwijgen bewaard wordt, moeten wij voor ons ons dan geen rekenschap trachten te geven van de vraag, in welk licht zijne daad beoordeeld dient te worden?

## V.

't Zal ons, na het voorafgaande, niet verwonderen, dat ook de beoordeeling van Jeftha's volbrenging zijner belofte, eene belangrijke plaats inneemt in de commentaren van die uitleggers, die dit volbrengen synoniem met opofferen, dooden, achten. Dus ook in die van Serarius en die van Salianus<sup>1)</sup> de twee paters Jezuiten, wier werken Vondel, blijkens zijn berecht, in 't bijzonder geraadpleegd heeft.<sup>2)</sup>

't Alleruitvoerigst is de eerstgenoemde. Niet minder dan 52 lange folio-bladzijden wijdt hij aan de behandeling van allerlei vragen betreffende de geschiedenis van Jeftha en zijn offerande, en geeft daarbij een vrij volledig overzicht van de verschillende meeningen, door Joodsche en Christelijke autoriteiten uitgesproken. Dat Jeftha's dochter werkelijk geofferd is, houdt hij o. m. staande door eene weerlegging van sommiger bewering, alsof de Hoogepriester Phineas Jeftha dispensatie zou hebben verleend van 't brengen der offerande. Die Phineas, verzekert hij, was ten tijde van Jeftha reeds lang overleden.

---

hebben zou, Ammon te overwinnen" — bij Cassel t. a. p. Dat dit algemeene, 't onbepaalde zijner belofte hem schuldig maakte en 't uitkomen zijner dochter als straf hiervoor moet worden beschouwd — in *Midrasch Tanchuma*, op de afdeeling *Begoekousai* (Leviticus, 26 en 27). [Zie de uitgave van dr. Romm, Wilna 1885.]

<sup>1)</sup> Titels hunner geschriften hierboven.

<sup>2)</sup> „Sedert de geschiedenis van Jeftha ernstiger bij mij nagespoord, hoorde ik hoe Serarius, Arias, Salian en andere treffelijke vernuften gevoelden, dat Jeftha's krijgstoct tegen de weerspannige Ephraïmmers nog uitgevoerd werd, eer de gemelde twee maanden uitstels waren verstreken „etc.” — *Berecht*. — Dit *hooren* mag, dunkt mij, zeker niet aldus opgevat worden, dat V. slechts *die* bijzonderheid als terloops vernomen had. 't Blijft trouwens de vraag, of dit *hooren* wel zoo letterlijk mag worden opgevat, dat hij die werken in 't geheel niet gezien had. 't Waarschijnlijkst is wel, dat een der geleerde Paters Jezuiten met wie hij verkeerde, door hem over de geschiedenis van Jeftha geraadpleegd zijnde, hem in 't kort de meeningen der bovengenoemde geleerden over die verschillende punten mededeelde of wel hun werken met hem samen las. In ieder geval blijkt uit 't vervolg mijner opmerkingen, dat Vondel met de voornaamste punten in hunne beschouwingen *moet* bekend zijn geweest.

Intusschen, als Jeftha zijne dochter werkelijk geofferd heeft, dan ontstaat de vraag: heeft hij hierdoor nu gezondigd? En hierover zijn de meeningen zeer uiteenlopend; ook omtrent de kwestie of J. alleen zondigde door het uitspreken der gelofte, dan alleen door de uitvoering er van; of wel door beide of door geen van beide. <sup>1)</sup> Werkelijk zijn er die verklaren: „de zonde ligt alleen in de belofte; maar niet in de uitvoering”; en anderen, die, omgekeerd, volhouden: „de zonde ligt alleen in de uitvoering, niet in de belofte.” Deze beide meeningen, zegt Serarius; zijn intusschen minder aannemelijk. <sup>2)</sup> Als er zonde ligt in de belofte, dan ligt zij ook in de uitvoering, want Jeftha had in de twee maanden, die er tusschen verliepen, ruimschoots gelegenheid gehad die te verbeteren, te overleggen, den Hoogepriester of anderen en vooral de goddelijke wet zoowel als 't voorschrift der natuur, die eene dergelijke daad verafschuwt, te raadplegen. En, indien, omgekeerd, de belofte goed, onberispelijk ware geweest, dan zou in de uitvoering er van evenmin kwaad hebben gestoken: door te houden wat men houden moet, zondigt men niet.

Veel aannemelijker, aldus redeneert Serarius dan verder, is intusschen de meening, dat Jeftha zondigde *en door 't uitspreken der gelofte en door haar vervulling.* <sup>3)</sup> Hoe men die gelofte toch ook opvatte, n.l. als slaande op dieren alleen, op dieren of menschen, dan wel op menschen alleen, zij is in ieder geval door haar algemeenheid in strijd met goddelijke en natuurlijke wetten. Niet alle dieren toch mochten, volgens de Mozatsche wet, geofferd worden en menschen zeer zeker in 't geheel niet. Wie aldus een dergelijk offer wil, maar zelfs er een belooft en werkelijk brengt, maakt zich aan een ernstig misdrijf schuldig. Want afgescheiden van de oorzaak begaat hij een doodslag *en werpt op God de smet van wreedheid en onmenselijkheid door te verklaren en in zijn daden te doen uitkomen, dat eene dusdanige behandeling hem behaagt.* Derhalve mag men aannemen, dat de gelofte van Jeftha eene zeer zware schuld op hem laadt, en niet kan worden verontschuldigd. Doch wie dit wil aannemen, mag velerlei omstandigheden niet uit het oog verliezen; dat J. bij de zwakte van het geloof onder de Joden (van zijn tijd) gedwaald en gemeend kan hebben, dat zulk een offer Gode welgevallig was, vooral wanneer hij daarbij dacht aan Abrahams offerande en gelooven kan dat God ook deze offerande wel zou beletten, indien zij hem ongevallig was; dat 't hem in ieder geval tot grooten lof strekt dat hij — hoe pijnlijk 't hem ook was, — liever zijn gelofte wilde volbrengen, dan aan zijn eigen smart toe te geven; dat, gelijk de Heilige Augustinus zegt, hij

---

<sup>1)</sup> Serarius, pag. 323 — Quaestio XVII. *An voto isto suo peccarit Jephthae?*

<sup>2)</sup> Pag. 324. — „*Mediae sententiae duae, quarum una Jephtham peccasse ait votum, non autem votum reddendo; altera non votum, sed votum exsolvendo minus videntur probabiles.*”

<sup>3)</sup> *Tertia opinio quae votum, votum quae persolvendum peccasse Jephtham ait, valde probabilis est* — pag. 324, III.



meenen kon, dat zijne dochter in den Hemel eene goede ontvangst bereid zou worden wijl zij zich vrijwillig beschikbaar stelde tot 't voltrekken van 't Godsbevel; dat hij in 't nakomen der belofte eene daad van vaderlandsliefde zag, wijl die belofte zelve hem de voorwaarde der overwinning scheen en hij vreezen moest, door haar niet na te komen, Gods toorn over zich en zijn volk te brengen. Hijzelf was zich bewust bij het afleggen der gelofte rein en zuiver van gemoed te zijn geweest, en hij was zelf voor zich de beste getuige dat hij goed gedacht heeft en goed heeft willen handelen. En ten slotte mag men niet vergeten, dat uit niets blijkt dat J. door iemand van het volbrengen zijner daad is afgehouden of er om berispt. De bewering der Talmoedisten toch, dat de Hoogepriester Phineas uit trots weigerde hem raad te geven, [wjl hij meende dat hij tot hem, den Priester diende te komen, en Jeftha op zijn beurt uit trots weigerde tot Phineas te gaan] <sup>1)</sup> — die bewering wordt door hen zelve weerlegd.

Een gelijk oordeel treffen wij aan bij Salianus <sup>2)</sup>. Ook deze meent, dat Jeftha, als hij uit eigen beweging die belofte uitgesproken hadde en nagekomen ware, *schuldig zou zijn geweest aan groote onbezonnenheid in het beloven, en aan de grootste wreedheid in het vervullen*. Doch hij overweegt tevens, dat de H. Schrift zich zeer twijfelachtig uitlaat; hem nergens berispt, nergens prijst, daarenboven Paulus hem in een adem met de heilige mannen David, Samuel en de Apostelen noemt; zoodat dan ook de H. Hieronymus zegt: Jeftha heeft zijne maagdelijke dochter geofferd en wordt derhalve door den apostel Paulus in de rij der Heiligen geplaatst". Dit nu kan niet anders steunen dan op de opvatting dat J. en bij 't doen der gelofte en bij de vervulling handelde onder de inblazing van den H. Geest, wat ook volgt uit eene juiste lezing van Richt. XI, 29 en 30 <sup>3)</sup>.

Aldus: zoo besluit ook Serarius — de meest aannemelijke oplossing. <sup>4)</sup> J. handelde onder eene ingeving Gods en dan is hij geheel

---

<sup>1)</sup> In Thaänith 491 en Berechith Rabba 66,2. Zie dr. Philippson, Bibel, t. a. p.

<sup>2)</sup> „In Hebreo habetur, in civitatibus Galaäd. Quam occasionem Rabbinum arripuerunt suo more delirandi (!), dicendique pluribus eum sepultum locis, quod partes eius computrescerent, et ut quaeque corrumperebatur, et dissolvebatur à corpore, ita modo in hoc, modo in illo sepeliretur oppido, Deo illius superbiam castigante, quod Phineam Sacerdotem super voto suo consulere noluiset. Quae ineptiae quam probabiles sint, vel ex es colliges, quod Phinees ante ducentes annos è vivis abierat" — (Cursiveering van mij) — Salianus t. a. p. 342, 2e kol.

<sup>3)</sup> „(29) Doe quam de Geest des Heeren op Jephtah, dat hij Gilead ende Manasse doortrock, want hij trock door tot Mizpe in Gilead, ende van Mizpe in Gilead trok hij door tot de kinderen Ammons, (30) Ende Jephtah beloofde den Heere eene gelofte" enz — waarbij Salianus (340, 2e kol.) aantekent, dat dit „toen kwam de Geest des Heeren" moet worden opgevat als slaande op 't doen der gelofte, daar die namen der plaatsen maar tusschenvoegsel zijn en terloops worden opgesomd.

<sup>4)</sup> *Quarta videtur maxima probabilis opinio, nihil aut vovendo, aut votum exsolvendo à Jephthe peccatum*, pag. 826.

onschuldig niet alleen, maar verdient hij veeleer groote lof om zijn gehoorzaamheid aan 't goddelijk bevel. Van overtreding van 't goddelijk gebod: gij zult niet dooden, is nu geen sprake meer — immers God zelf is de Heer van leven en dood. En nu moge men vragen, waarom God niet, evenals bij Abraham, toen eenmaal Jeftha's bereidvaardigheid was gebleken, het volbrengen van de offerande verbood, dan is 't antwoord tweeledig: in de eerste plaats, opdat, gelijk de H. Chrysostemus zegt, niet allen, die even vermetel beloven, op 't zelfde zouden hopen en God verzoeken — maar nu door 't geval van Jeftha, zouden leeren voorzichtiger te zijn. <sup>1)</sup> En ten tweede was 't goed, zegt Serarius, dat God eenig voorbeeld stelde, waarin niet alleen de godsdienstige bereidvaardigheid tot een moeilijk aanbod, maar ook de uitvoering zelf opgemerkt werd, opdat 't een beeld zou zijn van dien luisterrijken dood, dien de Heere Christus om onzentwil, niet slechts bereid was te ondergaan, maar werkelijk ondergaan heeft. <sup>2)</sup>

## VI.

Toen Vondel zich zette aan het dichten van zijn Jeftha had hij — 't is bekend en bovendien reeds door mij herinnerd — kennis gemaakt met de commentaren dezer twee katholieke godgeleerden. Het hiervoren gegeven overzicht hunner meeningen, heldert dan ook zoowel de herkomst als de bedoeling van vele punten op, die in zijn treurspel minder duidelijk zijn. De vergelijking van de ter dood brenging van Isis met die van Jezus, door Serarius, verklaart de vrij duistere regels in de opdracht aan Mevr. Anna van Hoorn. <sup>3)</sup> De opmerking des Hofpriesters aan 't slot, waarom de Hemel den slag des doods niet belette <sup>4)</sup>, blijkt thans ingegeven door die van den H. Chrysostemus en de Heiligverklaring van Jeftha, die zoozeer de critiek van dr. Jonckbloet opwekte <sup>5)</sup>, eenvoudig het uitvloeisel eener algemeen gangbare Christelijke overtuiging, die Jeftha's daad als een sterk blijk van zijn gehoorzaamheid aan den goddelijken wil beschouwde en prees.

Intusschen, die overtuiging was het gevolg van de andere, dat Jeftha, handelend onder de inblazing van den heiligen geest, geheel onschuldig moest worden geacht; en deze opvatting is duidelijk

<sup>1)</sup> Salianus, 341, 1e kol. <sup>2)</sup> id. 342, 1e kol.

<sup>3)</sup> „Het heiligdom des Bijbels is behangen  
Met beelden, die Messias, hooggewijd,  
Uitbeelden, en gemoeten met verlangen,  
Eer hij verschijnt ten offer op zijn tijd enz.”

Zie ook van Lennep, pag. 7.

<sup>4)</sup> „De Hemel kon dien slag des doods beletten,” (1960) enz. — Zie boven pag. 45.

<sup>5)</sup> Voor ieder op den hoogen zegewagen  
Der Heiligen, in 't midden der Hebrëen,  
Ten toon gevoert, geviert en aangebëen (1972-74)

waarbij dr. J. (pag. 282) opmerkt: „waar men der Voorzienigheid zoo'n zonderlinge rol laat spelen, kan wel geen sprake zijn van eene waarachtige tragedie.”

geenszins die van Vondel. Zij kon het ook niet wezen, niet slechts omdat het hem waarschijnlijk moeilijk zou gevallen zijn, haar door den toeschouwer te doen aannemen; maar vooral omdat Jeftha als schuldeloos mensch, volgens Vondels beschouwing van het tragische, nooit de held van zijn treurspel kon zijn geweest <sup>1)</sup>. Zonder die opvatting geheel los te laten — hij laat haar door Jeftha voor zijn rekening nemen <sup>2)</sup>, — stelt hij, voor zich, zich op het standpunt dat Jeftha zondigde: door het uitspreken eener zoo algemeene belofte in de eerste plaats, maar ook en niet het minst door het nakomen ervan. De bewijsvoering van Serarius, dat het één niet af te scheiden is van het andere, is, dunkt me, dienaangaande afdoende en het verwondert mij dat vroegere beoordeelaars van de Jeftha zich steeds hebben kunnen bepalen tot het aannemen der enkele schuld door het doen der gelofte <sup>3)</sup>. Zij is de aanleiding tot het treurspel, haar ten uitvoerbrengring de stof ervan.

Die gelofte uit te spreken, *zoo in het algemeen*, was eene onvoorzichtige, was eene zondige daad. De verzoeking van God, welke er in lag, moest gestraft worden, en die straf was het te voorschijn treden der dochter. <sup>4)</sup> Doch zoo J., door te gelooven dat eene dergelijke gelofte God welgevallig zou zijn, — gelijk Serarius opmerkt — een smet van wreedheid op Hem wierp; hij verergerde dit wanneer hij haar ook als eene Gode welgevallige daad

---

<sup>1)</sup> „Jeftha, verschijnt hier nocte heel vroom, nocte onvroom, maar tusschen beiden; . . . eene hoedanigheid eigenlijk in een personagië van een volkomen treurspel vereischt” — *Berecht.* t. a. p. Onder dit *personagië* natuurlijk te verstaan: *hoofdpersonagië*.

<sup>2)</sup> „Mijn hart werd sterk van 's *Hemels geest gedreven*,  
Toen ik, getroost te sterven of te leven,  
Godsvolk en God ten dienste, henevoer,  
Den oppersten eene offerande zwoer  
Te heiligen.” — Jeftha tot den hofpriester, IIIe bedr. 2e Toon.  
(1155). Zie ook beneden, p. 65.

<sup>3)</sup> „In Jeftha is het de overmoed van den zegevierenden veldheer, die door eene noodlottige gelofte getracht heeft God te bezweren, maar daarvoor zwaar gestraft wordt door God, die het zoo beschikt, dat hij het liefste moet offeren wat hij bezit” — dr. Jan te Winkel, pag. 199 — Ik zou in dezen zin, ter verklaring van Jeftha's schuld, vooral niet te veel nadruk willen leggen op 't woord *bezuwen*. 't Doen eener belofte is toch, — naar Joodsche opvatting — geen zonde.

<sup>4)</sup> Hierboven, noot 1 Dr. Jonckbloet (284): „Dit „reuckeloos beloven” had hem het leed berokkend” — waarbij de nadruk op *reuckeloos* moet vallen. Hoor ook J. zelf tot Ifs (IIe bedr. 3e Toon.) vs. 646.

„Wat *straf* verblindt,  
Vervoert me in dit beloven, zonder *palen*  
Een woord, te zwaar om door den hals te halen!”

waarbij hij wel is waar 't doen der belofte eene straf noemt, doch in verband met 't vorige, duidelijk alleen omdat zijn dochter hem is tegemoet getreden, wyl hij „nooit dacht Gode een offer op te dragen van menschenbloed.” Die belofte alleen, zonder deze uitkomst, ware geen straf geweest.

wilde ten uitvoer brengen <sup>1)</sup>). De dichter, die Jeftha tot held kiest niet alleen, maar hem, om de sympathie des toeschouwers voor hem gaande te maken, op gezag der kerkvaders voorstelt als een hersteller van den voorvaderlijken godsdienst der Joden, <sup>2)</sup> geraakt hier in eene groote moeilijkheid. Laat hij J. rustig zijn gang gaan, de toeschouwer zal moeten besluiten, dat Jeftha's offerande, ook volgens den dichter, een Gode welbehaaglijke daad was en deze inderdaad meent dat zulk eene wreedheid, als 't offeren van zijn kind, in overeenstemming ware met den wil van Jahve, met den godsdienst der kinderen Israëls. Dit nu is voor geen bijbelvast publiek der 16e en 17e eeuw vol te houden. Maar vandaar dan ook dat en de Koningh en Vondel <sup>3)</sup> *verplicht* waren tegenover Jeftha een priester te stellen, die uit naam van den waren godsdienst protest aantekende tegen J's opvatting en de Voorzienigheid rein wiesch van alle medeplichtigheid aan zijn daad. Het tooneel tusschen J. en den Priester, is dus geenzins een aanvulling; hun twist-gesprek geen reeks van vitterijen. *De ethische beteekenis der stof maakte 't tot een onmisbaar, een noodzakelijk deel van hare bewerking!* <sup>4)</sup>

Doch al was, door dit doen optreden van een priester, eene groote moeilijkheid, welke de stof met zich bracht, uit den weg geruimd, eene andere was er slechts te grooter door geworden. Dat een vader zijn eigen kind doodt, blijft onbetwistbaar eene

<sup>1)</sup> Vgl. *Wetgeleerde tot Jeftha* (III), 2):

„Nu strekt uw dwaas beloven  
Ten laster van Gods naam en eer daarboven.  
Indien gij die belofte uitwerken zult,  
Uw ziel vervalt dan allerdiepst in schuld.”

En *Hofpriester tot Wetgeleerde* (III, 3):

„Bestemmen wij 't, — de *Godsdienst* krijgt gewis  
Een *schandtelek* die niet af te wasschen is.”

<sup>2)</sup> Ifis, (II, 3 vs. 659, vlg.) verklaart:

„En hebt door zooveel slagen  
Den onderdaan, als onder 't hart gedragen,  
Gods wet beschut, dat Masfa, Levi's stad,  
Nooit vromer noch oprechter rechter had,  
Het stamhuis volgt geen Heidensche geboden,  
Dient Astaroth, noch Baäl, noch de Goden  
Van Syrië en oud Sidon, noch voedt smook  
Voor Ammons Goön en Moabs Helseh gespook.”

<sup>3)</sup> 't Geval met Buchanan is enigszins anders; Zie beneden, pag. 58 en 59.

<sup>4)</sup> Zoo schrijft ook Ferdinand Grimmelt in zijne reeds aangehaalde voorrede bij zijn vertaling van de Jeftha, na eerst de meening verdedigd te hebben dat Jeftha's dochter niet zou gedood zijn:

„Will man dagegen Jeftha's Opfer als blosses Product rein *menschlicher* „und irrthumsfähiger Willkür auffassen, so kann dieses doch wohl am „wenigsten einem Dichter verübelt werden, um so weniger, als Vondel „es verstanden hat, den ganzen Vorhang so darzustellen, *dass auf das „Gesetz Gottes und den religiösen Cultus des alten Testaments keine Makel „fallen kann*, da er dem Richter in einem irrigen, und zwar trotz der „Belehrung der betreffenden Auctoritäten hartnäckig irrenden Gewissen „handeln; ihm aber schliesslich zur Erkenntniss seines Irrthums und zur „Reue über seinen Kindersmord gelangen lässt” (Ik cursiveer.)

daad, die hem juist niet de sympathie des toeschouwers doet winnen en toch, die sympathie is onontbeerlijk voor den tragischen held, wyl zonder deze noch van medelijden noch van vrees sprake kan zijn. Wil een dichter die daad aannemelijk maken en den toeschouwer niet al te zeer partij doen kiezen tegen den vader, dan moet hij het doen begrijpen dat deze haar verricht met diepe droefheid in het hart, maar in het volle besef, dat hij niet anders kan, dat een hoogere plicht hem gebiedt het offer te brengen. Dat Jeftha lijdt onder 't vasthouden aan zijn gelofte, blijkt uit Vondels stuk zóo duidelijk, dat ik 't niet nader behoef aan te toonen; ware zijn plicht er mee volbracht, hij zou veeleer zichzelf doodden, dan zijn eenige, zijn teerbeminde dochter<sup>1)</sup>. Van wreedheid, van hardvochtigheid is bij hem dan ook geen sprake, en hij moet, om dit offer te volbrengen, wèl degelijk overtuigd zijn, dat hij er niet voor terug mag deinzen. Inderdaad, zegt Serarius dan ook, kon hij bij de zwakte van 't geloof in zijne dagen gemeend hebben, dat zulk een offer Gode welgevallig was; zich beroepen op Abrahams offerande en wanen, dat God, indien hij den dood van Ifis niet wilde, hem wel zou beletten haar te offeren; terwijl hij — in geval God dit niet deed — in zijne meening, dat de behaalde overwinning 't gevolg was der gelofte, 't een plicht der vaderlandsliefde moest rekenen<sup>2)</sup>, zijn woord niet te breken. Ook was zijne bedoeling van den beginne af zoo zuiver mogelijk. Doch niet alleen dat de eerste verzachtende omstandigheid niet gelden kan, waar de dichter J. doet optreden als een hersteller van den waren eeredienst; de verontschuldiging van Serarius steunt in hoofdzaak op de veronderstelling, dat Jeftha niemand heeft kunnen raadplegen, althans door geen priester berispt of gewaarschuwd is! En de dichters, zagen wij, die J. als treurspelheld wilden doen optreden, waren wel *genoopt* zulk een priester tegenover hem te stellen, hem

---

<sup>1)</sup> „Mocht ik dees schuld zelf boeten en betalen,

Met dezen hals, wat waar het mij een vreugd!” — 3e Bedr. 2. vs. 1116—17.

<sup>2)</sup> *Hofmeester*: Uw vijand legt verslagen; gij staat boven.

*Jeftha*: Om jammerlijk te vallen in mijn bloed.

*De zege viel mij toe, op dezen voet*; — 3e bedr. 1. vs. 920.

Opmerking verdient 't ongetwijfeld, dat 't motief der vaderlandsliefde voor Jeftha zooveel zwaarder weegt dan bijv. voor Agamemnon. Bij Jeftha komt 't offer na de overwinning, en wordt er door hem (ten onrechte, dit doet er minder toe) als de voorwaarde van beschouwt. Volbrengt hij zijn gelofte niet, dan staat 't te vreezen dat Jahve zich weer van Gilead zal afwenden en 't volk opnieuw aan de onderdrukking van Ammon prijs geven. 't Doel der Grieken met den Trojaanschen oorlog is slechts de geschonden eer van Menelaus te wreken, den helden gelegenheid te geven zich met roem te overdekken. Kunnen zij, door de windstilte, Troje niet bereiken, dan zal dit alleen ten gevolge hebben dat de Grieken ten spot worden der Barbaren, en Agamemnon zijn veldheerschap verliest. Doch Euripides, die de offerande van Ifigenie schilderde, had niet alleen Agamemnon niet tot held, doch schreef bovendien voor Grieken, wien het lot, de roem en de eer hunner voorvaderen en groote mannen meer ter harte moest gaan, dan den 17de-eeuwschen toehoorders — hoe bijbelvast ze ook waren — de vraag of de Gileaditers al dan niet onder Ammon zouden staan.

onder het oog te doen brengen: dat hij handelde in strijd met Gods wet; dat 't nooit de bedoeling der Voorzienigheid kon geweest zijn, hem zijne dochter werkelijk te doen offeren. Ja, wat meer is, die priesters, eenmaal tegenover Jeftha optredend als handhavers der Mozaische wet, zouden (voor een bijbelvast publiek) wel bijna *moeten* wijzen op de mogelijkheid, door die Wet gelaten, om een offer dat niet mocht worden gebracht, te *lossen*.<sup>1)</sup> Wist J. dit, was 't hem nadrukkelijk herinnerd, dan was hem inderdaad 't middel aan de hand gedaan, om, zonder in 't minst ontrouw te worden aan zijn gelofte, in overeenstemming met Gods eigen voorschrift, zijn kind in 't leven te behouden. Bleef hij daar tegenover nòg willens haar te dooden, dan zeer zeker moest hij in 't oog des toeschouwers zich wel schuldig maken aan eene koppigheid, die in den liefhebbenden vader wel onbegrijpelijk was, maar niettemin toch elke sympathie met zijn leed onmogelijk maakte. 't „Tu l'as voulu, George Daudin,” werd geheel op hem toepasselijk.

Hoe hebben de dichters, vooral Vondel, zich uit die moeilijke-  
heid gered?

## VII.

Willen wij de vraag, hierboven gesteld, beantwoorden, dan moeten we beginnen met ons los te maken van de door Macquet gegeven verzekering, dat het tooneel tusschen den Priester en Jeftha bij Buchanan en 't soortgelijke bij Vondel schier *dezelfde* zijn; of althans dit *schier* zeer ruim nemen. In de werkelijkheid is er — bij veel onmiskenbare overeenkomst, die bewijst dat Vondel Buchanan met ijver geraadpleegd heeft — ook menig belangrijk verschilpunt, twelk juist door de overeenkomst op andere plaatsen stof tot nadenken geeft. Als een dichter een tooneel ten deele navolgt, dan hebben wij 't recht de afwijkingen te beschouwen als opzettelijk gemaakt, met een bepaalde bedoeling.

Buchanan (ik deed 't reeds boven opmerken) behandelt de geheele Jeftha-geschiedenis met weglating van den tocht tegen Ephraïm en wijst ook nadrukkelijk op den vroegeren afval van Israël. Herhaaldelijk heeft het zich uit trots tegen den Heere verzet; en nu Hij eindelijk, door hun berouw getroffen, de Israëlieten wil redden uit handen der kinderen Ammons, kiest Hij een middel, waardoor de Gideanieten behoord zullen blijven voor nieuwe zelfverheffing. Niet uit de eigen stamhoofden wijst Hij hun een aanvoerder aan; het

---

<sup>1)</sup> Zoo wijst *Targum* aan, dat Jeftha den Priester over de vervulling der gelofte had moeten raadplegen, die hem dan zou geleerd hebben, dat hij slechts losgeld aan het heiligdom behoefde te betalen. — Bij Dr. J. Hamburger, „Real-Encyclopädie für Bibel und Talmuth”, Breslau 1870, i. v. Jeftha. — Over het losgeld 'twelk moest betaald worden, wanneer men bij eene gelofte een mensch aan God gewijnd had, zie Leviticus, XXVII, 2—8. — Bij de Koningh zegt de Levyt (IIIe Handeling IX, Uytcomste):

„O Prins! o Prins versint!

Men leest in 't Priester-boeck: Capittel twintich seven,  
Ghy cond een Lyf-rantsoen, of schatting daarvoor geven”, enz.

optreden van den vroegeren verstooteling Jeftha moet hun tot duidelijk bewijs strekken, dat 't Gods hand is, die hun de overwinning geeft. Maar opdat Jeftha op zijn beurt zich weer niet te zeer verhoovaardige op zijn zegepraal door de tusschenkomst des Heeren, wordt hem bij zijnen terugkeer een zwaar verdriet in zijne woning bereid. Zijn dochter zal sterven en boeten voor een te vroege vreugde.<sup>1)</sup>

Aldus treedt — gelijk in het Grieksche treurspel van Aeschylus<sup>2)</sup> — ook in deze tragedie de Godheid op met eene stem, te duidelijker waarneembaar, daar de zoo even vermelde denkbeelden worden uitgesproken door een Engel (Angelus) die als Voorredenaar fungeert: „Wee den mensch die zich verhoovaardigt!” — klinkt het ons waarschuwend in de ooren! — De tragische historie van Niobe<sup>3)</sup> schijnt in die van Jeftha herhaald te worden. Ik zeg „schijnt” omdat inderdaad noch de taal van het koor der Israëlietische maagden op het vernemen der overwinning, noch die van Jeftha zelve blijk geeft van werkelijk bestaande overmoed. Integendeel, terwijl 't eerste de grootheid prijst van Israëls God, schrijft Jeftha de overwinning alleen toe aan Gods genade, waarvoor Zijn volk Hem, volgens de gewoonten van den voorvaderlijken godsdienst, dankoffers verschuldigd is. Daarom ook herhaalt hij zijn altaargelofte en smeekt hij den Heere die genadig aan te nemen, al is elke offerande gering in vergelijking bij Zijn weldaden. En daarop treedt, op aansporing van het koor, zijn dochter hem te gemoet.

De vraag rijst hier bij ons: wat nu? Is dat te gemoet treden inderdaad eene beschikking des Hemels? Maar dan immers niet als straf, dan toch meer als waarschuwing om zich niet te verhoovaardigen, door hem (Jeftha) nu opnieuw te doen ervaren hoe vaak in deze wereld 't ongeluk 't hoogst geluk op den voet volgt? Ware 't anders, we zouden moeten twifelen aan de Hemelsche rechtvaardigheid, wier verheerlijking juist het doel des treurspel is. Of wèl, we konden, in Jeftha's plaats, aldus redeneeren, dat hij eerst zijn offerande gering noemde, maar thans dit vergen van 't dierbaarste eene beproeving is van zijne gehoorzaamheid, en 't eens beloofde ook moet gehouden worden; terwijl daarentegen de Hemel kon verkondigen, dat Hij hem slechts wilde waarschuwen, doch het brengen van dit offer niet vergt.

't Zou, onder deze omstandigheden, in het systeem van Buchanan gepast hebben, als bode Gods denzelfden Engel, die de voorrede

---

<sup>1)</sup> Angelus, prologus, vs. 66, 67.

Magnoq', solvet foenore, ac iugulo luet

Felicitatis miserae praecox gaudium

(By Alexander Gibb: The Jephtha and Baptist translated:

„She, wretched, with her life will expiate

Too early joy of longed-for happiness”).

<sup>2)</sup> „Elle devient (l'idée de la divinité terrible) tout abstrait qu'elle est, une sorte de personnage vivant et agissant, le héros de son drame, et comme son drame lui-même”, Patin, Les tragiques grecs, I, Aeschyle, pag. 33. Ook bij te Winkel, Vondel als Treurspeldichter, hoofdst. I, *Het karakter van het tragische*.

<sup>3)</sup> Zimmerrmann, Ueber das Tragische und die Tragödie, pag. 7 en 8.

uitsprak, opnieuw te doen optreden, om tegen de volbrenging te waarschuwen. Doch men ziet in, dat hier de knoop te ver ware doorgehakt. Er moet — zal de schrijver Jeftha's volharding eenigzins kunnen rechtvaardigen — voor hem de ruimte worden opengelaten om te blijven bij zijne meening, dat *hij* des Hemels oogmerk goed uitlegt. De Engel wordt dus een priester, in de oogen van den protestant Buchanan slechts een menschelijk personage, die zich alleen kan beroepen op zijne meerdere weteskennis. Hij denkt er dan ook niet aan Jeftha te spreken over de bedoelingen des Hemels in dit bijzonder geval — hij spreekt en preekt alleen van de wet en waarschuwt alleen op grond van die wet. De strijd tusschen hem en Jeftha, in den aanvang eene aaneenschakeling van subtiliteiten, waarbij de een zich er op beroept dat het kinderdooden verboden is en de ander zich vastklemt aan de noodzakelijkheid om zijne gelofte na te komen, die strijd krijgt eerst beteekenis zoodra Jeftha steun gaat zoeken *in een aanval op de geleerdheid en wijsheid, die achterdeurtjes opent en 't laagste met een schijn van deugd bekleedt*, en daarentegen den eenvoud en het geloof des volks verheft, dat kortweg zegt: wat eens beloofd is, moet men houden. <sup>1)</sup> Eene dergelijke overtuiging kan, bij een 16e eeuwsch auditorium, dat de subtiliteiten der scholastieken moede was, ongetwijfeld instemming gevonden en die instemming J's houding gesteund hebben. Daarbij kan het beroep, later, in het gesprek met Storge en Ifis, op zijne overwinning gedaan, waaruit Gods welgevallen in dit offer moet blijken, zeker ook voor hem gepleit hebben. Doch niet alleen dat de beschuldiging van zich te verhoovaardigen op de zwaarte van 't geveerde offer, hem door den Priester en zijne gemalin toegeduwd, <sup>2)</sup> hem daarentegen in ons oog geen goed doet; we begrijpen zijne volharding in 't geheel niet meer, wanneer wij hem zelf hooren erkennen, dat hij blijkbaar zwoer tegen Gods wil en dat het terdoodbrengen zijner dochter

<sup>1)</sup> „Vos ista per me se libet sectamini,  
Quos iuvat haberi antistites prudentiae:  
Ego veritatem malo stultam et simplicem  
Quam splendidam fucō impiam sapientiam.”

Scene 10e, (211—215). (Bij Alexander Gibb:

„These precepts follow, if you like, for me,  
Who joy to be accounted prudent priests;  
I rather wish the simple foolish truth,  
Than splendid wisdom, impious with guile.”)

<sup>2)</sup> *Sacerdos*: Dein caecitatem lapsus in spontaneam.

*Titulis honestis in scelere laudem petis.* (Scène 11, 188—189.)

(bij Gibb: *Priest*:

„Then fallen into blindness voluntary,  
With honest titles thou seek'st praise in crime.”)

En *Storge* (Scene XII, 64—66):

„Famam aucupatur liberorum è sanguine,  
Compensat aura sanctimoniae scelus,  
Seséque iactat laude parricidii.”

(bij Gibb: „He hunts for praise through blood of only child,  
Crime compensates with breath of sanctimony  
And boasts himself in praise of parricid.”)



eene misdaad is! <sup>1)</sup>) Een vader, die zijn dochter opoffert, wetend daardoor eene misdaad te begaan, en te handelen in strijd met Gods wil; die zich daarbij beroept op zijn offervaardigheid, en op de noodzakelijkheid om eene gelofte te houden, waarbij hij Gode een *dankoffer* beloofde; zuik een man verliest alle recht op onze sympathie, tenzij we hem mochten beschouwen als een werktuig in de handen der Voorzienigheid, die hem noopt willens en wetens eene misdaad te begaan en zijn geliefd kind te dooden, teneinde hem op die wijze te vernederen! <sup>2)</sup>) Doch wanneer het Buchanan's doel ware geweest ons hem aldus te teekenen, dan had hij hem in den aanvang werkelijk hoovaardig, in het eind geheel terneergebogen moeten toonen. 't Eerste is nu niet geschied; en na het volbrengen van de daad zien wij hem niet terug.

Kan dus Buchanan's oplossing van de moeilijkheid ons niet voldoen, reeds veel meer is dit het geval met die van de Koningh. De groote zwakheid in diens stuk is, dat hij den Levyt laat wijzen op de mogelijkheid om te lossen, volgens de bepalingen der wet. <sup>3)</sup>) Hierna is Jeftha's vraag: „Ick vraag U oft my kan bevryden?” moeilijk meer te billijken. Waar God zelf in zijn wet verlof geeft om hem, in plaats van 't een, 't ander te wijden, behoeft J. geen vrees meer te koesteren, dat het niet letterlijk nakomen zijner gelofte hem zal worden euvel geduid. Te minder, als hem herinnerd wordt, dat dit letterlijk nakomen zelfs in strijd zou wezen met 's Heeren gebod: „Gij zult niet dooden!” — Hier echter heeft Jeftha een uitweg, die niet gezocht behoeft te zijn. Zeker, zegt hij, men mag niet dooden tot eigen wraak; maar ik offer 't den Heer naar 't woord! En daarbij toont hij zoo diep gebukt te gaan onder het lijden, 't welk hij zijn dochter moet aandoen; zich zoo begeerig om haar te behouden, dat wij aan de oprechtheid van deze opvatting moeilijk twifelen kunnen. Schuldig was hij, door zijn ondoordacht beloven; smartelijk grieft hem zijn droeve plicht, doch als hij hem volbracht heeft en diep gebukt gaat onder zijn verlies, dan nog verzekert hij, dat Gods genade, hem in de overwinning bewezen, hem met dankbaarheid dat liefste heeft doen offeren <sup>4)</sup>).

<sup>1)</sup> *Jeftha* (Scène XII, 115):

„Tibi per nefanda sacra iuro, quae Deo  
Renuente vovi,”

(Gibb: „I swear to thee by that accursed vow  
Which I have vow'd against the will of God”)

en 128 (op het verzoek van Storge, om ook haar te dooden):

*Jefthes.* Patratur una caede sceleris plus satis,  
(To much of crime in one death's perpetrated.)

<sup>2)</sup> Ik ben, tot mijn leedwezen, buiten staat geweest me voldoende op de hoogte te stellen van Buchanan's denkwijze omtrent Calvijn's praedestinatieleer. In hoeverre dus eene dergelijke beschouwing der betrekking tusschen den mensch en zijn God overeenkwam met B's geloofsovertuiging, kan ik niet verzekeren.

<sup>3)</sup> Zie hierboven pag. 58, noot 1.

<sup>4)</sup> *Jephtah*: „Doch d'wile dat ghij mij aen *Ammon* hebt gewroken,  
En ick het schuldich ben, dy *Zebaath* alleen,  
So werd den offer U met waere danckbaerheén

VIII.

Gaan wij thans de verschillende gronden na, welke *Vondel's* Jeftha brengen tot het volharden bij zijn daad, en tevens in hoeverre die volharding tegenover de woorden van priester en wetgeleerde in ons oog verschoonbaar lijken kan, dan moet ik er eerst de aandacht op vestigen, hoeveel meer nadruk Vondel legt op Jeftha's godsdienstzin en ijver voor het ware geloof, en met hoeveel meer innigheid hij ons Jeftha's verhouding tot zijn dochter teekent, dan Buchanan dit doet; bovendien, dat we, in Vondels stuk, Ifis aanstonds bereid vinden om zich op te offeren, en ook Jeftha dit weet, vóór hij den priester spreekt; terwijl bij Buchanan Ifis eerst om genade smeekt en Jeftha met den priester redeneert, nog vóór hij zijn dochter verteld heeft wat haar eigenlijk te wachten staat. En dit alles is alreeds van groot belang voor *onze* verhouding tot Jeftha. Hoe inniger hij zijn dochter blijkt lief te hebben, hoe dieper zijn smart is over haar aanstaand verlies, des te minder zullen wij hem kunnen verdenken van moedwil. En wanneer zij zelve niet meer hecht aan het leven, bereid is tot sterven, ja er zich een eer uit maakt zich op te offeren voor haar volk en den godsdienst, dan verdwijnt ook het pijnlijk medelijden met het ongelukkig slachtoffer van haars vaders overijling, om plaats te maken voor de weldoende en verheffende bewondering voor haar grootheid van hart, slechts getemperd door eene kalme en teedere ontroering bij het bedenken van haar jeugd. De smart, welke de dood van een sympathiek wezen ons baart, blijft altijd betrekkelijk. Als het einde des levens tevens het einde is van een ondragelijk lijden, dan kunnen wij om den wille des gestorvenen, spoediger in zijn verlies berusten, en blijft slechts de stille weemoed achter; en wanneer de stervende het vervullen van een duren plicht hooger acht dan het leven, en dit blijmoedig vaarwel zegt, dan wordt ons medelijden „gematigd ende gemanierd” en leeren wij zelve ons verheffen boven eene te sterke gehechtheid aan dit aardsche.

Heeft de dichter aldus reeds op tweeërlei wijs de gedachte aan moedwil en wreedheid bij ons pogen uit te wisschen, bij het optreden van Jeftha *zelven* heeft hij gezorgd hem alles in den mond te leggen, wat hem kon rechtvaardigen; en zoo weinig tegen hem te doen aanvoeren, als mogelijk was bij de noodzakelijkheid, om des Hemels medeplichtigheid aan zijn daad te loochenen. Jeftha erkent dat zijne belofte ondoordacht was; maar kan hij zijn woord terugnemen nu de uitkomst hem van zijn dochter dreigt te berooven; temeer nu God hem na die gelofte de overwinning deed behalen? De uitvlucht, hem door den Hofmeester aan de hand gedaan, dat zijn gelofte slechts op de dieren betrekking kon hebben, wijst hij

---

Voldaan: Die 'k heb beloofd. Ay Heere! laat dit roocken  
 Voor U door g'hoorsaemheijt, waer in ghij mij beproeft,  
 Wat gelden”, enz.

(Derde Handelinghe, Xe Uijtcoemste, 2e Verschooninghe.)

af; wat aan sterven onderhevig is, *kan* ook geofferd worden <sup>1)</sup>). Dat God de kinderooffers der heidenen veroordeelt, is waar; doch dit is omdat zij hen aan afgoden wijden; hij echter zal Ifis offeren aan den waren God. <sup>2)</sup> Zegt de priester hem, met Hosea, dat God meer behagen heeft in gehoorzaamheid des harten dan in 't slachten van dieren, <sup>3)</sup> die opmerking versterkt Jeftha in zijn overtuiging, dat hij, nu de Heer hem zijn dochter vroeg, haar ook niet mag weigeren. <sup>4)</sup> Daar de priester noch de wetgeleerde hem wijzen op de mogelijkheid tot lossing, moet hij terecht zeggen, dat God 't houden der gelofte tot een duren plicht maakte. <sup>5)</sup> Bovendien is hij zich bewust slechts te hebben beloofd uit „loutere liefde en gloeienden ijver,” om de voorvaderlijke offeranden, na 18 jaren onderdrukking en afval, te herstellen, en hoe kan iets, wat goed bedoeld is, kwaad zijn? <sup>6)</sup>

Tot zoover kunnen wij ons Jeftha's overtuiging nog heel goed als heilig denken. Doch van Lennep noemde hem koppig om het afwijzen van 't middel, 't welk de priester hem aan de hand doet, om van zijn gelofte vrij te komen. Wat dit middel is? De beantwoording dier vraag brengt ons in het hart der kwestie. Jeftha stelt niet, als bij Buchanan, tegenover de alles verguldende *wijsheid* der *geleerden* zijne slecht-rechte vasthoudendheid aan het eens gegeven woord. Maar hij wordt door Vondel geplaatst tegenover den priester, die niet slechts de wet beter kent dan hij, maar ook volgens den dichter het *recht* heeft om van geloften te *ontslaan*. Als de Hofmeester tevergeefs gepoogd heeft hem te overreden, verwijst hij hem naar den Priester :

„Doch *d' uitspraak* en het *oordeel* van de wet  
 „Is aan den mond der priesteren gezet,  
 „Bewaarders van de wet en Mozes' boeken.  
 „Ik rade u, bij den priester raad te zoeken  
 „En wetgeleerde, om niet zoo los te gaan.” (vs. 94I—45.)

Jeftha heeft op zichzelf hiertegen geen bezwaar, hij wil hen wel raadplegen, maar hij twijfelt of het baten zal. Is hun raad voldoende tegenover de stem van zijn geweten?

1) *Jeftha*: De Godheid heeft gehoord  
 Hem wijden, wat mij 't eerste uit mijne poorte  
 Gemoeten zou.

*Hofmeester*: Geen, die in haar geboorte  
 U zaligde en den naam van vader gaf;  
 Maar eer een kalf, of wat ten heuvel af  
 Kwam huppelen, het waar dan kalf of stieren.  
 De wet beveelt, de Godheid stomme dieren  
 Op t' offeren.

*Jeftha*: De naam van dier is meê  
 Den mensch gemeen, zoowel als 't stomme vee,  
 En mensch en vee zijn onderdaan van 't sterven.  
 (III, 1, vs. 926—35).

Zie ook 't bovenopgemerkte omtrent de vraag of de belofte al dan niet alleen op dieren betrekking had; pag. 47, noot 2 en pag. 52.

<sup>2)</sup> vs. 970—74. <sup>3)</sup> vs. 1039—41; 1056—58. <sup>4)</sup> vs. 1059—1063. <sup>5)</sup> vs. 1071.  
<sup>6)</sup> vs. 1080—1089.

„En vinden zij dit off'ren ongeraân  
„Hoe dan toe? Kan ik staan op hun besluiten,  
„Hen volgen, mijn *geweten* gaan te buiten?” (vs. 946—48.)

Toch, hij wil hooren, wat zij te zeggen hebben:

„Maar aangezien het raadzaam schijnt, Gods mond  
„Te spreken vóór het off'ren, laat terstond  
„Den priester en den wetgeleerde ontvouwen,  
„Op welk een grond dit offer staat te bouwen.” —  
(vs. 973—76.)

Daarop volgt het gesprek en blijft voor Jeftha het groote bezwaar bestaan, dat hij zich door zijn woord gebonden acht.

„Haar leven (zegt de Hofpriester) <sup>1)</sup> hangt aan uwen wil. Gij moogt  
„Haar sparen.”

En Jeftha's vraag blijft:

Wie kan mij deez' schuld vergeven?

De Wetgeleerde heeft het antwoord gereed:

„*Gods priester. Hij ontslaat u.*”

En Jeftha weer:

„Ontsloug me mijn geweten?” —

Kunnen zij hem eindelijk niet overtuigen, dan beproeft de Hofprediker een nieuw middel, hij wil den Aartspriester om raad doen vragen:

„Laat d' uitspraak des Aartspriesters hierop hooren!” <sup>2)</sup>

Alwederom is Jeftha niet onbereid dtt te doen. Maar er zijn twee bezwaren. Ten eerste, de tijd van uitstel is verstreken, en bovendien: wat baat het eigenlijk? wat heeft hij met dien Aartspriester te maken? <sup>3)</sup>

Jeftha: „*God* is mijn burg en vaste toeverlaat!

Hofpriester: „Zult gij zoo los 's Aartspriesters raad versmaden?”

Jeftha: „Ik heb mij nu met *God* hierop beraden.”

Doch de Hofpriester blijft onversaagd: <sup>4)</sup>

„D'Aartspriester is tot *middelaar* gezet,  
„Om, tusschen God en ons, door zijn gebed  
„En offerande, alle ongelijk te slechten.  
„Hij is gesteld tot rechter, om te rechten  
„In 't heiligdom, naar eisch van elke zaak,

---

<sup>1)</sup> vs. 1118--1124. <sup>2)</sup> vs. 1132. <sup>3)</sup> vs. 1138. <sup>4)</sup> vs. 1141--1153.

„Wanneer Gods boek een tong eischt en een spraak,  
„De boekstaaf wordt misduid door avrechtsch spellen.  
„Hij mag geen punt in Mozes blad herstellen,  
„Maar houden elks beteekenis in kracht,  
„Hij zit naast God op stoel, als eerste macht,  
„Behandvest met het recht van dood en leven.  
„Vertrouw, hij zal u haast een uitkomst geven,  
„U redden in dat hachelijk geval.  
„Verzuimt gij 't, denkt, dat u dit rouwen zal.”

En wat antwoord Jeftha alweer op die vermaning?:<sup>1)</sup>

„Mijn hart werd sterk van 's Hemels geest gedreven,  
„Toen ik, getroost te sterven of te leven,  
„Gods volk en God ten dienste, henevoer,  
„Den Opperste een offerande zwoer  
„Te heiligen. Nu buiten mijn vermoeden  
„Dit uitvalt, en d' onnoozle maagd moet bloeden,  
„Vertrouwt me, dat Gods geest mijn ijver steef.  
„D' Aartspriester hou zijne eer in waarde, ik leef  
„Nu raad met God.” —

Me dunkt het is nu duidelijk, waarom Jeftha dit middel om tot den Aartspriester te gaan, niet met beide handen aangrijpt. Niet uit koppigheid, maar omdat, voor zijn gevoel, dit middel niet afdoet. Hij gelooft niet aan die macht des Aartspriesters om hem van zijn eed te ontslaan; hij stelt geen vertrouwen in zijn bemiddeling bij den Heer; tusschen hem en zijn God bestaat een *rechtstreeksch* verkeer; de geest des Heeren spreekt in hem; hij de Rechter, is zijn eigen uitlegger van *zijn* woorden en van Gods wet.<sup>2)</sup>

Het is in deze verhouding van Jeftha tot de Priesters, dat wij m. i. het zwaartepunt van dit treurspel te zoeken hebben. Het gezag des priesters als bemiddelaars wordt door allen erkend, ook door Ifis<sup>3)</sup> — door hem alleen niet. Als hij in dien Aartspriester geloofd had, deze hadde hem ontslagen van den eed, en zijn dochter ware behouden gebleven. Dit niet te hebben kunnen doen is tegelijk voor ons zijne rechtvaardiging; in des dichters en in 't eind in zijn

<sup>1)</sup> vs. 1155--63.

<sup>2)</sup> Macquet betoogt, pag. 46: „J. wist wel dat hij zijne Dochter niet mocht vermoorden, schoon hij Rechter was. Hij wist wel, dat de Godlijke wet zoo wel aan de overtreders als aan onderdanen het doodslaan verboodt: Hij offerde zijne Dochter niet omdat hij Rechter was en de wetten uitvoerde, maar om zijn eed aan de Godheid te houden.” --- Dit geheele betoog ware zeker achterwege gebleven, als Macquet begrepen had, wat die opmerking van J.: „Ik ben hier zelf gewettigd tot 's lands rechter” beteekenen moest. Natuurlijk bedoelt hij: Ik ben de Rechter, moet dus de wet en mijn belofte zelf uitleggen.

;) Ifis (IV, 1) tot Hofpriester:

Hofpriester! gij, gewijde Zegenaar  
En Godstolk, die u draagt als *middelaar*  
Om, tusschen Godenmensen, God te paaijen.”

eigen oog de oorzaak van zijne ellende. Immers we gevoelen dat hij zich in werkelijkheid niet had kunnen ontslagen rekenen van zijn gelofte, tenzij hij gelooven *kon* in de rechtmatigheid van 't gezag des mans, die hem wilde ontslaan; maar die kleingeloovigheid moest hem juist schuldig maken voor hen, die dit gezag onaantastbaar rekenen. Zelf uitlegger te willen zijn van zijn woorden was eene aanmatiging, eene zelfverheffing, een hoogmoed die, juist onder deze omstandigheden, de straf vlak na zich sleepte, en zijn geschiedenis tot een waarschuwend voorbeeld voor anderen maakte.

Wat in dit alles voor Jeftha gelukkig was, was de mogelijkheid, niet om zijn daad op zichzelf goed te maken, maar om althans weer verzoend te worden met den miskenden Aartspriester en door dezen met God. Niet als andere tragische helden behoeft hij zijn toevlucht te nemen tot den dood, om vrede te vinden. Door naar den Aartspriester als pelgrim op te gaan, voor dezen te offeren, zich voor hem te verdeemoedigen, kan hij zelfs zoozeer boete doen, dat hem later — in aanmerking genomen, dat hij geheel handelde met de beste bedoelingen — zelfs eene plaats onder de Heiligen kan worden ingeruimd. „Daar is in den Hemel meer vreugde over één zondaar, die zich bekeert . . . .”

## IX.

't Moet, naar het mij voorkomt, weinigen mijner lezers ontgaan zijn, dat de macht, welke den Aartspriester door Vondel wordt toegekend, volkomen dezelfde is als die van den Roomschen Paus<sup>1)</sup> en daartegenover het miskennen van die macht door Jeftha, en diens zucht om zich zelf te beschouwen als in directe gemeenschap met de Godheid en zelf de uitlegger der wet te willen zijn, geheel en al de houding is van den Protestant. Met andere woorden: dat het de hoogmoed der Protestanten is, die door Vondel, met meer of minder opzet of bewustzijn, is gemaakt tot onderwerp van zijn treurspel.

Het is niet onwillekeurig, dat ik me hier zoo voorzichtig uitdruk. De vraag, wat de bedoeling eens dichters geweest is, blijft altijd moeilijk te beantwoorden. Steeds loopt men gevaar op Duitsche wijze, *hinein zu interpretieren* wat er niet in ligt. Ook beweer ik niet, dat Vondel zich had voorgenomen, nu eens een stuk te gaan schrijven over dat onderwerp. Hoogst waarschijnlijk is het, dat hij, toen hij begon de geschiedenis van Jeftha ernstiger na te sporen, nog niet wist, hoe haar op te vatten. Toen las hij Serarius en Salianus en moet aldus gevoeld hebben, hoe noodzakelijk 't was een priester te stellen tegenover Jeftha. Nu kwam hij echter verder en overwoog wat de Rabbijnen verhaald hadden van Jeftha's trotse weigering, om den Hoogepriester om raad te vragen . . .

„Want d'eere des Pausen ging onzen dichter bijkans boven alles ter harte”, zegt Brandt, naar aanleiding van eene opmerking „dat „Vondel in de Faëton het oog zou hebben gehad op het hoog „bestaan des Konings van Frankrijk tegen den Paus; toen zijne

<sup>1)</sup> Vgl. boven, pag. 43.

„majesteit voldoening eischte van het ongelijk hem in den persoon „van zijnen Gezant aangedaan.”<sup>1)</sup> „De Petrus en Pauwels” — getuigt de R. K. Priester C. F. Drabbe<sup>2)</sup> — „leveren eene bevestiging van de verklaring, dat de onhoudbaarheid van het formeele hoofdbeginsel in het Protestantisme: *de individueele vrijheid van onderzoek, en diepgevoel van behoefte aan het Goddelijk leergezag der Katholieke Kerk* den grooten Vondel allereerst tot zijne geloofsverandering hebben bewogen.” „Het werk der Hervorming was het werk van den menschelijken hoogmoed”, verklaart dezelfde,<sup>3)</sup> en wijst even later op *Vondels ootmoed*. Van Vondels hoogen eerbied voor het gezag des Pausen, zijn geloof aan diens onfeilbaarheid, zijn ingenomenheid met het katholiek beginsel van ’t strenge leergezag, waardoor twist en onzekerheid werd voorkomen, brengt de heer H. J. Allard tallooze bewijzen bij in zijn geschrift *Vondel en de Paus*.<sup>4)</sup> En ook van Lennep geeft dit toe, als hij zegt dat Vondel een Ultramontaan was, die geloofde aan ’s Pausen onfeilbaarheid;<sup>5)</sup> gelijk trouwens ieder doen moet, die onzen dichter meer dan oppervlakkig gelezen heeft. Dat verzet tegen het Hoogst gezag ten afgrond voert, had hij bovendien in zijn Lucifer zoowel als in zijn Salmoneus getoond. Was het wonder, dat hij nu ook, bij ’t lezen van de commentaren op Jeftha’s geschiedenis, en op ’t vernemen van diens verondersteld verzet tegen den Aartspriester, aan de houding der Protestanten tegenover den Paus dacht en aldus dit denkbeeld nader uitwerkte? Dit althans is een feit, dat noch bij Buchanan, noch bij de Koningin van een dergelijken twijfel aan het gezag der Priesters sprake is; en ook het slot met Jeftha’s wanhoop, zijn verzoening en zijne heiligverklaring elders geheel ontbreekt. ’t Is toch niet geheel gedachteloos, dat Vondel al die toespelingen maakte? En nu moge men zeggen, dat Vondel zelf over die bijbedoeling zwijgt, ik wijs er op, dat hij wel degelijk met nadruk gewag maakt van Jeftha’s schuld jegens den Aartspriester; maar hij te goed wist wat hem, indien hij met zooveel woorden zijne bedoeling zou hebben aangeduid, te wachten stond van de zijde der Protestanten, om er zijn geliefkoosd treurspel, ’twelk hij anderen ten voorbeeld stelde, eenvoudig aan te wagen. Trouwens, hij liet het steeds aan den lezer of toeschouwer over, zich nader van zijn bijzondere bedoeling te overtuigen.

Doch wat doet — zoo vraagt misschien menig lezer, die het geduld had mij ten einde toe te volgen — wat doet het er eigenlijk toe, of Vondel al dan niet die bijbedoelingen koesterde? We weten dat hij, als Rooms-katholiek, zijn nieuwen godsdienst met hart en ziel beleed, en of hij daarvan in een gedicht of treurspel meer of minder getuigenis aflegde, is voor de kennis van den mensch van gering belang.” Ongetwijfeld in hoofdzaak juist en wanneer de

<sup>1)</sup> Brants *Leven van Vondel*, (Uitg. Verwijs) pag. 89.

<sup>2)</sup> Vondels overgang tot de Katholieke Kerk, Leiden J. W. v. Leeuwen, 1867, (pag. 53.)

<sup>3)</sup> t. a. p. pag. 26.

<sup>4)</sup> Amsterdam, C. L. van Langenhuizen 1869.

<sup>5)</sup> XIII, 148.

uitkomst van mijn onderzoek niet verder strekte, dan die onderstelde lezer meent, ik zou de moeite en tijd, er aan besteed, ten zeerste betreuen. Of Vondel protestant of katholiek was, den Paus verdedigde of zijne macht loochende, zijn dingen, die mij persoonlijk even onverschillig laten als de vraag, of hij door dezen of door genen Roomschen geestelijke bekeerd is; althans — zoolang ik de kennis van die feiten niet noodig heb ter beoordeeling van zijn dichterlijken arbeid. Maar dat Vondel een ernstig godsdienstig man was; zijne levensbeschouwing geheel onder den invloed stond van zijn geloof, en bij geen kunstsoort des dichters opvatting van de verhouding tusschen de menschen en de Voorzienigheid zooveel gewicht in de schaal legt als juist bij het treurspel, dat maakt de kennis van zijn ethische bedoelingen van groot gewicht bij de aesthetische beoordeeling van zijn treurspelen, en in het bijzonder van de *Jeftha*. Welnu, ons onderzoek van de wordingsgeschiedenis van dit stuk toonde ons de noodzakelijkheid der tooneelen van het derde bedrijf; onze slotsom omtrent des dichters bedoeling leert ons tevens, dat werkelijk dáar (en dus te rechter plaatse in het stuk) het hoogtepunt der handeling gelegen is: Zoodra de vraag, of Jeftha al dan niet zijne gelofte letterlijk houden en zijne dochter offeren zal, zich oplost in deze: of zijn overtuiging hem toelaat de dispensatie des priesters of des Aartspriesters als voor zijn geweten afdoende aan te nemen, krijgt het tooneel met den Wetgeleerde en den Priester de hoogste beteekenis.

Maar niet alleen, dat deze beschouwing op de samenstelling des treurspels een nieuw licht werpt; zij rechtvaardigt tevens het optreden van Jeftha als tragische held en ruimt de hoofdgrieven der critici uit den weg. Wordt het aannemen van de bemiddeling der priesters tusschen hem en God een zaak van gemoedsbezwaren en beginsel, dan kunnen wij 't al dan niet met Jeftha eens zijn; hem beschuldigen van hoogmoed, desnoods van „hardnekkigheid, die haren eigenzin bewierookt”; van moedwillige koppigheid kan niet langer sprake zijn. We zien hem voor ons als een trouwhartig krijgsman, ijverig dienaar Gods, die, in den strijd tegen de vijanden zijns volks en zijns geloofs, den Heere een dankoffer belooft te wijden naar vaderlijk gebruik, wanneer hij als overwinnaar mag wederkeeren. Zonder er zich in zijn vervoering bepaald rekenschap van te geven, welke de gevolgen van zijn woorden kunnen zijn, spreekt hij in het algemeen, 't als het ware aan den Heere overlatend zich uit te kiezen wat Hem het meest welkom is. En nu — daar blijkt, dat dit uitverkoren lam zijn eigen, eenige, teergeliefde, hem teederbeminnde dochter is! Van diepe smart overweldigd, verhult hij zijn gelaat. Maar... hoe zwaar het lot hem ook treffe, dit staat aanstonds bij hem vast, dat ook het dierbaarste niet te goed is voor God en zijn woord jegens Hem niet mag gebroken worden. Zoolang de Heer niet zelf, gelijk bij Abraham, dit offer komt belletten, past het hem ootmoedig te gehoorzamen. *Mocht* hij zich-zelfen dooden in plaats van zijn geliefd kind, hij zou het willig doen; ware hij nog in staat zijn woorden terug te nemen, welk



een zaligheid! Doch zal hij gebruik maken van het middel des hofmeesters en angstig zoeken of wellicht in de woorden zijner gelofte eene maas ligt, wijd genoeg om er door te kruipen; zal hij zich beroepen op 't gezag des priesters om zich van zijn eed te doen ontslaan? Tegen 't eerste verzetten zich zijn eerlijkheid, het bewustzijn van zijne belofte te hebben uitgesproken zonder bijgedachte; met het tweede is zijn geweten niet voldaan, daar hij tusschen zichzelf en zijn God geen bemiddelend priester erkent. Zoo blijft hem niets anders over dan zijne belofte te volbrengen en bijna radeloos van smart zijn kind te offeren. Heeft hij dit gedaan, dan gaan zijn oogen open; hij beseft nu, dat zijn hoogmoed hem verleid heeft 't gezag des Aartspriesters te loochenen, en hij zich daardoor in schuld gestoken heeft jegens hem en jegens God, wijl hij niet heeft ingezien, dat Hijzelf hem toesprak door den mond Zijns priesters. Te midden zijner droefheid om het verlies zijns kinds, denkt hij, als godgeloovige, allereerst aan het middel om zijn dubbele schuld te zoenen. De priester doet hem dit middel aan de hand: ootmoedig zijn schuld blijven belijden, Gods genade inroepen en naar den Hoogepriester te Silo gaan. Door dit te doen verwerft hij vergeving voor zijn zondigen hoogmoed, en kan hij eene plaats verwerven te midden der Heiligen, immers:

„Al wie door ootmoed wordt herboren <sup>1)</sup>  
Is van het Hemelsche geslacht.”

Jeftha, zoo besluit ik,<sup>2)</sup> is dus wel degelijk een tragische heldenfiguur, omdat zijn ongeluk het ware medelijden en de ware vrees, tevens de onmisbare bewondering wekt.<sup>3)</sup> Bepalen wij ons tot de vroeger verdedigde meening, dat hij alleen schuldig is door het uitspreken van eene vage, roekelooze belofte, dan kan hierbij van het element *vrees* minder goed sprake zijn in een tijd, waarin het doen van beloften jegens God al zeer zeldzaam en van offerbeloften in het geheel geen sprake meer is. Beschouwen wij daarentegen zijn

<sup>1)</sup> Ghijssbr. v. Aemstel. Rey van Edellingen.

<sup>2)</sup> Gebrek aan tijd en ruimte noopt mij, de bespreking van *Jeftha* als dramatisch werk en de vergelijking met de *Ifigenia's* voorloopig uit te stellen. Doch ik kan hier niet nalaten mijnen dank te betuigen aan de heeren Th. Lewenstein en v. Hillesum (Assistent ter *Bibliotheca Rosenthaliana*) die mij bij het napluizen der commentaren op 't de geschiedenis van Jeftha zoo vriendelijk behulpzaam waren.

<sup>3)</sup> Over de bewondering als factor van de reiniging door het treurspel, bij E. Egger, „*Essai sur l'histoire de la critique chez les Grecs, suivi de la Poétique d'Aristote et d'extraits de ses Problèmes*” (1849), die uit de *Politiek* van Aristoteles het denkbeeld der reiniging verklaart als eene soort van kalme zielsstemming, waarin het medelijden, de vrees, en de geestdrift worden opgelost. „Ainsi encore, à la terreur, à la pitié, seuls „éléments, pour Aristote, de l'impression tragique, il (M. Egger) joint „un autre sentiment plus haut auquel doivent conduire les deux premiers, „celui de l'admiration; s'autorisant, pour cette addition, non seulement „des tragiques grecs qui nous élèvent autant qu'ils nous épouvantent et „nous attendrissent; mais d'Aristote lui-même.” Aldus Patin, in zijne recensie over dit boek van M. Eggers, *Les tragiques grecs*, IV (pag. 401—427) pag. 414.

hoogmoed, zijn eigendunkelijke wetsuitlegging als oorzaak van zijn ongeluk, dan kunnen we werkelijk bevreemd worden, dat we er ons zelf eveneens onheil door berokkenen zullen, en voor Vondel, die den menschelijken ootmoed huldigde, moet dit een sprekend motief zijn geweest. Doch tevens erkennen wij dan, dat wij, in een geval als dat van Jeftha, ook al waren we, als hij, overtuigd ons woord te moeten gestand doen, in offervaardigheid jegens God zouden te kort geschoten zijn, en we bewonderen zijn zielegrootheid, ook al kunnen wij ze noch navolgen, noch goedkeuren. En het is die bewondering<sup>1)</sup> vooral die ons verheft, en die, waar zij door een treurspel opgewekt wordt, dit stempelt tot een kunstwerk, in staat „ons meedoogen en onzen schrik te matigen en te manieren en ons te leeren, de rampen der wereld zachtzinniger en gelijkmoediger te verduren.”<sup>2)</sup>

Amsterdam, Aug. Sept. 1887.

L. L.

---

### ONZE GEZELSCHAPPEN.<sup>3)</sup>

Gevolg gevend aan het verzoek, om even als het vorige jaar<sup>4)</sup> de samenstelling der verschillende tooneelgezelschappen bij den aanvang van het nieuwe seizoen mede te deelen, kan ik den lezers van ons Tijdschrift het volgende berichten.

De minste wijziging onderging dat van de *Kon. Ver. het Nederl. Tooneel*. Hier werd in Jan. 1887 geëngageerd de heer Rooyards, oud vak-leerling der Tooneelschool, vroeger bij den hr. De la Mar. Bovendien nam tot groot genoegen van zijne talrijke vrienden, de heer Tourniaire, geheel hersteld, opnieuw bezit van zijne ledig gebleven plaats. Daardoor bestond dit gezelschap op 1 September l.l. uit de volgende:

*Dames:* Mevr. Sophie de Vries, Mevr. Théo Frenkel—Bouwmeester, Mevr. Chr. Stoetz, Mevr. H. van Sluyters, Mej. Chr. Poolman, Mej. S. van Biene, Mevr. A. Rössing—Sablairolles, Mej. M. Lorjé, Mevr. Schwab—Wellman, Mej. S. Bos, Mej. Gartman, Mej. M. P. Meyer, Mej. M. J. M. Kiehl, Mej. A. Fuchs.

*Heeren:* Louis Bouwmeester, P. A. Morin, C. Spoor, Jacq de Boer, C. Clous, C. van Dommelen, H. Ising, I. de Jong, J. P. C. Meynadier, Rooyards, C. van Schoonhoven, C. Schulze, H. Schwab,

---

<sup>1)</sup> Zie noot 3, pag. 69.

<sup>2)</sup> Vondel. Berecht.

<sup>3)</sup> Het Tooneeloverzicht en opgave van repertoire van het afgelopen zomerseizoen (Mei - September) moet, wegens plaatsgebrek, tot de volgende aflev. blijven liggen

<sup>4)</sup> Zie Jaargang zestien, pag. 30 35.

P. Tourniaire, L. K. W. M. Plas, R. v. d. Hilst, H. H. J. Rombrich, J. Smits, M. J. Wensma, A. v. Zuylen.

De heeren *van Lier* verloren in den loop des seizoens de dames Jeanne de Groot en Juliette Roos, benevens de heeren Moor, Ruijgrok en Färber.

Daarentegen engageerden zij Mevr. de la Mar, Mej. Elise van Biene, (oud vak-leerlinge) en Mej. S. Dusault, (gediplomeerd ontslagen leerlinge onzer school) alsmede de heeren de la Mar, Verenet (als Mej. Dusault), terwijl de heer Lage man zijne oude plaats weer kwam innemen.

Dit gezelschap is thans samengesteld als volgt :

*Dames*: Ellenberger, Albregt—Engelman, van Rossum, de la Mar, Grader, Meeuwissen, Fv. Kapper, Grader, Elise van Biene, F. van Biene, Holtrop—van Gelder, Dusault, Coerdes—la Bay, Ch. en E. Coerdes, Stoete, van Waard, Verwoert.

*Heeren*: Veltman, Vos, Bigot, Is. van Lier, Potharst, de la Mar, Hesselink, André, Lageman, Malherbe, Verenet, van Beem, Verhage, Ruys, Jurgens, Eylders, Kok, Grader, Eylders, Groebe, Vink, Kremer, Paff, Schreckenbergh, Kniv.

Van de wijzigingen, onder de nieuwe directie des heeren Kreukniet en Mutters in het gezelschap van het *Salon des Variétés* gebracht heb ik reeds vroeger mededeeling gedaan. Het zij dus genoeg hier nog te vermelden dat de derde ontslagen leerling onzer school, de heer G. Pilger, bij deze directie een engagement vond en haar gezelschap nu bestaat uit de

*Dames*: Mevr. Marie Verstraete, Mej. Juliette Roos, Mevr. de Boer—van Rijk, Mej. Aug. Poolman, Mevr. van Ollefen—Kley, Mevr. Huyzers—Rosenveld, Mevr. Boas—Muysers, Mevr. Fuchs—Barbiers, Mej. A. Coersen, Mej. R. Gytenbeek en Koor.

*Heeren*: Albert Mutters, J. D. Blaaser, (tevens regisseur) A. L. v. d. Heuvel, F. Thönissen, P. L. Fedi, J. A. Holtrop, S. Barendse, D. v. Ollefen Jr., H. Harms, A. v. Sprinckhuizen, S. A. Frank, G. Pilger, C. Kühn, G. Mulder, A. C. Kleyn en Koor.

Bij het betrekken van den nieuwen Schouwburg in de Aert-van-Nesstraat heeft het gezelschap der *Vereenigde Rotterdamse Tooneelisten*, directie Le Gras en Haspels, zoo goed als geen veranderingen ondergaan. Alleen Mej. Pauline Beersmans (een dochter van Mevr. Cath. Beersmans) en de heer Ed. Becht zijn met 1 Sept er nieuw aan verbonden, zoodat er nu 14 dames en 15 heeren onder deze Directie vereenigd zijn en wel:

*Dames*: Cath. Beersmans, A. Burlage—Verwoert, C. L. Faassen—v. Velzen, Marie Vink, G. Pool-

man—Huyzers, A. Coelingh—Vorderman, Anna Beukers, Pauline Beersmans, L. Ruffa, H. Leurs, J. v. Velzen, H. Miserius, A. C. van Crevelen en H. J. van Crevelen.

*Heeren*: D. Haspels, J. Haspels, A. J. Le Gras, R. Faassen, Willem van Zuylen, F. Tartaud, H. Poolman, Henri de Vries, Victor Faassen, Ed. Becht, G. J. Keerwolf, P. D. van Eysden, M. A. v. d. Lugt, A. de Vries en G. Coelingh. Eindelijk de *Nieuwe Rotterdamsche Schouwburg-Mij*, directie Alexander Faassen. Hier zullen in den loop van het seizoen 1887/88 optreden:

*Dames*: W. Kley, van Korlaer, Bruyn—Sablairolles, A. Heyblom, v. d. Lugt—Meltser, Chapel, Ruysbroek en ten Borden.

*Heeren*: Alex Faassen, Chrispijn, van Nieuwland, Wagemans, Ruysbroek, Färber, Ruygrok, Wieses en Kreukniet.

L. S.

---

## VONDEL AAN DE DICHTERS.

Beveel het papier niet terstond al wat u in den zin schiet, maar toetst uwe inbeeldingen, vonden, en gedachten, of ze der penne waardig zijn. Gij ziet, hoe de hoenders, den kop in de lucht stekende, met smaak en nasmaak drinken, en de gezonde schapen het gras erkauwen. Zoo doende zult ge de bladen niet met beuzelingen beslaan en dingen, die niets om het lijf hebben; nochte den lezer met den ijdel en dop zoeken te paaien, maar met pit, en een kerne van goeden smaak verzaden.

Aanleid. ter Nederd. Dichtkunste.

Joken Uwe ooren naar eenen vleier, die elk naar den mond spreekt, gij bedriegt niemand dan u zelve. Haat ge den openhartigen bestraffer, die geene gebreken verschoont, zoo blijft ge daarin steken. — Een omzichtige en leerzame geest bemint Apollo's zonschijn, die alle vezeltjes en stotjes ontdekt.

Id.

---

## BIJ VONDEL'S AFBEELDING.

In Vondel speelt de geest van Neerlands Poezij;  
Natuur volmaakt zijn kunst, en ze haar 't leven bij.

BRANDT.

---

# OFFICIËEL GEDEELTE.

## 1e. Staat van het Nederl. Tooneelverbond

op 1 November 1887.

EERELEDEN VAN HET VERBOND.

Mr. J. N. van Hall. | W. J. Hofdijk.

HOOFDBESTUUR.

Prof. B. J. Stokvis, Amsterd. Voorz.	Jos. Jacobson, Rotterd. Penningm.
Prof. A. G. van Hamel, Gronin- gen, Onder-Voorzitter.	J. H. Krelage, Haarlem.
M. A. Perk, Amsterd., Secretaris.	Mr. J. E. Banck, 's-Gravenhage.
	D. H. Joosten, Amsterdam.

AFDEELING AMSTERDAM.

(500 leden.)

M. J. Waller, Voorzitter.	F. v. d. Goes.
W. J. Hofdijk, Onder-Voorzitter.	C. Schöffler.
W. A. van der Mandere, Penningm.	A. Fentener van Vlissingen,
H. Binger.	Secretaris.

AFDEELING ROTTERDAM.

(450 leden.)

F. Ebeling, Voorzitter.	Jean Browne.
C. M. F. Kolff, Penningmeester.	Dr. G. Pekelharing, Secretaris.
J. J. Havelaar J.E.Zn.	

AFDEELING LEIDEN (Studenten afd.)

(320 leden.)

P. A. Francken, Voorzitter.	J. C. Stoop, Vice-Secretaris.
G. Jannink, Thesaurier, Onder-Vz.	H. J. Bool, Bibliothecaris.
J. Nyman, Secretaris.	Th. B. Pleyte, Commissaris van
F. van Praag, Vice-Thesaurier.	het Tooneel.

AFDEELING DEN HAAG.

(226 leden.)

Marcellus Emants, Voorzitter.	P. A. Haaxman Jr., Secretaris.
M. Hijmans van Wadenoyen, Onder-Voorzitter.	A. L. H. Ising.
J. C. v. Brakel, Penningmeester.	E. J. K. J. Jacobson Servatius.
	Mr. F. Stam.

AFDEELING UTRECHT.

(94 leden.)

Prof. H. E. Moltzer, <i>Voorzitter.</i>	Mr. W. G. F. A. v. Sorgen, <i>Secret.</i>
J. C. v. Eelde.	J. M. J. van Rossem.

AFDEELING DORDRECHT.

(51 leden.)

C. J. J. Verbroek van Nieuw-Beierland, <i>Voorzitter.</i>	J. A. François, <i>Penningmeester.</i>
Dr. H. J. Kiewiet de Jonge, <i>Secretaris.</i>	D. Crena de Jongh.
	Mr. D. J. van Tienen Jansse.

AFDEELING GRONINGEN.

(43 leden.)

Jhr. Mr. W. C. A. Alberda van Ekenstein, <i>Voorzitter.</i>	Jhr. J. E. van Panhuys, <i>Penningm.</i>
Prof. F. J. Halbertsma.	Jhr. Mr. W. J. Quintus.
Jhr. Mr. D. R. de Marees van Swinderen, <i>Secretaris.</i>	Prof. A. G. v. Hamel.

AFDEELING DELFT.

(41 leden.)

R. Witte, <i>Voorzitter.</i>	J. L. Huysinga, <i>Penningmeester.</i>
Dr. C. J. Vinkesteyn, <i>Onder-Voorz.</i>	H. P. Maas Geesteranus, <i>2e Secr.</i>
C. F. A. Milders, <i>1e Secretaris.</i>	

AFDEELING LEEUWARDEN.

(41 leden.)

(Geen opgaaf verstrekt.)

AFDEELING MIDDELBURG.

(22 leden.)

Jhr. Mr. W. Snouck Hurgronje, <i>Voorzitter.</i>	Joh. L. van der Pauwert, <i>Secretaris.</i>
A. W. Berdenis van Berlekom, <i>Penningmeester.</i>	

AFDEELING HAARLEM.

(22 leden.)

J. H. Krelage, <i>Voorzitter.</i>	H. H. Waller.
M. N. Beets, <i>Penningmeester.</i>	Mr. Th. de Haan Hugenholtz, <i>Secretaris.</i>
P. J. L. Huet.	

AFDEELING 'S HERTOGENBOSCH.

(20 leden.)

Mr. J. T. Boelens, <i>Voorzitter.</i>		J. N. Houba.
Mr. P. de Josselin de Jong, <i>Secretaris-Penningmeester.</i>		Mr. F. Pleyte.

AFDEELING TIEL.

(17 leden.)

J. A. Heuff Az., <i>Voorzitter.</i>		J. L. van Lidth de Jeude,
M. J. Versteegh, <i>Penningm.</i>		<i>Secretaris.</i>

AFDEELING ZAANDIJK.

(11 leden.)

J. de Jager Sr., <i>Voorzitter.</i>		M. C. Honig, <i>Penningmeester.</i>
J. J. Honig, <i>Secretaris.</i>		

AFDEELING GOES.

(11 leden.)

Z. D. v. d. Bilt la Motte, <i>Voorzitter.</i>		J. Franssen v. d. Putte, <i>Penningmeester.</i>
Ph. M. v. d. Mandere, <i>Secretaris.</i>		

AFDEELING GOUDA.

(10 leden.)

H. W. G. Koning, <i>Voorzitter.</i>		Mr. W. J. Fortuijn Drooglever Jnr.,
. . . . ., <i>Penningmeester.</i>		<i>Secretaris.</i>

AFDEELING GENT.

(9 leden.)

Jhr. de Maere Limnander, <i>Voor-</i>		Paul Fredericq.
Julius Vuylsteke.		B. Block, <i>Secretaris-Schatmeester.</i>

ALGEMEENE LEDEN.

Jan C. van den Arend, *Apeldoorn.* — Gerard Keller, Mevr. C. J. Sleyster, Dr. M. A. N. Rovers, M. A. Sipman, *Arnhem.* — J. Hartsen, *Baarn.* — Maurits H. van Lee, *Brussel.* — W. G. Boele, *Kampen.* — Prof. R. Fruin, W. Pleyte, Dr. W. N. du Rieu, A. W. Sythoff, Dr. M. de Vries, Prof. J. T. Buys, allen te *Leiden.* — Mr. C. J. Sickesz, *Lochem.* — H. J. C. Vieweg, *Nijmegen.* — P. H. de Clerq, *Petersburg.* — K. J. van Erpecum, *Schiedam.* — G. J. Kolff, *Velp.* — F. Baron van Tuyll van Serooskerken, *Velzen.* — R. Pieper, *Warmerveen.* — J. V. M. van Toulon van der Koog, *Wijk bij Duurstede.* — W. J. Bonte, *Zalt-Bommel.* — J. C. van Wessum Az., *Zaandam.* — Vereeniging Polyhymnia, *Zutphen.* — F. G. van Pesch, *Zwolle.*

2e.

*Aan het Hoofdbestuur van het Nederlandsch Tooneelverbond.*

*Mijne Heeren!*

De Afdeeling Amsterdam van het Nederlandsch Tooneelverbond heeft de eer UEd. ingesloten de door haar goedgekeurde Rekeningen van het Verbond en Tooneelschool terug te zenden.

Gaarne grijpt zij deze gelegenheid aan om den Algemeenen Penningmeester haren dank over te brengen voor het door hem zoo zuinig mogelijk en accuraat gevoerde Beheer, en verheugt zich in de omstandigheid dat zonder nadeel van den dienst toch nog een batig saldo ad *f* 259.97<sup>s</sup> is overgebleven.

Hoogachtend verblijven wij, Mijne Heeren,

UEd. Dw. dienaren,

*Bestuurders van de Afd. Amsterdam van het N. T. V.*

M. J. WALLER, *Voorzitter.*

W. A. V. D. MANDERE, *Penningmeester.*

10 Oct. 1887.

NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND.

Rekening en Verantwoording 1886—1887.

**Ontvangsten.**

Art. 1. Saldo der vorige rekening <i>f</i>	54.97;
” 2. Contributiën.	
a. Afdeelingen :	
Rotterdam	462 leden <i>f</i> 1586.—
Amsterdam	414 ” - 1242.—
Leiden (Studenten)	325 ” - 812.50
den Haag	212 ” - 656.—
Utrecht	96 ” - 288.—
Dordrecht	55 ” - 165.—
Delft	52 ” - 156.—
1 lid 1885—86, 51 leden 1886—87	- 156.—
Groningen	41 leden - 125.—
Leeuwarden	41 ” - 125.—
Middelburg	24 ” - 72.—
's Hertogenbosch	22 ” - 66.—
Haarlem	18 ” - 54.—
Tiel	18 ” - 54.—
Zaandam	14 ” - 42.—
Gouda	12 ” - 36.—
Goes	11 ” - 33.—
Gent	3 ” - 9.—
b. Algemeene leden	31 ” - 154.60 - 5465.96
Art. 3. Rente . . . . .	40.80
	<u><i>f</i> 5561.73!</u>

**Uitgaven.**

Art. 1. Bijdrage Tooneelschool	<i>f</i> 4427.53
” 2. Tijdschrift . . . . .	600.—
” 3. Reiskosten . . . . .	15.—
” 4. Drukwerk . . . . .	153.76
” 5. Bureaukosten . . . . .	16.65
” 6. Onkosten Algemeene Vergadering . . . . .	25 —
” 7. Onkosten inning van gelden	6.30
” 8. Onvoorziene uitgaven . . . . .	57.52
” 9. Saldo in kas . . . . .	259.97

*f* 5561.73

*Nagezien en accoord bevonden door de Afdeeling AMSTERDAM.*

M. J. WALLER, *Voorzitter.*  
W. A. VAN DER MANDERE, *Penningm.*

*Het Hoofdbestuur van het Nederlandsch Tooneelverbond,*

B. J. STOKVIS,  
M. A. PERK, *Secretaris.*



## TOONEELSCHOOL.

Rekening en Verantwoording 1886—1887.

### Ontvangsten.

Art. 1. Bijdrage van Z. M. den Koning . . . . .	f 5000.--
„ 2. Bijdrage van het Rijk . . . . .	—.--
„ 3. Bijdrage van de Provincie Noord Holland. . . . .	—.--
„ 4. Bijdrage der Gemeente Amsterdam . . . . .	f 2000.—
„ 5. Schoolgelden . . . . .	648.75
„ 6. Giften:	
Jaarlijksche bijdragen . . . . .	f 170.—
Gift Nuts-afdeeling Velzen . . . . .	100.—
Aandeel voorstellingen Leidsche Studenten . . . . .	560.—
Art. 7. Rente Fonds Hacke van Mijnden . . . . .	60.—
„ 8. Bijdrage uit de algemeene kas . . . . .	4427.53

f 12706 98

Memorie Herman Linde Fonds f 148.64½

*Nagezien en accoord bevonden door de Afdeeling* AMSTERDAM.

M. J. WALLER, Voorzitter.  
W. A. VAN DER MANDERE, Penningm.

### Uitgaven.

Art. 1. Jaarwedde Directeur . . . . .	f 4000.—
„ 2. Jaarwedden onderwijzend personeel . . . . .	5240.—
„ 3. Toelage aan de Directrice . . . . .	300.—
„ 4. Achterstallige kostgelden voor inwonende leerlingen . . . . .	—.--
„ 5. ( Belasting, vuur en licht . . . . .	784.28
( Grondbelasting . . . . .	84.51
„ 6. Erfpacht terrein . . . . .	246.—
„ 7. Rente der 4 <sup>o</sup> / <sub>o</sub> leening groot per resto f 6500.— . . . . .	260.—
„ 8. Aflossing van ¼ Aandeel (het twaalfde) . . . . .	500.—
„ 9. Schoolbehoeften . . . . .	62.37½
„ 10. Bibliotheek . . . . .	128.75
„ 11. Bureaukosten . . . . .	40.—
„ 12. Onderhoud Gebouw en kosten van schoeiing . . . . .	349.23½
„ 13. 9e termijn Pijpgascompagnie . . . . .	84.26
„ 14. Pianohuur . . . . .	60.—
„ 15. Huur van Kachels en Gymnastieklokaal . . . . .	64.80
„ 16. Assurantie inventaris (tot 16 Jan. 1891) . . . . .	23.08
„ 17. Ameublement . . . . .	45.30
„ 18. Onvoorziene uitgaven . . . . .	433.69

f 12706.28

*Het Hoofdbestuur van het Nederlandsch Tooneelverbond,*

B. J. STOKVIS.  
M. A. PERK, Secretaris.

3e.

## MEDEDEELINGEN EN BERICHTEN.

Gebruik makende van de bevoegdheid, haar krachtens art. 17 der statuten toegekend, hebben de volgende Afdeelingen tot het bijwonen der vergaderingen der Commissie van toezicht en beheer over de Tooneelschool (\*) gedelegeerd de achter haar naam vermelde leden:

(\*) Zie de samenstelling dezer commissie, eerste afl. bladz. 38.

Amsterdam, den Hr.	M. J. Waller.
Leiden, „	J. v. d. Willigen.
Utrecht, „	Mr. W. G. F. A. van Sorgen.
Dordrecht, „	Dr. H. J. Kiewiet de Jonge.
Delft, „	C. J. A. Milders.
Haarlem, „	J. H. Krelage.
Tiel, „	J. A. Hoeff Az.

De afdeelingen Rotterdam en den Haag achtten zich voldoende vertegenwoordigd door hare medeleden, die in de genoemde commissie zitting hebben, den Heer Haspels voor Rotterdam en den Heer Ising voor den Haag. Van de niet genoemde afdeelingen kwamen of geen mededeelingen in of door haar werd bericht dat zij geen gebruik van hare bevoegdheid wenschten te maken.

De aanstaande Alg. Verg. zal gehouden worden te Dordrecht op Dinsdag 24 April. Des avonds te voren wordt den Afgevaardigden enz. door de Afd. een voorstelling aangeboden door het gezelschap der Holl. Opera.

---

Het Hoofdbestuur neemt de vrijheid HH. *Afdeulingssecretarissen* uit te noodigen, telkens dat een der bij hun Bestuur ingeschreven leden zijne woonplaats naar elders overbrengt, zoo mogelijk aan de daar gevestigde afdeeling ten spoedigste van die verhuizing kennis te geven, opdat het vertrokken lid voor het Verbond behouden blijve. Bestaat er echter in diens nieuwe woonplaats geen afdeeling, dan zou door een bericht, aan den algemeenen penningmeester gezonden, wellicht hetzelfde doel bereikt worden. De uitvoering van dezen maatregel zal uiteraard voor de groote gemeenten moeilijkheid na zich slepen. Men doe echter in het belang van het Verbond, wat men zal kunnen! Hoogst wenschelijk is de zaak, en vooral zou de Leidsche Studentenafdeeling door op haar hare aandacht gevestigd te houden, groote diensten kunnen bewijzen.

Het volgende schrijven is door het Hoofdbestuur aan de Afdeelingen verzonden:

*Aan de Besturen der Afdeelingen:*

Het Bestuur der Afdeeling Groningen heeft het plan opgevat om den Heer EMILE MARCK, *Directeur de la scène* in het Théâtre de l'Odéon te Parijs, tevens werkzaam als *Professeur de déclamation*, en als zoodanig belast met het opleiden van jeugdige tooneelspe- lers, uit te noodigen in die Afdeeling een voordracht te houden. Het voelde zich hiertoe gedrongen, toen het van een zijner medeleden vernomen had, dat genoemde Heer bereid was om in Maart of in April aanst. door Nederland een kleine „*tournée littéraire*” te maken en in enkele plaatsen een *Conférence* te geven over *l'Education du comédien* en zijn denkbeelden over dit belang-

rijke onderwerp toe te lichten door mededeelingen betreffende zijn werkkring als „professeur” en „leider der repetities,” terwijl hij in het tweede gedeelte van den avond fragmenten uit moderne en klassieke dramatische werken voordragen zou.

Deze zeldzame gelegenheid om een smaakvollen deskundige over zulk een gewichtige kwestie, die ook ten onzent aan de orde is, te hooren en tevens vergast te worden op proeven eener uitnemende voordracht, meende het Bestuur voor zijn afdeeling niet te mogen laten voorbijgaan. Intusschen vermoedt het, dat ook andere Afdeelingen den Heer EMILE MARCK gaarne in haar midden zouden wenschen te zien optreden en met haar Groningsche zuster in deze samen te werken. Die samenwerking acht het daarenboven zeer gewenscht met het oog op de vergoeding, den „Conférencier” voor reis- en verblijfkosten enz. aan te bieden.

Daarom berichtte het aan het Hoofdbestuur zijn voornemen, met verzoek de uitvoering daarvan te bevorderen door het aan de andere Afdeelingen mede te deelen en aan te bevelen.

Met groote ingenomenheid nam het Hoofdbestuur kennis van het bestaande plan en gaarne voldoet het aan het ontvangen verzoek. Het heeft mitsdien de eer U met aandrang te wijzen op een genotvollen avond, dien gij Uwen leden met hunne Dames kunt bereiden. Ook door tegen betaling hun, die geen leden Uwer Afdeeling zijn, den toegang tot de „Conférence” te verleenen, zullen de te maken kosten ongetwijfeld gedekt worden.

Mocht gij, gelijk wij vertrouwen, gezind zijn Uwe medewerking in deze te verleenen, wilt dan rechtstreeks met het Bestuur der Afd. Groningen (Secretaris Jhr Mr. D. R. DE MAREES VAN SWINDEREN) in overleg treden omtrent het tijdstip der komst van den Heer MARCK, het bedrag der hem aan te bieden vergoeding enz., opdat de geheele zaak tijdig haar bedrag kunne erlangen.

Namens het Hoofdbestuur voornoemd,  
M. A. PERK, *Secretaris.*

---

## TOONEELSCHOOL.

Vrijdag en Zaterdag 1 en 2 Juli 1887 zijn de gewone jaarlijkse overgangs- en eindexamens der Tooneelschool afgelegd, des morgens in de wetenschappelijke vakken en lezen, aan de school zelve, des namiddags in voordracht en spel, in de kleine zaal van Maison Stroucken. Maandag tevoren waren proeven gegeven van voordracht in vreemde talen, o. a. door scènes uit „Faust”, „Don Carlos” en „Iphigenie auf Tauris”, met welwillende medewerking van den heer H. Schwab, van het Nederl. toneel.

De leerlingen van den heer Le Gras brachten Vrijdag ten gehoor: fragmenten uit Vondel's „Gijsbreght” en „Lucifer”, terwijl mede vertoond werden: het 3de bedrijf van Molière's „Menschen-

hater", in de vertaling van Prof. Thijm, en het grootste deel van het 1ste bedrijf van Lod. Mulder's „Kiesvereeniging van Stellendijk."

De leeraar in hoogere mimiek en costumeerkunde, de heer Theod. C. Simons, liet opvoeren tooneelen uit „Mithridates" van Racine en „Esther" van Grillparzer, beide vertaald door Prof. A. Pierson, en uit „Coriolanus" van Shakespeare, door Prof. Burgersdijk.

Zaterdag deed Mevr. Stoetz hare jongere leerlingen gedichten voordragen en door de oudere vertoonen de blijspelen: „Dokteres en Modemaker", „Een dienst aan mijn vriend Blanchard" en „Eigenzinnigheid", benevens het dramatische fragment van Schimmel, „Anna Bolein" en een paar tooneelen uit Fr. Halm's „Zoon der Wildernis."

De uitslag der examens was, dat van de élèves der Voorbereidende Vakschool bevorderd werden van de 1ste (laagste) klasse naar de 2de: Marie Eggers en Klaas De Boer; eene derde moest dezelfde klasse nog eens doorloopen en de beide tusschentijds toegelaten meisjes bezochten de school nog te kort, om voor verhooging voorloopig in aanmerking te kunnen komen. — Van de 2de naar de 3de klasse werden overgeplaatst: Adèle Doré, Rika Kley en Lourens Poolen (de beide laatstgenoemde voorwaardelijk); de vierde leerling moest wegens ongeschiktheid voor het tooneel de school verlaten. — De jongejuffrouwen Alida Klein, Frieda Herberich en Martha Coerdès zijn alle van de 3de naar de 4de klasse (de laagste der Vakschool) bevorderd, terwijl naar de hoogste zijn overgegaan mej. Leida Roelofsen en Josephine Spoor (ofschoon deze laatste alleen voorwaardelijk).

De beide leerlingen der vijfde klasse mej. Sophie Dusault en de heer G. Verenet, onderwierpen zich aan het eind-examen; zij verwierven eervol ontslag onder toekenning van een diploma. Sedert werden zij door de gebr. A. Van Lier geëngageerd. — De heer G. Pilger, van de 4de klasse, legde, op eigen verlangen, mede het eind-examen af, ten bewijze waarvan hem een getuigschrift is verleend. Hij maakt thans deel uit van 't gezelschap der HH. Kreukniet en Mutters.

---

Woensdag 31 Augustus werd, des namiddags te 1 uur, in 't gebouw der School het toelatingsexamen voor den cursus 1887/88 afgenomen. Zeven adspiranten voor 't volledig onderwijs hadden zich aangemeld, vijf kwamen op. Drie werden als leerlingen aangenomen: Johanna Wertwijn en Lena Canis voor de 1ste klasse, Mej. Geertje Sixma in de derde; Jeannette Racké en Lambertus Berkhout werden voorwaardelijk in de laagste klasse toegelaten. Alleen de laatste dezer beide is begin December definitief aangenomen, de andere moest de school verlaten. — Vier nieuwe vakleerlingen meldden terzelfder tijd zich aan, Mej. Cato Sewing, leerlinge van Mevr. Collin-Tobisch, die zich als dramatisch zangeres wilde bekwamen, en de Heer C. Kühn; iets later nog Mej. Loman (voor voordracht in vreemde talen).

Half October trad als leerling in de 1ste klasse toe Eduard de Blauw, en met 1 December als vakélèves mej. Jenny Molenaar en de heer Van Laren van Dalen.

Niet terug kwamen met 1 Sept., uit eigen beweging: Rika Kley en Klaas De Boer. Op dit oogenblik telt de school 15 leerlingen voor 't volledig onderwijs en 7 vakélèves:

- In klasse I: Catharina Rentmeester.  
Melia Tartaud.  
Juliana Van Ude.  
Lena Canis.  
Johanna Wertwijn.  
Lambertus Berkhout.  
Everard De Blauw.
- In klasse II: Maria Eggers.  
„ „ III: Adélaïde Doré.  
Geertje Sixma.  
Lourens Poolen.  
„ „ IV: Alida Klein.  
Martha Coerdès.  
Frieda Herberich.  
„ „ V: Aleida Roelofsen.

Van de vakleerlingen van den vorigen cursus volgen nog sommige lessen: Mej. Jeannette Sieveking en de Heer H. Swab.

28 December 1887.

S. J. BOUBERG WILSON.

Men schrijft ons uit Tiel:

Den 21sten December had alhier voor de leden van de afdeeling en geïntroduceerden een „Proef van Voordracht en Spel” plaats door vier jonge dames, leerlingen der Tooneelschool (Coerdès, Herberich, Klein en Roelofsen) en twee oud-leerlingen, de heeren Royaards en Smith, — vergezeld door den directeur, den heer Bouberg Wilson, en mevrouw Rennefeld.

Zonder in bijzonderheden te treden kunnen wij vermelden dat de voorstelling ten zeerste voldaan heeft, en een openbaring was aangaande de Tooneelschool, daar men hier van die school uiterst weinig merkt, en nu en dan slechts een enkele oud-leerling ziet optreden, die in zijn omgeving als verdwaald schijnt. Thans, nu men een ensemble kreeg, kwam de werking van de school des te krachtiger aan het licht, en vooral was dit te danken aan brokstukken uit het klassieke genre, waaraan men in de provincie, en bijna overal trouwens, geheel onttend is. Dat er weder kunstenaars komen die verzen kunnen zeggen en in een treurspel konden optreden, zooals mejuffrouw Roelofsen en de heeren Smith en Royaaards, was een nieuw gezichtspunt op ons tooneel, dat zich krachtig openbaarde en de kenners op een aanbrekenden dageraad wees. Het kan

niet anders of dergelijke voorstellingen zullen de sympathie voor de School en voor het Verbond aanmerkelijk vergrooten, en niet alleen de artisten maar ook het publiek opvoeden, een dubbele reden dus om ze aan te bevelen.

---

## EEN EN ANDER OVER KLORIS EN ROOSJE EN DE NIEUWJAARSWENSCHEN VAN THOMAS-VAER.

De hoofdredacteur van „Het Tooneel” heeft de vriendelijkheid gehad mij uit te noodigen de artikels, die ik in 1886 en 1888 over bovengenoemd onderwerp in het dagblad „Het Vaderland” schreef, ook in ons tijdschrift te plaatsen, ten einde ze onder de oogen te brengen van alle leden van het Tooneelverbond. Met zeer veel genoegen voldoe ik aan dat verzoek, omdat mijn nasporingen dan in boekvorm bewaard blijven en steeds aanleiding kunnen geven tot een vernieuwd onderzoek, want... moge ik de oplossing van de raadselen betreffende „Kloris en Roosje” bevorderd hebben, niet alles nog is volkomen tot helderheid gebracht. Het juiste tijdstip, waarop voor het eerst de „Bruiloft” vertoond werd, is nog evenmin te bepalen, als dat harer eerste verbinding met Vondels „Gijsbrecht van Aemstel”. Men kan door een gelukkig toeval of scherpzinnige navorsching ook een ouder gebruik van den Nieuwjaarswensch vinden, dan mij gelukt is te ontdekken. Den musicologen zij de quaestie van de muziek bijzonder aanbevolen; — dit veld is nog geheel te ontginnen. Is Servaas de Koning inderdaad de componist van de „Vrijadje”, dan nog vermoed ik, dat de Fransche muziek niet geheel vreemd is aan zijn werk. Het verband tusschen de muziek der „Vrijage” (1688) en die der „Bruiloft” (1707) ligt evenzeer in het duister. Mogen mijne „Jeu-dis” van het „Vaderland” door de plaatsing in dit tijdschrift bewerken, dat velen zich aangetrokken gevoelen de „Kloris en Roosje”-quaestie ter harte te nemen en de vrucht van hun nasporingen in „Ons Tooneel” mede te deelen.

Gijsbrecht van Aemstel, Kloris en Roosje, — wat al herinneringen van geschied-, letter- en tooneelkundigen aard zijn voor den Nederlander, vooral den Amsterdammer, aan dit onafscheidelijk tweetal verbonden! Het zal niet lang duren, of men kan de honderdvijftig-jarige verbintenis van Gijsbrecht met Kloris en Roosje vieren, van den pseudo-klassieken ridder met het in den loop der tijden echt Nederlandsch geworden boerenpaartje. Wanneer men het juiste tijdstip mocht ontdekken, waarop de heer van Aemstel voor het eerst tegelijk met Thomas-vaer de planken van den Amsterdamschen schouwburg betrad, en wij bezitten dan een Lecocq en Clairville <sup>1</sup>, dan zou het niet onaardig zijn nog eens een jubilé

---

<sup>1</sup>) De geestige samenstellers der „Fille de Madame Angot”.

te vieren en Gijsbrecht en Badeloch me heel hun stoet ter bruiloft van Kloris en Roosje te nooden. Wat fantastische rondedans zou die democratische verbroedering te zien kunnen geven! Gijsbrecht in zijn schitterend harnas het bruiloftsbal openend met Pieternel, daarna Thomas-vaer, met strikken en linten gesierd, vrouwe Badeloch ten dans voerend. De krijgsknechten, van wie de vredelievende „portier van 't klooster” zegt: „Wij zien ze noô van voor, en allerlieft van achter”, de krijgsknechten zouden op dit vredefeest de nonnekens niet mishandelen en haar hun ruwe kracht doen gevoelen, doch als waardige dansers haar bevallig de hand reiken. Wat guitig gelegenheidsstuk zou Jacob Van Lennep van zulk een stoffe gedicht hebben!

Wat mij tot deze bespiegelingen over Gijsbrecht en Kloris en Roosje leidt, is de nieuwe uitgave van het kluchtspelletje, waarmede de heer J. H. Rössing ons onlangs heeft verblijd.

Vergis ik mij niet, dan is het wel een vijftiental jaren geleden, sedert de laatste editie, volgens den tekst van M. Westerman, het licht zag. Er moet waarlijk behoefte hebben bestaan aan een nieuwe oplaag, want steeds verrijzen jongere geslachten, die op hun beurt het kluchtspelletje willen zien en nader leeren kennen. Vooral een bezorging door Rössing heeft waarde, omdat deze letterkundige, verbonden aan de Vereeniging „Het Nederlandsch Tooneel”, die den Amsterdamschen Schouwburg beheert, in staat was den tekst te leveren, juist gelijk hij tegenwoordig gespeeld wordt. Een bijzondere waarde ontleent het boekje nog aan de voorrede, waarin de schrijver een overzicht geeft van wat er al zoo in de letterkunde bekend is van de vrij duistere geschiedenis van dit operatje, zijn dichter en componist. Met eenige zorgvuldigheid raadpleegde Rössing de verschillende edities en teksten, die van Kloris en Roosje bestaan en komt tot het besluit, dat de eerste uitgaaf van 1700, en de dichter waarschijnlijk de heer D. Van Buysero is. De acteur en tooneeldirecteur Jacob Van Rijndorp gaf later eenige uitbreiding aan het stukje, maar mag niet als de oorspronkelijke schrijver beschouwd worden; evenmin Van Malsem, aan welken acteur — waarschijnlijk de eerste Thomas-vaer — reeds vroeg, en later nog (in 1809) door den Amsterdammer Fokke Simonsz, het spelletje werd toegeschreven. Omtrent den componist heeft Rössing niets kunnen vinden.

Het toeval wil, dat juist op het oogenblik toen de laatste bezorger van den Kloris zijn voorrede bewerkte, ook ik bezig was nasporingen te doen over de letterkundige geschiedenis van het operatje. Ik vernam, dat enkele boekjes der Amsterdamsche Bibliotheek bij den heer Rössing ter raadpleging waren en wij dus in hetzelfde vaarwater vischten. Dank de heuschheid van den geachten bibliothecaris den heer Rogge en van den heer Rössing, was ik spoedig in staat mijn onderzoek voort te zetten, dat reeds in de rijke tooneelbibliotheek der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde met goeden uitslag begonnen was.

Ik had namelijk het geluk een twaalf jaren ouderen Kloris (1688) te ontdekken en, naar ik meen, ook den naam van zijn componist.

De vraag naar het vaderschap van den tekst, die voor het eerst in 1707 verscheen en voor 't vervolg de vaste ligger bleef, wordt echter door die vondst niet opgehelderd. Integendeel, er blijkt uit die „Vrijadje van Cloris en Roosje. Vertoond in Muzijk. En gekomponoord door Servaas de Koning. <sup>1)</sup> (Volgt: het bekende uitgegeversmerk „Perseveranter” van Lescaille.) Te Amsterdam, Bij de Erfgen: van J. Lescaille, enz. 1688. Met Privilegie”; — er blijkt, zeg ik, uit dit stukje, dat de oudste Kloris een geheel andere Kloris is, al lijdt het geen twijfel, of die van 1700 en 1707 stammen er in rechte lijn van af.

Geen bruiloft zonder voorafgegane vrijage. Welnu, „De Vrijadje van Cloris en Roosje” houd ik voor de stammoeder van de Bruiloft van 1707. Het heeft mij altijd verwonderd, dat in het laatst genoemde stukje, het spelletje dat we nog heden op ons tooneel zien, de titelrollen Kloris en Roosje van zeer ondergeschikt belang zijn; Krelis en Elsie hebben er verreweg het leeuwenandeel; de personen, naar wie het kluchtspel heet, komen er nauwelijks aan het woord. Van waar de titel? Mij dunkt, omdat de vrijage van het paartje jaren lang de gunst van het publiek had genoten en hun „Bruiloft” meer de aandacht zou trekken, dan een stukje, getiteld b. v. „de Vrijage van Krelis en Elsie”. Men wilde waarschijnlijk een nieuw stukje de populariteit van een ouden titel verzekeren. De „Vrijadje” van 1688 behelst inderdaad het komische lijden en strijden van een minziek herder, Cloris, en een weerbarstig herderinnetje, Roosje, dat wel van den herder houdt, maar zich niet zoo gemakkelijk gevangen geeft, wantrouwende de betuigingen en de zuchten der loszinnige herders, wier liefde bekoelt, wanneer de trouw eenmaal voorbij is. Silvia, „een harderin”, weet eindelijk Roosje te overtuigen, dat Cloris het oprecht meent:

R o o s j e.

Cloris 't schijnt wel of mijn hert  
Tot weermin genegen werd.

C l o r i s.

Zal mij zulk een lot gebeuren,  
Ben ik t' einden van mijn treuren?

---

<sup>1)</sup> „Gekomponoord” kan ook beduiden „ineengezet” wat betreft de dansen of de mise-en-scène. De „Bouwsteenen” der Vereeniging voor Nederlandsche Muziekgeschiedenis vermeldt een kwartijntje van S. de Koninck, getiteld „Hollantsche Schouwburgh en Plugge dansen.” Indien S. de Koninck echter bekend staat als musicus, dan mag men met veel recht de punt achter „Muzijk” op den titel als een slordigheid beschouwen en lezen: „Vertoond in Muzijk en gekomponoord door Servaas de Koning”; dit zou dan beteekenen: muziek en arrangement door Servaas de Koning.



Ten slotte zingt Silvia :

Kom dan, nimphen, met uw rijen,  
Wilt al dansende geleijen,  
Deze bruidegom en bruid,  
En vol vreugd deez' echt besluit.

Daarop volgt de tooneelaanwijzing: „Hier wordt gedanst een Harders Ballet.”

Het choor besluit met:

Yder een geniet zijn lust,  
Elk is met het zijn gerust,  
Cloris door standvastig vrijen,  
Raakt ten einde van zijn lijen,  
Thirsis acht geen grooter schat  
Als het eed'le Bâchus nat.

Men wete, dat „De Vrijadje van Cloris en Roosje” een op klasieke leest geschoeid pastorelletje is, waarin behalve de hoofdfiguren nog optreden: Silvia, een harderin, Thirsis, een harder, 2 Bachanten, 2 harders, 2 harderinnen. Het Tooneel verbeeldt een Bosch. Ook Cloris is een herder, Roosje een herderin. Krelis en El je, Thomas-vaer en Pieternel vind men niet in deze „Vrijadje”. De hoofdtooneelen bestaan in duos tusschen Cloris, die de liefde, en Thirsis die den wijn en de vrijheid verheerlijkt. Beiden verdedigen meestal in zoet vloeiende rijmen hun standpunt. Er is iets veel meer dichterlijks, beschaafds en liefs in dit stukje van 1688, dan in de latere bruiloft. Aardige tooneelen zijn ook de duo's tusschen Roosje en Silvia, waar de laatste haar vriendin tot zachtheid en wederliefde voor Cloris tracht te stemmen. Geen enkele platheid vindt men in de Vrijage. Zoowel hierin, als in den dichterlijken, teederen toon van het geheel onderscheidt dit operatje zich gunstig van de latere „Bruiloft”, waar de herders echt Hollandsche boeren geworden zijn. De „Vrijadje” van 1688 werd, blijkens den titel en den inhoud, geheel gezongen. Het rhytmus der verzen bewijst, dat de muziek, nog heden in gebruik, gedeeltelijk overeenstemt met die van 1688. Een proeve van dit rhytmus volge:

#### R o o s j e.

Wat steekt er in de liefde al list,  
Want al de vrijers,  
Zyn toch maar vleijers,  
Daar al haar tyd meê wordt verkwist.  
Dat zyn haar zuchten,  
Die zy duchten,  
Dat veroveren een Minnares haar hert.  
Maar, lieve zotten,  
Ik moet er meê spotten,  
Als er een aan my gegeven werd.

Het begin van het eerste tooneel luidt :

Cloris (Roosje vasthouwende).

Zoete en allerliefste Roosje ,  
Zielsbeminde , lieve troosje ,  
'k Bid u , blijf een weinig staan.

R o o s j e .

'k Zeg u , Cloris , laat my gaan ,  
'k Moet mijn schaapjes gaan verweien.

C l o r i s .

Engel laat ik u geleien.

R o o s j e .

't Is niet noodig , blyft maar hier.

C l o r i s .

Stookster van myn minnevier ,  
Zult gy my dan eeuwig haten ?

R o o s j e ;

'k Weet niet wat je al moogt praten.  
(Roosje binnen).

Een gelukkiger proeve van de libretto-poëzie der „Vryadje” is de volgende ontboezeming van Cloris, waarvan men in de latere Bruiloft een echo vindt, nl. het „Zweren bij het bont van Lubbertooms kat”:

Want als men een reisje is by syn baasin ,  
En vind haar wat lustig en vrolyk van zin ,  
Daar is dan geen vreugde , die men niet geniet ,  
Wanneer zy met haar bruin oogjes eens schiet .  
Een lonkje , een straaltje ons hartje geraakt ,  
Dat is , dat de minnaars het meeste vermaakt .  
Want ik wil wel zweren by Jupiters kruin ,  
By alle de knyntjes die loopen in duin ,  
By 't vischnet van Melis en Teeuwes zyn broer ,  
Ja ook by uzelf , daar ik 't hoogste by zwoer ,  
Dat zoo ik altyd by u maar mocht zyn ,  
Zou my nooit aantreffen geen kwelling of pyn .

In de „Bruiloft” van 1707 bemerkt men al heel weinig van „Kloris en Roosje” zelve. Krelis en Elsie voeren er een vrijage, die vele punten van overeenkomst heeft met die van het paartje van 1688, dat thans bruiloft houdt. Alle klassieke en pastorale toestel is verdwenen, en in plaats van de „harders en harderinnen”,

„bachanten”, Thirsis en Silvia, vindt men Thomas Klorissen en Pieternel, de ouders van de feestvierenden, Teeuwes en Mansette, de „speelnoodjes” en boeren en boerinnen. Het is geen strijd tusschen den wijn en de liefde, die gestreden wordt, maar een innig verbond tusschen die twee :

Kom, nou an 't eten en an 't smullen,  
Al 't zoenen kan den darm niet vullen.  
Kom, schenk de glazen vol met wyn,  
En laet ons lustig vrolyk zyn.

Het is niet alleen Thomas-vaer, die zoo denkt, maar de verliefde Krelis en Elseje zingen te zamen dit duet :

Al die niet meugen,  
O vrolijke baas,  
Die lekkere teugen,  
Zijn suffend of dwaas!  
  
Uw kannen te leegen,  
Uw glaazen te veegen,  
Dat's 't eenigste goed,  
Dat's 't eenigste zoet.

De schrijver heeft zich moeite gegeven een boeren-dialect in zijn dicht te gebruiken en zijn dramatische personen allerlei platte toespelingen en landelijke grofheden in den mond te leggen. De maaltijd vervult er een belangrijke rol in, er wordt duchtig geschranst en de glazen worden dapper geveegd. Allerlei geschenken, waaronder die men in fatsoenlijk gezelschap niet gewoon is zelfs maar te noemen, hoe nuttig en onmisbaar hun gebruik in een huishouden moge zijn, worden het bruidspaar door de vrienden aangeboden. Het is de „Bruiloft van Kloris en Roosje”, zooals men die tot vóór een veertigtal jaren bijna onverminkt gaf, maar die in 1854 voor het eerst door M. Westerman in een al te verfatsoenlijkt pak gestoken werd. Ofschoon ik enkele platheden gaarne mis, betreure ik toch de verwoestingen, die door een te kieskeurig en hervormingsgezind snoeimes werden aangebracht en die sedert, dus ook in de uitgaaf van Rössing, helaas! van kracht bleven. Mr. Jacob van Lennep heeft er blijkbaar ook zoo over gedacht, toen hij in zijn „Bruiloft van Kloris en Roosje, met eenige nieuwe gasten gestoffeerd”, bij gelegenheid van het „Derde Kongres der Internationale Vereeniging tot Bevordering der Sociale Wetenschappen” (1864), den ouden tekst grootendeels behield en weer van „een kittig haentje” durfde spreken in plaats van „een snugger knaapje.”

Nu ik het verschil en de overeenkomst heb aangewezen tusschen „de Vryadje van Cloris en Roosje” van 1688 en „de Bruiloft van Cloris en Roosje” van 1707, zal ik de waarde onderzoeken van „Het Boere Opera, of Kloris en Roosje. Gedrukt voor de Liefhebbers in 't jaar 1700.”

II.

Moet ik mijn lezers vergeving vragen voor dit tweede stuk over het-beroemde Hollandsche operatje, dat mijn begonnen onderzoek, hoop ik, ten einde zal brengen en voor goed de dikwijls, maar niet grondig genoeg behandelde quaestie oplossen? Zal men de on-eerbiedige benaming van „stofneuzerij” niet op mijn nasporingen toepassen? Ik beloof den lezer gaarne, dat ik niet zal onderzoeken, of de oorspronkelijke schrijver van „Kloris en Roosje” twee of drie malen gehuwd was, wie het zesde kind ten doop hielden en of de grootmoeder op haar ouden dag twee of meer tanden gewisseld heeft. Kunstgeschiedenis op die wijze beoefend vind ook ik een overdrijving, die het doel voorbijstreeft. Ik zal mij dus bepalen tot de vraag, wie waarschijnlijk de dichter was van het zangspelletje van zuiver Nederlandschen bloede, dat bijna anderhalve eeuw arm in arm met Vondels Gijsbrecht het vaderlandsch tooneel betreden heeft.

„Het Boere Opera, of Kloris en Roosje, gedrukt voor de liefhebbers in 't jaar 1700” is een wonderbaarlijke uitgaaf, aan welker tekst Rössing minder gewicht zou hebben toegekend en dien hij stellig niet aan Buysero zou hebben toegeschreven, indien hij den inhoud aandachtig had getoetst. Ofschoon de titel van Kloris en van Roosje spreekt, komt Roosje er in 't geheel niet in voor en... is Kloris er niet een boerenknaap, maar de bekende herderin Cloris uit de oude liedboekjes en de herdersspelen!

In dit operatje zegt Cloris b. v. tot Tirsis:

Gy waart de eerste man,  
Die over my quam triomferen.  
Ik wil u tot vergelding leeren,  
Hoe men verand'ren kan.

Deze „Tirsis”, hoe verliefd ook, heeft nog sterke familietrekken met den „Thirsis” in het stukje van 1688:

Z'is voort. Wat raad? ik ga dat leet verzachten  
Met d'alderbeste wijn, die ik bekomen kan;  
Ik stel haar heel uit mijn gedachten,  
Ik denk er niet weer an.

Daarop komen „twee Bachanten, elk met een beker in de vuist” en „een troep goetciermakers, die dansen met flessen en fluiten”<sup>1)</sup>, en zingen bij beurten den lof van Bacchus en het druivensap. Men verneemt niets meer van Tirsis, die waarschijnlijk zich bij hen aansluit en zijn plan van niet meer aan herderin Cloris te denken volhoudt. Hoe verminkt ook, is dit laatste gedeelte van „Het Boere Opera” eenigszins overeenstemmend met het stukje gecomponeerd door Servaas de Koning in 1688. Maar wat is het merkwaardige van het operatje van 1700? Dat de eerste twee tooneeltjes meestal letterlijk gelijk zijn aan de „Bruiloft van Kloris en Roosje” van

---

<sup>1)</sup> „Fluiten” zijn ouderwetsche. lange glazen.

1707, het populaire spelletje par excellence. Wij leeren er dus uit, dat de tekst van 1707 in 1700 reeds bestond, maar om geldige redenen nog niet in druk was uitgegeven. Het was in het belang van schouwburgdirecteurs populaire vertooningen in handschrift te behouden, teneinde zich zooveel mogelijk het monopolie te verzekeren. In de voorreden en geschillen van den Haagsch-Leidschen tooneeldirecteur en dramaturg, Jacob van Ryndorp, vindt men daarvan menig bewijs. Hoe is, in verband hiermede, „Het Boere Opera” van 1700 alleen te verklaren? Met die uitgave te houden voor een bedriegelijken druk door een of anderen beunhaas, die op oneerlijke wijze geld wilde slaan uit de populariteit, die de tekst van 1707 blijkbaar reeds in 1700 ondervond. Een titel, die niet met den inhoud overeenstemt (want nergens vindt men iets van of over Roosje), het niet onaardige prentje, dat koopers moest lokken, het verzwijgen van drukker en uitgever, alles wijst op bedrog. Een paar oneerlijk verkregen dialogen tusschen Krelis en Elsie werden gelijmd op een verminkten tekst van het herderskluchtje van 1688. De schrijver van geen der twee spelletjes zou ooit tot zulk prulwerk in staat zijn geweest. Geen van beiden — indien men aan twee schrijvers denken moet — zouden in eenzelfde voortbrengsel van Kloris klakkeloos een herderin hebben gemaakt.

Thans een onderzoek naar den vermoedelijken schrijver.

Het is opmerkelijk, dat reeds in 1720 groote verwarring bestond omtrent het vaderschap van het zangspel. De Amsterdamsche uitgever Hendrik Bosch schrijft in zijn toen verschenen „Naamrol van alle de bekende, zoo oude als hedendaagsche Nederduitsche gedrukte Tooneelspelen”, de Vrijage van 1688 toe aan S. De Cooning, dus aan den componist; de „Boeren Opera” van 1700 aan Jacob van van Ryndorp; en de „Bruiloft” van 1707 aan den tooneelspeler Van Malsen. Reeds in hetzelfde jaar werd hij hierover ernstig onderhouden door den uitgever <sup>1)</sup> van „Artimonia, treurspel door Harmanus Koning, (volgt het bekende vignet met „Nulla Quies”) in ’s Gravenhage, gedrukt voor de Leidsche en Haagsche schouwburgen.” Die gisping luidt: „Dient ook tot bericht, dat wij dit treurspel zoo schielijk niet met den druk zouden hebben gemeen gemaakt, ten ware een rechtvaardige vrees ons had bevangen, dat, wanneer het weder ten tooneele mocht verschijnen, in de een of andere Naamrol door een kunstje de glorie van den heer Koning mocht verminderen met achter Arteminia eens anders naam te stellen, gelijk wij zien dat door monsieur Hendrik Bosch, boekverkooper over het Burger-Weeshuis, te Amsterdam, gedaan is in de Naamrol van Tooneelspelen. Namelijk hoort „Amarilles” aan den heer Lingelbach; „Arlekyn in de Elizesche Velden” aan het kunstgenootschap Constantia et Labore; het „Boeren operaatje, of „De Bruiloft van Kloris en Roosje” <sup>2)</sup> aan den heer Buysero vooral,

<sup>1)</sup> Niet door den schrijver zelf, gelijk Rössing meldt, want uit de voorrede blijkt dat H. Koning reeds dood was.

<sup>2)</sup> Het is natuurlijk, dat de schrijver hier van ’t stuk in ’t algemeen spreekt, niet van een bepaalde uitgaaf.

aan geen Van Malsem; en is ook niets verplicht aan de Privilegie daarvoor verleend." En verder: „Over deze grove fouten en mislagen had de zoeeven genoemde H. Bosch wel iets verdiend, maar om redenen zullen wij op zijn verzoek en begeerte deze mislagen over het hoofd zien en die voor deze maal verschoonen met dezelve alleen als drukfeilen aan te merken. Dit was, gunstige kunstbe-minnaars, dat wij noodig oordeelden u te berichten, om te beletten dat 's mans glorie (te weten H. Koning), niet door anderen onderkropen wierd, die niet te goed zouden zijn eenige ongeachte grol-len, wier gebrekkelijkheid met den eersten opslag gezien kan worden, voor zijn treurspel uit te geven; alsmede om den roem, zoo van den overledene als nog levende tooneelspelers te beschermen tegen de addersteken van het collegie N. V. A. <sup>1)</sup> Het dient ons ook tot hoop, dat die loffelijke boekverkooper Hendrik Bosch, eer hij weer een Naamrol uitgeeft, zich zelve van beter onderricht zal voorzien, wien de spelen en kluchten, als makers, toebehoren, opdat niemand zijn roem benomen werde, noch een ander met onverdiende lauweren pronke." Ik heb deze aanhaling wat ruim gekozen, omdat zij een begrip geeft van de omstandigheden waaronder tooneelstukken in juisten of verminkten vorm het licht konden zien. Deze voorrede is geteekend met het devies van het Haagsche kunstgenootschap of letteren beoefenend gezelschap „Nulla Quies": „Artis Amore Laboramus." <sup>2)</sup> Dit gezelschap stond in nauwe betrekking tot de Haagsch-Leidsche tooneelsten; waarschijnlijk behoorden de acteurs J. Van Ryndorp, A. Van Thil, H. Koning, Michiel Willemsz, J. Van Hoven, Floris Groen, François Schroder tot haar leden. Of Buysero van deze vereeniging lid was, of zij misschien alleen uit tooneelsten bestond en Ryndorp er de ziel van was? Niets kan ik daaromtrent met zekerheid vaststellen. Het kluchtspel „Arlekijn, Versierde Erfgenaam, door Diderik Buysero" draagt hetzelfde vignet „Nulla Quies" en de voorrede, waarin Nil Volentibus weer duchtig gehegeld wordt, is geteekend met het devies „Amor" enz. Het schijnt, dat N. V. A. het zwak had zich wederrechtelijk afschriften te verschaffen van Haagsche stukken, die te doen drukken en van dien druk privilegie te nemen. „Gij weet wel (luidt laatstgenoemde voorrede), dat men bij ons aan de tooneelsten de boeken moet toevertrouwen en dat de ijver of baatzucht van sommigen zoo wijd gaat, dat in plaats van hun rol te schrijven, zij het geheele boek uitschrijven, waardoor zij eindelijk met den druk gemeen zijn geworden". Verschillende staaltjes van oneerlijkheid, betreffende stukken welker titels genoemd worden,

---

<sup>1)</sup> Nil Volentibus Arduum te Amsterdam.

<sup>2)</sup> Halmaël meent in zijn bekende bijdragen tot onze tooneelgeschiedenis, dat dit een merk en devies van Rijndorp was. Dit is niet geheel juist. Ook stierf R. tusschen 1719 en 1721. Allen, ook Rössing en Von Helwald dwalen in hun opgaaf. Het voorbericht van Ryndorps „Gestrafte Vrijgeest", een bewerking van Molière's „Don Juan", spreekt van „Monsieur J. Van Ryndorp zaliger". Het stuk verscheen in 1721; het voorbericht is geteekend „Artis Amore Laboramus."

vermeldt het voorbericht. „Nu, deze Arlekijn, Versierde Erfgenaam is ons voor meer dan 20 jaren door den heer D. Buysero in eigendom vereerd, zooals de voornaamste en eerste tooneelsten op den Amsterdamschen Schouwburg, nu nog in levenden lijve, zouden kunnen getuigen. Dit boek, mede eens overgegeven <sup>1)</sup> zijnde, en van de eene buurvrouw aan de andere geleend, is er, om de kunstige aardigheid, een Baatzuchtige Juffer <sup>2)</sup> uitgedropen. Daarom is het verzoek: maakt een redres, of men zal tot over vijf genotieerde boeken toe, een helikonschen aanklacht doen”. Over het lot van tooneelstukken, het verschil tusschen vertalers, berijmers van vertalingen, vindere van stoffe, omwerkers, vermeerderaars enz. enz., kan men in de voorberichten van oude tooneelstukken allerlei curiosa aantreffen. Zeven jaren na Ryndorps dood durfde zijn boezemvriend J. Van Hoven b.v. een „Bruiloft van Kloris en Roosje” (1727) uitgeven, als „door Jacob Van Ryndorp”, terwijl deze zelf, of het genootschap waartoe hij behoorde, in 1720 (in de voorrede van „Arteminia”, gelijk wij zagen) verzekerd had, dat die „Bruiloft” van Buysero was! Het is waar, in dien tekst van 1727 zijn wijzigingen, b.v. Thomasvaer heet er „Jeppe”, Pieternel „Luitje” en tal van platheden zijn er hier en daar ingevoegd. Overigens, en dat is bijna geheel, is zij gelijk aan de uitgaaf van 1707, die tot 1844 behouden bleef. J. Van Hoven moge in een inleidend gedichtje al verzekeren:

„Dees Boeren Bruiloft, die voor dezen  
Door Jacobs rympen kwam in 't licht,  
Komt weër herdrukt en als verzezen,  
Den kunstenaars voor het gezicht.  
Niet minder zal het nu behagen,  
Als toen het eertijds is gespeeld  
Op ons tooneel <sup>3)</sup>, in vroeger dagen;  
Wijl 't oor en oogen samen streelt.  
Ontvang dit stukje, in 't nieuw gestoken,  
Schoon van een kleinen omtrek, 't zal,  
Schoon Ryndorps oogen zijn geloken,  
Zijn maker roemen overal;  
Wiens oogmerk was: in alle zaken  
Zoowel te stichten, als vermaken.”

. . . . Wij zijn ergdenkend genoeg, om al die inlapses toe te schrijven aan niemand anders dan J. Van Hoven, die den naam van Ryndorp, den ijverigen en betreurden directeur zaliger, een beter reclame vond voor een herleeft Bruiloft, dan den naam van Buysero. Wij houden ons liever bij het onder hetzelfde „Nulla Quies” in Arteminia verzekerde bericht, dat het stukje is toe te

---

<sup>1)</sup> Ter inzage gegeven.

<sup>2)</sup> Waarschijnlijk een stuk wederrechtelijk ontleend.

<sup>3)</sup> Waarschijnlijk de Haagsche en Leidsche schouwburgen.

schrijven: „aan den heer Buysero voor al, aan geen Van Malsem” (of een ander). Of moet men lezen: aan den heer Buysero, vooral aan geen Van Malsem? De eerste lezing wekt den twijfel op, of B. wel geheel alleen, en zonder iemands medewerking den tekst van 1707 dichtte.

Om verder met goeden uitslag in het duister rond te tasten, of liever, uit het bekende tot het nog niet bekende te geraken, iets over den heer Van Heeraertheiningen en zijn werken. Diederik Buysero, bezitter eener heerlijkheid, deken der collegiale kerk van St. Catharina te Eindhoven, raad en secretaris te Vlissingen en raad wegens Zeeland ter admiraliteit op de Maas, vriend en weldoener van Antonides, vereerder van Vondel, was een ijverig voorstander en beoefenaar der dichtkunst, een waardig Maecenas. De biografen doen hem omstreeks 1640 te 's Gravenhage het levenslicht zien en noemen hem een telg uit een aanzienlijk geslacht. Hij schijnt het dichten als een nuttige en aangename ontspanning te hebben beschouwd en er bovenal naar gestreefd te hebben, den lust tot kunst bij anderen op allerlei wijze aan te moedigen. Hij had ook zijn idealen en denkbeelden, om in Nederland buitenlandsche kunstuitingen ingang te doen vinden en uitheemsche kunstvormen over te planten. Zoo ijverde hij zijn geheele leven voor de invoering van de opera en de ontwikkeling van het Nederlandsche zangspel. In 1680 zien wij hem aan den grooten muzikkenner Constantijn Huygens zijn „Triumfeerende Min, Vredespel. Gemengd met Zang- en Snarenspeel, Vliegwerken en Balletten” opdragen. Het is een kwartijntje van 65 bladzijden, vol muziek, gecomponeerd door C. Hacquart. Over de waarde kan ik niet oordeelen, maar wel zie ik, dat strijk- en blaasinstrumenten, behalve zang, telkens aan de orde zijn. Zijn doel was, volgens de opdracht en het voorbericht, iets in den geest der Fransche en Italiaansche opera's, „die hier te lande meer vermaart als bekend zijn”, in te voeren. Tot zijn spijt moest hij reeds mededeelen, dat, terwijl hij zich zelf veel onkosten getroost had, zoodat de opvoering niet meer dan een paar duizend gulden zou bedragen, de Amsterdamsche tooneelvoogden tegen de uitgaven opzagen.

Voor zoover mij bekend, bleef de merkwaardige poging bij een streven en niets meer. Gelukkiger was hij met zijn kleine zangspelen. In 1697 verscheen zijn „Min en Wijnstrijd, Hardersspel met balletten”, in 1717 hetzelfde „in Maatzang”, in 1719 hetzelfde „met Musyk door Anders en uitmuntende balletten versierd”. Daar in 1717 de bewerker der „Festes de l'Amour et de Bacchus” reeds eenige jaren dood was, blijkt uit die latere drukken de populariteit. Inderdaad was het een geliefd nummer op het repertoire van J. Van Ryndorp, die het in 1697 reeds van Buysero ten geschenke had ontvangen en bij Rammezeyn had doen drukken. Allerlei haaien schijnen ook hier weder op geaasd te hebben, wanneer men J. Van Ryndorps voorrede gelooven mag. Het onderwerp, de strijd tusschen de liefde en den wijn, versterkt mij opnieuw in het geloof, dat ook de „Vrijadje” van 1688 van niemand dan Buysero kan



zijn. Als maecenas en man die grootscher belangen kende, dan zijn dichtoefeningen, zien wij hem steeds links en rechts zijn werken in handschrift ten geschenke geven, zonder zich om de uitgaaf er van te bekommeren. De stukken, die hij zelf in het licht gaf en somtijds met een opdracht wijdde aan Huygens, Prins Willem Hendrik, Elias Held, Eeste Raad van Domeinen van Willem III, dragen op het titelblad meestal slechts een beginletter van zijn naam, of in 't geheel niets. Het is meer dan waarschijnlijk, dat een Van Malsem, of wie dan ook, op het titelblad van een geliefd stukje als de „Vrijadje” van 1688, of de „Bruiloft” van 1707 wel met hun naam gepronkt zouden hebben, indien zij er recht op hadden. Wat rumoer zouden zij hebben aangericht, indien een nadruk van hun werk ware verschenen! De voorreden onzer oude toneel-spelen zijn vol van allerlei beschuldigingen en klachten. Wat wist ook Ryndorp niet aan te gaan, wanneer er kapers op de kust kwamen! Een andere grond voor Buysero's recht op het vaderschap is de bijzonderheid, dat de kenners en verzamelaars van toneelstukken in de vorige eeuw de Bruiloft van 1707 gewoonlijk te zamen lieten binden met de andere werken van den dichter. Ook een exemplaar ter bibliotheek van letterkunde te Leiden bevindt zich in een verzamelband, geheel in den geest van de vorige eeuw gebonden, met opzettelijk gedrukt titelblad „Todneelpoëzy van D. Buysero”. De dichter schreef nog een „Strijd tusschen Plicht en Min”, een treurspel in klassieken vorm. Zou Buysero misschien zelf een strijd gevoerd hebben tegen een noodlot der liefde en moeten we daaraan al die schermutselingen toeschrijven?

In de omstandigheid, dat Buysero ook zijn erkende werken bij Jacob Lescaille te Amsterdam heeft uitgegeven, b. v. het laatstge noemde stuk in 1692, vier jaren na het verschijnen der „Vrijadje,” mag men steun vinden voor het auteurschap.<sup>1)</sup> Vooral ook een in den geest dier tijden zeer amoureux gedicht „Tafelspelletje ter Bruilofte van den Edelen Heere Antony Tael en Jonkvrouwe Brechtland Brasser; getrouwd den eersten Januari 1691”, dat op allerlei aangename voycen gezongen moest worden, is geheel in de stemming van den oudsten Kloris. „De Ryswykse Vredevreugd, op muzyk; versiert met Vliegwerken en Baletten” schijnt mij een twijg van denzelfden stam. Ook dit gaf B. zelf in 1697, weder bij Lescaille, uit.

Voor mij bestaat thans niet meer de geringste twijfel, wie de schrijver is van het stukje, gecomponeerd door Servaas de Koning. Wat den lateren Bruiloft (1707) betreft, acht ik het nog mogelijk, dat een ander er aan heeft medegewerkt, of dat de onverschilde tekst niet tot ons is gekomen. De kleine, doch eigenaardige verschillen in de valsche uitgaaf van 1700 (nl. in de eerste helft) zouden dit vermoeden steunen. Daarentegen is het na Buysero's dood uitgegeven kluchtspel „Arlekyn door Liefde”, dat door de oude ken-

---

<sup>1)</sup> Zijn vertaling van Molières „Amphitruo” verscheen er in 1679; zijn treurspel „Astrate” in 1678; zijn „Triomfeerende Min” in 1680.

ners in hun catalogi en verzamelbanden aan dien dichter wordt toegekend, geheel in den speelschen geest en wel eens wat platten stijl van het beroemde nieuwjaarskluchtje.

Er is wezenlijk iets eigenaardigs en toepasselijks in de speling van het lot, die bewerkt heeft, dat Vondel en zijn oude vriend en beschermer Diederik Buysero elkander na hun dood in hun werk de hand nog eens geboden hebben. In 1671 vereerde Buysero, uit erkentelijkheid voor de opdracht van Vondels „Herschepingen” naar Ovidius, den gevierden dichter een verguld-zilveren kop. Vondel gevoelde, zooals uit bedoelde opdracht blijkt, ook bijzonderen eerbied voor Buysero, omdat hij nog familie was van een ouden Utrechtschen bisschop in de dagen van Olim. Aan de bisschoppen heeft Vader Vondel echter zoo weinig genoeg en voordeel beleefd, dat het ons goed doet te weten, hoe in den geest de eerwaarde Joost met Nieuwjaar zijn trouwen vriend de broederhand kan reiken.

---

### De Nieuwjaarswensch in „De Bruiloft van Kloris en Roosje”.

De quaestie van den gebruikelijken Nieuwjaarswensch van Thomasvaer bleef nog buiten beschouwing, omdat zij een afzonderlijk onderzoek waardig is. Ik had gehoopt volgens onwraakbare gegevens vast te kunnen stellen, wanneer de eerste Nieuwjaarswensch uitgesproken en even onafscheidelijk aan het zangspelletje verbonden werd, als dit aan Vondels „Gijsbrecht van Aemstel”. Dit is mij niet mogen gelukken. Ik weet zoo min te bepalen, wanneer Thomasvaer voor 't eerst een wensch uitsprak, als het jaar aan te wijzen, waarin „Kloris en Roosje” voor 't eerst een vroolijk aanhangsel van den deftigen „Gijsbrecht” werd.

„Die geeft wat hij heeft, is waard dat hij leeft”, zegt het spreekwoord. Daarom zal ik den uitslag van mijn onderzoek toch mededeelen en hopen, dat een ander navorscher, mijn spoor volgende, gelukkiger moge zijn en het punt van uitgang eenige schreden nader moge komen.

Het eerste voorbeeld van een revue in den „Kloris en Roosje”, bij wijze van tusschenspel of voorspel, vond ik in een vertooning met Haagsche kermis. Zij is getiteld: „Zamenspraak tusschen Tomas en Kreel, Dienende tot een Voorspel voor de Bruiloft van Kloris en Roosje door Gerrit de Ridder. 't Amsterdam bij Joannes Smit, Boekverkooper in de Pijlsteeg 1748.”. Tomas, waarschijnlijk door den acteur De Ridder zelf gespeeld, verbaast zich over den bloei van 's Hage, waar de huizen „allemaal Paleizen gelijken” en is verheugd, dat de „duitsche” (d. i. nederduitsche) tooneelsten in een gebouw „behoorende aan zeker heer” de „fransche” verdrongen hebben. Waarschijnlijk bedoelde De Ridder het huis in de Casuariestraat, thans tot stallen verbouwd, toen behoorende aan zekeren Johannes Teesing. Uit het gezegde van „Tomas”, dat hij nu „wel de zesde keer kormes het ehouwen” te 's Hage, zou men affeiden, dat het blijspelletje vroeger een gezocht kermisvermaak en toen nog niet bevorderd was tot tweelingbroeder van Vondels treurspel.

Het uitspreken van een Nieuwjaarswensch was van ouder tot ouder een gewoonte van de Rederijkers. Zij begroetten er de kamerleden mede en in die wenschen werden de gebeurtenissen van oorlog en vrede gedurende het afgelopen jaar herdacht. In de Oude Kamer „In Liefde Bloeiende” werd hoogstwaarschijnlijk elk jaar zulk een wensch uitgesproken. Enkelen zijn tot ons gekomen, gedicht door Coster, Roodenburg en andere poëten. Waarom zou de „Bruiloft van Kloris en Roosje” weleer niet als toegift bij den Gijsbrecht gekozen zijn, omdat het spelletje zich zoo bij uitstek leent tot het ongezocht inlasschen van een Nieuwjaarswensch en overzicht van het gebeurde in het afgelopen jaar?

't Is zeker merkwaardig, dat het oudst bekende intermezzo, daareven vermeld, niet voor Nieuwjaar, maar voor de Haagsche kermis diende.

De eerste Nieuwjaarswensch van Thomas-vaer, dien ik in onze openbare boekerijen en mijn eigen verzameling heb gevonden, werd gedicht door Antonie Spatzier, en door hemzelf uitgesproken den 5den Januari 1756. Het pamfletje is getiteld: „Schuldige Eerbied, openbaar betuigd op den Amsteldamschen Schouwburg, den 5den Januarij 1756, onder het vertoonen van de bruiloft van Kloris en Roosje door Thomas-Vaer en Pieternel. Gedrukt in Amsterdam 1756.” Ook wanneer men geen oudere wenschen mocht vinden, mag men natuurlijk niet besluiten, dat die van 1756 de eerst uitgesprokene is.

De wensch van Spatzier draagt volkomen hetzelfde type van de rijmelarij, die nog heden Thomas-vaer ten beste geeft. Den „manen, die aan 't roer van Staat gezeten zijn”, die zich „heldhaftig op den Oceaan hebben gekwet” en de „veege staatshulk weer vertuit op de Reê brachten”, den regeeringspersonen, die „het rimpelig voorhoofd kreuken” tot nut van burgerij en koophandel, wordt beurtelings een heilvol Nieuwjaar toegewensch. Verder „het Neêrlandsch Dichtrendom”:

„Dat de Nijd,  
Op uwe vlijt  
Haar tanden slijt.”

De regenten van Arm- en Weeshuizen, „Beschermers dezer Burgt, door Koster opgebouwd” (de schouwburg) worden evenmin vergeten.

„Ook blijve uw huisgezin, o nijvre Amstellaren!  
Uw haardstede en altaar voor 't dreigend oorlogzwaard,  
Uw koopvaardij, gevoerd op Nereus' pekels-baren,  
Tot nut van land en stad in veiligheid bewaard.”

Reeds in 1756 spreekt Pieternel in een Nieuwjaarswensch een woordje mede:

„Heeren en Dames en al het volkje hier ter steê,  
Dit wensch je Pieternelletje meê,  
En om mijn Thomasvaartje in zijn wenschen te evenaren,  
Zoo wensch ik 't niet alleen dit, maar nog veel volgende jaren.”

In het zeldzame tooneeltijdschrift, getiteld „Schouwburgnieuws” (Amst. 1764 en '65) komt een fragment van een Nieuwjaarswensch

voor, in Januari 1765 uitgesproken, en wordt het gebruik reeds een oude gewoonte genoemd.

Waarschijnlijk zijn niet alle wenschen in druk verschenen, terwijl andere toevalligerwijze nog niet werden bijgezet in onze openbare boekerijen. Sedert de acteur J. De Waal voor 1775 en volgende jaren zijn rijmelarijen te boek stelde, is de serie Nieuwjaarswenschen tot op onzen tijd vrij volledig bewaard. Die van 1790 tot 1801 zijn mij niet bekend. Misschien bleven zij uit tengevolge van de troebelen. De boertige dichter Fokke Simonsz, de eenmaal beroemde Amsterdamsche humorist, leverde de Nieuwjaarswenschen van 1802 tot 1809. Zij werden uitgesproken door den nog niet vergeten Theodoor Majofski, een der beroemdste Thomas-vaers, die tot 1836, het jaar van zijn dood, onafgebroken die rol vervulde. De oudst bekende Thomas-vaer is Thomas Van Malsem. Sommigen willen zelfs, dat het type zijn naam ontving naar dien van den acteur, levende in het begin der achttiende eeuw. Waarschijnlijk is dit niet. De onvermoeidste dichter van Nieuwjaarswenschen was zonder twijfel de deftige Amsterdammer Maarten Westerman, tooneelspeler, dichter en boekhandelaar, die den 17den Maart 1852 op 77-jarigen leeftijd in zijn geboortestad overleed. Van 1813 tot 1852 bezorgde hij de Nieuwjaarswenschen en wij zullen later in het overzicht daarvan zien, welk een gelukkige dichtader menigmaal in zijn rijmen vloeyde. Geen wonder dat Tjasink bij het uitspreken van den Nieuwjaarswensch in 1853 den waardigen man herdacht :

„Eilaas! de man, die tal van jaren,  
Een half dozintje Thomasvaeren  
De woorden leef in hart en mond,  
Om, op deez' kunstgewijden grond,  
Met ironie en geestigheden,  
De naakte waarheid zoo te omkleeden,  
Dat, wie zijn beeld er in zag staan,  
Toch lachend is van hier gegaan;  
Die trouwe hulp heeft mij begeben,  
Wiens edel doel en moedig streven,  
Zoo schoon gevoeld als kloek gedacht,  
Hier mild en ruim zijn offers bracht.  
De grijze bard is ingeslapen,  
En 't speeltuig, hem ten schild en wapen,  
Is aan de dorre hand ontgléén;  
Mijn Westerman liet mij alleen.”

Sedert 1853 waagden verschillende dichters en rijmelaars zich aan het vervaardigen der populaire wenschen, b.v. de heeren J. J. Westerman, W. Marten Westerman, Jacob Van Lennip, T. (Terwogt), „Hierna Beter”, Van Overeem, Peijpers, Roobol en anderen. De standvastigheid is ook uit de rolvulling van den Thomas-vaer verdwenen. Een serie, als die door Majofski, behoort tot den goeden ouden tijd. Sedert zijn dood zien we nu eens den acteur

J. Van der Linden (1837—1846)<sup>1)</sup>, dan den heer Ruffa (1847), Tjasink (1848—1870) — óók nog een waardig steunpilaar! —, Albregt, K. Vos, Bigot en Spoor den traditioneele landbouwer met dikke kuit en fladderende bruilofts linten typeeren.

De beroemdste Pieternel, die ooit aan Thomas' zijde de planken betrad en hem in zijn wenschen steunde, of menigmaal met zijn poëterij plaagde, was wel mevrouw Stoetz—Majofski. Ik herinner mij de welvarende ega van Thomas-vaer met haar aangename en hartelijke stem en grappige landelijke manieren nog goed. In 1871 vierde zij haar vijftigjarig jubilé als tooneelspeelster, zeide twee jaren daarna de kunst vaarwel en overleed den 26 Mei 1874 te Amsterdam. Veel van de gaven en eigenschappen der moeder bewonderen we nog in haar voortreffelijke dochter, de door allen zoo beminde mevrouw Chr. Stoetz. Het was waarlijk een zeldzaam genot te Amsterdam op het Leidsche plein de „Bruiloft van Kloris en Roosje” in volle glorie en door een keur van aanvallige balletdanseressen te zien vieren, terwijl een paar artisten als Tjasink en Stoetz-Majofski de honneurs waarnamen en met zekere landelijke deftigheid en typische plichtplegingen de regeering en het publiek toespraken. Zulk een uitgezocht paar zal men in onzen tijd wel niet meer het vroolijk zangspelletje zien steunen. Nu eens zal de Pieternel uitmuntend zijn en de Thomas-vaer te wenschen overlaten, dan weder de balans naar de zijde van den laatste doorslaan. Met een Pieternel als die van mevrouw Chr. Stoetz zal het echt Nederlandsche operatje nog niet aan verval van krachten wegwijnen.

~~jaren daarna de kunst vaarwel en overleed den 26 Mei 1874 te Am-~~

Ofschoon Buisero's „boere-opera” te 's-Hage, Leiden, Rotterdam, Utrecht en elders niet minder populair was en is, dan te Amsterdam, en zijn oorspronkelijke ontwerper, de bevorderaar en invoerder van een „Nederlandsch zangspel”, een Hagenaar was, zoo werd toch in den loop der tijden het stukje een bijna uitsluitend Amsterdamsche vermakelijkheid. Buiten de hoofdstad mist het de wijding en het aroma der traditie. Er bestaan enkele oude Nieuwjaarswenschen, die opzettelijk voor andere steden, dan Amsterdam vervaardigd werden, maar gewoonlijk gebruikte men een Amsterdamschen tekst, die dan door een of anderen lokalen rijmelaar voor de gelegenheid verhanseld werd. Ook de buiten-Amsterdamsche Thomas-vaers en Pieternels werden nooit door een gelijken stralenkrans van roem omschenen. De gezelschappen van Jacob Van Rijndorp in de eerste, van Corver in de tweede helft der achttiende eeuw hebben waarschijnlijk menig verdienstelijk vertolker der rollen opgeleverd, maar uitvoerige berichten zijn niet tot ons gekomen.

Er bestaat een Nieuwjaarswensch door J. H. Grave, in 1831 uitgesproken door den heer J. H. Stoopendaal en mejuffrouw W. Wicart te 's Hage en Rotterdam. Zulke wenschen à double usage misten natuurlijk de lokale belangrijkheid, die menigen Amster-

<sup>1)</sup> De jaren 1844—48 leerde ik niet kennen. Kan iemand mij daaraan helpen, en aan de jaren 1790—1801 en 1810—1821? Hij zal mij daarmede zeer verplichten.

damschen tekst onderscheidt en tot een soort van plaatselijke kroniek stempelt, lang „niet onvermakelijk om lezen.”

Behalve met een Nieuwjaarswensch, werd de „Bruiloft van Kloris en Roosje” reeds vroeg verrijkt met allerlei rijmpjes, toepasselijk op de spijzen door Thomasvaer voor den bruiloftsdisch binnengebracht. Vóór 1814, toen Westerman den wensch dichtte, vind ik het gebruik niet in zwang; waarschijnlijk dus voerde hij die nieuwigheid in. In 1853 leverde niemand minder dan Van Lennep enkele van die versjes; hij bezong namelijk de aardappelen en de salade.

„Aardappeltjes als kruim van brood,  
Een schotel vol voor twintig centen!  
Wie nu nog praat van hongersnood,  
Verkoopt ten minste kool met krenten.  
't Is echte, beste Zeeuwsche waar;  
Ze lachen je weer toe van 't jaar;  
Want kijk! men zou er zoo in pikken.  
Had elke burger aan het IJ  
Er nu een ferme vleeschpot bij,  
Wat zouden ze allen heerlijk bikken.”

In onze dagen, nu Keans en Colmans „mustard” het vaderlandsche artikel dreigen te verdringen, is het rijmpje op den „Mosterd”, die bij den traditioneelen ham door Thomas ter tafel werd gebracht, nog niet verouderd:

„Kerrie, Soya, Spaansche peper,  
Duur en heet, — een boer is leeper;  
Hij eet mosterd bij zijn ham,  
Echte bruine van Zaandam.  
Potjes met gekleurde prenten,  
Vreemde namen, dure grap;  
Maar de mosterd? voor twee centen  
Krijg je een heele groote hap.  
Doch ik wil er liefst van zwijgen,  
Bij veel waarheid is veel schijn;  
Als ge u bij den neus laat krijgen,  
Laat het slechts door mosterd zijn!”

In 1789 verscheen bij P. J. Uylenbroek in de Nes te Amsterdam een Nieuwjaarswensch, die doet vermoeden, dat men in dat jaar als intermezzo tot de bruiloft Van Elvervelts kluchtige opera „Jan Rokes of de gewaande Drie Koningen” (1768) vertoonde.

Pieterneel zegt tot haar heer gemaal:

„Hoor, Thomas, of jij 't wilt verheelen,  
Of niet, dat is om 't even; 'k weet  
Dat jij aan 't boerevolk laetst ien belofte deed,  
Om de Comedie te doen speelen  
(Op ien hoogdraevenden en uitgelezen trant)  
Van de drie Keuningén, die uit het Oosterland  
Bij Rokus kwamen, mit de Star mit twee paar punten,

Om wijn en brood, of gangbre munten;  
Ik weet, dat jij 't vertoonen zoud  
Voor 't boerevolk en onzen schout,  
Wanneer de bruiloftspreet gehiel was afgeloopen.  
Jij zoekt me laery te verkoopen.  
Hoorde ik jou niet wel 50 maelen  
Dit volgend deuntje vaek herhaelen?  
Ik heb het hiel in 't hoofd: hoor of het zoo niet is.

(Pieternel, het volgende zingende, of op een zingenden toon opzeggende):

Wij komen hier uit de Oosterlanden,  
Vermoeid van honger en van dorst  
En zouden wel de Star verpanden,  
Om eens te laven onze borst;  
Want schoon ons deze Star verlichtte,  
Wij hadden spijs en drank van doen,  
Vermits de honger ons verplichtte,  
Te loopen zonder muil of schoen."

Onmogelijk is het niet, dat hier het zangspel van „Kloris en Roosje" bekort werd gespeeld en Thomasvaer en Pieternel na het zeggen van den Nieuwjaarswensch het veld ruimden voor de spelers, die de kluchtige Opera van „Jan Rokes" moesten vertoonen. Immers Thomas antwoordt Pieternel:

„k Mot zeggen, op zich zelf hebje in de zaak gelijk.  
Wij denken ongeder onze boeren,  
Nae 't bruiloftsfeest, dat stuk iens heerlijk uit te voeren,  
Het komt nou juist te pas, want morgen, als je weet,  
Is het drie Keuningen.  
Doch wat het spul betreft, hetwelk wij zullen geeven,  
Daer heb ik, waerelijk gien letter aen geschreeven:  
't Is van ien' baes, die nu noch, nae zijn dood,  
In leven blijft bij klein en groot."

Thomas bedoelt hier Van Elvervelt, een zeer vruchtbaar tooneel-schrijver, die eenige jaren geleden gestorven was.

Hoe belangwekkend de inhoud der Nieuwjaarswenschen menigmaal is als afspiegeling van de gebeurtenissen, zeden, gewoonten en opvattingen der tijden, zal ik thans trachten aan te toonen.

### **Thomas-vaer: Volkstype en Kroniekschrijver.**

De groote populariteit van „De Bruiloft van Kloris en Roosje" en Thomas-vaers Nieuwjaarswenschen is hoofdzakelijk toe te schrijven aan den volksgeest, die er steeds zoo treffend in weerspiegeld wordt. In den goeden zin van het woord bevatten zij poëzie van den kouden grond, wortelend in echt nationalen bodem. Evenmin als in Vader Cats, vindt men er verheven dichterlijke gevoelens, of dichterlijke vlucht, maar een zekere nuchtere, hartelijke levenswijsheid heeft voor Hollanders ook haar aantrekkelijkheid. Onze

deugden, gebreken, zwakheden, bekrompenheid geven aan Thomasvaers idealen een eigenaardige kleur, een oorspronkelijkheid, die dikwijls aan kunst van lagen rang een langer leven schenkt, dan aan verhevener uitingen van kosmopolitischen aard. De laatste hebben de vergelijking te doorstaan met voortbrengselen van de allernemendste geesten en leggen het bij die vergelijking niet zelden af. Is het niet opmerkelijk, dat de werken van Cats zonder eenigen steun van kunstmatige litteraire beweging of moderne reclame in verschillende talen werden overgezet, terwijl de zooveel verhevener dichtwerken van Vondel, behoudens enkele uitzonderingen in Duitschland, buitenaf zoo goed als onbekend bleven? De idealen van den Hollander Thomasvaer zweven zelden hooger, dan den kousenband boven zijn gevulde kuit, waarop Pieternel zoo trotsch is, maar daardoor juist houden zij nog iets van het aroma van onzen kleibodem. En oorspronkelijkheid is het krachtigste levensbeginsel van alle kunst. De schilderijen van Ostade en Jan Steen hebben hun eereplaats in de musea der oude en nieuwe wereld veroverd, ondanks het „Otez-moi ces magots” van „le Roi Soleil.”

Op het punt van liefde en vrouwen is Thomas even praktisch gestemd als vader Cats. Ongehuwd te leven is geen leven volgens hem, en telken jare wordt den man een gezellin, het meisje een echtvriend toegewenscht. Den welvarenden boer bevalt het aan Pieternels zijde zoo uitstekend, dat hij een aartsoppelaar is geworden:

„Lieve vrouwtjes,  
Zoete boutjes,  
Die den man gelukkig maakt,  
En zoo 't vuurtje weet te stoken;  
En den pot zoo weet te koken,  
Dat ons 't eten lekker smaakt.”

Men ziet: in 1815 waren de kookscholen nog overbodig!

„Vlug en handig,  
En verstandig,  
Leidt gij 't manshoofd naar uw zin.  
Wacht u dus voor 't eerste knorren;  
Want het wrokken maakt, als 't morren,  
't Eind nog slechter dan 't begin.

O, een lachje,  
Of een „achje!”  
Maakt den man zoo zoet als 't kind;  
Maar een woord vol bitterheden,  
Zure blikken, bitsche reden,  
Maken stroef en ongezind.

Weest dan vrindlijk,  
Net en zindlijk,  
Zuinig, vlijtig en bedaard.  
Ja, de teedre deugd der vrouwen  
Geeft den mannen, door het trouwen,  
Zelfs een hemel op deze aard.



Jonge knapen,  
Niet geschapen,  
Om alleen te zijn op de aard,  
Richt uw gang naar 't huwelijkswegje,  
Hierdoor werd reeds menig knechtje  
Wijslijk voor den val bewaard.

Zoekt door 't paren  
U te sparen,  
Maar hoopt op geen engelin;  
Neen, zoekt u een teeder wijfje,  
Lotverlichtster, tijdverdrijfje,  
Huisvoogdesse en hartvriendin."

Maar de vrouw moet zuinig en spaarzaam zijn, meent Thomasvaer :

„Neemt meisjes! die ter trouw zult gaan,  
Hier, boven al, een voorbeeld aan:  
Door zuinigheid en uit te sparen  
Kunt gij wat bij elkander gâren;  
Een vrouw, die 't wel besteden kan,  
Die is een goudmijn voor een man.  
Maar is het vrouwtje achteloos, spillig,  
Dan baat den goeden man, hoe willig,  
Het slaven en het slooven niet;  
En zie, dat is een groot verdriet.  
Ja, menig huis ging zoo ten gronde,  
Omdat de man niet winnen konde  
Zoo veel als 't vrouwtje noodig had."

Voor alle zekerheid is de eerbare Thomas niet ongevoelig voor de waarde van het aardsche slijk en gelijkt daarin zijn landgenoot Vader Cats, die alleen van welvarende en goedgevoede liefde weten wilde: Trouwen is goed, „want wat zijn mannen zonder vrouwen?"

„Wèl, niets dan jassen zonder mouwen,  
Zij warmen niet; de vrouwtjes zijn  
Des levens vreugde en medicijn.  
't Zijn schatjes, engeltjes, 't zijn beeldjes,  
Dukaatjes, pareltjes, jnweeltjes. . ."

Dien zulk een „parel" echter mocht bezitten, wenscht hij „bovendien een aantal pitten" :

„Het een komt bij het ander goed,  
En, och! het leven is zoo zoet,  
Wanneer men een en andre zaken  
Kan krijgen, die het vroolijk maken."

Telkens komt Thomas-vaer op de geriefelijkheid van de „rammelende schijven" terug: die daar genoeg van heeft, kan „zich in wijsheid met Salomo, in kracht met Simson meten". Wenscht hij de verschillende neringen en hanteeringen een zegenvol Nieuwjaar, een wensch, die bijna elk jaar herhaald wordt. dan heet het weer:

„Dus rade ik elk in zijn bedrijven,  
Vooreerst te zorgen voor de schijven.  
Want zonder dat, geloof mijn woord,  
Rolt niets op de aard gemakkelijk voort.  
't Gaat alles stroef, hoe ge ook moogt zwoegen.  
Men zegt wel, 't geld geeft geen genoeg,  
Maar 't is toch, hoe men 't draaie of wring',  
Altijd een allerprettigst ding.  
Die er tot d'elboog in kan tasten,  
Hoeft toch vooreerst al niet te vasten,  
Al zijn ook vleesch of visch wat duur,  
In 't een of ander hem te zuur,  
Hij laat het staan en neemt wat zoeters:  
Dat gaat zoo niet met arme wroeters,  
Die door al 's levens ongemak  
Slechts klunglen met een leêgen zak.” (1821)

Waarlijk, Pieternels dikbuikige echtvriend gevoelt meer sympathie voor „la bourgeoisie satisfaite”, dan voor het holklinkend proletariaat! Als waardig echtgenoot van den kloeken Thomas-vaer is Pieternel niet minder doordrongen van de beteekenis der „specie”. Zij spot wat met de eer door de poëzie te behalen en tracht haar man van die gekheid af te houden:

„Wat eer! ik ben gesteld  
Op brood, waarvan wij kunnen eten!  
Of heb je zoo geheel vergeten,  
Hoe 't met ons buur, den rijmer gaat?  
Zijn kind'ren loopen naakt op straat. (1832)

Thomas zelf wenscht in 1820:

„Den kunstenaars op de eerebaan  
Een gansche vracht van lauwervlaân,  
En, voor het waar genot des levens,  
Wat specie van oud zilver tevens:  
Want zonder dat stel ik voor vast,  
Is ook de roem niet onder last.”

Wanneer Thomas-vaer de heerlijkheden bezingt der huiselijkheid en huishoudelijkheid, wordt hij bijzonder welsprekend en levert dan niet zelden geestig gepenseelde genrestukjes. Tot de opvoeding der beschaafde burgervrouw werd in 1819 iets gansch anders vereischt dan in 1888!

„Want zoo er eens geen vrouwtjes waren,  
Dan was de wereld toch gewis,  
Niets, dan een nare wildernis.  
Wie zou voor ons de tafel dekken,  
Ons linnen plooiën, strijken, rekken?  
Wie schudde 't bed ons toch zoo zacht?

Hoe werd ons 't eten aangebracht?  
Wie bakte wafelen of kaakjes,  
En dergelijke lekkere zaakjes?  
Wie hield toch, met zoo veel verstand,  
In huis altijd den boel aan kant?  
Wie dacht om wasch, of schoon te maken?"

En in 1820:

„O! bij een wijfje t'huis te komen,  
Dat alles heeft in acht genomen,  
Dat is zoo lief, zoo zoet, zoo zacht!  
De huisjapon wordt aangebracht;  
Men kan de warme kamermuilen  
Terstond met klamme schoenen ruilen;  
De zachte muts vervangt al snel  
Den hoed en ook de naturel;  
De zorgstoel is bij 't vuur geschoven,  
Om zich eens warm en wel te stoven.  
Daar zit men dan gelijk een vorst:  
Men krijgt een slokje voor den dorst,  
En ook een hapje voor den honger.  
Zoo wordt men dertig jaren jonger,  
Dan men een uur te voren was:  
En, bij dit alles klapt van pas  
Een hart'lijk kusje op onze wangen:  
O, wie zou daar niet naar verlangen!  
En dan, dat kleine goedje er bij,  
Dat hupp'lend vliegt van moeders zij,  
En in 't gewoel elkáár verdringen,  
Om eens op vaders schoot te springen.  
Moet ook wel somtijds eens de hand  
Geslagen aan den wiegeband;  
Hooft men ook soms een deuntje kraaien  
Dat juist de zinnen niet kan paaien:  
Het is toch zoeter, tienmaal meer,  
Dan 's avonds, in het gure wêer,  
De huizen rust'loos af te loopen,  
Om kleine pretjes duur te koopen. —  
'k Wensch ieder dan een stil verblijf,  
Een' eigen' haard, een hartlijk wijf,  
En gelds genoeg voor alle zaken,  
Die 't huislijk leven prettig maken....  
In 't kort, bij blijden levenslust,  
Genoegen, welvaart, vreugde en rust!  
Wat zeg je nu, mijn kolombijntje!  
Mijn zanggodin, mijn serafijntje!"

In de vorige eeuw maakte Thomas er nog al eens werk van,  
op de nieuwe modes en de weelde te smalen. Volgens Pieterneel

ging hij dan tegen Nieuwjaar naar stad, niet „om voor haar iets moois te koopen”, maar om de „nieuwe modes” te zien en daar dan in zijn wensch dapper op te „schempen”.

„Dan praet jij iens van bonte kleeren  
En dan van Andre Katers <sup>1)</sup> heeren,  
Dan van een groote of ronde hoed;  
Wat drommel scheelt dat jou? of moet  
Het volk bij jou eerst komen vraegen,  
Wat elk van hen zou meugen draegen?  
't Scheelt veul, dat men aan Thomasvaer  
Zou vraegen wat het beste waer!  
Wat raeken jou die wissewasjes,  
Van ronde hoed met gouwe kwasjes?”

In later tijd week Thomas daar van af, eerstens wyl Pieternel partij trok voor de mode, ten tweede omdat hij inzag hoe vele menschen „deur mode en ook deur pracht bestaen”:

„Laet elk dan vrij, zoo hij zal willen  
Mit goud of zilver gaen gekleed.  
Zijn hoed zij rond, of smal of breed;  
Zijn rok hebbe korte of lange panden,  
Zijn gesp zij groot of klein van randen,  
Of hoog of laag op zijne voet”.

In 1837, dus een halve eeuw later, is Pieternel wat conservatiever geworden, en spooft zij haar man zelfs aan iets van de „wijde mouwen en de vliegende kornet” te zeggen.

Maar Thomas is wijzer en heeft te veel op met zijn welgedane en gladgeschoren tronic:

„Neen, vrouw! ik dank je voor die pret!  
Ik wil mijn aangezicht, mijn Schatje!  
Voor nagelschade wachten, vat je?”

Geloof niet, dat 's lands welvaren, alias Thomas-vaer, daarom alle andere nieuwigheden onopgemerkt langs zijn neus voorbij laat trekken. Zijn Nieuwjaarswensen bevatten een korte kroniek van veel, dat in onze „groote eeuw” is uitgevonden of vernieuwing heeft ondergaan. In 1816, den 10den Mei, kwam de eerste stoompakketboot, de „Defiance”, te Rotterdam aan. Waarschijnlijk was dit de eerste verschijning van een stoomboot in de Hollandsche wateren, want men maakte een prent op die gebeurtenis <sup>2)</sup>. De Nieuwjaarswensch van 1824 vermeldt voor 't eerst den stoom. Thomas is niet afkeerig van deze nieuwigheid en plaatst zich als gewoonlijk op het standpunt van den bezadigden progressist:

---

<sup>1)</sup> Omstreeks 1780 noemde men de dandies „Henri-Quatres-heeren.”

<sup>2)</sup> Zie den catalogus van historieprenten door Frederik Muller.

„'t Leeft alles toch bij wentelingen :  
En altoos de oude wijs te zingen ,  
Is op den duur het beste niet ;  
Soms moet de nieuwigheid van 't lied  
Ook nieuwe lust en krachten geven ;  
En , of ook 't scheepje wordt gedreven  
Door nieuwen stoom of ouden wind ,  
Zoo 't slechts een blijde haven vindt ,  
Is 't geen verloren reis te noemen .  
Geeft elke lente nieuwe bloemen ,  
En ieder najaar nieuwen wijn ,  
Wie zou dan bang voor 't nieuwe zijn ?  
Dat dus bij 't nieuwe jaar al 't goede  
In nieuwe maat zich tot u spoede !  
Met nieuwen lust Winn' de Amstelstad ,  
Bij ruim vertier , een nieuwen schat ,  
En nieuwe schepen , nieuwe schuiten ,  
En nieuwe guldens , nieuwe duiten . . .”

Hier valt zijn vrouw hem in de reden , want in 't afgeloopen jaar <sup>1)</sup> zijn de duiten door „cents” , de zeshalven door „vijtjes” vervangen .

In den wensch voor 1829 , natuurlijk gedicht in 1828 en het afgeloopen jaar herdenkende , betrapt Pieternel haar Thomas wederom op een flater . Hij spreekt van de voetmaat zijner gedichten . Pas op , meent zij , men zal je bekeuren : „De voetmaat immers is ver-smeten , en alles wordt bij de el gemeten .” Maar verzen meet men daarom niet bij de el , hervat Thomas verontwaardigd , dichters regelen zich niet naar de nieuwe maat . Dat vindt de bazige Piet , die van recht houdt , onbillijk : „met wat recht of schijn zou een poejet daar vrij van zijn ?”

Nieuwjaar 1826 maakt Thomas-vaer zich druk over „clairvoyance” en „magnetismus” . Weet Pieternel dan nog niet wat het laatste woord beduidt ?

„Neen ;  
Magnesie wel , ik heb voorheen  
't Den kinderen dikwijls ingegeven :  
't Is goed voor 't zuur .

Thomas .

Wie heeft zijn leven !  
Hoe komt nu zuur bij cl a i r v o y a n t ?  
Het eene licht en 't ander brandt” .

„Uit oorzaak van rapport” , verzekert de filosofische boer , wordt een mensch door het magnetisme geheel veranderd : „hij weet door oogen in de maag de medicijnen uit te kijken , waarvoor zijn kwaal de vlag moet strijken .” Die jaren achtereen sukkelde in lever ,

---

<sup>1)</sup> 18 September 1822 werd de oude munt buiten omloop gebracht .

milt, of maag, of long, werd plotseling door clairvoyance en magnetisme genezen. Die nauwelijks kon kruipen, sprong weer vlug en fiks als voorheen; „de bleeke kreeg terstond een kleur, gelijk een roosje of bellefleur”.

Het maagoog is tot alles in staat:

„Ja 't is gebeurd, gij kunt het hooren,  
Dat zij, die A of B te voren  
Nog nauwelijks kenden vlug en prompt,  
(Een ieder stond er van verstomd!)  
Niet slechts het Fransch en Engelsch lezen,  
Maar als de hoogst geleerde bazen  
Latijn en Grieksch, Hoogduitsch, Hebreeuwsch,  
Arabisch, Koptisch en Kaldeeuwsch  
Vlug lezen konden en ook schrijven,  
Ja 't zelfs daarbij niet lieten blijven,  
Maar wisten ook, wat in de maan,  
Op 't eigenst uur was omgegaan.

. . . . .  
Die kunst wordt slapend uitgeoefend.  
Bij andre kunsten voegt beleid,  
En boven alles wakkerheid,  
Maar 't slapen maakt wel in 't bijzonder  
De ziel uit van 't magnetisch wonder.”

Indien Thomas' flinke kijkers niet door den leeftijd dof waren geworden, zouden ze in 1887 stellig wel ondeugend geschitterd hebben bij de beschouwing van sommige wonderen van het hypnotisme. Maar de wereldwijze boer en rijmelaar wist ter wille van zijn dicht uit alles honig te puren, zoo ook uit het clairvoyance. Hij wenscht, dat de Koning „zich staåg door mannen ziet omringen, die boven alles clairvoyant, het welzijn van het vaderland” ernstig ter harte nemen. Thomas-vaer zou Thomas-vaer niet geweest zijn, indien hij deze schoone gelegenheid voorbij had laten gaan, zonder zijn koppelzucht bot te vieren:

„Den vrijers wensch is ook het licht,  
Om met een opgeklaard gezicht  
Naar lieve meisjes uit te kijken,  
Die hun in allen deele lijken.  
Den mannen wensch ik veel verstand,  
Opdat zij altijd clairvoyant  
Hun vrouwen duidlijk kennen leeren,  
En al haar deugden trouw waardeeren!  
Der vrouwen wensch ik, dat ze in 't kort,  
Met hunnen mannen in rapport,  
Altoos met hen één lijntje trekken,  
Om 't huis tot voordeel te verstrekken”.

Sedert enkele jaren was er een geduchte vooruitgang in de toepassing van den stoom gekomen. Januari 1827 vergelijkt Thomas

den mensch reeds bij een „stoommachine”: poëzie, benauwde droomen, bedruktheid, geestdrift:

„Gevoelt hij zich!... ja, 'k weet niet hoe,  
Daar doet de stoom het zijne toe”.

Men hoort van niets dan „stoom”:

„De stoom, als ik 't zoo zeggen mag,  
Is nu aan de orde van den dag.  
De stoom maakt alles overbodig:  
Wij hebben nu geen wind meer noodig:  
De stoom drijft nu de schepen voort,  
En draait de molens zoo 't behoort.  
Men kan niets denken, of niets droomen,  
Of 't komt in orde door 't bestoemen.  
Wat nauw kan gaan door paardenkracht,  
Wordt nu met stoom terecht gebracht.  
En zoo begin ik nu te merken,  
Hoe dichtertelijke stoom kan werken;  
Ik stijg zoo hoog reeds naar mijn doel,  
Dat ik ook zelfs geen' grond meer voel”.

In 1828 spreekt Thomas reeds van „gaslicht, dat uit den grond komt”, dus lang vóór het oprichten van gasfabrieken.

Terwijl eerst 19 Sept. 1839 het eerste stuk spoorweg, tusschen Amsterdam en Haarlem, wordt ingewijd, spreekt Pieternels welgedane wederhelft reeds in 1834 druk over de nieuwe uitvinding:

„'t Gaat alles hedendaags met stoom.  
Daar kan men meest gescheiden zaken  
In éens mede aan elkander maken;  
En als eens, zoo als is gezegd,  
Een ijzeren spoorweg is gelegd,  
Dan kan je door de kracht van 't stoomen,  
Eer andren aan de trekschuit komen,  
't Zij met een brommetje of een slee,  
Op jou gemak je kopje thee  
Of koffij reeds in Keulen drinken.

Pieternel.

„Dat zou wel als een sprookjé klinken.

Thomas.

Neen, 't zijn geen sprookjes, op mijn woord!  
En gaat het met den stoom zoo voort,  
Dan doen we, om 't niet te ver te wagen,  
Bij schoone Paasch- of Pinksterdagen,  
Tot ons verzet, ook nog weldra  
Een tochtje naar Batavia”.

Geen wonder, dat Januari 1840 het heuglijk feit van de opening onzer eerste spoorwegbaan herdacht wordt. Thomas jubelt, nu Amstel en Spaarne door de „ijzerbaan” vereenigd zijn, maar Pieternel ziet ditmaal het nut van die nieuwigheid niet in. Zij „blijft gehecht aan de oude zeden” en denkt met het „schuitje” te blijven gaan; waartoe dient die snelle vaart, en — het boerenpaar is gewoon met diplomatiek beleid alle menschen te vriend te houden! — „men moet ook om de schippers denken”. Dit wordt door haar man gebillijkt: „Daar zullen zij je lof voor schenken; en zoo blijft door jou kloek verstand, de schipperij gewis in stand”. In hetzelfde jaar van de opening onzer eerste spoorbaan, werd de Amsterdamsche Omnibusonderneming van Jonker c. s., geprivilegieerd door de Holl. IJzeren Spoorwegmaatschappij begonnen. Men vindt een afbeelding van een dier omnibussen op een zeer zeldzame lithografie uit dien tijd, vermeldende de verschillende ritten en kleuren der omnibussen, en met een afbeelding van het betaalmerk van 20 centen <sup>1)</sup>). De onderneming werd echter spoedig gestaakt. De menschen waren toen nog flink genoeg ter been, om niet elk oogeblik op een voertuig te springen en kenden een beter gebruik voor het niet onbelangrijke bedrag, dat thans menigeen aan paarden- en stoomtram besteedt. Thomasvaer en Pieternel kunnen het moeielijk eens worden over het nut der omnibussen. Men ontwent zijn beenen aan het loopen, meent de laatste. Waarop Thomas:

„Dat zie je al weer verkeerd, mijn Schatje!  
Men spaart alleen zijn beenen; vat je?  
En jonge liën, die zich aldus  
Rondsollen doen door de omnibus,  
Zult gij eenmaal in hooge jaren,  
Doordien zij thans hun vlugheid sparen,  
Als kievitjes, zoo vlug en rad,  
Zien draven langs het levenspad;  
Hoe oud het ovrig’ dan ook worde,  
Hun beenen zijn nog goed in orde,  
Nog onversleten . . .

P i e t e r n e l .

Schei maar uit.  
Dat 's een bereek'ning, die niet sluit:  
Wie in zijn jeugd niet fiks kan loopen,  
Mag 't, als hij oud wordt, ook niet hopen;  
De beenen, zijn zij anders puik,  
Die worden sterker door 't gebruik.

T h o m a s .

't Kan zijn! ik wil 't mij dan ontgeven.  
Maar, Wijfsjelief! zwijg nu nog even.

---

<sup>1)</sup> Zie F. Mullers „Nederlandsche Geschiedenis in Platen”. III nr. 7003.



'k Wensch ieder, wat hij ook betoog',  
Dat hij zijn doel bereiken moog';  
't Zij hij dan met vernellend stoomen  
Langs de ijzerbaan er toe moog komen,  
Of 't, met een' middelbaren spoed,  
Als de omnibus bereiken moet,  
Of in het schuitje meê moet varen."

Het verwondert mij, dat Thomas in zijn serie Nieuwjaarswenschen zoo weinig de aandacht heeft geschonken aan de verschillende proeven van luchtscheepvaart in Nederland als elders ondernomen. Alleen bij den aanvang van 1843 vermeldt hij een „luchtschip”:

„Het schip is reeds voorlang gereed;  
Alleen het slimste is dit: men weet  
Niet waar men, met vertrouwen,  
Stationnen in de lucht zal bouwen;  
Maar hoe ver 't gaan kan, weet men niet."

Een eerbiedwaardig oud-Amsterdammer had de welwillendheid mij daaromtrent nader in te lichten, zoodat ik in staat ben mijn eerste opstel <sup>1)</sup> op dit punt aan te vullen. Omstreeks de jaren 1840—42 woonde te Amsterdam een werktuigkundige, die aan een manie van uitvinden leed en hemel en aarde bewoog, om zijn uitvinding van een luchtschip in toepassing te kunnen brengen. De man heette Faddegon en eindigde in een krankzinnigengesticht.

De reclames van „Ho... Lawaai”, om zijn pillen aan den man te brengen, trekken in 1850 Thomas' aandacht. Californië en zijn goudstroomen wekken in denzelfden wensch zijn begeerlijkheid niet op en hij ziet voor ons land meer heil in het ontginnen der heidevlakten en het ontwoekeren der vroeger „ingezwolgen” gronden aan den „Waterwolf”, het Haarlemmer Meer. Reeds ziet men hier en daar het welig groen prijken: „Dus zal 't geweld der baren wijken, daar weer een grond, door kracht ontboeid, van melk en honig overvloeit.” Thomas weet als „pater Goedleven” in 1855 evenwel een schaduwzijde op te merken van de droogmakerij:

„Waar is de baars gebleven?"

Hij berust echter in het lot: De baars is wel zoo ruim niet meer, als in de dagen van weleer,

„Maar dit zal jou toch niet doen kniezen.  
't Is winst, schoon we ook den baars verliezen;  
Gij weet dat Haarlemsmeer, die plas,  
De bakermat der baarzen was.  
Maar zoudt gij daarom u bedroeven?  
Neen, oorzaak hebt ge er op te snoeven,  
Om de aanwinst van zoo rijk een' grond,  
Waar vroeger niets dan water stond.  
Die plek van twintig duizend bunders,

---

<sup>1)</sup> In het „Vaderland” 12 Januari 1888.

Bebouwd met graan, geweid door runders,  
Brengt in ons dierbaar Vaderland,  
Als waar 't een nieuw gewest tot stand.  
Het oude jaar zag 't werk voldingen,  
Dat nieuwe welvaart doet ontspringen.  
Leeghwater leeft nog, schoon in 't graf;  
Het meer is droog... de hoeden af!"

In 1851 klaagt de praktische Pieternel over de kleinheid van de nieuwe stuivertjes, maar Thomas raadt haar aan van een andere nieuwe uitvinding gebruik te maken:

„neem een portmojeine,  
Of hoe 't ook heet, daar is het kleine  
En krummelteld als met een wip  
Secuur bezorgd en in den knip,"

Januari 1855 vermeldt bij de konijnenfokkerijen, waarmede men toen zoo druk in de weer was en waarvan men zich bergen gouds beloofde:

„Wat echter hier niet kon gedijen,  
Vooreerst, konijnenfokkerijen."

Den Nieuwjaarsdag van 1856 kon Thomas-vaer de bruiloftsgasten niet zoo gulhartig aanmoedigen, om in den wijnstok te klimmen, als weleer. Er moest per anker vijf gulden meer aan accijns betaald worden! De Hollandsche landbouwer hield van oudsher van een goed voorzien wijnkelder en vooral bij feestelijke gelegenheden mocht de „roode baai" ruimschoots vloeien. De dames preferreden den wijn vermengd met wat suiker. Thans:

„Weet je wel, mijn lieve schatje,  
Wat ik nu, voor dat edel goed,  
Per anker méér betalen moet?  
Vijf gulden, Piet!... dat wil wat zeggen!  
We moeten 't zuinig overleggen.  
En als je dorst hebt, vrouwlief... hier...  
Drink jij dan maar wat Beijersch Bier!"

De periode van het Beijersch Bier gaat bij ons in 1855 haar bloeitijd te gemoet!

Thomas-vaers denkbeelden en gevoelens over belangrijke historische feiten en binnen- en buitenlandsche politiek zijn een afzonderlijke beschouwing waard.

(*Het slot van dit opstel in alev. 3.*)

A. C. LOFFELT.

---

## TOONEELOVERZICHT.

### A. *Kon. Ver. Het Naeerl. Tooneel.*

Het stilzwijgen over de geschiedenis van ons hedendaagsch Tooneel in de 1e Aflev. brengt mij onder de verplichting, ditmaal een tijdperk van niet minder dan zeven maanden met mijne lezers te overzien!

Dit zou zeer zeker veel van onzen tijd vergen, wanneer elke gebeurtenis in onze tooneelwereld steeds eene daad van dusdanig e beteekeenis ware, dat zij de moeite eener uitvoerige vermelding of bespreking verdiende. Maar begrijpelijkerwijze is dit niet het geval; te minder waar er vier maanden van die zeven tot het zomerseizoen behoorden. En 't komt mij al meer en meer voor, dat we in dien tijd niet al te hooge eischen mogen stellen. De *Kon Ver. het Nederl. Tooneel* laat haar gezelschap in die vier maanden optreden, omdat zij zich, bij het sluiten der contracten met hare artisten, blijkbaar had laten leiden door den wensch, het vroegere stelsel der verbintenissen voor 8 maanden, met werkeloosheid gedurende de vier overige, niet te bestendigen. 't Was dan ook verkieslijk, haar gezelschap niet voor zoo geruimen tijd uiteen te doen spatten; daarbij noodzakelijk, in de zomermaanden stukken te doen instudeeren, welke men in den winter tot aanvulling van het repertoire voor den Haag, nog meer afwisselend dan dat voor de hoofdstad, zou behoeven. Maar tegenover deze voordeelen staat het nadeel, 'twelk de zomercampagne wel geldelijk moet teweegbrengen; staat een ander, dat vele voorstellingen in het zomertheater worden gegeven voor een zoo weinig talrijk publiek, en onder zulke bijkomende ongunstige omstandigheden van lokaal, temperatuur, derhalve ook van stemming, dat het werktuigelijk, dus ook onartistiek spelen er sterk door bevorderd wordt. Neemt men daarbij in aanmerking, dat de daar opgevoerde stukken soms pas maanden later, na eene enkele of weinige repetities te 's-Gravenhage moeten worden gespeeld, dan wordt het duidelijk, dat in het algemeen de kunst in dit zomerseizoen weinig gebaat wordt.

De vraag, of daarin geen verandering teweeg te brengen ware, verdient — nu in 1888 de Vereeniging een nieuw tijdperk te gemoet gaat — zeer zeker overweging. De meest doorhakkende wijze van ontkenning zou ongetwijfeld zijn, terug te keeren tot het vroegere stelsel en alleen engagementen voor negen à tien maanden te sluiten; op de wijze, zooals dit ook nog bij vele Parijsche directies gebruikelijk is. Doch de bezwaren, hiertegen in te brengen, zijn van dien aard, dat het zoeken van een middelmanier tusschen die van doorlopend spelen en drie maanden ontbinding van het gezelschap, voor alles wenschelijk schijnt. Mij komt het voor, dat die te vinden is door het beperken der zomervoorstellingen tot een drietal per week, waardoor de voordeelen verkregen worden, dat men alleen speelt op die avonden, waarop het publiek 't meest naar den

schouwburg komt; er voor de artisten mogelijkheid overblijft om zich wat te verpoezen; er niet iedere week een nieuw stuk behoeft te worden gespeeld en ingestudeerd. De maand Augustus zou dan gewijd kunnen worden aan het voorbereiden der wintercampagne, terwijl het zomerseizoen vooral moest worden aangewend tot het oefenen der jonge garde, voor wier ontwikkeling men bij het Nederl. Tooneel, tot nadeel der kunst, niet voldoende pleegt te zorgen, en tot het beproeven van stukken, die men, niet dan na het ondergaan eener vuurproef, op het répertoire voor het winterseizoen in den Stadsschouwburg schijnt te durven plaatsen.

Intusschen heeft — het wordt gaarne erkend — de Ver. gedurende dit laatste zomerseizoen reeds in dien geest gearbeid, door nl. enkele oorspronkelijke stukken van kleinen omvang en dergelijke samenstelling, dat zij op haar groot tooneel in den Stadsschouwburg minder ter plaatse zouden zijn, hier in haar zomertheater te doen vertoonen. Dat nòch *Warm*, noch *Onder ons meisjes*, — (het eerste van den heer M a n n o u r y, den schrijver van *Een huis met commensaals*; het tweede van W i l h e l m a, de schrijfster van *Storm op zee*) — als veel beteekenende kunstwerken of zelfs maar volkomen technisch geslaagde tooneelstukken konden worden genoemd, neemt niets af van de verdienste, welke in het feit dier opvoering voor de Ver. zelve gelegen is. Zij toch kan moeilijk aansprakelijk worden gesteld voor 't gemis aan oefening of talent bij onze dramatische auteurs — en zij doet 'tgeen zij kan, wanneer zij, door het laten vertoonen van belovende proeven, de schrijvers in de gelegenheid stelt, de tekortkomingen van hun arbeid zelf te leeren kennen op de eenige plaats, waar deze moeten uitkomen, nl. het tooneel. Wat men, na het aannemen van dergelijke proeven, van haar en haar artisten vergen kan, is alleen dat aan de opvoering de meest mogelijke zorg en toewijding worde besteed; vermits eene goede vertooning alleèn zoowel de goede eigenschappen als de gebreken van den arbeid kan doen opmerken, en een auteur zonder die zorg met evenveel vrucht bij een liefhebberijgezelschap zou kunnen doen aankloppen. Heeft de Raad van Beheer eenmaal een stuk goed genoeg gekeurd om er — ter bevordering van onze nationale letteren — de proef eener opvoering mee te wagen; dan wordt het verder haar taak de uitvoerenden te doordringen van het besef, dat niet om de gebreken, of omdat het voor de acteurs geen veelbeteekenende succèssrol aanbiedt, een dergelijk stuk met zekere geringschatting mag worden behandeld.

Vergelijk ik beide blij- of eigenlijk beter gezegd „kluchtspelen” onderling, dan kom ik tot het besluit, dat *Warm* het in samenstelling en handeling won van *Onder ons meisjes*, maar het laatste zich meer hield aan de werkelijkheid. Terwijl de heer M a n n o u r y zich blijkbaar had afgevraagd tot welke kluchtige voorvallen, toestanden, verwarringen, de bijzondere hitte van een zomerdag wel aanleiding *kon* geven en daarbij tot verlevendiging van de handeling nog verschillende dingen had gevoegd, die slechts zijdelings met de warmte iets uitstaande hebben; had de schrijfster van *Onder*

ons meisjes een eenvoudig voorval uit het dagelijksch leven genomen en dit voorgesteld als een feit, kenschetsend voor de mindere gewoonte van vele dames om op eigen houtje uit te gaan en daarbij voor zich zelf te betalen. Even natuurlijk als de moeilijkheid gevonden was, waarin de jonge mevrouw kwam, die, in de afwezigheid van haar man, haar vriendinnen onthaland op een rijtoertje en diné buiten, later bleek geen geld bij zich te hebben; even natuurlijk was ook de daaropvolgende toestand der studenten, die, na uit hoffelijkheid te dames te hebben geholpen, *court d'argent* bleken. Inderdaad waren hier twee komische toestanden gevonden, die, zonder nu juist van veel beteekenis te zijn, echter de moeite loonden van door een dramatisch auteur geschilderd te worden. Maar waarop moesten zij uitloopen? De schrijfster had, om een slot te krijgen, de jonge mevrouw een jaloerschen echtgenoot gegeven en de studenten, door den gebruikten drank wat opgewonden, op het denkbeeld laten komen, haar en haar gezellinnen eene serenade te brengen. Vandaar groote angst bij 't vrouwtje, 'twelk bij nader inzien het aannemen van geld van vreemde heeren en geheel haar uitstapje niet meer zoo geheel onschuldig vindt, vooral niet nu de jaloersche echtgenoot plotseling teruggekomen is. Zoo wordt dus een tooneel tusschen haar man en de studenten voorbereid. Doch terwijl we daar op wachten, laat de schrijfster, door bemiddeling van eene der vriendinnen, die gewillig als *dea ex machina* poseert, de serenade in duigen vallen, en daarmee ook het verwachte tooneel. Is het wonder, dat de toeschouwer daarmee niet tevreden is? Wat men hem heeft voorgespiegeld, wil hij ook krijgen; — waartoe 't hem anders te beloven?

't Niet voldoen aan dezen eisch der dramatische logica was mede oorzaak, dat het stukje van Wilhelma te weinig belangwekkend bleek in verhouding tot zijn omvang. Voor een stukje in een bedrijf, 'twelk hoogstens drie kwartier geduurd had, zou de stof nog juist voldoende zijn geweest; maar dus aangelengd, afgedeeld in 3 bedrijven en ten slotte min of meer bedorven, bood zij den toeschouwer niet genoeg om hem 't dubbele van dien tijd, en door twee tooneelveranderingen met pauses heen, bezig te kunnen houden. De uitspraak van Huet: „Het tooneel vreet taal, vreet stijl, vreet verbeelding” wordt nog door te velen onzer schrijvers voor dat tooneel als ongeschreven beschouwd. Zij probeeren al te vaak uit twee eieren eene heel groote ommelet te kloppen. De heer Mannoury begreep wèl, dat dit niet ging, maar in plaats van eene grooter hoeveelheid eieren te nemen, gebruikte hij bijmengselen. Zijn arbeid moge, wat tooneelwaardigheid en vermakelijke verwikkeling betreft, niet minder zijn dan menig uitheemsch stuk, tenonzent gespeeld; dat hij zoo aan het uitheemsche model van kluchten deed denken, strekte niet om hem voor mij belangwekkender te maken. De echt-Hollandsche klucht bezweek het leven minder dan die van den heer Mannoury. Hij leze of herleze Brederoo eens wat meer!

En op dit echt-Hollandsche komt het immers juist bij *oorspron-*

*kelijke* stukken aan. Tusschen eene vertaling van eene Fransche of Duitsche klucht en eene zoogenoemde, inderdaad naar vreemd voorbeeld gevolgde, oorspronkelijke, bestaat voor mij slechts dat verschil in waarde, dat ik de eerste altijd hooger stel, wanneer die ten minste een kennelijk Fransch of Duitsch karakter vertoonen; en een dusdanig oorspronkelijk (?) werk een Nederlandsch mist. Ja zelfs acht ik dit soort van gewrochten gevaarlijk, omdat zij medehelpen het restje karakteristiek Hollandsche, 'twelk wij nog in onze kunst hebben, geheel te verjagen! Als ik eene geëtiquetteerde vertaling lees, weet ik wat ik er aan heb; maar eene navolging of dusgenoemde bewerking acht ik uit den booze. Vandaar dan ook dat ik, ondanks de meerdere verdiensten, welke van Maurik's *Fijne Beschuiten* op het stuk van bewerking en verwikkeling boven zijn *Janus Tulp* heeft, dit laatste, vooral in de twee eerste akten, verre verkies boven het eerste, waarin met uitzondering van de twee kinderen, geen oorspronkelijk en na broeder Blom en Zuster Aafje (reeds door Betje Wolff voorgeteekend) geen echt Nederlandsch type voorkomt; maar we in hoofdzaak met Duitsche kluchtspelfiguren of, nog beter, tooneelpoppen te doen hebben! Wat ik in oorspronkelijke stukken zoek, is de afbeelding van Nederlandsche menschen, in hunne Nederlandsche omgeving; Nederlandsche toestanden, weergegeven op een wijze die Nederlandsch is in 't algemeen en toch ook de persoonlijkheid van den kunstenaar zelf doet uitkomen; in één woord, eene Nederlandsche dramaturgie, gelijk wij eene Nederlandsche schilderkunst hebben 't Is waar, 't eerste is reeds daarom min gemakkelijk te verkrijgen, wijl in ons volk zelf de sprekendste karaktertrekken zoo langzamerhand worden uitgewischt door de winden, welke uit naburige landen over 't onze hebben heengewaaid en nog blijven waaien; wij meer dan eenig volk in Europa den invloed ondergaan hebben van onze aanraking, onze ingenomenheid met vreemden, en het scherp persoonlijke, 'twelk de meer afgezonderde Noordelijke Germanen hebben weten te bewaren, bij ons is verminderd, deels verloren gegaan. Doch hoe wereldburgerlijk wij Nederlanders ook wezen mogen, we bezitten toch nog eigenaardigheden genoeg om niet gelijk te worden gesteld met Franschen of Duitschers en een scherp waarnemer moet in ons kleine land nog voldoende stof vinden voor het ontwerpen van eene reeks van nationale blij- en kluchtspelen! Waarlijk men behoeft zijn toevlucht niet te nemen tot uitheemsche modellen of tot zonderlinge combinaties van toestanden; de werkelijkheid is, voor wie haar onder de oogen kan en durft zien, rijk genoeg aan belachelijke menschen en verhoudingen! Het „Greift nur hinein in's volle Menschenleben!“ blijft nog altijd eene behartigenswaard advies.

Wilt ge eene proeve van averechtsche oorspronkelijkheid, dan wijs ik u op de bewerking, door den heer W. N. P e y p e r s gemaakt van Ebers' *Burgemeestersvrouw*. Ik laat voor een oogenblik het vraagstuk der bewerking van romans tot tooneelstukken evenzeer onbesproken als het meer bijzondere van de ongeschiktheid van dezen

roman om zulk eene kunstbewerking met goeden uitslag te doorstaan. De heer Peypers, wiens beteekenis als letterkundige geen punt van debat behoeft uit te maken, is zeker een der handigsten onzer tooneelschrijvers en dan ook een der weinigen, die er een beroep van maken. Menigeen van zijne voortbrengselen heeft het grootte publiek weten te boeien en is op het répertoire gebleven. *Als* er in dien roman dus gegevens voor een effectvol tooneelstuk gelegen hadden, zou hij de man zijn geweest om dit samen te stellen. En naar den algemeenen indruk „deed” zijn *drame à grand spectacle* weinig of niets. Doch om nu terug te komen op ons vraagstuk van daareven: De Duitsche schrijver George Ebers had, aangetrokken door de geschiedenis van onzen vrijheidsoorlog, een brok leven uit dien tijd pogen af te beelden; maar was daarin zoo weinig geslaagd, dat alle Nederlandsche lezers hem verklaarden, hoe hij onze geschiedkundige personen verduitscht en gemoderniseerd had; hen denkbeelden en gevoelens deed uiten, welke de hunne niet konden geweest zijn, en de opmerking van *Taine* „l’accent moderne perce infailliblement dans ces paroles que nous prêtons aux personnages antiques” in het bijzonder toepasselijk bleek op de schildering van zijne hoofdpersone, de ze vrouw van burgemeester Adriaan van der Werff. Deze juffrouw toch toonde zich behept met eene soort van dweepzieke overgevoeligheid, die ’t haar zeer pijnlijk deed vinden, dat haar gemaal, een ernstig man van zaken, zich meer liet gelegen zijn aan zijne „benauwde veste” dan aan haar persoontje; dus beter burgemeester dan vertrouwlijk en galant echtgenoot was. Nu is het wel geenszins onmogelijk dat ook in dien tijd de eene of andere jonge vrouw ’t alles behalve aangenaam vond, dat het grootste deel van haar mans aandacht werd in beslag genomen door zorg voor de publieke zaak, en zij hem in ieder geval meer mededeelzaam wenschte; en ik reken mij geenszins in staat te bewijzen, dat van der Werff thuis niet wat teruggetrokken, ja zelfs knorrig was. Maar toch, ’t gold, in zijn geval zeer zeker, geen politiseeren uit liefhebberij en vergaderingetje spelen „om in de courant te komen”; de taak van v. d. Werff was zwaar en gewichtig, zijne verantwoordelijkheid groot; en de zaak, waarvoor hij zijn leven veil had, niet louter een „mannen”-zaak. ’t Gold de vrijheid, de veiligheid, zoo niet het leven van de gansche burgerij; den vrijdom van godsdienst; de vrijheid van het gansche volk. Geen burgemeestersdochter als die ze echtgenoot van v. d. Werff bij den Duitschen schrijver toch ook is, zou tijdens het beleg blind zijn geweest voor de grootheid der belangen, welke haar echtgenoot had voor te staan, en tenzij eerzucht haar den wensch ingaf, invloed te oefenen op zijn besluiten (wat bij deze Maria ’t geval niet is) moest zij zelfs bij karigheid zijner mededeelingen hem verstaan en begrijpen. Daar zijn tijden in het leven van menschen en geslachten, waarin voor kleine neigingen, stemmingen en gevoelens geen plaats is — laat ik liever zeggen, geen plaats schijnt te zijn; *schijnt*, nl. in de oogen der nakomelingschap, die, uit de verte, nog alleen maar de algemeene groote stroomingen van den tijd in het oog kan

houden, en de kleine bijzonderheden van het alledaagsche leven onbemerkt moet laten, wil hij althans door die bijzonderheden de hoofdlijnen niet zien uitwisschen. Het historisch perspectief stelt in dat opzicht volkomen dezelfde eischen als die der werkelijkheid, welke ons leert, beelden die op een grooten afstand moeten gezien worden meer dan levensgroot en met sterksprekende trekken te houden. En gelijk die beelden daardoor eene afwijking van de werkelijkheid vertoonen, welke door ons conventie genoemd wordt, zoo denken wij ons de personen uit een zeker tijdperk eveneens met conventioneele typeering. Die voorstelling wordt dan ook spoedig zóo vast, dat we geen afwijking er van, hoe ook gerechtvaardigd door de historische waarheid, willen aannemen; allermint in de schildering van den lateren roman- en tooneelschrijver; zeker niet dan, wanneer ons gedacht conventioneel type eenvoudig de generaliseering is van werkelijke personen uit dien tijd en de schrijver ons de andere persoonlijkheid, met haar bijzondere eigenschappen, daarvoor in de plaats wil stellen. Wij nu hebben ons van de burgemeesters- en burgervrouwen uit dien tijd eene voorstelling gevormd naar de bekende portretten van vrouw Kies, Kenau Simonsz Hasselaar, Maria van Reigersberg; en onmogelijk is het ons, de sentimenteele Maria v. d. Werff als de tijdgenootte te denken van die onverschrokken vrouwen, waarvan onze Hooft getuigt: „Zelfs de flauwhartiger sexe, scheppende stoutheid uit schrik voor kraft aan haar kuisheit, stijfde haare bedtgenooten in dit manhaftig opzet, en dreef hen tot het uitvaaren in deezer wyze. Jaa daar waren 'er veele, die 't verdwijnen van honger voor spel hielden, bij 't verwachten der Spaansche wulpsheit en 't bezwalken haarder eere".<sup>1)</sup>

Wreekte zich in het genoemd tooneelstuk de fout dat een Nederlander deze schets uit de Nederlandsche geschiedenis had nagetrokken van eene Duitsch-gedachte tekening, die fout kwam te meer uit omdat de sentimenteele liefde van den Duitschen hopman en de burgemeestersvrouw, alhoewel het hoofdonderwerp van 't stuk, feitelijk zeer oppervlakkig behandeld, en als bedolven was in eene reeks van bijkomende bijzonderheden, die den tijd moesten kenschetsen en eene onduidelijke bijhandeling, waarin dusgenoemde „glippers" betrokken werden. Slechts enkele tooneeltjes waren frisch en genietbaar; allerzonderlingst echter het voórlaatste tooneel, waarin een der slecht aangeschreven glippers „Peerken Quaetgelaat" (ook door Hooft vermeld) in het huis des burgemeesters binnendringt en er, in dezelfde kamer waar Maria ligt te slapen, een lijst en het overgebleven brood steelt! Maakte dit onmogelijk tooneel bij een deel der bezoekers de levendigste belangstelling gaande, voor het overige bleek het weer, dat het ontplooiën van het Nederlandsch dundoek, het spelen van 't Wilhelmus en het schetteren met brommende vaderlandslievendheid alleen niet meer voldoende is om

---

<sup>1)</sup> Nedl. Historiën IXe Boek, ('t Beleg van Leyden).



ons *volk* te boeien. Waarom, indien de Ver. een „vaderlandsch” stuk wilde geven, dan Schimmel’s Slot van Abcoude niet liever voor den dag gehaald?

Er blijven mij nog twee oorspronkelijke stukken ter bespreking over. ’t Eén, ’n stukje in één bedrijf door een ongenoemden (Junior) „*De meer en meer gebruikelijke weg*” leed aan de ongeneeslijke kwaal der vliegtering. Niet zoodra toch begon het te leven, de handeling zich te ontwikkelen, of ’t gaf den geest. De schrijver had slechts even aangestipt, wat hij met zijn personen beoogde, karakters en handeling zeer flauw aangegeven. Niettemin was er in de aanvanlijke schikking zijner personen, in het opzetten der verwikkeling tegelijk iets frisch en tooneelmatig, twelk toonde dat hij zoowel oog heeft voor de werkelijkheid als voor de eischen van het tooneel. Slechts had hij niet bedacht, dat het een zonderlingen indruk maakt, op de planken een groot aantal personen zich te zien bewegen, wier praten en laten ten slotte op niets uitloopt; en die alleen tot stoffage dienen om het tooneel wat te vullen en op te luisteren.

Vraagt men hoe het staat met het Nederlandschap der dames en heren, ons door den heer Van Maulik in zijn jongste tooneelspel *Françoises opstel* voorgesteld, dan valt het antwoord geven reeds daarom alleen zeer moeilijk, wijl er slechts enkele personen in dit stuk voorkomen, die een eigen, sprekend masker dragen. Nederlandsch in dit stuk is zeer zeker de poging om in de handeling een tweetal genre-tooneeltjes te schetsen, en wel een „dameskrans” en een „heerensociëteit”, beide in eene kleine stad. Dergelijke „hors-d’oeuvres” zijn in onze nationale tooneelletterkunde (voor zoover daarvan sprake kan zijn) van oudsher gewild geweest, en, om nog eens op Bredero terug te komen, vormen bij dezen vroolijken Amsterdamer zelfs de grootste aantrekkelijkheid. Faassen, ik kan het niet genoeg herhalen, heeft de verdienste van die in onze nieuwere drama’s opnieuw te hebben ingevoerd. Maar om te kunnen behagen moeten dergelijke genre-tooneeltjes aan meer dan één eisch voldoen. Zoo dienen zij op hun plaats te zijn in de handeling, en den toeschouwer noodzakelijk te schijnen, ’t zij als voorbereiding voor verdere gebeurtenissen, ’t zij ter nadere kenschetsing van de personen of de omgeving (welke voor de beoordeeling der handeling van belang is of op deze zelve invloed kan oefenen); terwijl zij dan ook dús geschilderd moeten zijn, dat die noodzakelijkheid helder uitkomt. Beschouwen wij nu deze tooneelen in *Françoises opstel*. In het eerste bedrijf maken wij kennis met de Rynburgsche familie Verhoven, de mama van mevrouw, de notarisweduwe Bartelmans, alsmede met een krans van Rynburgsche burgerdames; en worden we in staat gesteld den indruk op te merken, door het bericht der op handen zijnde terugkomst van een rijkgewaanden, ongehuwden Indischen neef der Verhovens, in deze krans gemaakt. Daargelaten of de schildering dezer kleinburgerlijke krans van de werkelijkheid is afgezien — wat ik, die niet weet in welke streek van ons land dit Rynburg gelegen is, noch hoe groot het is, noch hoe ’t op een

dameskrans wel toegaat, dus allerminst hoe eene dergelijke Rynburgsche krans zich gedraagt, zeker niet beoordeelen kan — afgezien hiervan valt er op de teekening van die krans daar ter plaatse in het stuk niets aan te merken, vermits de schrijver in het verdere deel van zijn tooneelspel wil laten zien, tot welke machinatiën een tweetal dames van die krans haar toevlucht nemen, om dien ongehuwden neef Meulemans aan te klampen, de eene voor haar dochter, de andere voor zichzelf. Gegeven het onderwerp: de damesjacht op een (rijken) Indischman, die in zijne (kleine) geboorteplaats terugkeert, vormde dit kransstooneel de juiste inleiding daarvoor. Intusschen, zoo bemerken wij in het 2e bedrijf, is dit onderwerp slechts bijzaak. Er is nog een ander, waardoor het stuk dan ook in plaats van tot blijspel tot tooneelspel gestempeld wordt. Tot de familie Bartelmans heeft eenmaal een meisje, Emma geheeten, behoord, 'twelk zich voor een tiental jaren door den candidaat-notaris haars vaders heeft laten schaken. En daar die candidaat met de dochter tevens eene som gelds van zijne patroon heeft meegenomen, en deze dubbele slag het leven van den notaris geknakt en verkort heeft, is Emma's moeder, weduwe geworden, er nooit toe bereid geweest, de pogingen tot verzoening, door de dochter aanvankelijk beproefd, zelfs maar aan te moedigen. Emma's brieven zijn in het vuur geworpen, en wat er van haar geworden is, weet noch haar moeder, noch haar (zachtergestemde) zuster, mevr. Verhoven, noch de toeschouwer. Slechts vernemen wij, dat neef Meulemans haar altijd graag heeft mogen lijden, zoodat we kunnen veronderstellen, dat deze verwachte gast ons misschien iets naders omtrent de afwezige zal kunnen mededeelen. En werkelijk brengt zijne komst ons eene bijzondere verrassing, daar wij hem twee kinderen met eene baboe zien meebrengen. Zijn het *zijn* kinderen, zijn wettige kinderen, of wel kinderen gesproken uit een dier tijdelijke verbintenissen met eene inboorlinge, welke in onzen Oost zoo inheemsch zijn? Neef Meulemans houdt zich zeer geheimzinnig, zelfs tegenover zijn nichtgastvrouw, mevr. Verhoven (die zich deze inkwartiering zonder eenig tegenpruttelen laat welgevallen), zelfs tegenover ons. 't Eenige wat wij bemerken is, dat hij de kleinen, als hulpelooze wezentjes, dringend in de gunst zijner tante, mevr. Bartelmans, aanbeveelt. Evenwel, daar hij geen rekening heeft gehouden met de vooreerdeelen eener nederlandsche erbare vrouw jegens „natuurlijke" kinderen, begrijpelijker wijze te vergeefs.

De zaak is intusschen, dat dit de kinderen zijn van Emma, dat hij later met die Emma gehuwd is, en dat hij er op gerekend had, door bemiddeling dier kinderen de vergiffenis van mevr. Bartelmans voor hun moeder te winnen. Om welke reden dit mislukt deed ik reeds uitkomen; en de verzoening wordt dan ook niet tot stand gebracht zonder de tusschenkomst van een opstel, 'twelk Emma's jongste zusje, Françoise, te maken heeft. Dit middel is vernuftig (misschien meer dan waar) en de onhandigheid van neef Meulemans in het tweede bedrijf komt den auteur uitnemend te stade, daar hij, indien *la scène aux enfans* de door dien neef verlangde uit-

werking hadde gehad, zijn stuk gewis niet verder had kunnen uitspinnen dan tot den omvang van Manuel's *l'Absent*.

Doch het is niet op dit alles dat ik thans de aandacht mijner lezers wil vestigen. Wat ik bespreken wil zijn eenige vraagpunten van dramatische samenstelling. Ik wilde nog eens het antwoord zoeken op de vraag, hoe het komt, dat de handeling in dit stuk ons zoo weinig belang inboezemt? Dit is toch niet geheel te wijten aan onze vertrouwdheid met het onderwerp van zulk eene verwijdering en later gezochte verzoening. Mits de auteur het goed weet aan te leggen, *kan* hij onze belangstelling voor 't meest afgezaagde thema wekken. Doch, let wel, dat we aan het slot van het ze bedrijf juist niet weten, waarin wij belang zouden moeten stellen. In het slagen der pogingen om moeder en dochter door de kinderen der laatste te doen verzoenen? Maar 't is ons immers geheel onbekend, *dat* dit de kinderen van Emma zijn; en *dat* neef Meulemans ze met dit oogmerk meebrengt. We weten eigenlijk niets van Emma om ons voor haar te interesseeren; we weten niets van hetgeen de personen zoeken te bereiken, hoe kunnen wij dan in spanning verkeerden omtrent het al dan niet gelukken hunner pogingen?

Wezenlijk ligt de groote fout in dit stuk opnieuw hierin, dat de schrijver ons, toeschouwers, buiten het geheim zijner oogmerken gehouden heeft. De reden, waarom hij dit deed, is waarschijnlijk hierin te zoeken, dat hijzelf gevoelde, hoe weinig nieuw zijn onderwerp was. Vertel ik, dus zal hij geredeneerd hebben, mijn' toeschouwers aanstonds dat de geschaakte Emma zich met neef Meulemans verbonden heeft, en dat nu deze zal beproeven haar moeder tot verzoening te bewegen, dan loop ik gevaar, dat zij aanstonds bemerken, welk een afgekloven beentje ik hun eigenlijk wil voorzetten. Ik moet dus trachten, hen zelf zoolang mogelijk in het onzekere te laten, en eerst wanneer ik ben, waar *ik* wezen en ik hen hebben wil (d. i. aan het slot van de 5e akte) mogen zij vrijelijk de ontdekking doen van hetgeen op den bodem van dien opgesierden schotel ligt. Ze hebben dan in ieder geval hun nieuwsgierigheid voelen prikkelen, om te weten, wat het is, 'tgeen zij aan het eind van mij zullen krijgen!" — Doch hoe logisch die redeneering ook leek, zij bleek niet proefhoudend, vermits hij verzuimd had zelfs te waarschuwen, dat er onder 't opwulsel nog een kluijfe school, en dus de graagte niet was opgewekt. In zijn zucht om door eene langzame ontdekking de *nieuwsgierigheid* te prikkelen, doodde hij de *belangstelling*, die — 't kan niet genoeg herhaald worden — meer is dan de eerste. Zonder voorbereiding van den toeschouwer is geen dramatische spanning of uitwerking van eenige kracht te verkrijgen. Door deze waarheid opzettelijk te miskennen heeft de heer v. Maurik zijn *Men zegt...* en zijn *Françoises Opstel*, 't laatste althans wat de ernstige handeling betreft, ten doode opgeschreven. Wat in dit jongste tooneelspel den toeschouwer nog bezighoudt, zijn de machinatiën der dames, die zich van neef Meulemans willen meester maken. Haar teleurstelling bij zijne aankomst met de twee kinderen amuzeert ons. Doch waarom? Wijl de auteur

ons te voren gewaarschuwd heeft: let op, die twee willen Meulemans aan het lijntje krijgen. Stel dat wij niet voorbereid waren, en we zagen die twee dames bij mevrouw Verhoven komen om neef Meulemans af te wachten, en zagen hem dan binnentreden met de kinderen, zouden wij dan gelachen hebben? Natuurlijk niet. Maar als we nu bovendien te voren geweten hadden, dat Meulemans die kinderen mee zou brengen en ze voor de zijnen uitgeven, dan zouden we, ziende hoe begeerig de dames zijn om hem aan te klampen, op 't hooren dat hij naderde, tot ons zelf gezegd hebben: „stil, daar is hij, nu zul je eens zien welk een teleurgesteld gezicht die dames zullen trekken”. En we zouden aldus zelfs bij voorbaat, derhalve dubbel genoeg, hebben gehad.

En zie hier nu ook een der twee oorzaken van het mislukken der derde akte, het tooneel in de societeitszaal. Aan het slot van het tweede bedrijf zijn wij er getuige van geweest, dat mevr. Bartelmans de door Meulemans meegebrachte kinderen zachtkens van zich afstiet, en even te voren dat de intrigeerende dames op den aanblik der kleinen ontzet zijn weggelopen. In onze onbekendheid met de oogmerken van den neef, hebben we geen duister vermoeden van hetgeen er na dit afstooten der kinderen volgen moet. En nu de dames teleurgesteld zijn heengelopen en ook wij in de meening verkeerden dat Meulemans niet meer *à prendre* is (althans niet naar Rynburgsche begrippen voor een „net” meisje) nu achten wij ook deze intrige ten einde. En daar zitten we nu, in rustige afwachting van hetgeen de auteur verder met ons en zijn personen doen zal. Welnu, hij heeft Emma in het geheim naar Rynburg laten meekomen, en haar geborgen in het eenige logement, waar tevens de heeren societeit is. Hier komt Meulemans haar natuurlijk en volgens zijn recht als echtgenoot opzoeken, maar vermits de Rynburgenaars de ware verhouding niet kennen, geeft de *schijnbare* natuurlijk stof tot geklap, vooral van de zijde der teleurgestelde dames. Dit motief is op zichzelf niet zeer belangrijk, en de schrijver gebruikt het dan ook alleen om in de 4e akte de draad dier bijhandeling nog wat vast te houden en er eenige comische tooneeltjes tot vulling van dat bedrijf uit te halen. Dit alles is zijn goedrecht en nu hij die tooneeltjes wilde geven, moest hij ze zeker ook voorbereiden; d. w. z. hij moest ons te voren doen weten dat Emma in dat hôtel logeerde, dat zij daar in haar omgang met Meulemans bespied was, en dat die ontdekking groote opschudding onder de Rynburgers veroorzaakt had. De vraag of het de moeite loonde ons de wetenschap van een en ander te geven door het ons te doen *zien*, zou ik met het oog op het betrekkelijk geringe gewicht, door den auteur zelf later aan dit motief gehecht, niet aanstonds bevestigend willen beantwoorden; en zeker geloof ik niet, dat de vertooning ervan de ruimte van een gansch bedrijf mocht beslaan. Maar de heer v. Maurik, die ons niet te snel al te wijs wil maken, heeft geen verdergaand oogmerk, dan ons enkel te doen zien, dat er in dat hotel een onbekende juffrouw gelogeerd is, wier toevallige verschijning in de societeitskamer de societeits-

leden allerlei dingen doet gissen; en niettemin gebruikt hij daartoe een heel bedrijf; ja laat hij zonder dat we in het minst begrijpen wat hij met ons voorheeft, ons eene poos luisteren naar de praatjes der societeitsleden. Deze loopen wel ten deele over de familie Bartelmans, en leeren ons eenige bijzonderheden omtrent de voorgeschiedenis, maar die behooren tot de inleiding der hoofdhandeling en hadden dus in de expositie, d. i. in het eerste bedrijf geplaatst moeten worden, en niet in dit derde. En wanneer de schrijver mocht zeggen, dat 't er hem om te doen was geweest eene humoristische schildering te geven van de societeitspraatsjes in eene kleine stad, dan antwoord ik hem, dat hij dan allereerst had moeten zorgen, ons op de hoogte te brengen van de ware verhouding tusschen neef Meulemans en die onbekende mevr. Dubois. Want eerst dan zouden we getroffen worden zijn door de tegenstelling tusschen de waarheid en den schijn, dien de societeitsbezoekers er aan geven. Niet omdat hij de werkelijkheid te nabij gebleven was en haar te weinig overdreven had (gelijk de auteur zelf meende), was zijn derde bedrijf mislukt, maar wijl hij de groote les van Lessing vergeten had, later door Sarcey telkens met nadruk herhaald, dat de toeschouwer moet worden ingewijd in de geheimen van den auteur, dat door hem, gelijk Vondel het noemt: „zaad voor het toekomstige moet worden gestrooid.”

Ik heb bij dit punt van dramatische compositieleer te lang stilgestaan om nog meer te mogen zeggen over dit tooneelstuk, 'twelk ondanks enkele goed geslaagde tooneelen en een tweetal zeer gelukkig geschetste figuren, die van eene oude dienstmaagd en van een 14-jarig snibje, ons publiek slechts matig kon boeien. Want er blijven mij nog enkele gebeurtenissen ter vermelding of bespreking over, waarop ik de aandacht mijner lezers eveneens wil vestigen. En in de eerste plaats dient dan opmerking dat — hetgeen ons uit den vreemde werd overgebracht — van geen groote beteekenis mocht heeten. Van Mei tot December zagen wij nauwelijks een stuk 't welk een blijvende plaats op het repertoire verdient, tenzij Shakespeare's *Macbeth*. Er mochten in Legouvé's *Eene scheiding* tooneelen zijn die een diepen indruk maken; er mag karakter liggen in de tekening der jonge vrouw, die weigert bij haar man te blijven, nu zij hem als een onwaardig spion kent, en ook in de tekening van dien man zelve, met zijn dorst naar rijkdom en aanzien, — de tooneelen in het 2e bedrijf, berustende op de wettelijke verhouding tusschen gescheiden Fransche echtgenooten, en die juist de tendenz van het drama uitmaken, zijn niet alleen gezocht en onwaarschijnlijk, maar schetsen bovendien toestanden, te zeer vreemd aan een modern Hollandsch toeschouwer, om dit stuk nog blijvend genietbaar te doen zijn.

Doch laat ik liever mijne ruimte gebruiken om te spreken over *Macbeth* en daarmee samenhangend het optreden van Mevr. Frenkel in drie hoogst belangrijke rollen: *Frou-frou*, *Medea* en *Lady Macbeth* alle in het tijdperk Mei—December '87. De eerste opvoering van Shakespeare's treurspel in de vertaling en bewerking van dr.

Burgersdijk had plaats voor het zeer waardeerend publiek der bezoekers van het 20e Taal- en Letterkundig Congres; en ofschoon ook daarna nog menige voorstelling een talrijk publiek naar den schouwburg lokte, zoo bleek de indruk dien de vertooning maakte vooral *na* het tweede bedrijf niet zeer diep. Deels was dit zeker te wijten aan de samenstelling van het treurspel, deels aan de vertolkers der hoofdrollen. Na den zeer snellen gang, waarmee de handeling in de eerste bedrijven voorwaarts schrijdt, na de heftige barning der hartstochten, die tot den vreeselijken moord aanleiding geven, volgt de reactie; de spanning der zenuwen eindigt in een toestand van matheid en moedeloosheid, de kracht der hoofdpersonen is gebroken; zij zijn niet meer de scheppers van hun lot, maar ondergaan het. En ofschoon de dichter later weer eene handelende kracht doet optreden in den persoon van Malcolm, diens optreden mist de energie van de hartstochten die Macbeth en zijne gade voortstuwen. Ook is de eenheid, de aaneengeslotenheid der handeling verbroken; zij splitst zich in twee gedeelten, die beurtelings de aandacht vergen, maar die niet meer aldus kunnen boeien. En hoe minder de vertolkers der twee hoofdrollen in de tweede helft des treurspels zich kunnen laten meeslepen door de handeling, des te moeilijker wordt ook hun taak. Om den Macbeth en Lady Macbeth te spelen tot aan de ontdekking van den moord is een krachtig artistiek temperament de hoofdzaak; maar het weergeven der langzame verwording in het binnenste dier beiden eischt eene doordringende studie van hetgeen de dichter slechts met enkele trekken heeft aangegeven; eischt de groote kunstvaardigheid en ontwikkelde techniek van den karakterspeler. Wordt den toeschouwer geen duidelijke afspiegeling gegeven van de invretende werking van het berouw in beide zielen en lichamen, dan verliest het treurspel voor hem zijne werking. Vandaar dan ook, dat de gewone toeschouwers, die het stuk niet kenden, er slechts ten deele onder den indruk van konden komen, nu noch de heer Bouwmeester noch mevrouw Frenkel aan de straks genoemde hoogste eischen bleken te voldoen. Niet, dat beider vertolking geen lichtpunten bood, niet, dat er het besluit niet uit te trekken viel, dat zij bij dieper indringende studie een zeer goed geheel zouden kunnen gegeven hebben. Maar hetgeen hem ontbrak was in de eerste plaats de individualiteit, welke hem in staat moest stellen zich met den ruwen, eierzuchtigen, middeleeuwschen krijgsman te vereenzelvigen: Macbeth is ongetwijfeld eenforschgebouwd man in de kracht zijns levens, nauwelijks dertig jaar oud, met een sterke ontwikkeling van spieren en eene groote prikkelbaarheid van zenuwen en verbeelding, licht vatbaar voor suggesties, hetzij die geboren worden in zijn eigen brein, hetzij ze hem werden ingegeven door de heksen en zijne eega. Hij bezit weinig zelfbeheersching en laat zich leiden door de indrukken en stemmingen van het oogenblik. En nu deed de heer Bouwmeester ons meer een man zien, in zichzelf gekeerd, somber, innerlijk verteerd door zijn eierzucht, een man bij wien derhalve de overgang na de misdaad, de ontzenuwing en verwoesting niet zoo sterk moest waar

te nemen zijn. Tegenover dezen Macbeth kwam de Lady, gelijk mevr. Frenkel die teekende, niet half zoo scherp uit, als zij zou gedaan hebben, wanneer de heer Bouwmeester ons dien anderen Macbeth had doen zien. Op zichzelf was het door haar ontworpen type van eene jonge, bleeke, hoogblonde vrouw, met vastgeknepen lippen en gestaalde armspieren m. i. juist datgene wat deze doortastende, onverzettelijke en onverschrokken vrouw, die slechts één doel voor oogen houdt en aan het bereiken daarvan alles opoffert, dient te wezen, was het zeer zeker het eenig mogelijke, 'twelk mevr. Frenkel's persoonlijkheid haar toeliet te scheppen. Doch het was niet voldoende dit te *scheppen*; er werd ook vereischt het vol te houden; zoo in de oogenblikken, waarin de wreede onbuigbaarheid dier natuur ten volle moest uitkomen, als in de volgende momenten, waar de ontspanning der zenuwen begint, de eerst bedwongen verbeelding gaat werken en er een strijd ontstaat tusschen den wil en het vermogen om te volharden. Er was een tekortschieten van kracht merkbaar zoowel in de tooneelen vóór als na de daad; het allermeest in de *banket-scène*, waar de samenvloeying van aandoeningen en gewaarwordingen trouwens van de actrice zulk eene ontzaglijk ontwikkelend van gaven vergt, dat niemand het mevr. Frenkel euvel mocht duiden, indien zij dáar beneden den eisch bleef. En zeker mocht het haar als eene overwinning toegerekend worden dat zij in het slaapwandeltooneel, zonder jacht op uiterlijk effect een indruk wist te maken, die echter slechts tot huivering had kunnen stijgen, wanneer de actrice ook daar het energische van het karakter meer had doen uitkomen. Want al is dit het laatste stadium van den strijd tusschen verbeelding en wilskracht, waarin de eerste, met vernietiging zelfs van het animale leven, ten slotte de overwinning behaalt, 't is toch een stadium van *strijd*; de spanning der zeuven is nog niet geweken; gelijk hieruit blijkt, dat zij kort daarop *plotseling* breken, met een krak, niet eindigend in eene langzame verslapping, als van ouderdom of zwakte.

Een der grootste moeilijkheden, welke de opvoering van den *Macbeth* voor een modern publiek aanbiedt, is zeker wel het doen optreden van de heksen en de verschijning der geesten. Zonder te willen zeggen, dat ook de dichter zelf niet werkelijk aan hun materieel bestaan geloofd heeft en zij voor hem louter het middel zijn geweest ter verzinnelijking voor den toeschouwer van de hallucinatiën zijner dramatis personae, zoo kunnen zij door den 19en-Eeuwer zeker niet dan in dié hoedanigheid gewaardeerd worden. De heksen zijn hem personificaties van het kwade, de groep van schimmen, die Macbeth komt ontzetten, hebben voor hem slechts beteekenis, omdat zij de ontwaking der wroeging in diens binnenste aanduiden. Doch hoe nu zal men op het tooneel deze wezens zonder vorm in materiele gedaante dus voorstellen, dat zij den indruk van ontstoffelijkheid maken? Hier kan eene kleine mistasting, eene misrekening van de stemming des toeschouwers immers terstond den beoogden indruk wijzigen, ja omkeeren! Laat het krijschen en dansen der heksen den lachlust gaande maken, laat de verschijning van den bebloe-

den Banquo, in plaats van ontzetting, afschuw wekken, laat het visioen der koningen een kijkspel gelijken en — er is door de belichaming van dit ontstoffelijke meer verloren dan gewonnen. En daarom dunkt mij — vooral na de ervaring van hetgeen voor onze regie bij deze opvoering bereikbaar bleek — de proefneming met die belichaming een al te gewaagd spel en zou ik voor mij eene betere uitkomst durven voorspellen aan eene opvoering, waarbij de sombere stem der heksen wel gehoord werd, maar noch zij noch de schim van Banquo wezenlijk gezien werden. Evenmin als de dolk, door Macbeth als visioen in de lucht aanschouwd, aan een draadje hangende vertoon wordt, evenmin behoeven wij Banquo's schim zelf te zien. 't Is genoeg, wanneer wij den schrik en ontsteltenis van Macbeth zóo duidelijk ontwaren, dat ze zich ook aan ons mededeelt, en dit te doen is de taak van den acteur. Dit bleek trouwens bij deze opvoering, toen, nadat de verschijning van den met bloed bemorsten Banquo het publiek óf had doen lachen óf met weezin den blik afwenden, de ontsteltenis, welke de heer Bouwmeester wist af te beelden, op eenmaal een schok door de zaal deed gaan. En zeker had de regie ons de transparent met kikkers in het heksentooneel (I've bedr.) kunnen besparen. Er moge al een deel van het publiek zijn, dat in een dergelijk kinderspel behagen scheidt, de spekulatie op dergelijke schouwlustigheid blijve bewaard voor eene Septembervertooning, doch worde ons bij een treurspel van Shakespear bespaard.

Mevrouw Frenkel — ik zei het reeds zoo even — had nog andere gelegenheden om de mate harer gaven en krachten te beproeven; zij speelde twee zeer uiteenlopende rollen als de Frou-frou en Medea, de dartelende, loszinnige en zinnelijke jeugd en de gerijpte hartstochtelijkheid eener natuur, die zich geheel overgeeft aan het eene heerschend gevoel: het product van moderne verfijning en de dochter der barbaren! Wezenlijk personen, welke voor te stellen zoo afwijkende gaven en verschillende persoonlijkheid eischt, dat het onmogelijk is voor één vrouw ze beiden naar eisch uit te beelden. Wat zenuwachtige bewegelijkheid in Frou-frou, wat breede en woeste majesteit in Medea! De eerste moet behagen door haar ongedwongen liefalligheid, de tweede ontzag inboezemen door de volheid harer gestalte. Geen wonder dat Mevr. Frenkel bij beide zoowat in het midden bleef, haar Frou-frou te zwaar van lijn en kleur was, haar Medea de tragische breedheid miste. Zij vermaakte dan ook beide figuren naar het hare, wijzigde de teekening des dichters en gaf aldus, voor wie haar spel alleen beoordeelde naar hetgeen zij geven kon en geven wilde, op nieuw het bewijs dat zij uitnemend in staat is de gemoedstoestanden der personages te schilderen door toon en gelaatsuitdrukking, doch minder zich geheel en al met een dergelijk persoon te vereenzelvigen. Trouwens, — ik zeide het reeds — in de nu besproken gevallen veroorloofde haar individualiteit haar slechts eene dergelijke vereenzelving met *Lady Macbeth*.

't Doet mij leed, dat ik buiten staat ben over onze jongere ar-



tisten zoo veel te zeggen, maar van een opvoering alleen ter wille van de ontwikkeling *hunner* talenten is geen sprake. Zij moeten alleen de hun bij toeval aangeboden gelegenheid om uit te komen aangrijpen, en daarom vermeld ik met erkentelijkheid de uitnemend sluitende en welgeslaagde opvoering van *De Ideeën van Mad. Aubray*, waarin het bijzonder Mevr. *de Vries*, Mej. *Van Biene* en Mevr. *Rössing—Sablairrolles* haar goede eigenschappen als artisten wisten te doen schitteren in een uitstekend ensemble; terwijl de heeren van *Schoonhoven*, *de Jong* en *Tourniaire* zich mede met groote voorliefde en toewijding kweten. Dat de laatstgenoemde in Sept. l.l. weer zijne oude plaats in het gezelschap hernam, werd door tallozen als een heuglijk feit begroet en als gelegenheid gebruikt om den acteur hunne hartelijke ingenomenheid te betoonen.

In *Françoises opstel* hebben mevr. *Stoetz* en Mej. *Bos* gelegenheid gevonden tot uit den hoek komen en daarvan gebruik gemaakt, gelijk mej. *Lorjé* in *Kinderloos*. Ik meld dit in het bijzonder, wijl de beide laatstgenoemde jonge dames zoo weinig rollen van betekenis krijgen (van betekenis voor haar ontwikkeling n.l.) en zij aldus blijven op de hoogte, waarop zij zich bevinden. En van mevr. *Stoetz*, wijl haar bescheidenheid en haar eenvoud zoo licht onopgemerkt zouden laten dat zij zooveel talent en toewijding ten koste legt aan het vervullen ook der eenvoudigste rol.

## B. *Grand-Théâtre van Lier.*

Ik geloof dat ik mij bij het behandelen van het afgelopen halfjaar zonder schade kan bepalen tot het bespreken van een drietal opvoeringen; en ik vooral de vele melodrama's, in het zomerseizoen ten tooneele gebracht — zelfs ondanks den grooten bijval, door een drama als *Onder valsche vlag* gevonden ('t beleefde 24 opv.) — gerustelijk kan voorbijgaan. Trouwens, ik heb ze ook, eerlijk bekend, lang met alle gezien; voor mij zijn het toch slechts curiositeiten en de bevrediging der nieuwsgierigheid mag niet te veel tijd kosten.

Wat ons rest zijn dus de vertooningen van drie oorspronkelijke stukken, geen van drieën nieuw en alleen nieuw voor dit gezelschap. De heeren van Lier blijven doorgaan met het spelen der stukken van *F a a s s e n*, die zoo geheel binnen de krachten liggen van hun Nederlandsch gezelschap, 'twelk anders, door het heengaan van mej. *de Groot* en den heer *Moor* in de zoogenaamde *Comedie-afdeeling* een aanmerkelijk verlies heeft geleden. Opvoeringen als van *Dora*, *Uitgaan*, *Otello*, *De burggraaf de Létorières*, *Uriel da Costa*, die in menig opzicht veel voldoening schonken, behooren thans tot de onmogelijkheden. Want mevr. *Holtrop* — van *Gelder* moge zich o. a. in het straks te noemen *Maria v. Utrecht* van den heer *N. Donker* wezenlijk hebben onderscheiden

en blijken van ontwikkeling haars talents hebben gegeven, haar jeugdige krachten kunnen nog geen al te zware rollen torsen; terwijl zij, mej. E. van Biene en de heer Malherbe, die met mej. S. Dusault de kern van een jeugdig gezelschap zouden kunnen vormen, elk in eene andere afdeeling geplaatst zijn. Mij komt het voor, dat de heeren van Lier wèl zullen doen, door over te gaan tot eene schifting en althans weer één afdeeling te vormen, die eenige vertooningen kan geven, welke geheel en al voor een beschaafd publiek genietbaar zijn. Van tijd tot tijd doen zij dit ook wel en zoo werd de door hun gezelschap gegeven vertolking van v. Maurik's *Fijne Beschuiten* in menig opzicht zeer lofwaardig. De rolverdeeling was in vergelijking met de oorspronkelijke bij het *Nedl. Tooneel* als volgt:

Mr. van Bālen,	hr. kl. <i>Vos</i> ,	Nedl. Tooneel: hr. v. <i>Dommelen</i> .
mevr. Sophie v. Balen,	mevr. <i>v. Rossum</i> ,	„ „ mevr. <i>de Vries</i> .
Freule Stephanie,	mevr. <i>de la Mar</i> ,	„ „ mevr. <i>Sluyters</i> .
Frits,	hr. <i>Eylders</i> ,	„ „ hr. <i>de Jong</i> .
Marie, } van Balen,	mej. <i>Dusault</i> ,	„ „ mej. <i>Lorje</i> .
Henrietje, }	jongej. <i>v. Rossum</i> ,	„ „ mej. <i>Spoor</i> .
mijnheer Klingelman,	hr. <i>v. Beem</i> ,	„ „ hr. <i>Spoor</i> .
mevr. Klingelman,	mevr. <i>Kamphuisen</i> ,	„ „ mevr. <i>Ch. Stoetz</i> .
Nicodemus Klingelman,	hr. <i>Malherbe</i> ,	„ „ hr. <i>Schulze</i> .
Carolientje Klingelman,	mej. <i>E. v. Biene</i> ,	„ „ mej. <i>S. Bos</i> .
Abraham Blom,	hr. <i>Bigot</i> ,	„ „ hr. <i>de Boer</i> .
Jonkh. Moutyn v. Bergen,	hr. <i>Ruys</i> ,	„ „ hr. <i>Tourniaire</i> .
Willem Bosch,	hr. <i>Lageman</i> ,	„ „ hr. <i>Morin</i> .
Mathilde v. Balen,	hr. <i>Meeuwissen</i> ,	„ „ mej. <i>S. v. Biene</i> .
Aafje, dienstbode,	mevr. <i>Albregt-Engelman</i> ,	„ „ mej. <i>Gartman</i> .

Zeker waren er thans verschillende rollen in minder goede handen; maar zelfs daar waar de acteurs van het eene gezelschap in het algemeen bij de(n) collega van het andere ten achter stonden, wisten de meesten — en dat was verstandig en ook verdienstelijk — een eigen cachet aan de rol te geven door die naar hun gaven te vervormen. Werd Freule Stephanie thans tot nog meer karikatuur, haar zuster mevr. Sophie v. Balen werd met minder gemaakte gemaaktheid voorgesteld; en Frits mocht een erg onhandige jongen geworden zijn, de sshroomvalligheid, eener beginnende actrice als mej. Dusault eigen, kwam de figuur van het sentimenteele „bakfischje” Marie te stade. De heer Klingelman, als voorgesteld door den heer Spoor, mocht komischer type geweest zijn dan de heer v. Beem er van maakte, diens „droogheid” deed de figuur toch ook de werkelijkheid weer meer nabijkomen. Dat de vrijage van Aafje door mevr. Albregt met meer kunst gespeeld werd dan door haar voorgangster behoef ik niet te zeggen en werd bode Blom door den hr. Bigot te potsierlijk voorgesteld, de beschroomdheid van Nicodemus Klingelman kwam bij den heer Malherbe zonder eene te sterke charge uit. De kinderen waren even goed — mej. E. v.

Biene behoeft niet veel moeite te doen om een „bij-de-handje“ voor te stellen; — de ongedwongenheid en ruwheid van Willem Bosch gaf de heer Lageman, — wiens specialiteit het is met een zeker *sans-gêne* te spelen — nog wel zoo goed weer als de heer Morin, ofschoon noch mej. Meeuwissen noch de hr. Ruys ons mej. S. v. Biene en den hr. Tonrniaire konden doen vergeten. De stem en houding der eerste missen te veel lenigheid en afwisseling; haar verschijning heeft niet de aangeboren gratie, welke aanstonds in deze gouvernante het meisje van goeden huize verraadt. En de hr. Ruys moet, om arrogant te lijken, al te gemaakt spreken. Doch zag men af van eene vergelijking, die voor de(n) één van de nieuwe vertooners gelukkiger uit moest vallen dan voor de(n) ander, en beschouwde men slechts het spel in verband met het stuk, gelijk de auteur het geschreven heeft, dan bleef er een geheel over, waarin slechts tegen een twee of drietal der optredenden, vooral om de beschaafdheid van toon en manieren eenige ernstige bedenking te maken viel; dat elders den toets der kritiek gerust kon doorstaan, en 'twelk in eene nette omgeving van decor en requisiten geplaatst was.

Niet zoo gelukkig moest de vergelijking uitvallen voor Faassen's stuk, 'twelk geheel en al geschreven was met het oog op de beste hoedanigheden der beste leden van het toenmalig Rotterdamsch gezelschap. Het verschil tusschen de komische gaven van den heer v. Beem en die van den heer Frits Bouwmeester (Kees Dammers) is te groot om van beider vertolking eene gelijke uitwerking te wachten; en ditzelfde is toepasselijk op de heeren Kl. Vos en den schrijver zelven (Hartkamp). De heer André mocht als de Wild lang niet onverdienstelijk zijn; hij noch de heer Bigot (Terbrugge) kunnen zich, ik zeg nog niet eens in talent, maar in *gentlemanlikeness* met de heeren gebrs. Haspels meten; terwijl het *sans-gêne* van mej. E. Kapper evenzeer aan de andere zijde buiten de lijn was als de vroegere statigheid van mej. Jeanne de Groot (Henriette). Mocht nu ook de heer Malherbe het innemende uiterlijk en sprekend ge-laat van den te vroeg gestorven Spoormans missen, zijn optreden als Jan Bloem toonde toch een aanmerkelijke aanwinst in vrijmoedige ongedwongenheid en losheid van toon en beweging, en zoo-wel mevr. Albregt als de heer Ruys waren mij als Eduard de Wild en Betje Dammers liever dan de Rotterdamsche titularissen. Maar al was de toon van het geheel bij het vroegere gedaald, zij, bij wie het eerste zich niet ter vergelijking kon opdringen, moesten er wezenlijk veel verdienstelijks in vinden, gelijk ook ik. Het zwakst van de drie hier te bespreken vertooningen was die van de Maria van Utrecht — gelijk trouwens de samenstelling van de melodramatische afdeeling nog het meest te wenschen overlaat. Ik wil liefst niet vervallen in de scherpte van den vroegeren Tooneelspectator, die menigen acteur of actrice allerheftigst te lijf kon gaan, en onthoud me er dus van, deze meening met bewijzen te staven. Veel liever maak ik gewag van het wezenlijk voortreffelijk type door mevr. Ellenberger van de hoofdpersoon gegeven; haar uiterlijk deed denken aan Rembrandt's Wed. de Bas, al waren haar trekken stugger

en strenger. Ik weet niet, welke onzer oudere actrices, sinds het heengaan van mevr. Kleine, dit type van trots en onverzettelijkheid beter of even goed zou kunnen weergeven. Ook daarom wijl het diepe, ietwat zangerige geluid van mevr. Ellenberger, anders wel eens wat *te* zingerig en daardoor min aangenaam, haar uitstekend te stade kwam bij het zeggen van den bekenden monoloog: een gedragen zeggung, wezenlijk indrukwekkend. Naast dit diepe geluid klonk de stem van mevr. Holtrop-van Gelder (vrouwe van Groeneveld) wat dun, weinig omvang- en klankrijk; doch haar profiel heeft in dat oud-hollandsch costuum iets fijns, en haar spel was welbegrepen, vrij van alle streven om meer te geven dan zij kon. De heer Veltman gaf een Maurits, gelijk wij dien van hem verwachtten. Over het geheel werd deze wederopvoering door het publiek met een voor den auteur vleierende sympathie begroet.

### C. *Salon des Variétés.*

(Directie: Kreukniet en Mutters).

De wijzigingen in het gezelschap van dit schouwburgje, reeds door mij vermeld, en wel in hoofdzaak het toetreden der dames Marie Verstraete en Jul. Roos, alsmede dat van den hr. Mutters bracht niet slechts in de voorstellingen maar ook in de keuze der stukken eene opmerkenswaardige verandering teweeg. Maakte de vervanging van den heer Charlier door den hr. Mutters het meer mogelijk de betere blijspelen, vooral die van Labiche, te spelen, de komst van mevr. Verstraete deed de directie overgaan eerst tot het geven van eene reeks van melodrama's op Zaterdag, Zondag en Maandag en vervolgens tot de comédie-operette, genre Judic. En menigkeer bood het optreden van mej. Roos met mej. Aug. Poolman, 'tzij dan in hetzelfde stukje, als bijv. in *Meisjesdroomen* en de *Balschoentjes*, 'tzij achtereenvolgens in verschillende stukjes, een voorstelling aan die met genoeg kon worden bijgewoond.

Dat de naam van *Labiche* op de achterstaande lijst van stukken viermalen voorkomt, is zeker een heuglijk verschijnsel, daar de blijspelen van dezen onuitputtelijken Franschman plegen uit te munten door vroolijkheid, geest, (zij het ook soms wat grof) en eene phantaisie, die nooit de werkelijkheid te ver ontvliedt; maar een treurig bewijs van wansmaak bij het groote publiek blijf ik het achten, dat een samenflansel als *Troetelman, de vroolijke rentenier* het tot 25 opv. bracht. Toch is de populariteit der Duitsche kluchtspelen aan het afnemen, en begint ons publiek er in het algemeen genoeg van te krijgen, al blijft het te betreuren, dat nu de minderen van *l'Arronge* c. s. als: *Rähler, Pohl* en *Manstädt* hier worden gespeeld. Ook kan ik het nu juist geen kunstaanwinst heeten, dat de zucht om mevr. Verstraete te doen optreden en de kas te stijven, de directie zooverlei oude melodrama's deed voor den dag halen. 't Is voldoende dat één gezelschap dit verouderd genre in eere houdt: de afd. melodrama der heeren v. Lier laat onze jongeren niet in de onmogelijkheid, zich een duidelijk beeld te vormen van

het kunstgenre, 't welk 't meest overeenkwam met den eigenaardigen draai van geest onzer voorouders. Het eenige belangwekkende van al deze vertooningen, waarvan ik alleen die van Jack Sheppard bijwoonde — (mej. *Roos* speelde de hoofdrol allerinnemendst, gevat, bij de hand en met veel schakeering) — was de opvoering van een nieuw stuk van *Felix Pyat*, den bekenden democratischen schrijver van *De Voddenraper van Parijs*, getiteld: *Zwaar beproefd*; vermits in dit stuk evenals in *De Voddenraper* de populair democratische neigingen van vele romantici als gekryslalliseerd is; en dit derhalve een dankbaar onderwerp van vergelijkende litteratuurstudie mocht genoemd worden. En al bleek het blijspel van *Felix Dahn: De Koerier v. Parijs*, geen werk van ongemeene beteekenis, 'twas een te prijzen daad van de directie, om eenigen tooneelarbeid van dezen bekenden historische-romans-schrijver ten onzent op het tooneel te brengen en den auteur als dramaturg bij ons in te leiden.

Aan het eind van het thans besproken half jaar ving mevr. *Verstraete* aan met het spelen der dusgenoemde Judic-rollen in de vrijdubbelzinnige en gepeperde comédie-operette van *Hennequin* en *Millaud Lilli*. Blijkbaar ligt het spelen van dergelijke schalks-oudeugende dames meer binnen de grenzen van mevr. *Verstraete's* talent dan het melo-dramatische, waarin zij al te duidelijk haar navolging van mevr. *Beersmans'* eigenaardigheden van dictie en beweging doet uitkomen. Ook heeft zij bij het spelen dier Judic-rollen haar vlaamsch gekleurde tongval te baat, die voor ons Hollanders wel iets naifs en frisch heeft; en kan zij tevens gebruik maken van haar aangename stemmiddelen. De comedies-operettes mogen ook al niet de meest gewenschte wijziging van de oude vaudevilles met zang bieden, ze zijn er toch boven te verkiezen, wijl ze nu in de mode zijn en de vaudevilles verouderd blijken. Vooral voor dergelijke mode-artikelen der kunst verschilt de smaak van het eene tijdperk sterk met dien van den anderen; en wisselt hij om de tien jaren.

*Amsterdam*, Januari 1888.

L. S.

#### D. *Vereenigde Rotterdamsche Tooneelisten.*

(Directie: *Le Gras* en *Haspels*).

15 September werd onze nieuwe Schouwburg in de Aert van Nesstraat ingewijd, een gebeurtenis die elke Rotterdammer met ingenomenheid begroette. Te lang toch had men zich moeten behelpen met een onpraktische zaal en slecht gemachineerd tooneel om niet reikhalzend uit te zien naar de opening van den nieuwen kunsttempel, een schouwburg die in ons land zijn weerga niet vindt. De overgang was scherp, te scherp bijna, en moest tot erkentelijkheid stemmen jegens het Bestuur der Ver. Rott. Schouwburg, dat trots lauwhed, tegenwerking en verdachtmaking zijn taak zoo schitterend voltooide en tot hulde aan den jeugdigen architect, *J. Verheul Dzn.*, die het werk met overleg en smaak ten einde bracht. De namen van genoemd Bestuur mogen in deze kroniek niet ont-

breken; het zijn de Heeren: Jan van der Hoop Jaczn. (de onvermoeide grijsaard, die met jeugdigen moed bezielde zijn collega's vooringing en aanvuurde wanneer de zaak hopeloos scheen), Jan van der Hoop Azn., L Sanson, Hk. J. J. Bos, Mr. B. Denekamp, F. Browne van Streefkerk, Mr. W. M. Reepmaker, Mr. C. F. A. Hoogeweegen en J. van Kempe Valk.

De proloog bij de openingsvoorstelling, die van meer goeden wil dan dichterlijk talent getuigde, werd door Mevr. Beersmans uitgesproken. Het stukje, waarmede de Ver. Rott. Tooneelsten meenden dezen feestavond te moeten opluisteren, bleek ongelukkig gekozen en zal stellig den roem van zijn geestesvader niet verhoogen. *Oude Vrijsters* getuigt van een matheid en gewrongenheid die men van Rosier Faassen niet gewoon is; wij hopen van harte dat de gevierde auteur, wiens naam men in den foyer een plaats waardig keurde tusschen Augier en Kotzebue, spoedig schitterend revanche zal nemen. Ook de bezetting der rollen werkte niet mede om de onwaarschijnlijkheden waarschijnlijk te maken. Hoe kan men b.v. de dames Beersmans en Faassen als zusters laten spelen! Hun stijl, gestes, ja hun geheele optreden protesteert daartegen. En het bleef ons duister waarom de Heer Victor Faassen zijn rol zoo onnoozel meende te moeten opvatten.

*Voorname Verveling* (*Le monde où l'on s'ennuie*) bracht bijna het geheele gezelschap in het vuur; de opvoering bleek met zorg voorbereid te zijn en op de eerste rangen vond het stuk een gunstig onthaal, voor de hoogere sferen is dit fijne conversatiestuk minder geschikt. Nu en dan, b.v. in de „migraine”-scènes, werd een weinig uit het oog verloren, dat men een blijspel, geen klucht vertoonde; maar over het algemeen viel er veel te prijzen. Dat Mevr. Beersmans de Hertogin uitmuntend zou vertolken, begrepen wij vooruit; de gezond humoristische, soms wat rauwe uitvalen van deze levenslustige oude dame hadden groot succès. Verrassend waren de vertolkingen van Lucy Watson en Bellac door Mevr. Coelingh en den Heer Tartaud. Wanneer men ons naar het eigenlijke emplot van Mevr. Coelingh vroeg, zouden wij met het antwoord verlegen zijn, maar aan vreemdsoortige rollen weet zij nu en dan zeer veel relief te geven; zoo verleden jaar in Chamillac en thans weer als de koele, geleerde dochter van Albion. De Bellac van den Heer Tartaud was voortreffelijk en getuigde van ernstige studie; van dezen vreemden persoon wist onze ijverige jeune premier een type te leveren, zóó in details bestudeerd, dat de zonderlinge „mengeling” van geleerdheid, pedanterie en wulpschheid voor een ieder duidelijk werd. Een bijzondere aantrekkelijkheid ontleende de opvoering stellig aan het merkwaardig debuut van Mej. Pauline Beersmans. Met opzet schrijven wij *merkwaardig*. Natuurlijk is het oogenblik nog niet gekomen een bepaald oordeel over de talenten dezer jonge dame uit te spreken; maar even natuurlijk dunkt het ons, dat men zich niet verdiept in zwartgallige beschouwingen over mogelijke teleurstellingen, maar een welgemeend, bemoedigend: Bravo! doet hooren. De dankbare doch zware rol van Suzanne werd door de

veelbelovende dochter van onze eerste kunstenaressen bepaald verdienstelijk gespeeld; wanneer zij zich met ijver aan de kunst wijdt en een gewillig oor leent aan de wenken en raadgevingen, waaraan het haar stellig niet zal ontbreken, zal zij een groote aanwinst voor ons gezelschap zijn, dat steeds behoefte heeft aan jonge dames, temeer nu Mej. Vink zich langzamerhand op andere rollen zal moeten toeleggen. Mogen wij van vaak kunnen gewagen van de triomfen van moeder en dochter, van het heden en de toekomst!

Blijven huldeblijken in Rotterdam meestal een voorrecht van operazangers, ditmaal daalde een milde bloemenregen op de hoofdvertoonsters neder: een gunstig teeken bij den aanvang van het seizoen.

De wederopvoering van Sardou's *Rabagas* liet het publiek koel; wij weten niet waaraan dit toe te schrijven; het stuk is geestig, boeiend, al vormen de twee laatste bedrijven, die niet van gezochtheid zijn vrij te pleiten, eigenlijk een toneelspel op zichzelf, zoodat de eenheid van handeling te wenschen overlaat; het onderwerp blijft actueel en de vertolking was zeer voldoende. De gebroeders Haspels handhaafden hun ouden roem als Rabagas en de Prins; Mej. Beersmans was een elegant prinsesje. Voor het eerst vervulde Mej. Vink een grande coquette-rol (Miss Blounth) en wel op zeer verdienstelijke wijze. In de twee eerste bedrijven, met name in haar eerste onderhoud met den Prins, zouden wij meer kleur wenschen; ook het gesprek met de Prinses in het derde was zwak; maar van af het daaropvolgend toneel met Rabagas (door beiden uitmuntend vertolkt) volgden wij haar spel met ongemengde bewondering en moesten vaak aan Mevr. De Vries denken. Met vasten tred is Mej. Vink den nieuwen weg ingeslagen, waarop onze beste wenschen haar vergezellen. Zij hoede zich echter vooral voor centonigheid in gesten en toon; (zelfs in woordenkeus; wij hoorden haar in vijf minuten tijds viermaal „Lieve Hemel!” herhalen; wellicht schreef de tekst het voor, want de vertaling is niet te fraai; maar in dergelijke gevallen zijn o. i. kleine afwijkingen veroorloofd); juist in afwisseling ligt voor een groot deel de kracht der coquette. Mej. Vink zie in deze en dergelijke opmerkingen geen zucht tot vitterij maar oprechte belangstelling; den raad van vrienden die haar haar feilen toonen (van papa van Alphen), stelt zij toch stellig boven oppervlakkige vleierij; anders had zij het nooit zoo ver kunnen brengen.

*Gravin Sarah* van Ohnet verdient geen uitvoerige bespreking; grondgedachte en verwickeling zijn beide valsch en vooral het slottafdeel doet sterk denken aan zeker dier door St. Joris bevochten; toch viel het in den smaak van het vrij talrijk publiek. De misen-scène was uitmuntend, de bezetting maar even voldoende. Mej. Vink vond in de titelrol een veel te zware taak, al weerde zij zich dapper; haar emplooi ligt ook elders en het dunkt ons verkeerd haar in haar ontwikkelingsperiode zulke tegenstrijdige partijen op te dragen. De Heer D. Haspels was als beleedigd echtgenoot een indrukwekkende figuur (vooral bij de latere opvoeringen); maar het

best van allen beviel ons de Heer Poolman (notaris Froissart) die zijn tweeslachtige rol uitnemend begrepen bleek te hebben; steeds speelde en leefde hij mede, nu op den achtergrond om den schuchteren minnaar te toonen, straks op het eerste plan om met klem van redenen de strijdende partijen te verzoenen; wat ijver aangaat kunnen velen zijner collega's een voorbeeld aan dien verdienstlijken acteur nemen.

Met Légouvé's *Scheiding* is opnieuw het bewijs geleverd, dat men uitstekende boeken over opvoedkunde kan schrijven en toch een slecht dramaturg zijn, al moet het tooneel ook medewerken tot volksopvoeding. Zelden zagen wij een vreemder tooneelproduct en onwillekeurig kwamen ons bij de voorstelling Goethe's woorden in de gedachte (met een kleine variatie):

O glücklich, wer noch hoffen kann,  
Aus diesem Meer des Irrthums aufzutauchen!  
Was er nicht hat, das eben brauchte man,  
Und was er hat, kann man nicht brauchen.

Stellig bezit de schrijver gaven, welke menig collega hem benijden zal; de taal is vaak verdienstelijk, de karakters zijn, ofschoon erg conventioneel, vrij juist geteekend en de ontknoping is brutaal logisch; maar hij weet zijn effect niet te kiezen. Nu laat hij een gelegenheid voor een schoone scène ongebruikt voorbijgaan om straks op veel minder belangrijke momenten het volle licht te laten vallen. Met beklemd gemoed volgen wij den schrijver langs allerlei kronkelpaden, door allerhande doolhoven; wij snakken naar versche lucht en halen eerst ruimer adem, wanneer wij den Heer Poolman door Mej. Vink *Vertroeteld* zien worden. De schrijver mist le flair dramatique en er ligt veel waars in de woorden van Dumas fils: „On est ou on n'est pas auteur „dramatique; la volonté et le travail n'y peuvent rien. Il y faut „la grâce.”

Zoo'n stuk kan de acteurs niet bezielen en al deden zij hun best (met name de Heeren Tartaud (Fernand) en de Vries (André)), meestal was het spel dood, zonder kleur. Wij verwachten spoedig iets beters, zij het ook uit de oude doos; vooral aan het blijspel dient nu een plaats ingeruimd te worden. Stellig zullen wij dan de afwezigheid van Willem van Zuylen nog meer gevoelen; maar al mocht die voortduren, (onnoodig te zeggen, dat wij van ganscher harte het tegendeel hopen) blijspelen kunnen niet gemist worden, voor de afwisseling en wij meenen ook — voor de kas. <sup>1)</sup>

Rotterdam, 15 Nov. 1887.

JEAN VALJEAN.

---

<sup>1)</sup> Een tweetal uitmuntende opvoeringen van *Tilli* (reprise) bewezen het. 19/11 J. V.



## LIJST VAN OPGEVOERDE STUKKEN.

Van 1 Mei tot 1 December 1887.

### I. Kon. Ver. Het Nederlandsch Tooneel.

28 Mei: **Daniela**, toonsp. 4 bedr. van Felix Philipp (A. 7 'sH. 1 opv.) — 8 Juni: **De leelijkste van de zeven**, kluchtsp. 6 taf. v. Angély (met medewerking van leerlingen der Tooneelschool) (10 opv.) — 18 Juni: **Eene Scheiding**, drama in 4 bedr. v. E. Legouvé (Amst. 13 'sH. 2 opv.) — 25 Juni: **Haar tweede Man**, oorspr. blijsp. in 1 bedr. v. Johan Gram (repr. Amst. 6 'sH. 2 opv.) — 2 Juli: **Periculum in mora**, toonsp. in 2 bedr. v. Oct. Feuillet (Amst. 7 'sH. 1 opv.); **Warm**, oorspr. kluchtsp. in 3 bedr. door J. Mannoury (Amst. 9 'sH. 1 opv.) — 16 Juli: **Frou-frou**, toonsp. in 5 bedr. v. Meilhac en Halévy (Amst. 7 'sH. 2 opv.); — 2 Aug.: **Kinderloos**, toonsp. in 3 bedr. v. A. Dumanoir, vert. *Teunis*, (Amst. 11 'sH. 2 opv.); **Lieve Buurtjes**, klucht in 3 bedr. v. Hippolyte Raymond en Jules de Gastyne (Amst. 17 opv.) — 13 Aug.: **Jacques Cernol**, toonsp. in 3 bedr. v. Ed. Cadol (Amst. 8 'sH. 1 opv.) — **Onder ons meisjes**, oorspr. blijsp. in 3 bedr. door Wilhelma (Amst. 7 opv.) — 25 Aug.: **De Vrouw in 't wit**, drama in 3 afd. of 6 taf. naar Ch. Birch-Pfeiffer, door C. J. Roobol (Amst. 6 opv.).

3 Sept.: **Jacht op een Schoonzoon** (Le point de mire), blijsp. 4 bedr. v. Labiche en Delacour, vert. *J. F. den Ouden* (Amst. 7 'sH. 2 opv.) — 17 Sept.: **Macbeth**, treursp. 5 bedr. of 13 taf. v. W. Shakespeare, bewerking van dr. Burgersdijk (Amst. 14 'sH. 1 opv.) — 8 Oct.: **De Ideëen van mevr. Aubray**, toonsp. 4 bedr. door A. Dumas fils, vert. *J. M. Anne* (Amst. 6 'sH. 2 opv.); **De meer en meer gebruikelijke weg**, blijsp. in 1 bedr. door Junior (Amst. 6, 'sH. 1 opv.) — 15 Oct.: **De Burgemeestersvrouw**, toonsp. in 8 taf. naar den roman van George Ebers, door W. N. Peypers (Amst. 6 opv.) — 5 Nov.: **Medea**, treursp. 3 bedr. v. E. Legouvé, vertaling *Jan. C. de Vos* (Amst. 3 'sH. 1 opv.) — 12 Nov.: **Françoise's Opstel**, toonsp. in 5 bedr. v. Justus v. Maurik (Amst. 10, 'sH. 2 opv.).

Wederopvoeringen van **Dochter v. Fabricius** (Amst. 4 opv.), **Een Huis met Commensaals** (Amst. 5 opv.) — **Afgesprongen** (Amst. 4 opv.) — **Storm op Zee** (Amst. 7 opv.) — **De gouden Spin** (A. 2 opv.) — **Narciss** (A. 3 opv.) — **Françillon** (A., totaal: 10 opv.) — **Kean** (A. 1 opv.) — **De Geboehelde** (A. 2 opv.) — **Fijne Beschuiten** (A. 3, 'sH. 1 opv.) — **Dr. Klaus** (A. 1 opv.) — **Antoinette Rigaut** (A. 2 opv.) — **De Industrieel van P. A.** (A. 8 opv.) — **De Toonspeler des Keizers** (A. 5 opv.) — **Ultimo** (A. 2, 'sH. 2 opv.) — **De Koopman v. Venetië** (A. 2, 'sH. 1 opv.) — **De Student thuis** (A. 1, 'sH. 1 opv.) — **Ghysbrecht v. Aemstel** (A.

16 Nov. 1 opv.) — **De viool v. Cremona** (A. 1 opv.) en **De Bibliotheecaris en Huwelijksgeeluk** (elk te 's H. 1 opv.).

II. *Tooneelgezelschappen A. v. Lier.*

3 Mei: **De eerlijke makelaar**, blijsp. met zang naar Léon Treptow door W. N. Peypers (10 opv.) — 6 Mei: **Vriend Frits**, toonsp. 3 bedr. door Erckmann-Chatrion [Catherine, mevr. *Ellenberger*; Suze, mej. *Grader*; David Sichel, hr. *Veltman*; Frits, hr. *Potharst*] (4 opv.) — 11 Mei: **Onder valsche vlag**, drama in 6 taf. en een voorsp. in 3 taf. door George (24 opv.) — 28 Mei: **De geheimzinnige moord** (5 opv.) — 2 Juni: **De Amsterd. straatvogels**, blijsp. met zang in 4 bedr. v. Ros. Faassen (3 opv.) — 6 Juni: **De Gelukzoekers**, blijsp. 4 bedr. van A. l'Aronge (3 opv.) — 15 Juni: **Een strijd om millioenen**, drama 9 taf. naar een roman bewerkt door H. P. Boudier. (8 opv.) — 25 Juni: **Ben Leil, De Zoon van den Nacht**, drama 6 taf. en een voorsp. (9 opv.) — 10 Juli: **De Flesch**, drama in 6 taf. naar 't Eng. van J. P. Taylor (6 opv.) — 16 Juli: **Het bloedige Schrift**, drama in 8 taf. n. h. Fransch (2 opv.) — 21 Juli: **De Boeren, of De familie Luxeuil**, drama in 8 taf. n. h. Fransch (2 opv.) — 31 Aug.: **Jean Calas, of De onschuldig veroordeelde**, toonsp. 3 bedr. n. h. Fransch (3 opv.) — **De Matroos**, toonsp. in 1 bedr. (4 opv.) — 3 Sept.: **Amsterdam! je bent eenig!** Operette-vaudeville in 4 bedr. door C. P. T. Bigot (21 opv.) — 28 Sept.: **Een lastig geval**. blijsp. 4 bedr. van Rud. Kneisel, en **De dienstboden**, blijsp. in 1 bedr. v. Rod. Benedix (3 opv.) — 2 Oct.: **Zonder naam**, toonsp. v. Ros. Faassen (7 opv.) — 23 Oct.: **Fijne Beschuiten**, oorspr. blijsp. 5 bedr. v. Justus v. Maurik (6 opv.) — 31 Oct.: **Maria van Utrecht**, historisch drama in 7 taf. van N. Donker (12 opv.) — 15 Nov. **Margaretha Fortier, of In eere hersteld**, drama 4 bedr. en een voorsp. n. h. Fransch door Hoving (4 opv.) — 26 Nov.: **Michael Strogoff, de Koerier v. d. Czar**, drama 6 bedr. naar Jules Verne door Ch. de la Mar (5 opv.) — 26 Nov. (Amstelstraat): **De Negerhut van Oom Tom**, drama 8 taf. naar H. Beecher Stowe door Dumanoir en d'Ennery (6 opv.).

Wederopvoeringen hadden plaats van de volgende stukken: **Jan de Huurkoetsier** (3 opv.) — **Nelly** (4 opv.) — **Zwarte Griet** (3 opv.) — **Zege na strijd** (1 opv.) — **Rose Michel** (8 opv.) — **De Nacht v. 13 Nov.** (17 opv.) — **John Koke** (2 opv.) — **Twee Weezen** (4 opv.) — **Marie Antoinette** (5 opv.) — **Katharine Howard** (4 opv.) — **De IJzervreter** (4 opv.) — **De Man met de wassen beelden** (2 opv.) — **De Schipbreuk van La Pérouse** (3 opv.) en **Blonde Els** (1 opv.), allen *drama's*; alsmede van: **Mensch, erger je niet** (4 opv.) — **De Paardrijders** (1 opv.) — **Ik heet Nieuwenhuis** (1 opv.) — **Krates** (2 opv.) — **De oude klerkoper** (1 opv.) — **Haar Korporaal** (1 opv.) en **Door tante's opgevoed** (1 opv. tooneel, blij- of kluchtspelen.)

*1-2. Zie ook met "Het bloedige Schrift"*

III. *Salon des Variétés.*

1 Mei: **Gelukkige vaders!!**, blijspel 4 bedr. v. Eug. Labiche (6 opv.) — 7 Mei [Wederoptreden van mej. Jul. Roos] **De zucht naar het Tooneel**, blijsp. met zang 3 bedr. n. h. Fr. door wijlen P. Boas (9 opv.) — **Twee dooven** (11 opv.) — 14 Mei: **Meisjesdroomen**, comédie in 1 bedr. n. Pailleron, door mr. J. N. v. Hall, **Kleine Handen**, blijsp. 3 bedr. v. E. Labiche (13 opv.) — 21 Mei: **De Bedelares**, drama 5 bedr. [Margaretha, Mevr. *Marie Verstraete*] (2 opv.) — 28 Mei: **Troetelman** of **De lotgevallen van een vroolijken rentenier**, kluchtsp. in 8 taf. naar Emil Pohl (25 opv.) — 16 Juni: **Een misdaad bij ongeluk**, blijsp. 3 bedr. van E. Labiche (6 opv.) — 24 Juni: **Tamboer Jansen**, blijsp. 2 bedr. [Tamb. J., mej. J. Roos]; **De verschrikkelijke dochter**, blijsp. 1 bedr. n. h. Fransch door Junior [Anais, mej. Aug. Poolman] (8 opv.) — 1 Juli: **Matse van de waterleiding**, kluchtsp. met zang in 7 taf. n. h. D. door H. P. Boudier (11 opv.) — 12 Juli: **De Vogeltjes van Blandinet**, blijsp. 3 bedr. v. E. Labiche; **De Parijsche Grlsette**, blijsp. m. zang 1 bedr. (4 opv. repr.) — 16 Juli: **Jack Sheppard**, of: **De ridders van den nevel**, drama 5 bedr. [Jack. Sheppard, mej. Jul. Roos] (6 opv.) — 19 Juli: **Schuine Jongens**, blijsp. 4 bedr. n. h. Fr. (10 opv.) — 26 Juli: **De plaat gepoetst**, kluchtsp. in 3 bedr. v. A. Bocage, en A. Hennequin (9 opv.) — 6 Aug.: **Marianne, de markte-tens'er van het groote Leger**, drama in 5 bedr. v. Bourgeois en A. Masson (3 opv.) — 9 Aug.: **Suzanna**, oorspr. blijsp. in 2 bedr. v. P. F. Bruings; **Een man, die te veel gekoesterd wordt**, blijsp. 1 bedr. (8 opv.) — 13 Aug.: **De Vondelingen van de brug de Notre Dame**, drama 5 bedr. of 8 taf. v. Bourgeois en Masson (3 opv.) — 23 Aug.: **De drie hoeden**, blijsp. in 3 bedr. door A. Hennequin, — **De Balschoentjes**, toonsp. 1 bedr. v. A. Gastineau (5 opv.).

1 Sept.: **De Straatjongen van Parijs**, blijsp. met zang in 2 bedr. (7 opv. repr.) — **Trim, het Regimentskind**, blijsp. in 2 bedr. (2 opv. repr.) — 10 Sept.: **Flik en Flok**, tooverkluchtspel in 9 taf. met Apotheose n. 't Duitsch van G. Rähder, vert. W. N. Peypers (19 opv.) — 24 Sept. **Cesar Farnèse**, drama 5 bedr. naar Victor Séjour (2 opv.) — 1 Oct.: **Gaspard, de Limonade Koopman**, drama 5 bedr. v. D'Ennery en Dugué (4 opv.) — 7 Oct.: **De dochters v. Haseman**, blijsp. 4 bedr. v. A. l'Arronge (6 opv.) — 14 Oct.: **Zwaar beproefd**, drama 4 bedr. door Felix Pyat (8 opv.) — 22 Oct.: **Robert en Bertram** (repr. 11 opv.) — 2 Nov.: **Lili**. Comedie-operette in 3 bedr. v. A. Hennequin en A. Millaud, door Jos. v. Biene, muziek van Hervé [Lili, mevr. Marie Verstraete] (8 opv.) — 18 Nov. **De Koerier van Parija**, blijsp. 5 bedr. door Felix Dahn (De Koerier, mej. J. Roos] (6 opv.) — 26 Nov.: **De Scheepsjongen**, blijsp. 2 bedr. (2 opv.) — **De soldatenfamilie**, blijsp. 1 bedr. (5 opv.).

IV. *Vereenigde Rotterdamsche Tooneelisten.*

(directie: Le Gras en Haspels).

13 en 16 Sept.: [Inwijdings-voorstelling van nieuwen Schouwburg]: — **Proloog**, uitgesproken door mevr. **Cath Beersmans** — **De Kiesvereeniging van Stellendijk** — **Oude Vrijsters**, oorsp. toonsp. door Rosier Faassen — 20 Sept.: **Voorname verveling**, blijsp. in 3 bedr. v. Ed. Pailleron [Eerste optreden van mej. Beersmans] (5 opv. repr.) — 4 Oct.: **Rabagas**, blijsp. 5 bedr. v. Vict. Sardou (4 opv.) — 18 Oct.: **Gravin Sarah**, toonsp. 5 bedr. v. Georges Ohnet, vertaling W. v. K. (5 opv.) — 1 Nov.: **Eene Scheiding**, toonsp. 4 bedr. v. E. Legouvé (4 opv.); **Vertroeteld**, blijsp. 1 bedr. n. h. Fr. v. Thiboust (6 opv.) — 20 Nov.: **Onder Curateele**, blijsp. 3 bedr. (Le Conseil Judiciaire) van A. Moinaux en A. Bisson, vert. *Florestan* (4 opv.).

[Wederopvoeringen van **Tilli**, twee, van **Zwarte Griet** en **Hannes** elk één].

V. *Nieuwe Rotterd. Schouwburg.*

(Directie: Alex. Faassen).

25 Sept.: **De Reis naar den Kaukssus**, blijsp. 3 bedr. v. Blaneet en Carré (3 opv.) — 2 Oct.: **Kleine Jacques**, drama in 9 taf., naar den roman van Jules Claretie door W. Busnach (22 opv.) [Reprises van **Rocambole** en **Simon de Dief**.]

---

*De Redactie aan de Lezers.*

De geringheid van den beschikbaren tijd, die in de maanden Nov. en Dec. l.l. den redacteur ten dienste stond; het gemis aan medewerking van anderen; daarna — toen de verschijning der artikelen van den heer Loffelt over de Bruiloft van Kloris en Roosje uit den nood hielp — vertraging aan de drukkerij, ziedaar de drie oorzaken van de onregelmatig late verschijning dezer tweede aflevering. Mogen de lezers ze mij vergeven, rekening houdend met de geringheid der middelen, waarover voor de uitgave van dit tijdschrift beschikt kan worden. Aflev. 3 en 4 hoop ik, evenals het vorig jaar, begin April en einde Mei te kunnen doen verschijnen.

L. S.

---

# OFFICIEELE MEDEDEELINGEN.

## NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND.

### 18e ALGEMEENE VERGADERING

TE DORDRECHT.

Dinsdag 24 April 1888, om half elf, in een der Lokalen van de Sociëteit de Harmonie.

#### Punten van Beschrijving:

1. Opening der Vergadering.
2. Verslag van den Algemeenen Secretaris.
3. Begrooting voor 1888/89.

#### a. *Algemeene Begrooting.*

Ontvangsten.	
Art. 1. Contributiën . . . . .	f 5634,—
<hr/>	
	f 5634,—

Uitgaven.	
Art. 1. Bijdrage Tooneelschool	f 4569,99
" 2. Tijdschrift . . . . .	700,—
" 3. Reiskosten . . . . .	50,—
" 4. Drukwerk . . . . .	100,—
" 5. Bureaukosten . . . . .	25,—
" 6. Onkosten Algemeene Ver- gadering . . . . .	25,—
" 7. Onkosten inning van gelden	25,—
" 8. Onvoorziene uitgaven . . .	50,—
" 9. Batig slot . . . . .	89,01
<hr/>	
	f 5634,—

b. Begrooting Tooneelschool.

Ontvangsten.

Art. 1. Bijdrage van Z. M. den Koning . . . . .	f 500,—
„ 2. Bijdrage van het Rijk . . . . .	memorie.
„ 3. Bijdrage der Prov. Noord-Holland . . . . .	memorie.
„ 4. Bijdrage der Gemeente Amsterdam . . . . .	f 2000,—
„ 5. Schoolgelden . . . . .	600,—
„ 6. Giften, jaarlijksche bijdragen, enz. . . . .	580,—
„ 7. Rente Fonds Hacke van Mijnden . . . . .	60,—
„ 8. Bijdrage uit de Algemeene kas . . . . .	4569,99

f 12809,99

Memorie Herman Linde Fonds. f 155,56;

Uitgaven.

Art. 1. Jaarwedde v. d. Directeur, tevens belast met het onderwijs in Algemeene en Vaderlandsche Geschiedenis, Nederlandsche en Dramatische Letterkunde en Lezen . . . . .	f 4000,—
„ 2. Jaarwedden van het onderwijzend personeel:	
a. Leerares in Voordracht en Spel . . . . .	f 900,—
b. Leeraar in Voordracht en Grimeeren . . . . .	900,—
c. Leerares in Uitspraak en Stemvorming . . . . .	640,—
d. Leeraar in Hoogere Mimiek, Costumeerkunde, Aesthetica en Teekenen . . . . .	350,—
c. Leera <sup>ar</sup> in Voordracht <sup>res</sup> van Fransch en Duitsch. memorie 1)	
f. Leeraar in Techniek v. het Drama . . . . .	f 100,—
g. Leeraar in Costuumk. . . . .	150,—
h. 2 Leeraars in Ned. Taal- en Letterkunde . . . . .	memorie 1)
i. Leerares in Fransch en Duitsch . . . . .	f 1500,—
k. Leerares in Engelsch . . . . .	100,—
l. Leeraar in Mythologie en kennis der Oudheid . . . . .	100,—
m. Leeraar in Land- en Volkenkunde . . . . .	150,—
n. Leeraar in Rekenkunde . . . . .	150,—
o. Leeraar in Schermen en Mimische en Plastische Oefeningen . . . . .	225,—
p. Leeraar in Dansen . . . . .	150,—
q. Leerares in Costuumnaaien . . . . .	memorie 1)
	f 5415,—
„ 3. Toelage aan de inwonende Directrice . . . . .	300,—
„ 4. Belasting, vuur en licht . . . . .	784,50 $\frac{1}{2}$
„ 5. Erfpacht terrein . . . . .	337,22 $\frac{1}{2}$
„ 6. Rente der 4 pCt. Leening, groot per resto f 5500 . . . . .	220,—
„ 7. Aflossing van $\frac{1}{24}$ Aandeel (het veertiende). . . . .	500,—
„ 8. Schoolbehoeften . . . . .	200,—
„ 9. Bibliotheek . . . . .	40,—
„ 10. Bureaukosten . . . . .	600,—
„ 11. Onderhoud Gebouw en kosten van Schoeiing . . . . .	50,—
„ 12. Ameublement . . . . .	84,26
„ 13. 11e termijn Pijpgascompn. . . . .	65,—
„ 14. Pianohuur . . . . .	64,—
„ 15. Huur van Kachels en Schermlokaal . . . . .	150,—
„ 16. Onvoorzien uitgaven . . . . .	

f 12809,99

1) Het onderwijs in deze vakken wordt tijdelijk, geheel belangeloos gegeven.

4. Aanwijzing der Afdeeling, aan welke rekening en verantwoording moet worden gedaan (art. 14 Statuten).

5. Benoeming van twee leden van het Hoofdbestuur, ter vervanging der HH. Prof. B. J. Stokvis en M. A. Perk, die aan de beurt zijn om af te treden.

6. Benoeming van twee leden der Commissie van Beheer en Toezicht over de Tooneelschool, ter voorziening in de vacaturen, die zullen ontstaan door de periodieke aftreding der HH. Prof. Z. A. Alberdingk Thijm en A. Ising.

7. Benoeming van een redacteur van het Tijdschrift (art. 18 der statuten). Tweetal: de HH. L. Simons Az. en A. Reyding.

8. Voorstel der Afdeeling 's Gravenhage:

Aan het Hoofdbestuur worde opgedragen met het Hoofdbestuur der Maatsch. t. b. d. Toonkunst of met de Nederl. Toonkunstaarsvereeniging in overleg te treden

1. over het uitschrijven van een prijsvraag, tot onderwerp hebbende: het dichten van een oorspronkelijken Nederl. tekst en oorspronkelijke Nederl. opera-muziek,
2. om tot verkrijging van de daarvoor noodige middelen een beroep te doen op de Afdeelingen van beide Vereenigingen en op al degenen, die men daartoe mocht willen uitnoodigen.

9. Mededeeling omtrent de voorstellen, door prof. v. Hamel ingediend bij het Hoofdbestuur, betreffende een wijziging van de bepalingen, rakende het eindexamen der leerlingen van de Tooneelschool (zie Verslag der laatste Alg. Vergadering, Tijdschrift, zestiende jaarg., no. 4, blad. 165.)

10. Bepaling van de plaats, waar de 19e algemeene vergadering zal gehouden worden.

Uit naam van het Hoofdbestuur

AMST., 22 Maart 1888.

*De Secretaris*

M. A. PERK.

*Maandag 23 April*, des avonds om half acht, voorstelling van het Hollandsche Opera-gezelschap, onder directie van den Heer de Groot, in het gebouw der Schouwborgvereniging. Na afloop bijeenkomst van hoofdbestuurders, afgevaardigden en verdere genoodigden ten huize van den Heer C. J. J. VERBROEK VAN NIEUW-BEIERLAND, voorzitter der Afdeeling.

*Dinsdag 24 April*, te half zes, gemeenschappelijke maaltijd in de Sociëteit de Harmonie, à *f* 5.— het couvert, met inbegrip van een halve flesch wijn.

Aan Heeren afgevaardigden, leden van het hoofdbestuur en gewone leden of donateurs, die aan den maaltijd wenschen deel te nemen, wordt verzocht daarvan uiterlijk Vrijdags te voren kennis te geven aan het Bestuurslid, den Heer Dr. H. J. KIEWIET DE JONGE.



## EEN EN ANDER OVER KLORIS EN ROOSJE EN DE NIEUWJAARSWENSCHEN VAN THOMAS-VAER.

(*Vervolg en slot.*)

### **Thomas-vaer: Vaderlander en Amsterdammer.**

De stoere Thomas is van oudsher een braaf vaderlander en een oprecht vijand van alle belagers onzer vrijheid en onzer nationaliteit geweest. Den heerschzuchtigen Engelschman, den wuften Fransoos, den hongerigen Pruis, den bluffenden „Blauwkiel”, hij kan ze luchten, noch zien, — vooral niet, wanneer zij oorzaak zijn van de duurte der tijden en bewerken, dat 'Thomas' tabaksdoos en Pieternels provisiekast niet behoorlijk voorzien zijn. Tabak, koffie, suiker, krenten zijn teere punten in het onafhankelijkheidsgevoel van Thomas en Piet. Geen wonder dus, wanneer hun hart warm klopt voor de dappere verdedigers onzer vrijheid en onzer tabakspotten en koffiebussen. Het drinken van cichorei, het rooken van koolbladeren, de suiker getrokken uit bieten zijn hun een gruwel. De eerste toespeling op zaken van oorlog en vrede vond ik in den Nieuwjaarswensch voor 1756 gedicht, en uitgesproken door Antonie Spatsier. Thomas herdenkt onze dappere janmaats, „die zich heldhaftig op de oceaan hebben gekweten”. In 1755 was er onverwacht een vredebreuk ontstaan met Algiers, waardoor onze koopvaardij, zich van geen gevaar bewust, in het nauw gebracht werd. Het eerste „geval in dezen oorlog, zonderling genoeg om onderscheiden vermeld te worden, als een tafereel van uiterste benauwdheid en vreemdsten lotwissel” — om met den eezamen Jan Wagenaar te spreken — was het wedervaren van Adriaan Van der Kam, voorheen commandeur onder de Admiraliteit van Zeeland, maar door den langdurigen vrede genoopt als kapitein ter koopvaardij te varen. Door drie Turksche xebecquen verraderlijk overvallen, gevangen genomen en met zijn volk tot slavernij gedoemd, geraakten de vaartuigen door de slechte zeemanschap der Turken onverwacht in de baai van Alicante, waar bevriende Spaansche schepen de Turken weder beschoten, het fregat en de xebecquen bemeesterden en de gevangen Hollanders in vrijheid stelden. Tegen 1782 was Thomas alles behalve op zijn gemak, wegens den oorlog met Engeland. Hij droomde er 's nachts van, beweert zijn wederhelft:

„Je riep van nacht niet als: schiet toe —  
Loef bij de wind; — zijt wel te moe —  
Ontzie geen dood, maar geef de schepen  
Van d'Engelschman steeds zulke nepen,  
Dat hij, gedwongen tot verdrag,  
De glorie eert van Neêrlands vlag,  
En wij weer, als in voor'ge jaeren,

Naer wensch de vrye zee bevaeren;  
En onze zee- en koopvaerdy  
Weer 't hoofd opsteke aen Maes en Y."

Thomas schrijft zijn droom toe aan het prachtige stuk, dat hij in de Komedië heeft zien vertoonen, getiteld „De Hollandsche Matroos”.

„Dat was een stuk, juist na me zin,  
Daer kwam zoo wat van alles in.  
Je hoorde daer geheel ontleden,  
Den zeeslag en de omstandigheden;  
En hoe de Prins is mild geweest”<sup>1)</sup>

Mocht men soms denken hier met een oorspronkelijk Nederlandsch stuk te doen te hebben, ingegeven door de tijdsomstandigheden, dan vergist men zich. Oorspronkelijke en tevens bruikbare tooneel-litteratuur was reeds toen en zelfs bij een heuglijk feit, als de Slag van Doggersbank, bij ons een zeldzame vogel. „De Hollandsche Matroos, of de Helden van de Doggerbank” (sic), werd door B. Zweerts in Dichtmaat bewerkt naar een Fransch tooneelspel van Mayeur. Te 's Hage en Rotterdam verschenen in hetzelfde jaar twee verschillende vertalingen in proza van hetzelfde stuk; wel een bewijs, dat het Fransche blijspel zich beter leende, om tegemoet te komen in het patriotisme, dan Nomsz' „Doggerbankers” en W. Ten Houte's „Zoutman, of de Doggersbanksche Helden”. Vertalingen waren ten allentijde gevaarlijke concurrenten voor onze oorspronkelijke tooneel-litteratuur! Zelfs Thomas-vaer komt telkens in zijn Nieuwjaarswenschen op dit noodzakelijk kwaad terug, wanneer hij de vaderlandsche dichters en hun kunst herdenkt, bijv. in 1803:

„En wat al heb je niet vertaald,  
'k Weet zeeper niet waer je 't al haelt,  
Maar, kaik! 'k zeg net zoo als ik 't mien,  
'k Zou ook wel graeg zo reis wat zien,  
Dat je onze Vaederlandsche zeden,  
Wat meer op het tooneel deedt treden.  
Het Duitschē en Fransch is zeker goed,  
Maar elk mint toch zijn eigen bloed,  
Toe, houdt dat reis in je gedachten,  
We zullen 't met verlangst verwachten.”

Geen wonder, dat in den wensch van 1782 janmaat niet vergeten wordt. Zoutman was aan de orde van den dag. Hij en zijn metgezellen werden als om strijd vereeuwigd door dichters, teekenaars, ja zelfs door de plateelbakkers. Men at van borden met het portret of de schepen van Zoutman versierd en dronk op het welzijn onzer vloot met het likeur „Zoutmans zoet en bitter”.

---

<sup>1)</sup> Dit ziet op de eeresabels, medailles, penningen en belooningen, door Willem V den helden van Doggersbank toegekend.

„Dat elk matroos door drift gedreven  
Den Engelschman op zee doe beven,  
En voor den roem van 't kwijnend Y  
Een onwaardeerbren Zoutman zij!”

Tijdens de Fransche overheersching ligt Thomas niet als gewoonlijk het hart op de tong en zijn de wenschen, voor zoo ver zij in druk tot ons zijn gekomen, vrij kleurloos. Maar in 1814 haalt de welbespraakte boer zijn schade in. „Die nu zijn vreugde kan bedwingen, dat is geen kerel zoo als 't hoort”:

„Ja, 't heeft mij lang genoeg verstoord,  
Dat vreemde onze lappen knipten,  
En als de plagen van Egypten  
Ons overstroonden; daar dat rot  
Al 't vette schuimde van den pot,  
En ons van huis en hof verjaagde,  
Zij grepen wat hun maar behaagde,  
Zie daar, ik word nog zoo verwoed.”

Pieterneel is blij, dat zij nu weer op haar manier de straat en stoep kan vegen en boenen en niet meer de verordeningen der Fransche overheid behoeft na te komen: „Het was er ook een volkje na, om ons de zindelijkheid te leeren, — men kent den vogel aan zijn veeren”. Of Thomas jubelt, nu hij niet meer „voor spionnen behoeft te vreezen, en Holland weer Holland is!” Ook de domme en lastige censure, die zoo op het schouwtooneel drukte, is nu, goddank afgeschafft:

„Het Hollandsch schouwtooneel, dat jaren,  
Door de eedle zorg der Amstellaren,  
Mogt bloeijen in hun Vaderstad,  
Leed ook geen weinigje, mijn schat!  
Dan was er dit, dan dat misdreven;  
Dan mogt men weér het stuk niet geven,  
Dat eerst was godgekeurd.

P i e t e r n e e l.

Hoe dom  
Maar zeg mij nu toch eens waarom?

T h o m a s.

Om duimkruid, kan je dat niet raden?  
Dan schrapten zij geheele bladen;  
Dan propte weér een Ezelskop  
't Volk met een vracht van stukken op,  
Die... maar laat ons daar niet wan praten,  
Zoo wij iets over willen laten.  
Kortom, dan was het dit, dan dat;  
Maar alle dagen was 't toch wat.

Wilde iemand eens iets deklameren,  
Een Vers, of zoo iets reciteren,  
Dan vlakke een hersenlooze kwant  
Zoo, met zijn onbedreven hand,  
Maar uit waar 't missen mogt of raken."

Genoegelijk kan nu de burgerman „zijn pijpje weer rooken; geen régie zal hem meer plagen. Na 't zure schenkt de hemel het zoet, — kaneel, koffie, thee en suiker, en rijst met krenten — weer in overvloed."

„Niet waar? daar watertandt je van:  
Wij mogten er haast niet aan ruiken;  
Nu mogen wij ze eens weêr gebruiken.  
't Komt alles weêr op beter' voet,  
En dat geeft ook den burger moed.  
Laat andren nu de hersens slijpen;  
Om zoetigheid uit biet te knijpen.  
In plaats van Rog of Suikerij:  
Komt nu weêr echte waar aan 't Y.  
't Is uit met al die vreemde franje:  
Wij leven vrolijk bij Oranje;  
En geven trouw elkaar de hand  
Op 't welzijn van het Vaderland."

Als oprecht vaderlander is Thomas-vaer een warm Oranje-klant. „Oranje is weer aan 't hoofd en moedigt aan wat voor 't geweld moest zwichten. Oranje vraagt niets voor zichzelf en wil alleen de wonden heelen, die door den dwingeland geslagen zijn." In 1831 staat Thomas' hart in „laaye vlammen" en kookt zijn „echt Hollandsch bloed", het bloed, dat „zoo anders is dan dat van muiltelingen." Hij wordt verontwaardigd, als Pieternel vreest, dat het muisje wel eens een staartje kon hebben, indien de Belgische muiters „na lang hongeren en vasten naar Amsterdam kwamen, om zich recht op hun gemak te vergasten" aan de vetpotten der koopstad. „Nu moet ik vragen, Pieternel! Is nu jou hoofd wel recht op stel? Een woeste hoop van muiltelingen zou door den muur van helden dringen, die thans op onze grenzen staat?" Ja, wanneer al die getrouwen thuis waren gebleven, wie weet wat er dan had kunnen gebeuren.

„Maar bij 't Wilhelmus van Nassauwen  
Vereenden zich des lands getrouwen;  
Terwijl de moed, die 't harte blaakt,  
Studenten zelfs tot krijgsliên maakt,  
En Schutters regt geeft meê te praten,  
Waar 't de eer mag gelden van Soldaten.  
Geen rang of stand maakt onderscheid,  
Van ware trouw, van dapperheid,  
Zien we in den tijd, dien wij beleven,

De bloem der jeugd het voorbeeld geven;  
De rijkste voegt zich in 't gelid  
Naast hem, die min of niets bezit.  
En al wat zelf ook niet kan strijden,  
Wil 't Vaderland toch 't beste wijden.  
Wie noemt die giften zonder tal,  
Te zaam gevloeid van overal,  
Hetzij om wapens te beschikken,  
't Zij om gekwetsten te verkwikken,  
Of voor te komen, dat de held  
Geen' kommer beide op 't oorlogsveld?

P i e t e r n e l.

Ja, denk ik aan die arme zielen...

T h o m a s.

Hoe, meen je die met blaauwe kielen?  
Ja, die zijn arm, mijn lieve Piet!  
Maar dat zijn onze krijgslieën niet:  
Daarvoor wordt billijk zorg gedragen,  
Tot weêrstand van de gure vlagen,  
En wie ook anders helpen wil,  
De vrouwtjes zitten gansch niet stil,  
Die reppen óók haar lieve handjes,  
En breijen vlijtig sok en wantjes,  
Opdat, bij 't hart, verwarmd door trouw,  
Geen hand of voet verkleumen zou...  
Ja, 't volk, dat zóó zich heeft gekwetend,  
Mag men vrij onverwinnlijk heeten.

Thomas-vaer overdrijft niet, waar hij met de Belgische „bluffers” den draak steekt en weinig eerbied koestert voor een hunner aanvoerders.

„k Meen d' overste van 't walvischrijf;  
Maar of hij ook zijn bluf verleerde,  
Zoodra Chassé mee redeneerde;  
En 't Hollandsch zeevolk, ook gereed,  
Een woordje of wat er onder smeed.  
Een bommetje op zijn tijd gezonden,  
Stopt honderden brutale monden.”

Thomas zinspeelt hier op Kessels, een gewezen onderofficier, die met het geraamte van een walvisch had rondgereisd, waarvoor Karel X hem tot ridder van het Legioen van Eer had benoemd! Men ziet, dat deze orde wel eens meer op weinig waardige borsten heeft geprikt. Ouden van dagen herinneren zich nog als kind in het walvischrijf te hebben gezeten, waarmede Kessels ook ons land had bezocht, vóór hij met generaal Niellon de Belgische benden aanvoerde. In zijn „Herinneringen aan de Belgische omwenteling

van 1830" laat generaal Knoop ons een blik slaan op de vijandelijke legermacht. Een officier getuigde er van: „Nooit van mijn leven heb ik zulk een gemeenen troep bijeengezien; met die schooiers (défroqués) vergeleken, zou men de Kozakken nog voor gentlemen hebben kunnen houden. Achter die bende werd een groot kanon voortgetrokken, een twaalfponder, die op den hoofdwal had gestaan. Op dat kanon zat iemand (une espèce d'homme) met een zwarten baard; hij had op zijn hoofd een beerenmuts, bestaande in een damesmof; het was walgelijk". Op de „Belgische generaals Daine en Kessels" werden verscheidene spotprenten gemaakt, waarop natuurlijk het walvischrijf een belangrijke rol speelt; een er van stelt voor „De Ridder Kessels, commandant van de Stoomwalvisch bij de Belegering van Maastricht." Geen wonder dus, dat Thomas-vaer den nieuwbakken Belgischen krijgsoverste en zijn walvisch in zijn Nieuwjaarsdicht vermeldt. Met veel gewicht vertelt hij ook zijn Pieternel, dat hij zelf aangewezen is om uit te trekken met den derden ban, en vindt het maar half aardig, als zij vraagt, of daar al de „dikken" toe behooren. Thomas verstaat hier geen kortswijl, waar het geldt zijn vaderland en zijn dikke buik, en wenscht nog een ernstig woordje te spreken: iedereen heeft vriend of maag onder de verdedigers; welnu:

„Moog' thans hun afzijn u bezwaren,  
De Hemel voere, omkranst van eer,  
Hen eenmaal in uw armen weer!  
Ja, Moeders! ziet uw lievelingen,  
Ja, Meisjes! ziet uw jongelingen,  
Ja, Vrouwen! ziet uw dierbre mans,  
Omslingerd van den zegekrans,  
Weer blijde en spoedig tot u komen,  
En alle rouw is weggenomen."

Thomas kan zijn geestdrift nauw bedwingen, als hij de heldenfeiten van 't afgeloopen jaar in de herinnering terugroept. Nederland is nog sterk als de rots in den oceaen; wat nieuwe namen mogen we lezen in het adelboek van Neêrlands roem! Van Speyk, en dan de Prins:

„Die leeft nog, moeder!  
En blijft, wij hopen 't, met zijn broeder,  
Maar bovenal, om deugd ons waard',  
Met Vader Willem lang gespaard,  
En al de vorstelijke loten,  
Uit Nassau's heldenstam gesproten!"

Nieuwjaar 1833 begint Thomas-vaer het ernstig te meenen en hoopt weldra de wapenen aan te gorden. „'t Soldatenkleed is in deze oorlogzuchtige dagen het deftigste, dat men dragen kan, en die het aantrekt toont zijn goed en bloed met liefde voor het Vaderland ten offer te willen brengen. Wie is te oud om te vechten? Is 't tijd, zijn doopceel na te kijken, als 't mes wordt op de keel

gezet? Daarom dient er toegeslagen; met zuchten en klagen wordt het kwaad niet geweerd en manden vol protocollen baten evenmin". Pieternel brengt te vergeefs in het midden, of niet een ander voor hem zou kunnen vechten. „Wat? Hollanders zijn toch geen Belgen, die wel hard kunnen schreeuwen, maar als 't er op aan komt, hun bureu voor hen laten vechten".

„Wij hebben, Wijfjelief! daarbij,  
Ook zulk een' Koning niet als zij,  
Die, als hij zwart wordt aangekeken,  
Zijn schoonpapaatje om hulp gaat smeeken,  
Neen, onze Koning staat zelf pal;  
En is een Vader, bovenal,  
Voor zijn trouwhartige onderzaten;  
En zouden wij Hem dan verlaten,  
Wanneer de nood op 't hoogste vaart,  
En hij zijn eigen bloed niet spaart?"

En wat het voeren der wapens betreft, daar behoeft Pieternel zich niet bezorgd om te maken:

„Ik heb zoo menig haas geschoten.

P i e t e r n e l .

Een haas of Belg scheelt toch nog wat!

T h o m a s .

In 't loopen niet, mijn lieve schat!

Maar Thomas-vaer is zoo dik, geen kogel kan op zijn corpulentie missen, meent Piet. Ook daarvoor weet hij raad; hij trekt wederzijds een krijdstreep op zijn buik en alles wat daar buiten ligt wordt volgens kriegsrecht „neutraal" verklaard. Of het booze volk die strepen wel zal ontzien? vraagt Pieternel beangst. „Wel zeker, vrouw! die witte strepen, daar heeft geen Belg het op begrepen. Zij zien, zóo zijn ze er van ontgaan, de schutters zelfs voor Pruisen aan." Thomas maakt hier een toespeling op de vrees van de Belgen, die in den slag bij Hasselt de stoere Geldersche platteland-schutterij voor Pruisen hadden gehouden. De kloeke gestalten der Gelderschen brachten hen in dien waan. <sup>1)</sup>

Thomas weet zijn krijgshaftige plannen zoo welsprekend te bepleiten, dat ook Pieternel in geestdrift ontgloeit en een waardig evenbeeld van Kenau Hasselaar belooft te worden: „Ik volg je," roept ze haar echtvriend toe, „waar je ook heen moogt trekken! Blijft niet een Vaderlandsche vrouw, haar man in nood en dood getrouw?" Zij wil Thomas niet zoo mager als een hout terug zien keeren; hoe zou hij 't stellen zonder haar, hij, die gewoon is steeds op gergelde wijze te eten, te drinken en te slapen?....

---

<sup>1)</sup> Wüppermann, Geschiedenis van den Tiendaagschen Veldtocht.

„Dat zal ik je daarna vertellen! Als ik weêr vrolijk kom naar huis, versierd met het Metalen Kruis!” En in het kamp zullen Thomas' buik en kuiten hun welgedaanheid wel niet verliezen, want men heeft het er goed:

„Hoe, worden onze wakkere knapen,  
Ofschoon ze op brits en stroobos slapen,  
Niet dik en vet en blij te moe  
Van legerbrood en ratjetoe?”

De „normaalvoeding” schijnt er niet slecht te zijn geweest en bij gebrek aan brood waren er — gelijk het lied van „De Jagers van Van Dam” ons leert — nog wel „worsten en ham” in den omtrek te vinden!

Spotprenten en pamfletten mogen voor den geschiedschrijver al geen bronnen zijn, die een onbeperkt vertrouwen verdienen, zij geven een belangwekkende afspiegeling van den volksgeest op zeker tijdstip. De aantrekkelijkheid der wenschen van Thomas-vaer bestaat voor ons in hun actualiteit en als zoodanig kunnen zij onder de pamfletten gerangschikt worden. Menigmaal stemmen de spotprenten, tijdens de onlusten met België vervaardigd, geheel overeen met sommige hatelijkheden aan het adres der „muiters” en „blauwkielen”, die uit Thomas' mond op Amstels schouwtooneel weerklonken. Waarschijnlijk werd de dichter wel eens geleid door een populaire en goed gelukte prent. In 1833 de wisselvalligheid van het lot gedenkende, zegt de Puiterveensche boer, gelijk Thomas zich ergens genoemd heeft:

„Zien wij dan niet in onze dagen,  
Dat niemand aan een' mensch moet vragen,  
Wat of hij was: maar wat hij wordt?  
En zagen wij niet zelfs sinds kort,  
Hoe een eenvoudig lambiekslokker,  
Een soort van boer, een schapenfokker,  
Een volk regeerde, — dat, zoo 't bleek,  
Meer naar een kudde wolven leek, —  
En zelfs een poos voor Koning speelde?”

waarop Pieternel antwoordt:

„Je meent, zooals hij zich verbeeldde:  
Zoo is ook in het kegelspel  
Een koning: maar, zie ik het wèl,  
Zoo'n koning staat op losse koten,  
En is al ligt omver te stooten,  
Ja, zelfs al kreeg hij zijn patent  
Van 't deftig Engelsch Parlement.”

Dit ziet op het kortstondig regentschap van Surlet de Chokier, die vóór Leopolds bevordering een vijftal maanden het hoofd der Belgische regeering was en als landedelman zich veel met schapenfokkerij bezig hield. De hekelaars vonden in het vorig bedrijf van Surlet natuurlijk een rijk veld tot allerlei spotternijen. Zoo ver-



scheen er o. a. een steendruk, getiteld „Le Berger devenu Roi,” waarop men den regent met slaapmuts en kamerjapon toegetakeld aan een tafel ziet zitten met een potteken „lambiek” vóór zich en op den achtergrond eenige schapen. Een andere, beter uitgevoerde steendruk, is getiteld „Le Marchand de Rois” en stelt voor een Savoyaard met een draaiorgel, waarin acht als vorsten gekleede poppen voorbij gedraaid worden, terwijl de eigenaar van het „fraai curieus” (gelijk men dit soort van machine en de tooverlantaarn wel eens noemde) zingt:

„Ah! voici le marchand de Rois,  
Dépêchez vous de faire un choix,  
La chose est nécessaire;  
J'en ai de toutes les façons,  
J'ai des bambins, j'ai des barbons,  
J'aurai bien votre affaire.

Voici du Suédois, du Germain,  
Ce noir est un Ultramontain,  
En voilà de fabrique Anglaise;  
J'ai rapporté de Nuerenberg  
Ce beau soldat de Leuchtenberg; —  
Choisissez à votre aise.

J'ai deux ou trois rois absolus,  
Dont tout le monde ne veut plus;  
Je les donne à bon compte;  
Prenez ce petit Bavaois,  
Ce sera le meilleur des rois, etc.

Geen wonder, dat ook Thomas den draak stak met het nieuwbakken koningschap.

De Hollander kon het den Belg vooral niet vergeven, dat hij de hulp van Frankrijk had ingeroepen, toen het op vechten uitliep. Het volk heeft, evenals de jeugd, het gevoel, dat het niet eerlijk is anderen in het spel te mengen, wanneer men aan het plukharen raakt. En toen de Belgen tijdens den Tiendaagschen Veldtocht gingen loopen voor onze soldaten en schutters, kwam er aan het spotten geen eind. Waar Thomas de muiters bij hazen vergelijkt, geeft hij een weerklank van een geliefde volksuitdrukking, die in de spotprenten dier dagen tot in het oneindige herhaald wordt. Nu eens teekende men een troep vluchtende hazen met blauwe kielen aan, dan inventeerde men een uitvoerig blazoen of ridderorde met allerlei symbolische figuren, betrekking hebbende op den haas. Een prent, getiteld „De Moedige Belgen bij den eersten aanval der Hollandsche schutters”, stelt voor een veld waarop een boomstronk, bij wijze van grenspaal, met languitgestreken tak, die over den grond kruipt en een grenslijn trekt. Aan de paal bevatten twee tegenovergestelde bordjes de woorden „Baarle-Nassau” en „Baarle-Duc”. Een Hollandsch schutter met geveld geweer overschrijdt de grens, uit-

roepende: „Vecht nu, Muiters!” Een blauwkiel knielt ter aarde en zegt: „Pardon, mainen lieven schutter”. Een ander loopt weg, met de woorden: „Begot, gaan ikik Franschen hoalen, zulle!” terwijl een derde op handen en voeten het h a z e n pad kiest, uitroepende: „Verdikke! vecht den Ollander!”

Die valsche bemociaal, die zich in de standjes der vechtende jongens mengt, moet het natuurlijk ook ontgelden. Als Thomas zich het woord „parole d’honneur” laat ontvallen, meent Pieternel:

„Je moest maar laten,  
Om met mij zoo veel Fransch te praten.

Thomas.

Dat hoort bij 't politiek du jour.  
De Fransche taal is 't politour,  
Waardoor men de allerruwste zaken  
Zoo blank als spiegels weet te maken.  
Beroof de menschen van hun brood,  
En plonder ze uit, ja sla ze dood;  
In 't Fransch laat zich 't nog zóo beschrijven,  
Dat allen goede vrienden blijven.

Pieternel.

Ja, denk maar aan de Citadel.  
Dáar ging 't zoo: niet?

Thomas.

Juist, Pieternel!

Ging 't dáar zoo toe... bij al 't ontzielen,  
't Moorddadig woelen en vernielen,  
Bleef 't op den duur toch vroeg en laat:  
Mon bon ami, bon cammerraad!”

De diplomatie is een gruwel in de oogen van Thomas-vaer en even als het geheele volk in die dagen, heeft hij voortdurend wat te schempen op de eindelooze „protocollen”. In het fabricceeren van dat artikel heeft Engeland het boven allen ver gebracht, gelijk de spotprenten na 1830 ons telkens leeren. Een der laatste waarlijk artistiek en met zorg uitgevoerde karikatuurplaten van vaderlandschen bodem <sup>1)</sup> is getiteld: „Les Despotes de Downing Street”. De wijze van uitgaaf, teekening, kleuren doen denken aan de school van Gilray, maar de charge is niet zoo buitensporig en karakteristiek. Als teekenaar vermeldt Fred. Muller in zijn merkwaardigen catalogus „Poelman”. De plaat stelt voor een stoomfabriek: „Pro-

<sup>1)</sup> Tijdens de Haagsche opera-quaestie Lhérie—De Vries verscheen nog eens een zorgvuldig behandelde spotprent, geteekend door Holswilder: „Le Rossignol et le Paon.”

toocol-Making office, Downing Street, Grey and Co.", die door een gaping in den muur een stroom van protocollen te voorschijn stuwt met opschrift: „Quand il n'y en aura plus, il y en aura encore, et il y en aura pour toujours." Aan het Engelsche strand verheft zich een hooge zuil, saamgesteld uit protocollen, die door Palmerston en Talleyrand omver geschopt wordt. Leopold, boven op de zuil staande, vliegt over de zee naar het Belgische strand, waar hij door een troep Belgen wordt opgevangen. Op den achtergrond bij de stoomfabriek bevinden zich de leden der conferentie Esterhazy, Von Bulow, Mantuszewic met ontevreden gezichten.

De wensch voor 1838 vermeldt, hoe Brussel in vuur en vlam geraakte, omdat „de Luxemburger" aan het houthakken was gegaan, wegens welk vergrijp Gendebien en Dumortier de Belgen wilden doen besluiten een heir van twintig duizend man er heen te zenden. Thomas vaer rilt er van, want . . . zoo ze hier eens kwamen! „Wel, man! je moest je schamen, dat jij nog bang voor Belgen bent", meent Pieternel. Dat bang zijn heeft echter zijn reden: de Mogendheden hebben den Nederlanders verboden te vechten;

„Ja, liet men ons de handen vrij,  
Wij schoven 't boeltje ras op zij,  
En zagen kans, door goed te raken,  
Een eind aan 't Status Quo te maken.

P i e t e r n e l .

Wat is dat nu wèer voor een ding?

T h o m a s .

Ja Wijfje! dat is zonderling;  
Dat is zoo iets, waar zij meê sollen,  
Een kleinkind van de protekollen."

Ofschoon Napoleon en de Fransche overheersching reeds lang tot het verledene behoorden, is Thomas dien boozen tijd in 1840 nog niet vergeten en, wakker geschud door de tweede begrafenis, vraagt hij met Nieuwjaar 1841 aan zijn christelijk huiswif: „Heb jij Napoleon gekend?" waarop Pieternel antwoordt:

„Foei! 'k ril er van, die booze vent,  
Die heel het menschedom diep verneêrde,  
De wereld onderst' boven keerde,  
Ons Land uitplonderde, en, ô smart!  
Het kroost ontscheurde aan 't ouderhart,  
Om 't in zijn drommen voort te zweepen,  
En naar de slagbank toe te slepen;  
Die dwingeland van 't eerste soort,  
Die Bonaparte . . .

Thomas.

Vrouw! accoord

Dezelfde man is dezer dagen  
Ten tweede maal naar 't graf gedragen,  
En met een staatsie, ongemeen.  
Geheel Parijs was op de been.  
En allen, die hij in Egypte  
Liet zitten, toen hij zelf ontslipte;  
Of, zelf zich bergend voor verdriet,  
In 't bloedig Spanje eens achterliet;  
Of in de Russische woestijnen,  
Omringd van dooden, liet verkwijnen,  
Terwijl hij, als zijn' besten schat,  
Zijn eigen lijf geborgen had;  
Of hij die, nadat in de drukte,  
Zijn plan bij Waterloo mislukte,  
Terwijl hij overhaast ontvlood,  
Zich selv' liet redden uit den nood;  
Die allen, zoo ver ze over waren  
Van zooveel rampen en gevaren,  
Die hebben om den man gehuild,  
Toen hij opnieuw werd ingekuild;  
Ja, om het feest naar eisch te sluiten,  
Schreide ieder tranen, Wijf! met tuiten.

Pieter nel.

Het huilen kwam veel meer te pas,  
Indien hij nog in leven was.

Thomas.

Ja, 'k zeg het ook, 't is onbegrijpelijk;  
Want, overweeg de zaak eens rijpelijk!  
Zijn steekje, dat hij vroeger door  
Zijn vlugt bij Waterloo verloor,  
(Hoe of het is terug gekregen,  
Dat blijft als een geheim verzwegen),  
Prijkt nu, alsof 't iets wonders waar',  
Voor 't oog der menigte op 't altaar.

Pieter nel.

Dat is afgoderij te keuren.

Thomas.

Wat kan niet met een' hoed gebeuren!  
'k Zeg, leefde Gellert nog, de man  
Die maakte een nieuw gedicht er van".

In dezen Thomas' tijd was de Duitsche dichter Gellert in ons land een populair schrijver bij uitnemendheid en zelfs thans hoort men nog menigmaal sommige regels uit zijn wereldwijze en menschkundige fabelen door Nederlanders van middelbaren leeftijd citeeren. Zijn gedicht „de Hoed” is een zinvol gedicht op de voortdurende wisseling der philosophiën.

Meer sympathie, dan voor de vergoding van Napoleon, legt Thomas aan den dag, wanneer in 1840 de jubeltonen schallen binnen Amstels wallen, omdat de edele Kroonprins uit zijns vaders handen den scepter ontvangt en hem de kroon op het heldenhoofd gedrukt wordt: „Gezegend zij aan 't hoofd van Staat, hij die ons zoo aan 't harte gaat!”

Langzamerhand begint het politieke leven bij ons zich meer te ontwikkelen en daar naast zijn spotvorm, de politieke tinnegietery. Thomas vraagt aan zijn Piet welke staatspartij haar het meest kan behagen, conservatief of liberaal. „Ach, hou maar op met dat gemaal! wat zou ik van conserven weten en van de librutaliteit!”

Thomas.

„'t Zijn woorden, om de Staatspartijen  
Op 't klaarst en duidlijkst te onderscheiën;  
Zoo heeft Brittanje, beste Vrouw!  
Zijn Whigs en Tories: vat je 't nou?

Pieternel.

Nu weer van witjes en van torren;  
Ik heb de brui van al die lorren:  
Al dat geleuter maakt mij ziek.”

Maar Pieternel, al houdt ze ook niet van politiek, dient toch te weten wat voortreffelijken Koning zij heeft, „die ons de Grondwet heeft gegeven, waarbij 'k tot kiezer ben verheven, en door mijn oordeel mee bepaal, wie in de Staten-Generaal het vigilantste zullen waken en zich door trouw verdienstlijk maken: ja mannen van een kloek verstand.

Pieternel.

Jou aangewezen door de krant,

Thomas.

Wel, vrouw! wat wil je daar meê zeggen?  
Wou jij me zoo aan banden leggen,  
Dat ik geen krant meer in zou zien?  
Mijn keus blijft immers vrij?

Pieternel.

Misschien!”

Maar Holland heeft alle redenen tot dankbaarheid (1848) vrij te

zijn gebleven van den „tuimelgeest”, die geheel Europa in rep en roer heeft gebracht en alles ’t onderst boven keerde.

„Het welgezegend Nederland  
Bleef vrij van dezen gruwelbrand.  
Geen orde of regt werd dáar geschonden ;  
’t Bleef met onwrikbre trouw verbonden  
Aan ced en pligt ; den Vorst verknocht ,  
Die ’t heil des volks standvastig zocht.”

Thomas hoopt, dat de mannen in hun besluiten echt vrijzinnig, maar de vrouwen van de behoudende partij zullen blijven, namelijk besparen wat de man met vlijt verdient: „dit is het middel, wèl beschouwd, dat huizen als kasteelen bouwt”. Januari 1850 herdenkt Thomas-vaer den dood van Willem II en de opvolging van een zoon, die de sporen zijns grooten vaders belooft te drukken en „tot luister van zijn Kroon, de vrijheid handhaaft naast den Troon.”

De gelukkigste volken hebben de kortste historie, zegt de spreuk. Dat bemerkt men aan de Nieuwjaarswenschen van Thomas-vaer, die sedert de troonsbestijging van Willem III weinig geschiedkundige bijzonderheden bevatten. De watersnood van 1855 levert Thomas echter ruimschoots stof tot klaagliederen, maar ook tot vreugde en dankbaarheid. Toen ’t water met geweld het vruchtbaar land kwam overstroomen, de dijken braken en menschen, beroofd van have en goed, van de teerste banden werden losgescheurd, vertoonden zich ook de mildheid, de liefdadigheid en zelfopoffering in het gunstigste licht: „Voorwaar, ons Neerland heeft getoond, dat daar de ware liefde woont!”

En dan:

„Hoe ’t eerst van allen aangevlogen,  
De Koning (’t harte diep bewogen)  
Met moed en zelfopoffering,  
De droeve menschheid redden ging!  
Ja, — Hij mogt redden! — Duizendmalen  
Zal ’t nageslacht zijn trouw verhalen,  
En lauwren vlechten om de Kroon  
Van Tweeden Willem’s ed’len Zoon.”

De nieuwste gebeurtenissen, herdacht in Thomas-vaers wenschen, zal ik niet in de herinnering der geduldige lezers, die mijn revue totnutoe volgden, terugroepen. De tijd heeft hen nog niet in het aantrekkelijke waas gehuld, dat de poëzie van het verleden is.

Het spreekt van zelf, dat men in de serie van Thomas-vaers Nieuwjaarswenschen, voor zoover zij tot ons zijn gekomen, menige aanwijzing vindt betreffende dure tijden, veepest, schrale oogsten, strenge winters, enz., want zulke toestanden staan in nauw verband met de welvaart en de tevredenheid van burger en boer. Nu eens wenscht Pieternel, „dat nimmer ook weer de eetbre waar, zoo duur worde als verleden jaar” (1817), dan constateert Thomas (1852), hoe het zieke rund nog gedood moet worden:

„Maar met de varkens gaat het beter, —  
De rogge is ook niet meer belast,  
En de oogst was goed, — mijn lieve Peter!  
Heel Osnabrück komt hier te gast.  
Wat zal dat volkje zich verblijden  
Als 't weêrkomt met de Zwollenaar.

P i e t e r n e l .

Zij zullen grooter stukken snijden,  
En schransen meer dan 't vorig jaar.”

Die een hannekemaaiër wel eens een boterham heeft zien snijden en smeeren, zal Pieternels opmerking nog al snedig vinden.

Den strengen winter van 55 togen de zwaarwichtige echtelieden zonder gevaar over het broze ijs; „hand in handje, gezeten in een vigilantje, reden zij samen naar de Zaan.” En, zegt Thomas, „toerden op bevroren baren, waar anders groote schepen varen.”

Door den strengen vorst schijnt er ook iets aan de nieuwe waterleiding te hebben gehaperd:

„P i e t e r n e l .

En heugt jou dan dat grapje nog,  
Vaêr, met de waterleiding? — Och!!!  
Maar wat zijn dat ook voor inventies!

T h o m a s .

Stil, Pieternel, en geen' pretenties!  
Spreek van de waterleiding niet;  
Dat werk staat onder mijn gebied,  
En 'k zou er nu maar niet om jokken,  
't Gaat beter dan 't konijnen-fokken,  
En wat je nou ook schimpt of scheldt,  
'k Houd vol, dat wij, voor weinig geld  
Een lekker glaasje water drinken!”

Bijzonderheden van handel en nijverheid ontgaan Thomas' blik niet, en men vraagt zich wel eens verwonderd af, hoe hij zijn marktdagen gewoon was te besteden, om zich van alles en allerlei zoo goed op de hoogte te stellen. Menigmaal trekt hij zijn Puiterveensch boerepak uit en vertoont zich dan in dat van den Amsterdammer, makelaar in koloniale waren: De suiker,

„Ik meen die uit het suikerriet,  
Wint het toch altijd van de biet.  
Maar wij, door af en aan te varen  
Met echte Koloniale waren,  
Wij hebben zulk een' overvloed,  
En raffineeren die zoo goed,  
Dat wij aan alle vreemde klanten,

Die uit hun best de bieten planten,  
Zóo goedkoop kunnen leev'ren Piet!  
Dat zij nu zitten met hun biet,  
Tenzij ze er van een slaadje maken”.

Dit is een toespeling op den bouw van beetwortels in 1841. Met Nieuwjaar 1853 bewondert Thomas-vaer zijn huis — de vette boer heeft blijkbaar een huis in Amsterdam! — waarop groote nummers prijken, dank zij de nieuwe wijkverdeeling en nummering der huizen:

„Dat's waar, en ook ons huis en erf  
Klaar aangeduid met roode verf.  
Geen schepsel kan zich nu vergissen;  
Weet hij 't getal, het kan niet missen,  
Al is hij vreemd hier, en bij nacht,  
Hij wordt altoos terecht gebragt.  
Dat is verbeetring op de straten;  
't Zijn letters die zich vinden laten,  
Zoo dat zelfs in de schemering  
Elk weet, in welke buurt hij ging.  
Die nommers mogen de eeuwen duren.”

Ook verblijdt hij zich in de uitbreiding van Artis en de aanstaande stichting van het Zeemanshuis. „Als Janmaat zich nu, na gevaar en storm op den oceaan te hebben doorstaan, volgens de rol ziet uitbetalen, kan hij zijn kist met geld en goed in veilige haven brengen en een huis naar behooren vinden. Een deel van zijn gagie wordt op rente gezet, om, als hij oud is en verlaten, niet rond te sukkelen langs de straten, maar deftig als een rentenier naar zee te kijken met plezier.”

De oprichting van een standbeeld voor Rembrandt doet bij Thomas de hoop rijzen, weldra ook een standbeeld van Vondel te kunnen bewonderen: 't is niet meer dan burgerplicht.

Over kunsten en wetenschappen spreekt Thomas overigens meer in 't algemeen dan in 't bijzonder. Slechts zelden wekt hij pikante herinneringen bij ons op. Zelfs Vondel en zijn Gijsbrecht, den ouden ridder van Aemstel en meer dan honderdjarigen confrater van Thomas-vaer, vermeldt hij maar een paar keeren.

Iets anders is, wanneer Jenny Lind niet alleen hemelsch gezongen, maar ook hemelsch gehandeld heeft in het belang der arme slachtoffers van den watersnood in 1855. Piet en Thomas zijn goedhartige zielen en zulk een daad geeft hun ooren, om de schoone klanken der Zweedsche nachtegaal te kunnen genieten:

„Wat werd er 's avonds mooi gezongen,  
Wat heeft dat mensch een kostb're longen,  
Ze zong... krek als een nachtegaal!”

Meester kritiek wordt door Thomas en Pieternel nog al niet erg gehavend, maar een enkel maal legt „vaer” den roskam toch eens aan. In Januari 1823 heet het:



„Voorts wensch ik aan de recensenten....

P i e t e r n e l .

Ei! wat zijn dat voor instrumenten?

T h o m a s .

Ja, vrouw! zoo 't instrumenten zijn,  
Dan nijpen zij verduiveld sijn.  
Maar ik wil je in dien droom niet laten:  
't Zijn heeren, schrander boven maten,  
't Zijn mannen, wijs en bijster vlug!  
Met oogen tot zelfs in den rug;  
Een ziet er meer dan duizend andren,  
'k Meen zoo als wij zien met elkandren.  
En of je ook zelf iets hoort of ziet,  
Geloof jou eigen oogen niet,  
Zij weten hoe een zaak moog' lijken,  
Hoe gij die waarlijk moet bekijken:  
En 't regt is aan hun zijde altoos.

P i e t e r n e l .

O, maak die heeren dan niet boos!

T h o m a s .

Verdord! daar zal ik wel voor waken,  
Hun zaak is andren boos te maken;  
Maar doet een ander hun verdriet,  
Dan zijn zij....

P i e t e r n e l .

Kruidjes roer mij niet.

T h o m a s .

Stil, vrouw! daar heb jij met jou praten  
Jou onvoorzigtig uitgelaten;  
Pas op!

P i e t e r n e l .

Nou, man! ik kik niet meer.”

Het zou ondankbaar van den recensent of criticus zijn **Thomas** en **Pieternel** deze roskamstreken niet van harte gaarne te vergeven, nu hun rijmelarij hem eenigen tijd zoo aangenaam heeft beziggehouden en.... stof heeft geleverd voor dit opstel.

A. C. L.

---

## BOEKAANKONDIGINGEN.

*In en om den Schouwburg*, door Mr. de V., 2e dl. 1e st.: Daan van Ollefen, Amsterd. A. Rössing. — *De Macht der duisternis*, drama in 5 bedr. van Leo Tolstoj, vertaling van Arnold Ining. — *Nora*, tooneelstuk in 3 bedr. van Hendrik Ibsen, vertaling van Henrica, met een voorrede van Dr. S. J. Warren. — *Mina van Barnhelm*, blijsp. in 5 bedr. v. G. E. Lessing, vertaling van C. M. Huguenin. — *Ter elfder ure*, blijspel in 5 bedr. van H. Th. Boelen, alle bij A. Rössing, Amsterdam. — *Rika's droom*, zangspel in 1 bedr. van Mart. Schuil, bij A. Land Ez., Harlingen. — *Liefde voor de kunst*, blijsp. 1 bedr. v. E. Labiche; *Taalfouten*, blijsp. 1 bedr. v. Labiche en Jolly, beide vertaald door Jean Valjean, Amsterd. A. Rössing. — *De driftige kapitein Tic*, blijsp. 3 bedr. van Labiche en E. Martin, vert. A. v. Sprinckhuizen; *Oom Frederik*, blijsp. in 5 bedr. van J. Huf van Buren; *Een Salonheld*, blijsp. 4 bedr. van G. van Moser, door Antonie, alle 3 bij Thieme te Zutfen.

Van al onze tooneelverslaggevers heeft zeker niet één zulk eene kennis van de *histoire intime* van ons tooneel gedurende de laatste 25 jaren als mr. de V., de medewerker van het Haagsche Dagblad. Van een aantal onzer acteurs en actrices is hij lang de vriend en raadsman geweest; en zoo eene dergelijke verhouding nu juist de vrije beweging van den criticus niet bevordert, zij stelt den geschiedschrijver in staat heelwat opmerkelijks mede te deelen. Als bron voor den man, die de geheele geschiedenis van ons tooneel gedurende deze eeuw als één geheel zal schetsen, zullen die verhalen van mr. de V. met hun tot in het nietige afdalende bizonderheden dan ook zeker eenmaal van veel nut zijn. Zelf heeft de heer V. die geschiedenis te veel meegeleefd, om ze te kunnen bezien van het hooge standpunt af, vanwaar men al het nietige uit den gezichtskring ziet verdwijnen en slechts het groote en belangrijke in het oog houdt. Voor iemand als ik, die een man als van Ollefen niet meer gekend heb in het tijdperk van zijn hoogsten bloei, valt het lastig de waardeering van mr. de V. te toetsen, en te onderscheiden waar de beoordeelaar eindigt en de vóoringenomen vriend het woord nam; maar wel krijg ik al lezend den indruk, alsof mr. de V. niet genoegzaam in het oog heeft gehouden, dat zijn schetsen geen hooggekleurde gelegenheidsstukken mogen zijn, maar ook de zwakke zijden der besproken kunstenaars, de grenzen hunner kunst, minstens, dienen aan te geven. Daar is ook in dit los geschreven verhaal een grooter gemis aan kritiek, zoo in het rangschikken als in het bewerken der stof, dan mij voor de blijvende waarde wenschelijk schijnt. Het vermoeden is wel eens bij mij opgerezen of mr. de V. zijn stuk wel heel en al in handschrift ge-

reed heeft gehad en overgelezen, alvorens het aan den drukker toe te vertrouwen. Zeker heeft hij in zijn vroeger wat al te druk verkondigden afkeer van mooischrijverij over het hoofd gezien dat er tusschen aangename losheid en slordigheid van uitdrukking toch eenige grens bestaat. Zoo lees ik op pag. 8 „Daarbij kwam . . . dat zijn tegenzin niet overwonnen was door een tijdlang de reeds genoemde dansschool te hebben bezocht”. pag. 10: „hij kon het maar in zijn hoofd niet klein krijgen”, pag. 11: „Van die 1 pop vijf en twintig moest dan af logies en de rest”; pag. 12: „Deze goedkoope huisvesting en voeding, welke tot het verleden behoort, was misschien eenigszins te verklaren over de „massa”, zooals de kooplui zeggen”; pag. 15: „Reeds had het een dag of drie hard gevoren, zoodat de barge op Utrecht niet voer en hij geen geld genoeg over had om met de diligence te gaan”. — Begrijp ik in dien laatsten zin de betrekking van oorzaak en gevolg tusschen de harde vorst en het geldgebrek niet; ik raak geheel en al in de war wanneer ik op pag. 21 op eenmaal lees: „Van Ollefen had toen f 20.— per „week en daar het gezin zich uitbreidde kon hij (met zijn inkomen) „niet veel bizonders (?) uitrichten”. — Want de auteur, die niet vergeet ons nauwgezet het ontbijt mede te deelen, twelk zijn held bij eene gelegenheid werd opgedischt, heeft geheel en al verzuimd ons te vertellen, dat Van Ollefen getrouwd is en met wie; zoodat zich dit uitbreidend gezin op eenmaal als uit de lucht komt vallen. En als hij het niet beter wist en de schrijver niet zelf later met zooveel lofs over mevr. Van Ollefen sprak, kon een ergdenkend lezer allicht tot de slotsom komen, dat dit huwelijk er zulk een was, waarvoor een lofredenaar geen beter middel weet dan het te verdonkermanen. 't Zou den verderen arbeid van mr. de V. zeker ten goede komen, indien hij bij het bewerken het ideaal van onzen Huygens wat meer gedachtig was:

„Dit weet ik, wat Papier bevolen is geweest,  
„Was zekerlijk de vrucht van een bedaarden geest;  
„De Schrijver zat er toe, en waar' het in 't vermogen  
„Van zijn vernuft geweest zich zelven t' overpogen,  
„En doen meer dan hij deed en beter dan hij schreef,  
„Het hadd' op t' wit gestaan; de schaal hing recht en scheef,  
„En wipte menigmaal ter slinker en ter rechter,  
„Eer hij, zijn eigen roe, zijn eigen scherperechter,  
„Het vonnis vellen dorst, en zeggen eens op 't lest:  
„„Ik weet het nauwer niet te ziften; dit 's mijn best””.

En al zou de schrijver van de Zeestraat voor onze gehaaste dagbladschrijvers zeker wel een anderen maatstaf hebben gekozen; voor den bewerker van een tijdschriftje, twelk aan geen tijd van verschijning gebonden is, zou hij zeker zijn eisch gehandhaafd hebben.

---

De heer Rössing is bezig zijn tooneelfonds niet alleen uit te breiden door de uitgave van stukken en stukjes, welke voor liefhebberij-

opvoeringen gezocht worden, maar ook te verrijken met vertalingen van de beste werken der buitenlandsche dramaturgie, die de aandacht van ons publiek ten volle verdienen. Zoo lang vrees voor geldelijk welslagen onze tooneeldirecties nog weerhoudt, en mischien weerhouden moet, van de opvoering van deze stukken, is er niets beters te doen dan ze ten minste onder het bereik van het *lezend* publiek te brengen. Eerst wanneer de belangstelling voor de zeker vreemde dramaturgie van Russen en Noren op deze wijze is opgewekt, bestaat er kans, dat eene eventueele opvoering een voldoende publiek trekt. Mijnerzijds acht ik het eene aangename taak door eene bespreking tot lezing te mogen opwekken.

Het drama van graaf Tolstoi, *De Macht der Duisternis*, geeft meer blijk van eene groote kunst van waarnemen en weergeven, dan van eene machtige verbeelding. De opvolging der gebeurtenissen is meer uitgedacht in het brein van den wijsgeerigen zedemeester, dan als vanzelf ontstaan in de phantaisie des dichters. Wij zien achtereenvolgens: de voorbereiding tot de misdaad (vergiftiging van den ziekelijken boer Peter door zijne veel jongere vrouw, op advies van de moeders haar minnaars, knecht bij Peter) — de voltooiing der misdaad en roof van het geld, twelk dien minnaar, Nikita, in handen wordt gegeven; — de gevolgen van die daad, sprekend door de ongerechtigheid en onzedelijkheid, waarin Nikita met zijne vroegere maîtresse sints hun huwelijk leeft; daar hij, eenmaal meester van het geld, zich te goed doet aan buitensporigheden en met de stiefdochter zijner vrouw hoereert; — de nieuwe misdaad, waarop dit zondig leven uitloopt: vermoording van het kind, door die stiefdochter ter wereld gebracht, ten einde aldus de familieschande te bedekken; Nikita door zijne berekenende moeder en wraakgierige vrouw tot kindermoordenaar gemaakt. — Eindelijk: Nikita's wanhoop, zijne poging tot zelfmoord, zijn berouwvollen inkeer tot zich zelve, openlijke belijdenis zijner zonde, vernedering voor God en menschen. — En zoodra het licht der waarheid, der godsvrucht, der zelfvernedering in het hart van den hoofdpersoon is ontwaakt, is ook het drama ten einde: de macht der duisternis is verbroken.

Doch wie meenen mocht dat de duidelijk uitkomende bedoelingen van den zedemeester dit drama tot een preek in plaats van tot een kunstwerk maken, bedriegt zich gelukkig. De plasticiteit der karakterteekening is wonderlijk groot. De verschillende hoofdpersonen treden voor ons oog met een intens leven; ze nemen aanstonds bepaalde scherp teekenende trekken aan; ieder woord twelk zij spreken etst die trekken dieper in onze verbeelding in. Heel hun denken en gevoelen ligt voor ons open; en hun handelingen spruiten uit beide zoo logisch voort, dat we geen oogenblik de gedachte bij ons voelen opkomen aan een schrijver, die achter het scherm aan de touwtjes zijner marionetten trekt. We hooren wel degelijk de boeren en niet den auteur spreken; en hetgeen die boeren zeggen en doen, doen zij omdat hun afkomst, aanleg, ingeboren neigingen en gebrekkige ontwikkeling dit zoo bepaald heb-

ben. En het is vooral in die gebrekkige ontwikkeling van het zedelijkheidsbewustzijn dat de schrijver de oorzaak van het kwade zoekt. De boeren in Rusland krijgen nauwelijks eenig onderricht, de boerinnen in het geheel geen; zij staan nog op den laagsten trap van beschaving; geen wonder zoo zij hun neigingen en harts-tochten botvieren en de ergste misdaden met de meeste koelbloedigheid bedrijven. Deze menschen zijn geen gevallen engelen; 'tzijn menschen, die zedelijk nog niet ver af staan van de dieren en die zich nog moeten leeren verheffen. En het is daarom dat, trots het verschrikkelijke der gebeurtenissen, dit drama ons niet afstoot. Want de schrijver doet ons gevoelen, dat slechts de goddelijke vonk van het goede in die gemoederen behoeft te slaan en het ontbrande vlammetje gloed te worden, om de duisternis in licht te doen veranderen. Zijn schilderij is nachtelijk somber, somberder zeker dan de werkelijkheid, maar de dageraad gloort in de verte.

En daarom begrijp ik volkomen, dat de voorstelling van dit drama in het *Théâtre libre* te Parijs diep in het gemoed gegrepen heeft. De realiteit in de schildering van personen en toestanden; de ernst der gebeurtenissen; de eenvoud waarmee het lijden en strijden van Nikita is geschilderd; de gemoedelijkheid en ernst van den woordkarigen boetprofeet, welke zulk een stemmenden achtergrond vormen, dit alles te zaam genomen verheft — trots Sarcey — dit drama ver boven de gewone melodrama's.

Of niet één *onzer* gezelschappen zich aan de opvoering zou wagen? — Men heeft de *Macbeth* toch wel gegeven, en Zola's *l'Assommoir*; en heeft *La Tosca* in studie.

---

Het valt zeker niet gemakkelijk in een paar woorden het karakter te schetsen van Ibsen's *Nora*. Nog minder er iets nieuws over te zeggen. 't Is, in Duitschland vooral, toch reeds zoo druk besproken. Want het komt daar reeds jaren lang op het répertoire van verschillende schouwburgen voor, ook al denkt men er hier nog pas over het te gaan lezen.

't Is waar, het stuk schokt de gangbare meening over het huwelijk in haar grondvesten en de behoefte om zich zelf te wezen — den schrijver tot levensbeginsel geworden en zijne heldin ingegeven — moet de groote menigte eene verregaande gezochtheid lijken. De handelwijze der jonge vrouw, die, om haar man te redden, in het geheim de handteekening haars vaders als borg op eene schuldbekentenis zette, is een vergrijp tegen de waarheid; en de angst welke Nora overvalt, dat haar man haar daad zou vernemen, eene volkomen gerechte straf. Doch daar staat tegenover, dat zij handelde met de beste bedoelingen en zonder eenig besef van het verkeerde harer daad; en dat zij dit besef niet heeft gehad en zich in het warnet van den leugen gewikkeld heeft, is de schuld der opvoeding, haar door haar vader en haar man gegeven. Van den eerste erfde zij eene zekere luchthartigheid, die hij, wijl haar

opgeruimdheid hem aangenaam was, zich zooveel mogelijk ontwikkelen liet. De zorgen van het leven moesten haar verre blijven. En een gelijksoortig egoïsme als dat van haar vader deed ook haar echtgenoot zijn zangvogeltje zorgenvrij houden; aan haar de taak om door heur gehuppel en gekweel de rimpels uit zijn voorhoofd te wisschen.

Maar nu komt de catastrophe; hij ziet door haar schuld zijn eer bedreigd, zijn toekomst op het spel gezet. En aanstonds is het met het teeder ontzien gedaan. De ridderlijke opoffering zijnerzijds, waarop zij in stilte hoopte en die haar voor goed aan hem had kunnen verbinden, blijft achterwege; wel verre van de schuld op zich te nemen, zoekt hij de gevolgen van zich af te schuiven. Zijn verwijten doen haar inkeeren tot zich zelve; zij komt tot het besef van de rol, die men haar heeft doen spelen; begrijpt wat haar ontbreekt, en aan wien dit gebrek te wijten is. Zij is een speelpop geweest van anderen; haar eigen „ik” is nooit ontwikkeld geworden; en wanneer haar man, na het verdwijnen van het gevaar „grootmoedig” genoeg is om haar op nieuw zijn liefde aan te bieden, en haar in haar rang van beschermd vogeltje wil handhaven, weigert zij. Ze heeft ook plichten te vervullen jegens zich zelve; haar persoonlijkheid heeft recht op eene zelfstandige ontwikkeling; zij ook moet het leven leeren kennen; en dat kon zij enkel aan de zijde van een man voor wie zij werkelijk eene wederhelft, eene echtgenootte is, niet als speelpop van dezen egoïst die haar slechts om zichzelf bemint. Een huwelijk zonder gemeenschap van geesten en zielen is geen waarachtig huwelijk; dit te bestendigen ware eene onzedelijkheid; en daarom gaat zij heen, om te leeren zichzelf te worden. En niet eer zou hun vereeniging opnieuw mogen plaats vinden, voor hij zijn egoïsme, zij haar onzelfstandigheid overwonnen heeft. Maar of dit ooit gebeuren zal? —

Wat de algemeene waardeering van dit tooneelspel bevorderen kan, is de groote spanning in de handeling, welke die van de stukken van Sardou niet slechts evenaart, maar ook overtreft, wijl men aanstonds gevoelt op den bodem der werkelijkheid te staan. Doch die algemeene waardeering wordt onmiskienbaar belemmerd door het slot. Dit heengaan van Nora is onbehaaglijk voor een publiek, 'twelk gewoon is de grootste moeilijkheden aan het eind van een tooneelstuk opgelost te zien, en niet pleegt te vragen of die oplossing er werkelijk eene is. Bovendien maakt de verschijning van dr. Rank, die met zooveel duidelijkheid zijn lichamelijk lijden beschrijft, gevolg van de uitspattingen zijns vaders, bij de aanschouwing zeer zeker een nog schriller effect dan bij de lezing. En eindelijk vordert de vertolking van de titelrol een ongemeen talent als karakterspeelster en groote technische vaardigheid. Kinderlijkheid, dartelheid, hartelijkheid, wisselen af met vrees, angst, ontzetting en hoogen zedelijken ernst, en het tooneel waarin Nora, met een doodelijken angst in het hart, de tarentella danst, is zeker een der zwaarste proeven, welke aan de krachten eener kunstenaress

kunnen gesteld worden. Trouwens in al de stukken van Ibsen worden den tooneelspelers de hoogste eischen van karakterteekening gesteld; men kan ze niet spelen met de gewone loopjes en de oppervlakkigste karakteristiek; men moet zijn eigen persoonlijkheid afleggen en eene andere aannemen. Tegenover de „schablonen-hafte” manier van spelen, waarvan de vage karakterteekening in zoo menig modern stuk de oorzaak is, zou de opvoering van Ibsen's tooneelspelen ook voor onze tooneelspeelkunst een nieuwen dageraad brengen.

---

't Is mij niet duidelijk, met welk doel de heer of mej. C. M. Huguenin thans Lessings *Minna van Barnhelm* in eene vertaling heeft uitgegeven. Dit stuk behoort tot dezulke, die voornamelijk om hun stijl door een hedendaagsch lezer slechts in het oorspronkelijke kunnen genoten worden. Wij zijn thans gewoon in een blijspel minder deftig en gemaakt proza te hooren dan dat, waarin Lessing de meesten zijner personen doet spreken. Voor zijn dagen was het eene stoute onderneming, den conversatietoon der hoogere standen in het Duitsch te willen weergeven; hij moest dus wel in eene plechtstatigheid vervallen, die bovendien volkomen past bij de personen gelijk hij die geteekend heeft. Er is zelfs in de scherts van Mina iets omslachtigs, rhetorisch; evenals gemaaktheid in de hooghartige fierheid van Tellheim, die als afspiegelingen van het Duitschland van 1760 zoozeer iets karakteristieks hebben, die zoo Duitsch zijn, dat men het stuk niet kan overbrengen, tenzij door het aanbrengen van dusdanige wijzingen, dat slechts het algemeen menschelijke overblijft. Ik voor mij geloof althans niet, dat men het stuk in deze vertaling, die het oorspronkelijke zooveel mogelijk nabij komt, door een Nederlandsch tooneelgezelschap zou kunnen doen spelen; want, om één voorbeeld te nemen, zou ik vreezen, dat men de Wed. Marloff niet tot afscheid zou kunnen hooren zeggen: „O mijnheer — maar ik wil liever zwijgen. Wie toekomstige weldaden zoo voorbereidt, (die) heeft ze in Gods oog reeds bewezen. Ontvang zijn belooning en mijn tranen” — zonder in een schaterlach uit te barsten. En zoo zou het tallooze malen gaan. Doch aan den anderen kant is dit blijspel van Lessing zoo bekend, dat eene omwerking in modernen stijl de herinnering aan het oorspronkelijke allicht tegen zich zou hebben. Alleen eene proef zou dit kunnen uitmaken en voor zeer goede liefhebberij-vereenigingen ware hier een loonend werk te verrichten. Daar is veel in dit blijspel, 'twelk van de vertolkers ernstige studie en talent eischt — zoodat eene opvoering ervan zeer leerrijk worden zou.

Het spreekt echter van zelf, dat men stijfheden als: *mijnheer* de majoor, *heer* wachtmeester, moet schrappen. Zoo iets zegt geen Hollander.

---

Het valt niet gemakkelijk, na *Nora* en *De macht der duisternis* te spreken over het blijspel van den heer Boelen, *Ter elfder ure*. Eerlijk gezegd, zit ik er verlegen mée; want dit stuk is zóo zonderling, dat het moeilijk valt de verklaring te vinden van den weinig behaaglijk indruk, dien het achterlaat. De handeling is ingewikkeld en toch onbetekenend; de dialoog een enkel maal kort en bondig, meestal echter vol uitweidingen; de taal nu eens alledaagsch en grof tot aan de grens van het platte, dan weer belachelijk overdreven; de karakterteekening van twee of drie personen niet kwalijk geslaagd, van andere conventioneel, overdreven en onwaar. Eigenlijk komt alles neer op een wirwar van vrijages; de drie dames, die in het stuk voorkomen, worden elk door een twee of drietal heeren gezocht; wat ik me ten opzichte van de jongste, Louise, eene vroolijke meid, begrijpen kan. Maar welke aantrekkingskracht de dweepzieke, godsdienstige Amalia, behalve door haar geld, op de heeren uitoefent, is mij een raadsel gebleven. Zij laat zich door de mooie praatjes van een 40-jarigen baron, die de incarnatie is van alle adellijke lichtmissen en deugnieten welke ooit in tooneelstukken geschilderd zijn, zóo inpakken, dat ze hem zelfs — met terzijdestelling van alle vrouwelijke zedigheit — uit eigen beweging omhelst en niettemin schijnt ze van zijn ontmaskering zoo weinig weet te hebben, dat ze dadelijk na zijn heengaan weer in vertrouwelijke betrekking treedt tot haar neef en aanbieder Wouter, een dichterlijk hooggestemd advocaat, die terstond weer bereid is het meisje, dat zich uit vrije beweging met zoo'n huichelaar verloofde, voor zich te veroveren. En die Wouter is dan een man van karakter, het ideaal des schrijvers!

Ik kan mij niet begrijpen wat den heer Boelen bewogen heeft dit stuk te schrijven en het dan een blijspel te noemen. Want als hij me bewijzen kon de werkelijkheid te hebben nageschilderd — wat ik ontken — dan zou ik die werkelijkheid alles behalve komisch noemen. Zij is terugstootend, anders niet.

Maar men zegt mij, dat *Ter elfder ure* een jongelingszonde is van N. Donker. Als dit zoo is, heeft de auteur, door het nu nog uit te geven, getoond minder zelfkritiek te hebben geoefend, dan voor zijn reputatie — als schrijver — wenschelijk ware geweest en men van hem verwachten mocht.

Behalve de boven besproken stukken werden mij nog enkele ter aankondiging toegezonden, waarover ik maar weinig in het midden te brengen heb.

Daar is allereerst een zangspelletje van den heer Mart. Schuil: *Rika's droom*. Het genre dezer stukjes brengt mee dat bijna alle personen, die er in optreden, met een soort van zangwoede behept, en eene groote mate van talent voor muzikale improvisatie begaafd zijn. Over de mate van dit talent kan ik niet oordeelen; ik hoop alleen dat de muziek der zangnummers den tekst daarvan in waarde zal overtreffen. De handeling zelve is eenvoudig; maar daar er eenige vroolijke meisjes aan deelnemen en het gesprokene gedeelte



nogal frisch en natuurlijk klinkt, wil ik gaarne gelooven, dat de opvoering van dit spelletje, waarin 9 personen, 7 dames, 2 heeren (rollen die en travesti kunnen gespeeld worden) optreden, in een familiekring of op een jongemeisjes kostschool een aangenaam half uur zal verschaffen.

Dat *Labiche* ook ten onzent meer bekend en gespeeld wordt, is een feit, 'twelk ik met genoegen constateer. Wel geeft hij niet het hoogste blijspel, maar zijn *Vivacités du Capitaine Tic* is een zeer luchtig en aardig blijspel voor een klein tooneel, en in zijn *Taalfouten* waardeer ik zeer de juiste waarneming en geestige satire der werkelijkheid. Die dorpsgrootheid, die zijn redevoeringen en brieven door zijn dochter laat maken en schrijven omdat hij zelf met de taal niet terecht kan; de manoeuvres voor de verkiezing van een president der landbouwmaatschappij; de opgravingswoede van een oudheidkundige, die de door den knecht begraven scherven van een modern servies voor overblijfselen uit den romeinschen tijd aanziet, ze bieden te zamen zulk eene vermakelijke satire op de dwaasheden der menschen, dat ik dit stukje veel hooger stel dan het bekende *Liefde voor de kunst* en ook dan het eerstgenoemde grootere blijspel. En met hoeveel vernuft hebben de auteurs van tal van kleinigheden weten partij te trekken om wezenlijk comische toestanden te doen ontstaan! Van de kleinere blijspelen van *Labiche* is dit zeker een der best geslaagde.

In de Tooneelbibliotheek van den heer Thieme te Zutfen zijn nog verschenen de twee bekende stukken: *Oom Frederik* van J. Huf van Buren en *Een Salonheld* (der Salontyroler) van Von Moser bewerkt door Antonie. De bewerking bestaat hierin dat de plaats der handeling van Tyrol in Zeeland is veranderd, en dus de Russische studente *Vera* uit de rij der personages geschrapt is.

Amsterd., Maart '88.

L. S.

---

## OP SLOT.

(Tooneeloefening voor eene jonge dame.)

NAAR

BERTHOLD AUERBACH door TACO H. DE BEER.

*Het tooneel stelt voor een kleine tuinkamer met een deur; een raam rechts, netjes maar niet rijk gemeubeld.*

ELISE, (komt gejaagd binnen, ziet hijgend rond, haalt diep adem en roept): Hij volgt me toch niet? Stil! Neen, er komt niemand naar boven (*Zij doet de deur dicht, men hoort duidelijk, dat ze het slot omdraait*). Zie! de deur is op slot! gelukkig! Nu ben ik vrij, nu ben ik alleen... mij zijne hand aanbieden, om mijne hand vragen, waar mijn vader bij is, onder bescherming van papa, — zeker gerecommandeerd, en dan zonder antwoord af te wachten, mij willen omarmen!... Maar mijnheer van Meurs is u zoo zeker van uw zaak? Verwacht u dan alles zoo zeker?... Heeft u geen idee, wat een meisjeshart op zulk een oogenblik bestormt en in beweging brengt?... U heeft den rechterhandschoen uitgetrokken, trek U hem nu maar weer aan. Goddank! Ik ben hem nog gelukkig ontloopen. Ik zou nu zijn gezicht wel eens willen zien, hoe verbluft hij nu staat te kijken — hij weet niet, waar hij heen zal zien en (*zij bootst hem na*) mishandelt zijn baard. Ik heb maar het meest met papa te doen, die weet nu ook niet, waar hij heen moet kijken. Ja maar lieve papa, is U dan ook niet boos over dien hoogen toon van mijnheer van Meurs, die zoo vast rekent op zijn onweerstaanbaarheid? O, neem mij niet kwalijk mijnheer... (*ze maakt eene beweging*) ik dank U wel zeer voor de eer, maar mijne vrijheid, mijn toekomst!... Stil, komt daar niet iemand den trap op? Neen! Dat durft hij toch niet, de moderne Caesar! Neem me niet kwalijk, Weledelgestrenghe heer van Meurs, doctor in de beide rechten, vergun me U te doen opmerken, dat de vlucht ook een wapen is.... Ja, dat is z i j n stap, ik hoor hem duidelijk loopen. Zou hij en papa wel denken, dat ik het huis uit ben? Wel neen, ze hebben gehoord, dat ik hier naar toe ben. Ik zal het geheim mijner ziel aan niemand verklappen; ook niet aan eene vriendin... Wees maar gerust, doctor Julius van Meurs, ik zal er mij tegen niemand op beroemen... Maar de deur is toch wel goed gesloten? Ze moeten hooren, dat ik hier ben. Flink op slot! (*ze doet de deur open, daet haar met de noodige beweging weer toe en draait hoorbaar het slot om*). O foei, wat klopt mijn hart, Stil! stil! Daar ligt een prachtige bundel gedichten, die hij mij voor een philippine gebracht heeft. (*zij leest*) „Aan Mejuffrouw Elise Veerman met warme hulde en vereering van den dichter Julius van Meurs.” (*Luid.*) Ja die dichters moeten van tijd tot tijd zeer fijngevoelig

zijn, dat zeggen ze ten minste, maar het verhevenste behandelen ze soms droog, en praten dan als een akte, als een contract, als een huurceel!... Die zoogenaamde „knappe kerels” schamen zich, te laten merken, dat ze ook gevoel hebben. Dat zou niet mannelijk staan, denken ze. Maar zou hij wezenlijk gevoel hebben? Het zou kunnen zijn. Nu zit papa aan 't venster.... wat of hij tegen hem zegt? (*hem nabootsende.*) „Wees maar gerust mijn goede van Meurs, je weet, ik wil je graag tot schoonzoon hebben; ik heb niets tegen je. Je moet het haar vergeven. Ze is nog zoo kinderachtig”.... Neem me niet kwalijk papa, maar kinderachtig ben ik niet, ik weet heel goed wat ik wil.... Als men 17 jaar is, is men geen kind meer. Ik weet ook wel, dat ik niet mooi ben. (*zij ziet in den spiegel.*) Hoe dikwijls heb ik papa al gevraagd om toch dien ouderwetschen spiegel weg te doen. Dat ding maakt je zoo leelijk — zoo bleek.... Maar, ik moest me schamen; ik kijk toch ook wel eens in een anderen spiegel en die kleur dat ligt niet aan het glas.... (*ze neemt een kaartje van de tafel.*) Daar is de huwelijks-communicatie van Clara! Het zou toch wel aardig staan: Elise van Meurs. Maar ik kan het hem nog maar niet vergeven, zoo plomp als hij dat aanlegt. Hij is.... substituut. De inkt van zijn aanstelling is pas droog en daar komt hij aan.... „Lieve juffrouw Elise, ik heb nu een mooie betrekking en.... als de koning iemand eene betrekking geeft, dan geeft onze lieve Heer hem een vrouw, ik behoef maar aan te kloppen.” Wel best! klop maar, we zullen je niet opdoen.

Stil! klopt daar iemand? De deur is toch wel goed op slot? (*ze doet de deur weer open en toe.*) Het is waar, het is een braaf man, edel, beschaafd, wel een beetje links. Ik geloof, dat hij zoo brutaal was uit verlegenheid....

Me dunkt, ik zie hem nog, van vroeger, van de eerste kennismaking: hij had vreeselijk groote handschoenen aan en toen liet hij zich aan mij voorstellen; 't was op 't juristenbal! Ik geef hem mijn balkaartje, hij laat het vallen, hij raapt het op: „Neem me niet kwalijk, juffrouw, ik dans niet!” Een jong advocaat, pas van de academie en die kan niet dansen.... Het heeft lang geduurd, eer ik me daarover heen kon zetten.... Maar nu ga ik toch niet meer naar een bal — er komt veel te veel jong goed! En dan is 't: „Hè danst diè ook nog!” Dat kan je hooren al speelt de muziek nog zoo luid.... en mijn oude vriendinnen zijn allemaal.... Hoe kon hij ook zoo gemakkelijk gelooven, dat ik voor me plezier de stad uitging en hier in zoo'n klein stadje ging wonen? Ik heb hem vaak genoeg gezegd, dat het leven in eene kleine stad mij zoo goed bevalt, omdat men zich daar nader tot elkander gevoelt en.... ja, het is toch ook wel mooi, wel prettig — iedereen groet: goeden morgen Mevrouw! — goeden avond Mevrouw! — Ik dank u — Ik mocht hem toch zoo graag lijden, zeker, waarom heb ik hem ook afgewezen?... Maar heb ik hem wel afgewezen? Zou ik dan een ander liever hebben dan hem? Neen, maar hij sprak alsof hij zeggen wilde, ik wil je hebben, dus kan ik je krijgen — zie je,

dat is toch heel erg! Stil! Daar gaat een deur open! Hij is in staat om heen te gaan. Ja, dat is toch wel meer gebeurd dat een afgewezen vrijer regelrecht naar een huis vol dochters ging en daar goed ontvangen werd. Och, ga je gang maar, als 't u belieft! Louise van hierover zal zeker zeggen (*nabootsende.*) „Ach ja! ja!” — Wees maar gerust, ik ben niet jaloersch. Maar jammer is het; hij had wel wat beters verdiend en iemand, die wat jonger is en er wat beter uitziet . . . . Maar, foei ik moest me schamen! Och (*zij weent*) hij maakt me nog slecht; hij maakt me waanzinnig. Wat word ik koud! Het is alsof ik de koorts heb en buiten schijnt de zon. (*Zij wikkelt zich in een shawl.*) Och, Hemel, hij maakt me nog ziek! En ik wil niet ziek zijn . . . . Neen, ik wil niet . . . . Stil, luister! Dat is de stem van papa. Als ik maar hooren kon wat hij zegt. Nu doet hij de deur dicht. Hij loopt den trap af, hij is het, hij is alleen; hij houdt op, hij staat voor de deur en klopt. Ja wel, de deur is op slot! . . . . Zoo, nog eens geklopt! (*Zij luistert weer en bootst na:*) „Elise.” — Als hij voor den derden keer klopt, dan . . . . hij gaat. (*Zij stampet met den voet.*) Hij gaat. Nu ook al goed, goede reis! (*Zij doet het raam open.*) Hij komt nog maar niet te voorschijn . . . . waar of hij blijft? Ik hoor zijne stem. Met wien spreekt hij? Och, met den hond. Dat trouwe dier loopt hem blaffende achterna, die houdt ook veel van hem. Ook? . . . Och ja. Wacht, daar is hij, hij loopt door den tuin; hoe langzaam; het is of hij met looden schoenen loopt. Hij heeft toch wel een flink, mannelijk voorkomen. Nu staat hij stil. O, hij heeft zeker veel verdriet; hij is gegriefd, versmaad; hij is zeker wanhopend. Zou hij niet 4 maal omkijken? Neen, hij loopt voort. (*Zij roept uit het raam:*) Mijnheer van Meurs! Hij heeft het gehoord, maar hij kijkt niet om. (*Ze roept weer, nog harder:*) Mijnheer van Meurs . . . . hij schudt het hoofd. (*Nog eens roept ze:*) Julius! . . . . hij kijkt om, hij breidt de armen uit, hij komt. O hemel! . . . . goede, lieve Julius. (*Zij werpt den shawl af, doet haastig de deur open en met de kreet:*) Julius! (*vliegt zij de deur uit.*)

*Het scherm valt.*

---

# OFFICIEELE MEDEDEELINGEN.

## NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND.

### VERSLAG DER 18e ALGEMEENE VERGADERING

TE DORDRECHT,

Dinsdag 24 April 1888, des morgens om half elf  
in een der Lokalen van de Sociëteit de Harmonie.

(De Punten van Beschrijving zijn in de vorige Aflevering  
opgenomen.)

Tegenwoordig de leden van het Hoofdbestuur de HH.: Prof. A. G. van Hamel, Ondervoorzitter; M. A. Perk, Secretaris; Joseph Jacobson, Penningmeester; J. H. Krelage, Mr. J. C. Banck Jr. en D. H. Joosten.

De Afgevaardigden der Afdeelingen:

<i>Amsterdam</i> ,	de HH. A. Fentener van Vlissingen en W. A. van der Mandere.
<i>Rotterdam</i> ,	de HH. M. Horn en J. J. Havelaar Jr.
<i>'s Gravenhage</i> ,	„ „ P. H. Haaxman Jr., Marcellus Emants en Mr. F. Stam.
<i>Leiden</i> ,	de Heer J. Nymann.
<i>Utrecht</i> ,	„ „ F. A. van Hall.
<i>Dordrecht</i> ,	de HH. Mr. v. Tienen Jansse en Dr. K. J. Kiewiet de Jonge.
<i>Groningen</i> ,	de Heer Corn. Doornbos.
<i>Delft</i> ,	de HH. J. Post van den Burg en C. J. A. Milders.
<i>Haarlem</i> ,	de Heer J. H. Krelage.
<i>'s Hertogenbosch</i> ,	„ „ J. N. Houba.
<i>Middelburg</i> ,	„ „ Joh. L. v. d. Pauwert.
<i>Tiel</i> ,	„ „ J. A. Heuff,

te zamen uitbrengende 61 stemmen,

De Afdeelingen Leeuwarden, Zaandijk, Gouda en Gent waren niet vertegenwoordigd.

Het eerelid Mr. J. N. van Hall had bericht, dat hij tot zijn leedwezen verhinderd was de vergadering bij te wonen.

Nog waren tegenwoordig de HH. S. J. Bouberg Wilson, direct. der Tooneelschool; L. Simons Mz., redacteur van 't Tijdschrift; Joh. Gram, Hijmans van Wadenoyen en Loffelt, leden der Haagsche; D. Crena de Jongh, Schuurbecque Boeye en H. Vriesendorp Jr., leden der Dordrechtsche en Jean Browne, lid der Rotterdamsche afdeeling.

1. Bij ontstentenis van den voorzitter, prof. Stokvis, door ambtsbezigheden verhinderd, belast de ondervoorzitter, prof. v. Hamel, zich met de leiding der vergadering en opent deze met een hartelijken welkomstgroet, waarna hij een blik werpt op het verleden van het Verbond, dat zijn achttiende jaar, een jaartal van groote beteekenis vooral in het leven van de vrouw, volbracht heeft, op de belangrijke gebeurtenissen op tooneelgebied in het afgelopen jaar wijst, en zijn blijdschap uitspreekt over den bloei onzer Vereeniging.

Hierna geeft hij het woord aan den secretaris, die het volgende verslag uitbrengt:

### *M.M. HH.!*

Aan een stille, onder het lommer zachtkens vlietende beek gelijk, was het leven van ons Verbond in het tijdsbestek waarover het verslag loopt, dat ik de eer heb U aan te bieden. Belangrijke feiten kenmerkten zijn geschiedenis niet. Maar evenmin had het schokken van eenige beteekenis te verduren. Geen enkele onheilspellende wolk, die eenige bezorgdheid voor zijn toekomst wekte, vertoonde zich aan den horizon. De eenige zwarte stip aan den helderen hemel, die de voorbode had kunnen worden van een dreigenden storm, verdween haast even spoedig als hij verscheen. Ik bedoel de poging bij de behandeling der begroting in den Amsterdamschen gemeenteraad gedaan om het subsidie ten behoeve der Tooneelschool te schrappen. Na een bijzonder korte discussie werd evenwel met een zeer kleine meerderheid het voorstel verworpen, dat echter voornamelijk wegens den toestand der stedelijke financiën instemming vond, ook bij verschillende leden, die wij gewoon zijn onder de vrienden van ons Verbond en voorstanders van ons streven te tellen.

Rustig zich verder ontwikkelend, schreed dan onze Vereeniging dit jaar voort op den ingeslagen slaan. Met ingenomenheid mogen wij dan ook een blik achterwaarts slaan en met blijdschap getuigen: „er is weinig reden tot klagen” En deze zou geheel ontbreken, indien niet enkele Afdeelingen van een steeds dalend ledental moesten gewagen. Waar de Amsterdamsche met rechtmatige zelfvoldoening mag wijzen op een vooruitgang van 110 leden in anderhalf jaar tijds,

de Haagsche op een van 50, de Groningsche op een van zeven, Delft van acht, moest Rotterdam in datzelfde tijdsverloop van 475 op 445 dalen, Leiden van 325 op 316, Dordrecht van 65 op 50, Middelburg van 29 op 24. De andere afdelingen bleven stationnair of ondergingen kleinere verliezen. Het geheele aantal leden, zoo gewone als algemeene, bedraagt thans 1950, tegen 1860 ten vorigen jare en 1800 twee jaar geleden. Ik herhaal evenwel, wat ik in mijn vorig verslag in het midden meende te moeten brengen: het cijfer kan niet op onbetwistbare juistheid aanspraak maken. Had onze penningmeester de volledige afrekening van alle afdelingen ontvangen, zooals de statuten het voorschrijven, dan zou het getal met volkomen zekerheid zijn op te geven. Toch zullen we niet zoo heel ver van de werkelijkheid af zijn.

De financiële toestand geeft insgelijks reden tot blijdschap. De rekening en verantwoording, door de Amsterdamsche afdeling, hiertoe ten vorige jare aangewezen, onderzocht en goedgekeurd, werd in het Tijdschrift te Uwer kennis gebracht. Met ingenomenheid zult gij hebben opgemerkt, dat zij een niet onbelangrijk batig slot aanwees. Ook de begrooting voor het volgend Genootschapsjaar, tot wier behandeling gij straks zult overgaan, getuigt van financiële vooruitgang. Met opgewektheid kunnen wij dus samen zijn en met blijmoedig vertrouwen de toekomst verbeiden.

Gelijk ik reeds opmerkte heeft het afgeloopen jaar zich niet gekenmerkt door belangrijke gebeurtenissen en zette onze Vereeniging rustig haren arbeid voort.

Wat de werkzaamheden betreft, zoowel in haar afdelingen als in het Centrum, indien ik het Hoofdbestuur zoo eens mag noemen, zij het mij vergund U de volgende mededeelingen te verstrekken. „*A tout seigneur tout honneur.*” Wij beginnen met haar, die thans aan de spits staat: *Amsterdam.*

Haar ledenlijst, die volgens het vorige jaarverslag ruim 400 namen telde, is nu meer dan 500 leden rijk, terwijl thans reeds met zekerheid kan worden medegedeeld, dat verschillende personen bereid zijn bij den aanvang van het nieuwe Vereenigingsjaar tot haar toe te treden. Voor geen gering gedeelte zeker is deze vermeerdering van het ledental te danken aan een besluit der afdelingsvergadering van 24 October j.l. Daar toch werd op voorstel van het Bestuur vastgesteld „dat aan ieder lid een circulaire zou „worden verzonden, waarin gewezen werd op de groote voordeelen „aan het lidmaatschap onzer Afdeling verbonden, met een opwek- „king daarbij om, ieder in eigen kring, te trachten leden te wer- „ven.” Het resultaat was schitterend. Drie weken na de verzending der circulaire, waren bij den secretaris reeds 60 nieuwe leden opgegeven. Intusschen, weinig zou deze maatregel hebben uitgewerkt indien men niet vast had mogen rekenen op den steun der tooneel- directiën daar ter stede. Achtereenvolgens werden de leden der Afdeling uitgenoodigd tot het bijwonen van voorstellingen, gegeven door den Heer de Groot, de koninklijke Vereeniging „Het Nederlandsch Tooneel” en de Heeren Gebr. A. van Lier, terwijl deze

laatstst bij alle Hollandsche voorstellingen aan de leden een prijs-reductie toestonden.

„Ons past hier”, aldus schrijft de Secretaris „een woord van dank aan hen, die op zoo krachtdadige wijze onze Afdeeling ter zijde staan en indirect daardoor de zaak van het Tooneelverbond steunen en bevorderen. Niet minder dank zijn wij verschuldigd aan den ijver en de toewijding van sommige leden zoo in als buiten het Bestuur, aan wier krachtig streven voor een groot deel de toeneming van het ledental te danken is.”

Het Bestuur vertegenwoordigde verder de Afdeeling bij iedere gewichtige gebeurtenis op tooneelgebied; de belangrijkste uiting echter van het vereenigingsleven was de voorstelling gegeven op Vrijdag 13 April door de leerlingen der Tooneelschool en aangeboden aan de leden der Afdeeling. Opnieuw werden de daar aanwezigen versterkt in hun overtuiging dat de Tooneelschool, al moge hare inrichting nog niet volmaakt zijn, aan haar doel beantwoordt. Het zuivere, welluidende hollandsch, dat van het tooneel tegenklonk, de vaardigheid, waarmede ook vreemde talen werden gehanteerd, de beschaafde toon, die alle voordrachten kenmerkte, dit alles bewees op nieuw, dat de arbeid van het Tooneelverbond niet vruchteloos is.

Steunend op die overtuiging en gelukkig in het bewustzijn, dat haar bloei het gansche Verbond ten goede komt, gaat de Afdeeling Amsterdam onbevreesd de toekomst tegen!”

Moge die toekomst aan de verwachting beantwoorden!

Nu volgt *Rotterdam*. „Evenmin als zijn voorganger, is het thans aflopende genootschappelijke jaar” dus vangt de secretaris zijn verhaal aan” „rijk geweest aan belangrijke verschijnselen, die den steller van dit verslag tot uitvoerige mededeelingen aanleiding zouden kunnen geven. Gelijk in het vorige verslag reeds is gemeld, heeft het Bestuur der Afdeeling in het begin van 1887 zich per circulaire tot de leden gericht om dezen aan te sporen tot getrouwer bezoek der voorstellingen in den Grooten Schouwburg. Niet zonder voldoening mag het op de uitwerking van dien maatregel terugzien. Zoo niet een rechtstreeksch uitvloeisel daarvan, toch in elk geval daarmede nauw verband houdend, heeft zich hier ter stede eene commissie uit de vereerders van het Nederlandsch Tooneel gevormd, met het doel op groote schaal de ingezetenen uit te noodigen, door het inschrijven voor zoogen. couponbewijzen aan de voorstellingen door het gezelschap der „Vereenigde Tooneelisten”, een ruimer bezoek, en daardoor ook ruimere ontvangsten, te verzekeren. Aan deze uitnoodiging is in zeer bevredigende mate gehoor gegeven met dat gevolg, dat eene herhaling in het loopende jaar zekerlijk mag worden gezegd aanbeveling te verdienen, en, naar wij ons vleien, ook wel niet zal uitblijven.

Dat het bestuur der Afdeeling, ofschoon overtuigd dat het ook nu weder het rechtstreeksch optreden in deze aan anderen behoort over te laten, zijdelings alles wil aanwenden wat in zijn vermogen ligt om zulk eene herhaling te doen slagen, ligt voor de hand.



En te eerder is het daartoe bereid, omdat, moge eenerzijds de terecht als voortreffelijk geprezen eigenschappen van het bovengenoemde gezelschap voor een groot gedeelte van het publiek voldoende prikkels zijn om het tot blijvend getrouwe bezoekers der voorstellingen te maken, — van den anderen kant niet over het hoofd moet worden gezien dat door verschillende omstandigheden de eischen, aan eene goede opvoering van goede stukken gesteld, ook uit een materieel oogpunt voor de tooneelspelers niet vermindert zijn, integendeel zelfs in sterkere mate zijn geklommen dan door de tot dusverre verkregen ruimere ontvangsten wordt goedge maakt. Een bezoek aan het grootsche gebouw, in hetwelk sedert den 15en September 1887 het beste deel der Rotterdamsche tooneelspelers optreedt, en een enkele blik op de waarlijk voortreffelijke, in sommige opzichten zelfs schitterende wijze, waarop door hen voor de *mise en scène* wordt gezorgd, zijn genoeg om te doen beseffen, hoe hooge eischen men tracht te bevredigen, maar tevens ook hoe noodig een talrijk publiek is, dat dit streven weet te waardeeren en te steunen.

„De pas genoemde datum van den 15en September,” — dus gaat de verslaggever voort, — „brengt een avond in herinnering, die om vele redenen in de geschiedenis der tooneelwereld hier ter stede onvergetelijk zal zijn. Dat ook het bestuur der Afdeeling, al heeft het rechtstreeks geen aandeel gehad in het tot stand komen van den, zoo lang begeerden, nieuwen kunsttempel, de beteekenis van dat tot stand komen hoog aanslaat, behoeft wel geen nader betoog. Het was dan ook het bestuur der Afdeeling een waar genoegen, aan de uitnoodiging tot het bijwonen der openingsfeestelijkheid gevolg te geven en, uit naam der Afdeeling, het zijne bij te dragen tot de bloemen en kransen, als uiting der erkentelijkheid van het gansche publiek, den scheppers van het gebouw zoowel als den acteurs en actrices vereerd.”

Moge, uit hetgeen wij hier aanstipten, blijken dat er te Rotterdam over gebrek aan belangstelling in het Nederlandsche Tooneel over het algemeen niet te klagen valt, met leedwezen moet het bestuur vermelden dat het ledental der Afdeeling eenigermate verminderd is. Eene poging om deze achterwaartsche beweging te keeren door van no. 4 van den 16en jaargang van het *Tijdschrift* een 50-tal exemplaren te zenden aan stadgenooten, met de uitnoodiging van den inhoud kennis te nemen en zich bij de Afdeeling aan te sluiten, heeft helaas! niet veel succes gehad. Wel zijn er in den loop des jaars eenige nieuwe leden toegetreden, doch hun getal werd door dat van hen, die bedankten of om andere redenen ophielden lid te zijn, overtroffen. Het cijfer der leden is thans 448, dus 11 minder dan bij den aanvang van het genootschappelijke jaar. De toestand der kas liet intusschen, -- ook door het ophouden der bijdragen ten behoeve van een leerlinge der Tooneelschool — op nieuw toe, den leden der Afdeeling den 2ren December j.l. eene voorstelling aan te bieden, voor welke, in overleg met het gezelschap der Vereenigde Tooneellisten, gekozen wer-

den: *Een kattenbelletje*, en *Mama's oogjen*. Op welke wijze genoemd gezelschap zich dien avond van zijne taak kweet, blijkt uit de allergeunstigste beoordeeling in een der grootste Nederlandsche dagbladen (*Nieuwe Rotterdammer Cour.* van 22 Dec. 1887).

Door dit oordeel, hetwelk het bestuur der Afdeeling ten volle onderschrijft, wordt z. i. de meening gewettigd, dat de taak der Afdeeling Rotterdam hoofdzakelijk gelegen is in het blijvend verleen van dien steun aan meergenoemd gezelschap, welken te geven binnen haar vermogen ligt. -- Van de voorvallen op het gebied der tooneelwereld dient hier nog vermeld te worden de herdenking van haar 25-jarige loopbaan als actrice door Mevrouw Burlage—Verwoert op den 31sten Januari j.l. en het wederoptreden van den heer W. van Zuijlen, na eene langdurige ongesteldheid."

Nu zou de *Leidsche Studentenafdeeling* aan het woord moeten komen, maar tot mijn spijt ontbreken de bouwstoffen. Zij liet niets van zich hooren, evenmin als Leeuwarden, den Bosch, Zaan-dijk, Goes en Gent <sup>1)</sup>. Daarom gaan wij over tot de *Haagsche Afdeeling*, die kan terugzien op een niet onbelangrijk genootschap-pelijk jaar.

<sup>1)</sup> Na de samenstelling van het jaarverslag, doch te laat om nog opge-nomen te worden, kwam er bericht van Leiden, Leeuwarden en Goes. De secretaris van eerstgenoemde gewaagt van den grooten bloei der Afdeeling, die zich blijft verheugen in de sympathie zoowel van de leden van het corps als van de Leidsche burgerij en vol vertrouwen de toekomst te ge-moet gaat. Hare werkzaamheden bepaalden zich tot het aanbieden van twee voorstellingen. 1 Dec. 1887 en 24 Maart 1888, die beiden uitnemend slaagden en druk bezocht werden.

Uit Leeuwarden werd bericht, dat er alle reden bestond om te ver-trouwen dat de lang toegezegde reconstructie eerlang een feit zal zijn.

Uit Goes ontving de secretaris de volgende treurige mededeeling:

„Ik heb de eer u mede te deelen, dat de hier gevestigde afdeeling van het Nederlandsch Tooneelverbond in hare vergadering van heden ont-bonden is. Het steeds afnemend aantal leden en de weinig belangstelling, die het publiek toonde voor de tooneelvoorstellingen, door de afdeeling georganiseerd, deden ook bij sommige leden den lust verflauwen, zoodat ten slotte nog slechts een zestal getrouwen overbleven. Ook dezen hebben thans besloten de bijl er bij neder te leggen, aan den gewezen penning-meester opdragende de laatste verrekeningen met den penningmeester van het Hoofdbestuur te houden.

Hoogachtend,

Uw Dw. Dnr.,  
PH. M. V. D. MANDERE,  
*ex-secretaris van de opgeheven Af-  
deeling Goes van de Vereeniging  
het Nederl. Tooneelverbond.*

De secretaris heeft onmiddellijk dit schrijven beantwoord met een be-tuiging van leedwezen en daarbij tevens hulde gebracht aan de getrouwen, die tot het einde op hun post bleven, en de hoop uitgedrukt, dat zij als algemeene leden om het vaandel zich zouden blijven scharen. Hij ver-zocht tevens gemachtigd te worden dit mede te deelen aan de Alg. Verga-dering, opdat de smart over het afsterven van een der jongste spruiten van het Verbond door die mededeeling verzacht zou worden. In gelijken geest had de penningmeester geschreven bij het ontvangen der afrekening. Het antwoord heeft zich echter laten wachten.

Nadat zij zich van hare huishoudelijke plichten had gekwetend door de samenstelling van een nieuw reglement in overeenstemming met de eischen des tijds en des Verbonds, ontbrak het haar weldra niet aan belangrijke, op het Vaderlandsch tooneel betrekking hebbende onderwerpen, die de aandacht in hooge mate inriepen van het bestuur en van de leden, in zoverre dezen steeds in bescheiden aantal op de vergaderingen tegenwoordig waren. Zeer levendig was intusschen de belangstelling voor de beide voorstellingen, die het Bestuur aan de leden met hunne dames in den loop van het seizoen mocht aanbieden. Aan de bekende hartelijkheid van de Koninkl. Vereeniging Het Nederlandsch Tooneel, had de Haagsche Afdeeling wederom eene feestvoorstelling te danken en aan de welwillende tusschenkomst van de Commissie van Toezicht en Beheer over de Tooneelschool eene uitvoering van de leerlingen, onder leiding van hunnen directeur, den heer Bouberg Wilson. De aangename indruk van het optreden der leerlingen in de residentie was zelfs van dien aard, dat de uitvoering tot een onderwerp van beraadslaging werd gemaakt op de eerstvolgende leden-vergadering. Algemeen deelde men den wensch van den heer Van Heyst, dat aan deze, voor den aanstaanden tooneelspeler nuttige, oefeningen op de planken meer uitbreiding mocht gegeven worden. Op een schrijven, in dien geest tot de Commissie voornoemd gericht, volgde spoedig het antwoord, dat dit College het medegedeeld gevoelen volkomen beaamde en, daartoe uitgenoodigd, gaarne hare medewerking zou verleen en om de leerlingen in de afdeelingen, meermalen dan tot dusverre het geval was, te laten optreden. Tot die voorstellingen, mits onder het patronaat der Afdeeling, zou dan ook betalend publiek kunnen worden toegelaten, waarin de Haagsche Afdeeling eene aanmoediging meende te zien voor de Afdeelingen met een klein aantal leden, om de Tooneelschool ook in haar midden te noodigen.

„Het Nederlandsch muziekdrama, een zwak van de Haagsche Afdeeling” zoo gaat de Verslaggever met zijn verhaal voort, „mocht ook dezen winter bij haar niet onopgemerkt voorbijgaan. Als protest tegen de gebrekkige Nederlandsche teksten van de opgevoerd wordende zangspelen — een enkele gunstige uitzondering niet te na gesproken — en mocht het zijn, als middel om onze schrijvers en toonkunstenaars op te wekken den levensduur der Nederlandsche Opera te verzekeren door het bezorgen van zuivere Nederlandsche teksten bij oorspronkelijke toonzettingen, ontwierpen wij het voorstel, dat aan het oordeel van de Alg. Vergadering onderworpen zal worden.

Veelvuldig en niet onbelangrijk waren onze bemoeiingen in het belang van het vaderlandsch tooneel ter gelegenheid dat hier ter stede de concessie zou verstrijken voor het bespelen van den Haagschen schouwburg.

Wij achten het een geschikt oogenblik om aan de Koninkl. Vereeniging Het Nederl. Tooneel, behalve de betuigingen onzer sympathie, eenige wenschen mede te deelen met het oog op haar répertoire en de wijze van voorbereiden harer voorstellingen, terwijl

wij de vervulling van die wenschen als voorwaarde stelden van onze ondersteuning van hare vernieuwde aanvraag bij het Gemeentebestuur. Met warmte heeft daarop de Haagsche Afdeeling het opnieuw verleen van de concessie voor het bespelen van den Hollandschen Schouwburg aan de Koninkl. Vereeniging voornoemd bij het Dagelijksche bestuur van 's Gravenhage bepleit, en met genoegen mocht zij vernemen de afwending van het gevaar, dat aan de Vereeniging de concessie slechts op — voor het nationaal Tooneel zeer bezwarende, zelfs grievende voorwaarden — zou worden verleend. Bestond toch aanvankelijk het plan om voorwaarden te bedingen, die den bloei van het Vaderl. Tooneel in onze stad ernstig zouden hebben bedreigd, van dat plan is geheel afgezien, en de Haagsche Afdeeling mag er zich mede vleien tot die uitkomst indirect het hare te hebben bijgedragen.

Ten slotte valt nog te vermelden, dat het bestuur zich niet onbetuigd heeft gelaten bij de jubilé's van den gevierden Tooneelspeler Louis Bouwmeester en van onze groote actrice mevrouw Albregt—Engelman, en dat het met de Leden een warm aandeel nam aan de ovatiën, die aan beide sieraden van het nationaal tooneel in de residentie werden gebracht."

Omtrent de *Utrechtsche Afdeeling* valt weinig te vermelden. De Afdeeling was, naar getuigenis van haar verslaggever althans, lijdende aan achteruitgang der financiën, veroorzaakt door het feit dat bij de laatste Alg. vergadering aldaar gehouden, geen Tooneelgezelschap kon optreden, zoodat ook geen recetten konden gemaakt worden, en al de kosten dier vergadering op de afdeeling drukten.

Door een zuinig beheer heeft men getracht het deficit te boven te komen, en dat is dan ook eindelijk gelukt.

Toch heeft de Afdeeling in dit jaar, door de welwillendheid van de Koninkl. Vereeniging het Nederl. Tooneel en de Schouwburgcommissie, haar leden eene voorstelling kunnen aanbieden van *Abt Constantijn*, en nam de extra-kosten der monteering voor haar rekening, om aan haar leden het beste te kunnen voorzetten, wat zij verkrijgen kon."

Uit *Groningen* wordt het volgende bericht: „Naast veel goeds heeft de secretaris dezer afdeeling gelukkig weinig slechts te vermelden.

Het ledental steeg in niet onaanzienlijke mate, tot een cijfer van 47, dat, alhoewel nog niet in gewenschte verhouding staande tot het aantal dergenen, die in eene stad als Groningen in den hoogerden bloei van het nationaal Tooneel gerekend mogen worden belang te stellen, — toch aan de Afdeeling aldaar eene waardige plaats in de rij harer zusteren verschaft.

Dit cijfer mag zelfs betrekkelijk hoog worden genoemd, wanneer men niet vergeet, dat de leden — door den afstand die hen scheidt van het terrein, waarop dat tooneel optreedt, en tengevolge waarvan zij dan ook in de stad hunner inwoning slechts schaarsch de vruchten van dat optreden kunnen genieten, — schier enkel en alleen

door belangstelling in de goede zaak worden geleid tot het toetreden bij deze Afdeeling.

Die vermeerdering dankt het bestuur in de eerste plaats aan de proeven in voordracht en spel, afgelegd door de leerlingen der Tooneelschool in den schouwburg op Zaterdag 23 April j.l. Die avond was voor de Afdeeling zeer feestelijk.

Doordrongen van de overtuiging, dat ook bij jong Nederland liefde voor, en belangstelling in het Nederl. Tooneel moet worden aangewakkerd, had het bestuur een driehonderdtal plaatsen ter beschikking gesteld voor de Sociëteit van Handwerkslieden en voor de leerlingen van verschillende scholen, niet het minst juist voor hen, die door hunne maatschappelijke positie gerekend mochten worden te vallen in het kader dergenen, voor wie de tooneelloopbaan eene passende carrière zoude zijn. Dankbetuigingen, het schriftelijk geworden, gaven het bestuur de aangename voldoening, dat de gastvrijheid zeer was gewaardeerd en dat er volop was genoten. Daartoe bestond trouwens alle gelegenheid. Want niet alleen voldeden de afgelegde proeven aan de gekoesterde verwachtingen en gaven ze een bewijs van de goede methode, door het onderwijzend personeel, aan welks spits een wakkere directeur bleek te staan, bij het ontwikkelen der talenten hunner leerlingen gevolgd, maar bovendien werden in de toespraak, waarin Prof. Dr. A. G. van Hamel de inrichting der Tooneelschool uiteenzette, een duidelijk en in alle deelen fijn geteekend beeld gegeven van den aard der vormschool onzer toekomstige tooneelspelers en tooneelspelsters.

De onverdeelde bijval, waarmede zijne toespraak werd begroet, bewees den geachten spreker, die het Tooneelverbond zulk een warm hart toedraagt, dat zijn auditorium met des te grooter ongeduld in zich zelf riep „la pièce,” (zooals de spreker zeide te vermoeden), omdat zijne belangstelling in hetgeen volgen zoude door dezen geestigen en interessanten proloog in zoo hooge mate was gaande gemaakt.

De geldmiddelen waren echter door de kosten, aan deze voorstellingen verbonden, meer dan uitgeput; een klein tekort was in de kas ontstaan, dat echter ruimschoots werd vergoed door de uitbreiding van het ledental.

Zuinigheid was echter voor dit jaar gebiedend noodzakelijk, en te aangenamer was het daarom voor 't bestuur, dat het den leden toch nog het vooruitzicht op twee soirées in den winter konde openen.

De eerste zoude mogelijk worden door de welwillendheid van Prof. Dr. A. G. van Hamel, die eene causerie over den dramatischen monoloog zoude houden, terwijl op de tweede de heer Emile Marck, Directeur de la scène aan het Théâtre de l'Odéon te Parijs zoude optreden. Geen der beide plannen werd echter verwezenlijkt. Redenen van zeer droevigen aard verhinderden Prof. van Hamel aan zijn plan uitvoering te geven, terwijl de heer Marck, die ook in andere afdeelingen zoude optreden, kort voor zijne komst berichtte, dat ambtsbezigheden zijne „tournée” herwaarts onmogelijk maakten. Zoo verliep voor onze Afdeeling de winter in alle stilte. In de vergaderingen, zoowel der leden

als in die van het Bestuur, ontbrak het echter niet aan discussie.

Alles samen genomen, mag de Afdeling over 't afgelopen jaar tevreden zijn. In ledental nam ze toe, hare financiën werden in goede orde hersteld, en verijdelden ook de omstandigheden dat zij haren leden feestelijkheden aanbood, de gegevens zijn er, dat het nieuwe jaar ook in dit opzicht zijnen voorganger de loef zal afsteken."

Omtrent de afdelingen *Delft*, *Haarlem*, *Middelburg*, *Dordrecht*, *Gouda* en *Tiel*, heb ik weinig belangrijks te verhalen. Wat daarin der vermelding waardig voorviel, zooals het optreden der leerlingen van de Tooneelschool te Tiel, is reeds in het tijdschrift den volke verkondigd. De afdeling aldaar gevestigd heeft ook hulde gebracht aan Mevr. Albregt, toen zij op hare kunstreis die gemeente bezocht. Van de Goudsche kan hetzelfde gemeld worden. Daarenboven heeft deze op 3 Nov. den Heer Tournaire, bij diens eerste optreden na zijn herstel, in vereeniging met eenige kunstvrienden, een stoffelijk blijk van waardeering gegeven. *Haarlem* vereerde den Heer Louis Bouwmeester kransen op diens jubileumvoorstelling; *Delft* complimenteerde Mevr. Burlage—Verwoert op haar feest en bood haar een bouquet aan.

Gaan wij thans over tot de handelingen van het Hoofdbestuur, dan breng ik allereerst in herinnering dat dit voltallig is geworden door de benoeming van den Heer Joosten, die de ten vorige jare op hem uitgebrachte keuze tot onze groote blijdschap zich liet welgevallen. Straks zult ge geroepen worden om te voorzien in de vacaturen, die op 1 October ontstaan zullen door de periodieke aftreding van de H.H. Stokvis en Perk. Het Hoofdbestuur heeft in de eerste plaats, met de aanbieding van een exemplaar van het Jaarverslag, Z. M. den Koning mededeeling gedaan van de wijze, waarop zijn College en de Commissie van Toezicht en Beheer over de School waren samengesteld. Het mocht de aangename verzekering ontvangen dat Z. M. van beiden, verslag en mededeeling, met groote belangstelling had kennis genomen. Hierna hield het zich onledig met de uitvoering van een besluit der Alg. Verg. te Amsterd. ten vorige jare, om ter opleiding van Nederl. operazangers en zangeressen samenwerking te verkrijgen met de besturen der voornaamste instellingen voor muzikaal onderwijs in Nederland, en besloot zich te wenden tot het bestuur der Amsterd. afdeling van de Maatsch. tot bevordering der Toonkunst, onder welke het Conservatorium ressorteert, met het voorstel: 1e. gemeenschappelijk met het Tooneelverbond een tooneelklasse tot opleiding van Holl. operazangers op te richten; 2e. mocht dit voorstel in beginsel instemming vinden, aan den Directeur van het Conservatorium op te dragen gemeenschappelijk met den Directeur van de Tooneelschool een plan te ontwerpen ter verwezenlijking van het denkbeeld; 3e. tevens, evenals het Tooneelverbond, bij de oproeping van leerlingen, die den nieuwen cursus zullen bijwonen, op deze zaak de aandacht te vestigen. — Dit driedelig voorstel werd aangenomen en den beiden directeuren later opge-

gedragen deze zaak volledig te regelen. Met verlangen zien wij den uitslag van hun overleg tegemoet.

Nog werden door het Hoofdbestuur ernstige samensprekingen gehouden over een aangelegenheid, die op het jongste Taal- en Letterkundig Congres in de afdeling Tooneel enz. ter sprake was gebracht. De wensch was geuit, en door niemand minder dan door den Secretaris van den Raad van Beheer der Vereeniging het Nederl. Tooneel, dat het Tooneelverbond zich ook aan de samenstelling van het repertoire zou laten gelegen liggen en te dien einde de afdelingen door het Hoofdbestuur zouden worden uitgenoodigd om de stukken, welke zij in studie wenschten genomen te zien, op te geven aan dit college, hetwelk dan de lijst zou opmaken en inzenden bij den Raad van Beheer. Deze wensch was door het bureel der Congresafdeeling bij het Hoofdbestuur overgebracht. Voor alle dingen begreep dit zich te moeten vergewissen van de wijze, waarop zijn wenken zouden worden ontvangen, daar het de vraag was of dergelijke inmengingen niet aan bemoeizucht zouden kunnen worden toegeschreven en onvriendelijk opgenomen. Wij mochten echter langs officieusen weg vernemen, dat de Raad van Beheer dankbaar de aanwijzing van voortreffelijke stukken zou aanvaarden, welke hij steeds zocht en die niet alleen waarde bezaten als letterkundige kunstwerken, maar ook het schouwburgpubliek beloofden te „pakken”. Wie uwer dus met een dramatisch stuk, dat aan dien dubbelen eisch beantwoordt, kennis maakt, gelieve het op te geven aan den Alg. Secretaris. —

Het Hoofdbestuur heeft zich nog mogen kwijten van een aangenamen plicht, dien der dankbaarheid. Naar aanleiding van een voorstel der commissie voor de Tooneelschool, besloot het den Hr. Taco H. de Beer, bij zijn afscheid als leeraar aan die Inrichting, een stoffelijk blijk van erkentelijkheid voor zijn langdurige, geheel belangloos bewezen diensten aan te bieden. Dit is geschied in eene vergadering der commissie bij monde van den voorzitter, wiens hartelijke toespraak op uitnemende wijze door den Hr. de Beer werd beantwoord. —

De bemoeiingen van het Hoofdbestuur in zake de ontworpen „Tournée littéraire” van den Hr. E. Marck, zijn U bekend uit een aan de afdelingen gerichten rondzendbrief, ook opgenomen in het officieel gedeelte der 2e afl. van den loopenden jaargang van ons Tijdschrift. Uit het verslag der afdeling Groningen, welke de zaak op touw zette, is U gebleken dat tot veler teleurstelling van het plan niets is gekomen. —

Nog een ander voorstel van groot belang had het Hoofdbestuur te behandelen. Het betrof de wijziging van de bepalingen rakende het eind-examen der leerlingen van de Tooneelschool. De zaak was reeds ten vorigen jare door den Heer van Hamel ter sprake gebracht. Hij kleepte zijn denkbeelden in den vorm van een concreet voorstel, dat in beginsel onze instemming verwierf. Eer het evenwel deswege een beslissing nam, verlangde het Hoofdbestuur de zienswijze te kennen van de Commissie voor de school en

verzond dus aan deze het voorstel. De overwegingen der Commissie hebben langen tijd geduurd. Een paar weken geleden slechts ontvingen wij het rapport, te laat echter om een bepaald voorstel in den beschrijvingsbrief op te nemen en heden aan Uw oordeel te onderwerpen.

Straks zullen omtrent deze materie U uitvoeriger mededeelingen gedaan worden, die wellicht aanleiding zullen geven tot een of ander besluit. —

Een schrijven van het bestuur der Afdeeling Dordrecht, mededeelende den uitslag van het door haar gehouden overleg met de andere Afdeelingen over het bijeenkomen der Alg. Vergadering te Amsterdam, of bij afwisseling in de plaatsen waar Afdeelingen zijn gevestigd, en met of zonder feestelijke ontvangst, noopte het Hoofdbestuur ook deze kwestie tot een punt van beraadslaging te maken. Twee der grootste Afdeelingen wenschten de afwisseling te behouden met de min of meer feestelijke ontvangst. Al de kleinere daarentegen verlangden Amsterdam aangewezen te zien als de plaats bij uitnemendheid der Alg. Vergadering. Dordrecht zelve was het eerste gevoelen toegedaan, met dien verstande evenwel, dat de ontvangst niet onttaarde in een wedstrijd van gastvrijheid, hoe loffelijk op zich zelf dit streven ook mocht wezen. Haar meening was dat het Hoofdbestuur in dezen geest een aanschrijving moest richten tot de Afdeelingen. Intusschen verklaarde het zich bereid de Alg. Vergadering dit jaar te ontvangen. Na rijp beraad meende evenwel het Hoofdbestuur geen gevolg te moeten geven aan Dordrecht's wenk. Een schitterende of eenigszins feestelijke ontvangst was immers volstrekt niet verplichtend; iedere Afdeeling bezat volkomen vrijheid in dit opzicht naar gelang der omstandigheden te handelen.

De behandeling eener uitvoerige missive der Afdeeling den Haag was, behalve de administratieve werkzaamheden, de laatste taak waartoe het Hoofdbestuur geroepen werd in het jaar, waarover mijn verslag zich uitstrekt. Die missive betrof het optreden der leerlingen van de Tooneelschool voor de leden eener Afdeeling met introductie van betalende belangstellenden, eene zaak welke men door wetsverandering wenschte mogelijk te maken. En voorts het uitschrijven van een prijsvraag tot onderwerp hebbende het dichten van een oorspronkelijken Nederl. tekst bij oorspronkelijke Nederl. operamuziek en dat wel in vereniging met de Maatschappij tot bev. der Toonkunst of met de Nederl. Toonkunstenaarsvereniging. — Wat het optreden der leerlingen van de Tooneelschool aangaat, op de wijze als de Haagsche Afdeeling bedoelde, werd besloten deze mede te deelen, dat dit geenszins verboden was maar dikwijls geschiedde, en de wet niet behoefde veranderd te worden om dit mogelijk te maken. Ten aanzien van het andere punt achtte het Hoofdbestuur het beter, na vernomen te hebben dat ook de Maatschappij tot bev. der Toonkunst zwanger ging van een dergelijk plan, om de beslissing over het beginsel aan de Alg. Vergadering over te laten; met deze zienswijze heeft den Haag zich verenigd. Straks zult gij dan geroepen worden om dit punt te behandelen.



Omtrent de geschiedenis van ons Tijdschrift *Het Tooneel*, sinds de vorige Alg. Vergadering, bericht de geachte redacteur, die zijn niet gemakkelijke taak met ijver en talent blijft vervullen, mij de volgende bijzonderheden, die gij zeker met groote belangstelling zult vernemen.

„Alhoewel de eerste aflevering gewoonlijk eerst einde October verschijnt, maakte de herdenking van Vondels geboortedag bij gelegenheid van het jongste Letterkundig Congres het wenschelijk, dat ook het Tijdschrift van ons Verbond de herinnering aan onzen grooten treurspeldichter levendig hield.

Daarmee was het plan tot de uitgave van een Vondelnummer vastgesteld, en dank zij de welwillende medewerking der heeren Prof. J. A. Alberdingk Thijm, Dr. Jan te Winkel en Augs. Reyding kon eene belangrijke aflevering den leden van het Congres worden aangeboden. Ter meerdere bekendmaking van deze uitgave van ons Verbond werden bovendien een aantal exemplaren gedrukt, en — ter gratis verspreiding onder niet-leden — ter beschikking van onze Afdelingsbesturen gesteld. Even als ten vorigen jaren bij de laatste aflevering maakten ook nu weér verschillende besturen van dit propagandamiddel gebruik, vroegen althans exemplaren aan. Aangenaam zou het mij wezen te mogen vernemen, of men van dit middel eenig gevolg heeft kunnen bemerken, daar dit eene vingerwijzing is voor de meerdere of mindere gewenschtheid, om van de beperkte uitgaafsom van het Tijdschrift een gedeelte aan deze extra-exemplaren te besteden.

Was het met de eerste aflevering goed gegaan, met de tweede vlotte het minder. Opnieuw deed het bezwaar zich duidelijk gevoelen van het gemis aan de noodige goede medewerking, waardoor het vullen van de pagina's in hoofdzaak aan den redacteur bleef overgelaten. Afscheiden er van, dat eene dergelijke alleenschrijverij juist niet strekken zou om den inhoud van het Tijdschrift te verrijken, laten mijn vele bezigheden me ook niet toe, zooveel tijd aan het tijdschrift te besteden, als — indien men er mij alleen voor laat staan — noodig ware om voor eene regelmatige verschijning zorg te dragen. Doch nu kwam er allereerst hulp opdagen uit Rotterdam, waar een ijverig tooneelvriend, die zich bescheiden onder het pseudoniem Jean Valjean verbergt, zich belastte met het kosteloos leveren van het Tooneeloverzicht voor Rotterdam, terwijl eindelijk de afwerking van 'sheeren Loffelt's belangwekkende studie over de Bruiloft van Kloris en Roosje in verschillende nummers van *Het Vaderland* mij op het denkbeeld bracht, dat onze leden deze studie zeker gaarne zouden lezen en bewaren. Gelukkig maakte de heer Loffelt geen enkel bezwaar om ze af te staan, en zoo kon afl. 2 met de bijgevoegde Tooneeloverzichten eindelijk het licht zien. Dat dit nog niet vroeger geschiedde, was te wijten aan omstandigheden, die noch door mij noch door onzen ijverigen uitgever konden worden veranderd, hoezeer wij ze ook betreurden, maar die we zullen trachten te voorkomen voor het geval, dat mij op nieuw de leiding van het Tijdschrift mocht worden opgedragen, te

gemakkelijker wanneer de Alg. Vergadering de aangevraagde verhooging met 100 gld. mocht toestaan.

Zonder deze zou, bij het zich uitbreidend ledental en de hooge eischen voor honorarium aan bijdragers, de moeilijkheid om een leesbaar tijdschrift uit te geven, trouwens al te groot worden. De laatste aflevering van dezen jaargang zal in hoofdzaak worden ingenomen door het jaarverslag, het verslag der Alg. Vergadering en het slot van het Tooneeloverzicht. Het laatste werd behouden, daar op de vraag in aflevering 3 van den vorigen jaargang (pag. 97/98) gedaan, of eenige wijziging dan wel afschaffing werd wenschelijk geacht, noch een bevestigend, noch een ontkennend antwoord werd ontvangen. Voor het overige werd mij ten behoeve van den volgenden jaargang reeds toezegging gedaan van enkele bijdragen, die zeker met genoegen zullen worden gelezen. Maar het is te hopen, dat de belangstelling van velen onzer leden zich zal uiten door het kosteloos afstaan van belangwekkende bijdragen. Hoe vaker dit geschiedt, des te meer geld kan er worden besteed aan het uitbreiden van den omvang. De taak van ons Verbond is nog lang niet ten einde, er is nog veel te doen, er zijn nog vele vraagstukken te behandelen en op te lossen. Dat dit blijke door de mededeelingen, welke onze leden elkander doen in het Tijdschrift, het middel tot onderlinge gedachtenwisseling!" —

Thans blijft nog over U te spreken over de *Tooneelschool*. Met ingenomenheid zult gij zeker de goede berichten vernemen, welke van tijd tot tijd omtrent haar voorkomen in het Tijdschrift en ook medegedeeld zijn in enkele afdeeliningsverslagen. Gij weet dat de ten vorigen jare herkozen leden der commissie de Hrn. Jhr. Mr. J. F. Bakker en J. Haspels hunne herbenoeming aannamen. Toch kwam er een kleine wijziging in dit college, tengevolge der aftreding van den gedelegeerde der maatschappij, *Tot Nut van 't Algemeen*, Mr. A. Kerdijk, aan wiens belangstellende bemoeiingen gij zeker met ons een welverdiende hulde brengt, en van diens vervanging door prof. G. A. van Hamel. In het comité van Damespatronessen nam Mevrouw E. Gompertz-Jitta zitting. Dit is nu ook weder voltallig. Omtrent het eind-examen bij het sluiten van den vorigen en de toelatings-examens bij het begin des loopenden cursus heb ik niets te melden. Een uitvoerige mededeeling hieromtrent van de hand des Directeurs hebt gij kunnen lezen in de 2e aflevering van het Tijdschrift.

Den 1en Septemher telde de school 15 leerlingen voor het volledig onderwijs en 7 vakelèves. In de eerste klasse waren 7 jongelieden, in de tweede 1, in de derde 3, in de vierde 3 en in de hoogste eene (Mej. Aleida Roelofsen) geplaatst. Van de vakleerlingen in den vorigen cursus volgden Mej. Jeannette Sieveking en de Hr. H. Schwab nog sommige lessen. Onder de anderen behoorden eene leerlinge van Mevr. Colin—Tobisch, die zich als opera-zangeres wil bekwamen en voor de dramatische vakken de school bezocht, en de Hr. C. Kuhn, reeds verbonden aan het gezelschap van den

Salon des Variétés. Vier leerlingen waren inwonende. Sinds Sept. vermeerde het aantal kweekelingen der school met vijf, doch vielen er twee af, de een wegens ongeschiktheid, de andere om ernstige ongesteldheid. — Wat het onderwijzend personeel betreft verdient vermelding, dat de Hr. Taco H. de Beer met ingang van 1 Dec. vervangen is door den Hr. J. H. Rössing en dat prof. G. A. van Hamel sedert het einde November op zich genomen heeft, om de dagen, waarop de Hr. Le Gras geheel of gedeeltelijk verhinderd is aan de school te zijn, aan de leerlingen der klassen IV en V de lessen in classieke voordracht te geven. Dit blijk van belangstelling van het lid der Commissie van Toezicht wordt zeker niet minder door U gewaardeerd dan door zijne medeleden in de Commissie en door het Hoofdbestuur. — Het onderwijs der leeraren en leeraressen geeft niets dan stof tot tevredenheid. De directeur blijft voortdurend met onbezweken ijver en grooten tact de belangen der school behartigen. — Over het gedrag der jonge lieden bestaat geen reden tot klagen al kon de vlijt van sommigen wel wat grooter zijn. —

Die malen heeft de School een voorstelling gegeven voor leden van het Verbond n.l. op 8 Dec in de afdeling 's-Gravenhage en op 21 d.a.v. te Tiel, en eindelijk 10 April te Amsterdam. De ex-leerlingen *Smith* en *Royaards* verleenden daarbij hunne medewerking. In beide eerstgenoemde steden werden vertoond de stukjes *Balschoentjes* en *Mannentranen* en eene scène uit de *Vestaalsche Maagd*, en voorgedragen het verhaal van den *Bode uit Gijsbrecht*, het *Jurkje* en *Rika's Spoortocht*, terwijl te 's-Hage nog vertoond werd de 2de acte van *Ruy-Blas* en voorgedragen de *Roepstem*, daarentegen te Tiel de *Droom van Badeloch* en *Liefdewensch* van P. Paaltjes op 't programma stonden. — De afgelegde proeven droegen zeer de goedkeuring weg van bestuur, publiek en critiek in beide plaatsen. — Nog werden voorstellingen gegeven 3 Febr. in Frascati voor het departement Amsterdam der Maatsch. tot Nut van het Algem., 20 Maart in 't Gebouw voor den Werk. Stand ten voordeele van het Schoolfonds der Afd. Amsterdam van de Maatsch. tot Nut der Israëlieten in Nederland, en op 27 Maart voor de leden der Maatsch. voor den Werk. Stand in het Maatschappelijk gebouw. Het programma van 3 Febr. bestond uit:

1. *De Balschoentjes*, tooneelspel in 1 bedrijf.
2. *Het Jurkje*.
3. *Coriolanus*, 3de tooneel van het 5de bedrijf, waarin de Hr. Royaards, vroeger vakleerling, welwillend medewerkte.
4. *De Menschenhater*, 3de bedrijf 5de tooneel.
5. *De Grootvader*.
6. *Rika's Spoortocht*.
7. *Medea*, 1ste bedrijf.

De soirée van 20 Maart, met medewerking der Tooneelschool gegeven, werd geopend met *Les voor de Vrouwen*, blijspel in 1 bedrijf, en gesloten door *De Vonk*, tooneelspel in 1 bedrijf, met welwillende medewerking van den heer Schwab.

Op 27 Maart werd ten tooneele gebracht:

1. De scène uit *De Menschenhater*, bovengenoemd.
2. *De Vonk*.
3. *Medea*, als boven. In plaats echter van den heer Royaards de heer Schwab.
4. *'t Is erg met de meiden!*
5. *Een Les voor de Vrouwen*.

Driemaal werkten leerlingen mede bij de openbare Vondelfeesten, n.l. *Leida R.* op 11 Nov. in den Stads-Schouwburg en vier dagen later in de Maatsch. voor den Werk. Stand, en 7 élèves (waarvan 5 alleen als figuranten) op 15 Dec. bij de uitvoering van *Joseph in Dothan* in den Stads-Schouwburg. Bij de publieke voorstelling, door kinderen in denzelfden Schouwburg op 30 Dec. ten bate der Kindervoeding gegeven, werkten drie leerlingen der voorbereidende afdeeling meê. Eens trad *Leida R.*, ter vervanging van Mej. Bos, die plotseling verhinderd werd, met toestemming van den Directeur, te Beverwijk op, en hielden de vier leerlingen der beide hoogste klassen voordrachten in de afdeeling Volksvoordrachten van den Werk. Stand. Twee keeren verleende de 4de klasse haar medewerking bij particuliere feesten en mede vier keeren traden enkele élèves bij de Rederijkerskamer Eloquentia op. Viermaal daarentegen werden aanzoeken van deze en andere colleges afgeslagen. Verder speelden Mej. Coerdes en L. Roelofsen meê in de Vereeniging Hooger zij ons Doel, in des heeren Boelen's *Ter elfde ure*, 18 Febr., en traden Juliana Van Ude en Mina Braakensiek elk eenige malen bij de Gebr. Van Lier op, de laatste in een paar kinderroletjes (gelijk ze ook bij onze voorstellingen van *Medea* deed), de eerste in de rol van het jonge meisje in Van Maurik's *Fijne Beschuiten*. Ook zullen op 30 April Leida Roelofsen en Alida Klein bij het Amsterdamsch studenten-tooneel optreden in beide vrouwenrollen in Labiche's *Dankbaarheid* en *Thuisgebleven* en van Mendes Da Costa.

Wederom ontving de school blijken van belangstelling n.l. een diploma tot bijwoning van voorstellingen van het Nederl. Tooneel voor 8 leerlingen per week, een idem van de Directie van den Salon des Variétés voor 10 leerlingen per week, gratis toegang tot verschillende tentoonstellingen in Arti, het Panorama en het Paleis voor Volksvlijt. Verder verleende het bestuur van het XXste Taalen Letterkundig Congres 2 × 8 toegangen tot zijne beide kunst-avonden, gaf de Amsterd. Afd. van het Verbond 4 entrées tot de voorstelling van Mad Agar, en liet ook de directie Le Gras en Haspels zich niet onbetuigd, wanneer haar gezelschap alhier optrad. Voorts gaven gebr. Van Lier 6 entrées tot de Possart-Voorstellingen.

Enkele particulieren schonken ook boekwerken voor de bibliotheek.

Ziet hier, dan, mijne heeren! een getrouw en volledig overzicht, u gegeven van de lotgevallen en werkzaamheden van ons Verbond, in het tijdsbestek 16 April '87 tot 15 April 1888. Het was dor en daardoor eentonig, en moet derhalve vervelend geweest zijn voor ieder, die niet is vervuld met liefde voor onze Vereeniging en met belangstelling in haar streven.

Doch dit is met U het geval niet! Uwe liefde en Uwe belangstelling doen mij vertrouwen dat — al moest gij ook, telken jare terugkeerende, en dus bekende zaken vernemen, en al liet de vorm, waarin ik mijne mededeelingen kleepte, nog zooveel te wenschen over — gij de vriendelijkheid zult gehad hebben, mij uwe welwillende aandacht niet te onthouden. Tenminste, ik ben U erkentelijk voor de oplettendheid, waarmede gij mij ook ditmaal, en thans voor het laatst, hebt aangehoord.

Voor 't laatst. Want waar straks door U moet worden voorzien in de vacaturen, die in het Hoofdbestuur ook tengevolge van mijne periodieke aftreding zullen ontstaan, zal ik U dringend verzoeken, om, als gij dit mocht voornemens zijn, mij voor een herbenoeming niet in aanmerking te doen komen. Het is mijn vast besluit een nieuw mandaat niet te aanvaarden.

Geheel persoonlijke overwegingen zijn het, die mij daartoe brachten. Met leedwezen nam ik dat besluit. Ik heb het Verbond lief, en zal gaarne blijven doen wat in mijn vermogen is, om zijn schoon streven te bevorderen.

Maar ik mag dit mijn laatst Verslag niet eindigen, zonder U allen, mijne heeren! mijnen hartelijken dank te hebben betuigd voor de mij steeds betoonde welwillendheid en genegenheid.

Weest verzekerd dat ik altoos met genoegen zal blijven denken aan onzen gemeenschappelijken arbeid. Moge ons Verbond groeien en bloeien, en zijn streven in steeds voortgaande mate met den besten nitslag worden bekroond tot heil der Vaderlandsche kunst en ons volk ten zegen!"

De Voorzitter zegt zich voor te behouden straks terug te komen op het slot van het Verslag, dat was voorgedragen, en zich voor het oogenblik te bepalen tot eene hartelijke dankbetuiging aan den secretaris voor de uitnemende wijze, waarop hij zijn taak heeft volbracht, die de vergadering, getuige haar toejuichingen, ook getoond heeft zeer te waardeeren. Hij stelt de behandeling van het Verslag aan de orde.

Naar aanleiding van hetgeen medegedeeld is omtrent de stappen, gedaan tot verkrijging eener samenwerking tusschen Conservatorium en Tooneelschool ter opleiding van dramatische zangers, deelt de directeur van de Tooneelschool mede, dat de mogelijkheid van samenwerking was gebleken, maar dat deze verder afhankelijk moest worden gesteld van de toevallige omstandigheden of zich personen er voor aanmeldden en van de individueële behoeften dezer personen.

De Heer H a x m a n (den Haag) spreekt daarop den wensch uit, dat zooveel mogelijk openbaarheid worde gegeven aan de sympathie dier beide verenigingen voor de zaak. Gebeurt dit niet, dan zullen er zich geen leerlingen opdoen.

Dat dit onderwijs zoude geregeld worden naar de individualiteit der leerlingen, is echter niet in den geest des heeren B a n c k, die gemeenschappelijke inrichting en een gemeenschappelijk leerplan wenscht.

Openbaarheid is gegeven, zegt de heer Wilson. Twee leerlingen hebben zich aangemeld aan de Tooneelschool, met het oog op eene muzikale opleiding; de eene was eene leerlinge van mevrouw Colin-Tobisch, de andere, eene van mej. Chr. Veltman.

In antwoord aan den heer Bank deelt de directeur nog mede, dat geen der beide Inrichtingen een afzonderlijken cursus denkt in het leven te roepen; zij, die zich aanmelden om dramatisch zanger te worden, zullen het onderwijs van Tooneelschool en Conservatorium ontvangen, doch van het individu zal het afhangen welke onderdeelen van dat onderwijs.

Den Heer Emants (den Haag) vraagt wat door het Hoofdbestuur in zake het vroeger besproken Proeftooneel is verricht. De Secretaris herinnert er aan, dat geen opdracht aan het Hoofdbestuur deswege is verstrekt en na de belangrijke rede van den heer Simons de zaak is overgelaten aan de Afdeelingen, maar tevens de wensch geuit, dat zij in 't Tijdschrift aan de orde werd gehouden. De voorzitter betoogt ook dat het Proeftooneel meer zaak moet wezen van de Afdeelingen in het bijzonder, doch dat hem persoonlijk het denkbeeld toelacht om eene poging te wagen ten einde te Amsterdam eene inrichting tot stand te brengen, die het streven van de Parijsche instellingen „Le Théâtre d'Application” en „Le Théâtre Libre” in zich zou vereenigen. Hiervoor zou, is hij wel ingelicht, wel eenige kans bestaan.

Nadat de Heer Kiewiet de Jonge (Dordrecht) nog medegedeeld heeft, dat de rondzending der exemplaren van het Tijdschrift te Dordrecht tot geenerlei resultaat heeft geleid, wordt het verslag met hernieuwde dankzegging goedgekeurd.

Hierop is aan de orde de begrooting van 1888/89, eerst de Algemeene begrooting, daarna die der Tooneelschool.

Namens Den Haag wordt door den Heer Emants gevraagd, waarom op de begrooting geen saldo is opgenomen. De penningmeester antwoordt, dat er wel een vermoedelijk saldo van f 500 zal wezen, doch dit eerst in October is vast te stellen. *Rotterdam* deelt mede, dat het ditmaal zal meegaan met de begrooting, zij het ook onder protest wegens de inrichting der Tooneelschool.

De post van het *Tijdschrift* geeft daarna aanleiding tot eenige bespreking. *Delft* (de Heer Post v. d. Burg) wenscht eenige vermindering van f 700 op f 600. *Tiel* (de Heer Heuff) na een kritiek geleverd te hebben van het tegenwoordige Tijdschrift, dat onder de algemeene *malaise* schijnt gebukt te gaan door onregelmatige uitkomst en over welks inhoud hij lieft het stilzwijgen bewaart, stelt voor, wijziging in den vorm van een Jaarboekje als van het Nut, van den omvang van pl. m. 13 vellen, waarin de besturen der afdeelingen, de samenstelling der tooneelgezelschappen, de jaarverslagen enz. zouden voorkomen en voorts gevuld zijn met kleine bijdragen. De redacteur (de hr. Simons) betreurt het, dat de voorsteller van het nieuwe plan hem van zijn voornemen geen kennis heeft gegeven; hij had de zaak dan kunnen overwegen.

Nu valt het hem moeilijk een advies uit te brengen, al wil hij verklaren, dat hij voor zich tegen een jaarboekje geen bezwaar heeft. De voorzitter merkt op, dat de statuten spreken van de uitgave van een *Tijdschrift*, zoodat het voorstel niet in behandeling kan komen. *Middelburg* (de heer v. d. Pauwert) acht het voorbeeld van den Nuts-Almanak niet zeer gelukkig, daar deze steeds aanleiding geeft tot klachten. De Alg. penningmeester wenscht eer uitbreiding van het Tijdschrift, hij waarschuwt tegen het opheffen ervan. Want het is een reclame voor het Verbond; voor weinig geld krijgt men veel. De heer Krelage zou het Tijdschrift in den vorm van een Maandblad wenschen, met portretten van beroemde buitenlandsche en vaderlandsche kunstenaars, in den vorm van het Landbouw-organ dat te Zwolle uitkomt, en, op eenvoudig papier gedrukt, gevouwen zonder omslag, maandelijks verschijnt. De heer Heuff stelt voor, de inrichting aan het Hoofdbestuur en den redacteur over te laten. Nadere bespreking lokt het denkbeeld van den heer Krelage uit, waarbij o. a. wordt opgemerkt, dat alsdan wel f 1200 zouden moeten worden uitgetrokken. Een bemiddelingsvoorstel van den heer Perk, om de zaak over te laten aan het Hoofdbestuur ten einde het volgend jaar daarover een voorstel ter tafel te brengen, wordt bij acclamatie aangenomen.

Bij de behandeling van de begrooting der Tooneelschool maakt *Den Haag* (den heer Stam) aanmerking op de memorieposten voor tijdelijk, geheel belangeloos gegeven onderwijs, vermits dit uittrekken *pro memorie* doet vreezen dat deze posten later in bezoldigde zullen overgaan. Bij eene mogelijke toeneming der ontvangsten, zou de zedelijke verplichting voor het Bestuur ontstaan, om de thans onbezoldigde heeren of dames te beloonen. Het onderwijs in de Nederlandsche taal en letterkunde behoort tot de taak van den directeur, voordracht in Fransch en Duitsch kan, volgens Den Haag, geheel worden gemist. Er is daarbij volstrekt geen personen-quaestie in het spel; ook geen bezwaar tegen het geven van het onderwijs door anderen, mits de posten niet *pro memorie* op de begrooting voorkomen. De werkzaamheden des directeurs zullen dan zeker toenemen, maar een directeur met eene bezoldiging van f 4000, wien nog kort geleden eene verlaging als het zwaard van Damocles boven het hoofd hing, zal er toch niet voor terugdeinzen om zijne krachten flink in te spannen. Is het te verdedigen, dat men eene Tooneelschool ter vorming van Hollandsche Tooneelspelers, eene inrichting wier bestaan op ongelijke en wisselvallige baten steunt, zóó wederig inricht, dat, behalve het gewone onderricht in de talen, ook nog afzonderlijk onderwijs in Fransche en Duitsche voordracht wordt gegeven?

De Haagsche afdeeling heeft haren afgevaardigden opgedragen, met nadruk er op te wijzen, dat hare aanmerking volstrekt niet is gericht tegen den persoon, maar tegen de zaak. Zij stelt voor, de memorieposten *e* en *h* te schrappen, en aan art. 1 (jaarwedde van den directeur) toe te voegen: „in Nederlandsche taal- en letterkunde.”

De Voorzitter herinnert er aan, dat men de voordracht in de vreemde talen niet altijd kan verbinden met het onderwijs in die taal. Iemand kan zeer geschikt voor het eene en geheel onbekwaam voor het andere zijn.

De Directeur der Tooneelschool toont nu aan, dat de voor memorie uitgetrokken posten vroeger tot een zeker geldelijk bedrag waren uitgetrokken. De leeraar, die destijds geld ontving, geeft nu dat onderwijs gratis, zoodat het tegenovergestelde gebeurt van hetgeen de Haagsche Afd. vreest.

De Heer J a c o b s o n betoogt dat het verwerpen der memorieposten een daad van ondankbaarheid zou zijn jegens hen, die geheel belangeloos en, naar veler getuigenis, uitstekend onderwijs geven. De Voorzitter zoowel als de directeur weerleggen de vrees der Haagsche afdeling, dat die memorieposten in betalende zouden overgaan. Na eenige verdere inlichtingen en opmerkingen verklaart de Afdeling *Den Haag* nader, dat het eenvoudig eene beginselquaestie van zuinigheid geldt, die zij hier ter sprake heeft gebracht; geenszins heeft zij eenig bezwaar tegen het onderwijs op zichzelf. — De discussie eindigt met de aanneming eener motie, waarbij de vergadering verklaart door deze memorieposten zich niet te verbinden voor de toekomst. — *Amsterdam* (de Heer v a n V l i s s i n g e n, spreekt nog den wensch uit, dat voortaan op den Beschrijvingsbrief de verschillende afwijkende posten op de begrooting nader worden toegelicht. Dit wordt door het Hoofdbestuur toegezegd. — De begrooting wordt daarop bij acclamatie aangenomen. Den heer Dr. K i e w i e t d e J o n g e die inlichtingen omtrent zekeren leerling der Tooneelschool, een chronischen vokaalverdraaijer, wien een diploma van de school zou verstrekt zijn, gevraagd heeft, wordt medegedeeld, dat men dezen jongen man slechts een getuigenschrift heeft gegeven, dat door hem de vier eerste klassen zijn bezocht.

4. Na de pauze is punt 4 aan de orde, en wordt *Dordrecht* aangewezen als de Afdeling, aan welke rekening en verantwoording moet worden gedaan.

5. Dit punt wordt voorloopig aangehouden.

6. Bij acclamatie worden de heeren J. A. Alberdingk Thijm en A. Ising herkozen als leden der Commissie van Beheer en Toezicht over de Tooneelschool.

7. Als redacteur van het Tijdschrift wordt daarna met algemeene stemmen herkozen de heer L. S i m o n s M z., die de herbenoeming verklaart te aanvaarden met nadrukkelijk verzoek aan de aanwezige leden, om hem zijne taak door het inzenden en kosteloos afstaan van bijdragen te vergemakkelijken.

8. Punt 8 van de agenda: voorstel der afd. 's *Gravenhage* tot het doen uitschrijven eener prijsvraag voor eene opera met oorspronkelijken tekst en Nederlandsche muziek, wordt door den heer H a a x m a n ingeleid en verdedigd. *Rotterdam* maakt bij monde van den heer H a v e l a a r de opmerking, dat het Tooneelverbond



zijne beschikbare krachten allereerst moet wijden aan de zaak van het Nederlandsch tooneel. Door *Dordrecht* (den heer Van Tienen en Janssen) wordt herinnerd, dat de Hollandsche Opera reeds op een belangrijk succes heeft te wijzen, vooral te danken aan de energie en toewijding van directie en artisten, zoodat het wenschelijk moet worden geacht deze opera-onderneming een officieel blijk van sympathie te geven. De argumenten van Rotterdam oordeelt spreker van weinig gewicht. De heer Joosten, lid van het Hoofdbestuur, wijst er op, dat in het Haagsche voorstel niet over de uitvoering wordt gesproken; de verdiensten van het Opera-gezelschap zijn dus niet in quaestie. Echter is spr. officieel gemachtigd namens het Hoofdbestuur van de Maatschappij van Toonkunst te verklaren, dat dit gaarne met het Tooneelverbond wenscht mede te werken. Practisch resultaat van het uitschrijven dezer prijsvraag verwacht spr. echter niet. Er liggen verschillende oorspronkelijke opera's in portefeuille, weshalve spr. meer heil ziet in het beramen van maatregelen, ten einde de uitvoering dier opera's te bevorderen. *Utrecht* (de heer Van Hall) beschonwt het voorstel als van verdere strekking dan de woorden zelve aangeven; blijkbaar beoogde het vooral om een algemeen bewijs van sympathie te geven aan de instelling, waarvoor spr. de Haagsche afdeeling dan ook dank betuigt. Hij treedt verder in eene uitvoerige verdediging van de Hollandsche Opera en haar goed recht van bestaan; en dringt, daar ook hij in het *doen opvoeren* van de oorspronkelijke Opera's het voornaamste ziet, er bij de voorstanders der Opera op aan, hem te steunen bij de instandhouding der Nederlandsche Opera en hem de poorten der verschillende operagebouwen te doen openen. Namens *Rotterdam* betuigt de heer Horn, dat deze afdeeling de grootste sympathie koestert voor de Hollandsche Opera, maar herhaalt dat het uitschrijven der prijsvraag behoort tot den werkring van de Maatschappij van Toonkunst. *Rotterdam* kan zich trouwens niet vereenigen met het voorstel en wel: 1e. omdat de financiën het niet toelaten; 2e. omdat het uitschrijven van prijsvragen niets beteekent; 3e. omdat, wanneer de kas goed gevuld ware, het Nederlandsche Tooneelverbond in de *eerste* plaats zou hebben te zorgen voor de bevordering der dramatische kunst. Dat derhalve de Maatschappij van Toonkunst zich daaraan late gelegen zijn, en niet het Nederlandsch Tooneelverbond. De heer Hijmans van Waddenoeyen, van 's *Gravenhage*, herinnert er aan, dat men hier niet spreekt over de uitvoering, maar over de quaestie of er prijsvragen zullen worden uitgeschreven. Vergeten wij niet, zegt hij, dat de heer Thooft een *Aleida* schreef met *Duitschen* tekst; dat Jozef Mertens *De Zwarte Kapitein* en *Liederik* op Vlaamsche woorden dichtte. De *Amsterdamsche* Afdeeling (de heer v. d. Mandere), die zich volkomen met het Haagsche voorstel kan vereenigen, wenscht het uitreiken van den prijs afhankelijk te stellen van de opvoering. In het vermeerderen van opera's in portefeuille ziet zij weinig heil. De heer Krelage wenscht, dat voor die zaak zou worden gevormd een fonds, waaruit de opvoering van oorspronkelijke werken kan worden beloond. Ter be-

korting der discussie stelt *Middelburg* (de heer v. d. Pauwert), wien het toeschijnt dat men in een zee van plannen doobert, voor, eerst in het algemeen in beginsel te doen uitmaken of het Tooneelverbond zich met de Maatsch. van Toonkunst zal verstaan over het steunen van de Hollandsche Opera. Niettemin blijft de heer *Haxman*, namens de *Haagsche* afdeling, het voorstel omtrent de prijsvragen handhaven, en meent dat het in de toekomst ten goede zal kunnen werken om het beoogde doel te bereiken. Daarom zou hij de quaestie der prijsvragen niet willen afvoeren van de agenda, ofschoon hem het denkbeeld van den heer *Krelage* zeer toelacht.

Uit deze discussie blijkt, volgens den heer *Jacobson*, dat allen vol waardeering zijn voor de Nederlandsche opera. Doch er zijn groote bezwaren van geldelijken aard en van te veel omvattenden arbeid, dan dat het op den weg zou liggen van het Tooneelverbond, om nu reeds verder te gaan. Daarom zou hij voor het oogenblik de volgende motie wenschen voor te stellen: „De vergadering, gelet op het voorstel van de Haagsche Afdeling, op de daarover gehouden discussie, machtigt het Hoofdbestuur, te onderzoeken of er iets en, zoo ja, wat door het Nederlandsch Tooneelverbond kan gedaan worden in het belang van de Nederlandsche opera, daarover het volgend jaar verslag uit te brengen, en eventueele voorstellen te doen.”

Indien dit punt gesteld zal worden op de agenda van de volgende algemeene vergadering, vereenigt de heer *Haxman* zich met dit voorstel.

De vergadering hecht hieraan eveneens hare goedkeuring.

9. De beurt is thans aan den Voorzitter, den heer *Van Hamel*, tot het mededeelen zijner voorstellen betreffende de inrichting van het eind-examen der Tooneelschool. Spreker wenscht, met afschaffing van het voorloopig eind-examen, meer methode bij de beoordeeling van dat examen en scheiding in hoofd- en bijvakken, tevens voor het technische gedeelte het instellen eener bepaalde jury van practische mannen, en het geven van prijzen en accessits afzonderlijk voor drama en tooneelspel. De door spreker ingediende voorstellen vonden steun bij het Hoofdbestuur en voor eën deel bij de Commissie van Beheer en Toezicht, welke laatste echter het toekennen van prijzen en accessits wilde beperkt zien tot de leerlingen, die eind-examen afleggen. Het doet spreker leed, dat de te late beantwoording door de Commissie van Beheer en Toezicht, het Hoofdbestuur niet in staat heeft gesteld om die voorstellen tot wetswijziging reeds nu in behandeling te brengen, doch hij vraagt verlof om thans reeds eene proef met deze zaak te mogen nemen. De heer *Horn* (*Rotterdam*) acht het uitreiken van een prijs aan leerlingen van de lagere klassen bedenkelijk, vermits er vrees bestaat dat de leerlingen dan reeds te vroeg de school zullen gaan verlaten. In deze vrees wordt door den heer *Wilson* volkomen gedeeld, die tevens doet opmerken, dat een der amendementen van de Commissie ook hierin bestond, dat aan de bijvakken afdoend gewicht worde toegekend.

Intusschen wijst de heer Krelage er op, dat deze vreesgeenszins strookt met de bewering, alsof er voor de leerlingen der Tooneelschool geene plaats bij onze tooneelgezelschappen te vinden ware. Men schijnt dus reeds leerlingen uit de 3e klasse te willen engageeren. Spr. geeft in overweging, in de 3e en 4e klasse geen prijs en accessit uit te reiken, maar de onderscheiding in een anderen vorm te doen plaats hebben.

Is de overgang tot eene hogere klasse op zich zelf al niet reeds eene onderscheiding? vraagt de heer Horn.

De heer Kiewiet de Jonge zou eenvoudig vermelding van den uitslag wenschen.

Nog wijst de heer Krelage er op, dat men bij wedstrijden in lichamelijke ontwikkeling en kracht prijzen in het oneindige uitreikt, en dat men nu juist op het gebied van den geest zoo karig wil zijn. Dit acht hij zeer inconsequent.

De voorzitter erkent het gewicht van de opmerkingen des heeren Horn, doch meent, dat het zou kunnen worden verminderd door voor de lagere klassen enkel getuigschriften te geven. Het doen overgaan naar eene hogere klasse wordt echter door den directeur en den heer Horn reeds voldoende belooning geacht voor de lagere klassen. Na eenige verdere discussies herinnert de heer Perk, dat er eenvoudig sprake is van: 1°. het afschaffen van het voorloopig eind-examen, 2°. het instellen eener jury en 3°. het toekennen van onderscheidingen, de laatste nader te bepalen, zoodat eene discussie over den aard der onderscheidingen wel wat overbodig is, vooral nu men zich begeven heeft op het gebied der theoretische bespiegelingen. Men zou de bepaling van den aard der onderscheiding gevoegelijk kunnen overlaten aan de prudentie van het Hoofdbestuur en van de Commissie van Toezicht en Beheer. *Rotterdam* (de heer Horn) stelt voor de proef voorloopig te beperken tot de leerlingen, die het eindexamen afleggen, in afwachting van de nadere voorstellen in het volgende jaar. — Dit voorstel wordt bij acclamatie aangenomen.

Op eene vraag van den heer Simons, hoe het staat met de regeling der debuten voor de leerlingen, die een engagement sluiten, welk punt door den Voorzitter mede in de vorige vergadering was ter sprake gebracht, deelt de heer Wilson mede, dat de Commissie van Toezicht zal pogen invloed te oefenen bij het sluiten der contracten van de leerlingen, ten einde te bewerken, dat dergelijke debuten den leerlingen worden toegestaan.

8. Het straks uitgestelde punt 5 der agenda, benoeming van twee leden des Hoofdbestuurs, ontlokt den voorzitter en der vergadering warme betuigingen van sympathie en dankbaarheid jegens de af-tredenden, de heeren prof. B. J. Stokvis en M. A. Perk, die zich niet meer herkiesbaar stellen. In hunne plaats worden benoemd de heeren M. J. Waller en Marcellus Emants, respectievelijk voorzitters der *Amsterdamsche* en der *Haagsche* Afdeling. De laatste, ter vergadering tegenwoordig, verklaart die benoeming aan te nemen.

Rotterdam wordt aangewezen als de plaats, waar de 19e algemeene vergadering zal worden gehouden.

Niets meer aan de orde zijnde wordt de vergadering, onder dankbetuiging aan den voorzitter voor zijne beleidvolle en aangename leiding, gesloten.

Ter inleiding voor de Alg. Vergadering had de Dordsche afdeeling den vorigen avond de afgevaardigden, hoofdbestuurders en hare eigene leden genoodigd op eene huishoudelijke bijeenkomst, die de heer L. J. B. Moor en mej. Marie Vink opluisterden door voordrachten, de eerste van fragmenten uit Vondel's „Joseph in Dothan”, de tweede van vier gedichten, „De Wipbrug”, en „De roepstem” van prof. Stokvis, „Wat de theeketel zong” van mr. J. E. Banck en „Meesters straf” van Jan C. de Vos. Daarna vereenigde de Voorzitter, de heer Verbraek van Nieuw-Beierland, de afgevaardigden en leden van het hoofdbestuur op eene, geheel de van oudsher zoo geprezen Dordsche gastvrijheid waardige wijze, te zijnen huize, waar men eenige uren in gezellig onderhoud en aangename kout bijeenbleef.

Na afloop der algemeene vergadering vereenigden zich de meeste harer leden aan een gemeenschappelijken disch, aangericht in een lokalen van de Harmonie, waar onder opgewekte gesprekken en bij goede schotels, nog eenige aangename uren werden doorgebracht. Een spijskaart in oud-Hollandsch, meesterlijk uitgevoerd en samengesteld door de heer Kiewiet de Jonge, verkondigde wat den aanwezigen zou worden voorgezet. Dat tal van dronken werden ingesteld en in de allereerste plaats op den machtigen Beschermer des Verbonds, en verder de uitnemende gastvrijheid der Dordsche afdeeling dankbaar werd herdacht, behoeft wel niet te worden vermeld.

---

## BERICHT.

Als penningmeester der Haagsche Afdeeling is opgetreden de heer Mr. Frederik Stam, Oranjestraat 5.

De Heeren Alberdingk Thijm en Ising hebben hun herbenoeming als lid van de Commissie voor de Tooneelschool evenals de Heer Waller die tot lid van het Hoofdbestuur aangenomen.

---

## TOONEELOVERZICHT.

(December 1887—1 Mei 1888.)

### A. Kon. Ver. Het. Nederl. Tooneel.

*Eene Ministerieele crisis*, oorspr. blijspel in 3 bedr. door H. v. Meerbeke. — *Gepantserd*, oorspr. tooneesp. in 4 bedr. door Ely. — *De Astronoom*, oorspr. kluchtsp. in 2 bedr. door Fabiès. — Mevr. *Frenkel* in Schiller's *Maria Stuart* en Sardou's *La Tosca*. — *Galeotto*, tooneesp. in 4 bedr. n. h. Spaansch van José Echegaray. — *Abt Constantin*, tooneesp. in 3 bedr. naar eene novelle van Ludovic Halevy. — *Durand en Durand*, kluchtspel in 3 bedr. n. h. Fransch. — Jubilé van Louis Bouwmeester. — V o n d e l gehuldigd.

Eene zoo omvattende inhoudsopgave, als ik ditmaal boven het slot van mijn tooneeloverzicht kan plaatsen, bewijst dat het tweede deel van het tooneelseizoen in den Stadsschouwburg geenszins onbelangrijk is geweest.

Daar is allereerst het feit van de opvoering van drie oorspronkelijke werken, echter niet van gelijke waarde of met gelijken uitslag gespeeld. Niet één zeker heeft een onvergetelijken indruk kunnen maken; en het stukje, twelk nog het vaakst gespeeld werd: *De Astronoom*, beteekende zeker niet het meest. 't Was een los en vluchtig geschreven kluchtspelletje, met een zweem van satire op de ontdekkingswoede en ijdelheid der sterrekundigen, waarvan de komiciteit in hoofdzaak gezocht moest worden in de woordspelingen, die de auteur als hoeksteen voor zijn dialoog had gebruikt. 't Was blijkbaar dat de student-auteur in dit opzicht een voorbeeld had genomen aan vele Fransche schrijvers, waarvan de meeste echter meer de kunst verstaan om tevens eene vermakelijke verwickeling saam te stellen dan hij nog bewees te doen. Zeker zouden de zwakke gedeelten van zijn arbeid minder aan den dag zijn getreden, indien het stukje, welks twee bedrijven samen ongeveer 40 minuten spelen, niet gekomen was na het dramatisch zeer effectvol werk van den Spanjaard *Echegaray*, en dan nog gegeven was in een *Théâtre de genre*, waarheen het publiek alleen gaat om eenigen tijd te verlachen. Doch voor hem zelve was dit uitkomen der gebreken een geluk: terwijl hij de voldoening smaakte dat de toeschouwers, dank zij het opgewekt spel van mevr. Stoetz en de heeren Morin en Plas, het stukje wél ontvingen, kon hij nu temet zelf de ervaring opdoen, dat de ontwikkeling zijner gaven in de nu ingeslagen richting hem voor de toekomst weinig beloofde. De zelf-critiek, zoo noodig voor ieder beginnend schrijver, kon hij hier leeren toepassen.

't Is dunkt me onnoodig, veel te zeggen over het tooneelspel *Gepantserd*, het werk eener dame, die blijkbaar zonder veel begrip van de eischen der tooneelschrijfkunst, haar kennis van Haagsche

menschen eene geschikte stof voor een tooneelstuk geoordeeld en zich bij het bewerken daarvan dan ook om die eischen weinig bekommerd had. Het gemis van éene, regelmatig zich ontwikkelende, belangwekkende handeling maakte het aanzien tot eene beproeving, die de waardeering van het verdienstelijke in de karakterteekening van eenige personen, trots conventionalismen en onmogelijkheden, zeer bemoeilijkte. Ook der schrijfster van dit stuk is het waarschijnlijk bij de vertooning duidelijk geworden dat eene stof, waaruit eene leesbare novelle te maken ware, nog niet voldoende is voor de vervaardiging van een tooneelstuk, en enkele geslaagde tooneelen en verdienstelijke teekening der personen nog geen genietbaar drama vormen. Wanneer men een dergelijk werk ten tooneele ziet brengen betreurt men het dubbel dat in ons land de gelegenheid ontbreekt tot het spelen van nieuwe stukken bij wijze van proef. Het mislukken van een oorspronkelijk stuk in een grooten schouwburg heeft toch steeds ten gevolge, dat het vertrouwen van artisten en publiek op onze Nederlandsche tooneelschrijfkunst weer sterker geschokt wordt.

Klaagt men er wel eens over dat de kritiek, die aandringt op de vertooning van oorspronkelijke werken, zelf vaak voorgaat in het veroordeelen van de vertoonde stukken (wat, als ze niet deugen, ook haar plicht is) men kan haar zeker niet verwijten, dat ze het blijspel: *Een Ministerieele Crisis*, van den schrijver des politieken romans *Zoo wordt men lid van de Tweede Kamer*, niet heeft pogen op te houden. Algemeen erkende men het geestige van zijn politieke satire en verheugde zich er over, het werk van een auteur te hebben mogen zien spelen, wiens scherts en spot de kinderen eener scherpe en juiste waarneming der werkelijkheid waren. De persoonlijke ijdelheid en naijver der partijhoofden, den invloed van praatjes en geruchten, de wijze waarop courantenberichten in de wereld komen, de gemakkelijkheid waarmee de volksgunst wordt gewonnen en verloren, den toestand waarin het hoofd van een constitutioneel rijk onder den invloed der beperkende grondwetsbepalingen en parlementaire gebruiken geraakt, de overdreven vrees voor nepotisme waardoor de zoon van een invloedrijk man juist — dank dien invloed — bij het dingen naar eene publieke betrekking in ongunstiger positie dan een ander komt, dit alles heeft de schrijver ons met veel talent en fijne ironie doen zien en gevoelen. Dat des ondanks zijn arbeid niet meer waardeering vond bij het publiek, mag wel hieraan te wijten zijn, dat hij z'n stuk niet schreef met het doel eener opvoering; dan ook voornamelijk in de expositie te vele en te langdurige gesprekken had gegeven, en zijn taal te boeikerig klonk. De tweede helft was onmiskenbaar gelukkiger en dramatischer; en voldeed dan ook veel meer dan de eerste. Zoo de vertooning van dit blijspel der Vereeniging dan ook geen gouden eieren bracht, ze bewees er door, het streven onzer auteurs te willen bevorderen, en leerde menig ontwikkeld schouwburgbezoeker, dat ook Nederlandsche auteurs geest en smaak bezitten. Van meer dan één hunner vernam ik dat zij de vertooning — die eerst voor de leden onzer

Amsterdamsche Afdeeling was gegeven — met veel genoegen hadden bijgewoond. Voor een niet gering deel was dit te danken aan de vertolkers, w. o. vooral de heeren Morin, als *Slawata*, de ziekelijke minister tegen wil en dank, en Schulze, als de dagblad-reporter *Celer*, verdienen genoemd te worden.

Bij de samenstelling van het verdere repertoire voer de Vereeniging financieel niet slecht. Met uitzondering van de *Maria Stuart* wisten de andere stukken: *Tosca*, *Galeotto*, *Abt Constantijn* en *Durand en Durand* het publiek nog al naar den schouwburg te lokken, al leed de opkomst merkbaar onder den invloed der opening van het pasgebouwde circus Carré. De toeneming van het getal der openbare vermakelijkheden in de laatste jaren moest noodzakelijk tot een verminderd bezoek aan den Hollandschen Schouwburg leiden; vermits toch het kringetje van uitgaanders altijd beperkt blijft. Bij de keuze van Schillers drama had de directie zich blijkbaar laten leiden door de verwachting, dat de faam zoowel van het drama als van mevr. Frenkel het Amsterdamsch publiek zou doen toestroomen. Die verwachting is niet vervuld en de vergelijking met het succes aan *La Tosca* ten deel gevallen bewijst opnieuw, dat het stuk meer aantrekkingskracht pleegt te oefenen dan de acteur of actrice. Trouwens, de vertolking van *La Tosca* viel mevr. Frenkel gemakkelijker dan die van *Maria Stuart*; vermits de eerste in hoofdzaak slechts vereischte, dat zij zich overgaf aan de impulsies die op haar temperament inwerkten; de tweede overleg, karakterstudie en compositie, kunst en goede dictie vorderde. Flora Tosca is, in het algemeen, eene jonge vrouw die bemint en ijverzuchtig is, die gepijnigd wordt, leed ondergaat, zich moet pogen te beheerschen maar in haar vertwijfeling om het lot des geliefden haar stilzwijgen verbreekt; eene vrouw, die genade moet afsmeecken aan een ellendeling; hem haar haat en afschuw moet toonen; blozen moet van schaamte om een schandelijken koop, op redding en wraak zint; een mes neemt; haar vijand doorsteekt terwijl ze hem met een zekeren wellust tot driemaal heur: sterf!" toebijst, daarna in een aanval van bijgeloof en angst kaarsen bij het lijk zet; haar minnaar in den kerker komt opzoeken en hem zijn aanstaande verlossing aankondigt; in spanning luistert naar het knallen der schoten, welke schijnbaar heur minnaar moeten vellen; maar dan tot de ontdekking komt dat men haar misleid heeft, en haar minnaar wél dood is, reden waarom zij het verklaart te betreuren dat zij den man, dien ze straks vermoordde, niet nog eens dooden kan; en bij de onmogelijkheid daarvan even later zelf in het water springt. Deze samenstelling van passiviteit en activiteit, van lijden en doen, blijft zoozeer een amalgama en teekent zoo weinig één bepaald mensch, dat de kunstenaar, die deze vrouw voorstelt, kan volstaan met de situaties weer te geven overeenkomstig de diepte en afwisselende snelheid harer eigen indrukken van die toestanden, en daar nu bovendien de woorden beperkt zijn tot het mogelijk minimum en de tekst zoo geschreven is dat het gebarenspeel hem noodzakelijk moet aanvullen, zoo is, begrijpelijkerwijze, een dergelijke

rol bij uitnemendheid geschikt om te worden gespeeld door eene kunstenaress met een lichtbewogen en zich gemakkelijk en snel uitend gemoed, en begaafd met een gelaat vol uitdrukking en eene buigzame gestalte, eene actrice wier mimiek machtiger is dan haar diction. In zooverre is de *Tosca* dan ook voor mevr. Frenkel tot een triomf geworden, die bij de slotvoorstelling een zichtbaren vorm aannam door de aanbieding van bloemen en een armband namens een aantal harer vereerders. Gelijk te verwachten was bij eene dergelijke rol, die geheel op impulsie gespeeld kon worden, was de vertolking bij mevr. Frenkel nogal eens afwisselend meer of minder gelukkig; en schoon het tegenovergestelde: strenge, alle ingeving van het oogenblik verwerpende studie, me in het geheel niet aantrekkelijk voorkomt, zoo is een spel, 'twelk enkel ingeving en intuïtie is, juist ook mijn ideaal niet. Er moge iets prikkelends liggen in dat plotseling vinden van nieuwe effecten, de latere verwaarloozing van vroeger gelukkig gevonden intonatiën en bewegingen werkt op mij steeds onaangenaam. In het algemeen verkies ik ook hier het gulden midden: een voorafgaand dóordringend overleg en studie welke zich bij de vertooning zóo vermengt met de inspiratie van het oogenblik, dat de toeschouwer waant alleen de laatste te zien, en die, waar de inspiratie soms verflauwt, een te sterken overgang naar eene lusteloze vertolking tegenhoudt. Als oefening harer gaven had de vertolking der Maria Stuart voor mevr. Frenkel dan ook veel hooger waarde; het zeggen der verzen, het weergeven van al de schakeeringen in de gemoedstoestanden, het scheppen der persoonlijkheid eischte van haar meer dan zij reeds vermocht; ze moest zich dus inspannen om die rol te spelen en spande zich dan ook in, met het gevolg dat zij in menig gedeelte zeer gelukkig was en juist door het gemis aan bestudeerdheid, hier en daar een frissche kleur van ongedwongenheid en natuur aan de persoonlijkheid der schotsche koningin gaf, die anders, onder het declameeren van Schillers rhetoriek, licht te veel „treurspelheldin” wordt.

Er valt over de twee stukken weinig meer te zeggen, tenzij over de opvoering, waarbij voornamelijk de heeren van Schoonhoven en de Jong verdienen genoemd te worden. De eerste speelde den Burleigh op zijne gewone, hoogst verdienstelijke wijze en wist door zijne vertolking van den zinnelijken, voor niets terugdeinzenden, wreeden baron Scarpia algemeenen lof te winnen. Zijn kleurrijke en hartstochtelijke voordracht gaf het geheel een zuidelijken gloed en kwam het mouvement der verschillende tooneelen ten goede. Alleen bij de latere opvoeringen werd het tempo door mevr. Frenkel en haar partner zelfs wel eens zóo snel genomen, dat er van de schakeering weinig meer overbleef. De heer de Jong wist als Mortimer en in de zeer lijdelijke rol van Cavaradossi zijn lyriek te pas te brengen; de heer Clous maakte echter geen gebruik van dé gelegenheid om als Leicester te maken wat de Engelschen noemen „a decided hit”. — Menig jong tooneelspeler zou er naar haken, zich in eene deigelijke rol te mogen toonen; de heer Clous, wien bij de rolverdeeling tegenwoordig de gebraden



vogels in den mond vliegen, schijnt daardoor reeds zoo verwend, dat hij zich de moeite niet wilde getroosten eener krachtsinspanning, welke die rol binnen zijn bereik zou hebben gebracht. Eene dergelijke onverschilligheid is nooit, is allerminst te billijken in een beginnend artist.

Over *Galeotto*, het drama van Jose Echegaray, wordt in deze kroniek elders gesproken, daar het ook door het Rotterdamsch tooneelgezelschap gespeeld is. Ditzelfde geschiedde met *Tosca*, *Abt Constantijn* en *Durand en Durand*, wel een bewijs van de groote moeite, die de samenstelling van een goed repertoire schijnt te kosten. Algemeen maakte *Galeotto* een diepen indruk op het publiek, 'tgeen wel in hoofdzaak te danken moet zijn geweest aan de zeer forsche en krachtige effecten in dit drama. Terecht is de opmerking gemaakt, dat de schrijver niet zeer gelukkig is geweest in het symboliseeren zijner denkbeelden, vermits er in de handeling, op zich zelf beschouwd, veel onwaars en onwaarschijnlijkjs lijkt, twelk eerst bij een doordringen tot de bedoelingen des schrijvers wordt weggenomen. Opmerkelijk was het zeker dat het stuk behaagde ondanks het slot, twelk geheel afweek van de gewone theateroplossingen, waaraan ons publiek gehecht heet. En zoowel de samenstelling van het program bij dit stuk als bij *Durand en Durand* leerde opnieuw, dat het geven van een dusgenoemd *spectacle coupé* de schouwburgbezoekers niet afschrikt, gelijk wel eens beweerd wordt. Bij *Galeotto* ging toch het reeds genoemde kluchtspel *De Astronoom*, bij *Durand en Durand*, een Fransch kluchtspel zonder verdere praetensie dan die van eens hartelijk te doen lachen, een dramaatje uit het Engelsch, *Vader* genoemd. In dit laatste zagen wij den heer Bouwmeester wederom eens optreden in een van die pathetische rollen, waarin zijn kracht ligt; ook in *Galeotto*, waar hij den don Julian, den nobelen en toch achterdochtigen ouden echtgenoot speelde, had hij voornamelijk in het eerste en het begin van het tweede bedrijf van die uiterst fraaie momenten van stil spel, waarin zijn gelaat de zielesmart en strijd weet uit te drukken. Hoezeer deze kunstenaar algemeen gewaardeerd wordt, bleek hem bij gelegenheid van zijn 25-jarig jubilé als tooneelspeler, in Dec. 1.1. met de opvoering van de *Lodewijk XI*, het door Schimmel verdietschte treurspel van Casimir Delavigne, gevierd.

Zeer eigenaardig was de vertooning van de idylle *Abt Constantijn*, bewerkt naar een keurig geschreven novelle van Lud. Halévy. Wel had de zucht van den anders zoo ondeugenden schrijver om ditmaal den prix Montoyon te verdienen, hem verleid tot het teekenen van vier louter lieve en brave menschen en als zoodanig zweemde dit stuk wel wat te veel naar Höheren-Töchterlitteratur. Doch wat bij de vertooning behaagde, was bovenal het eerste bedrijf, waar een keurig landelijk tooneeltje gegeven werd en onze regie voor een zeer smaakvol en stemmende omlijsting gezorgd had. Vooral de dames de Vries, Stoetz en mevr. Rössing, en de heeren Tournaire en de Jong onderscheidden zich bij de vertooning.

Deze kroniek zou zeker niet volledig zijn, indien ik niet met een

paar woorden gewaagde van de feestvoorstelling, den 15den Dec. in den Stadsschouwburg ter eere van Vondels 300-jarig geboortefeest gegeven. 't Is waar dat zij niet uitging van de Ver. Het Nederlandsch Tooneel en haar artisten er niet aan medewerkten; zij gaf der bizondere commissie van Vondelvereerders echter den steun, dien zij door het afstaan van den Schouwburg verleen kon. Maar bovendien bereikte die commissie met haar vertooning van den *Joseph in Dothan* een te schoon resultaat, om er hier niet van te gewagen, hoe een talrijk en uitgelezen schare was opgekomen om Vondels verzen te hooren voordragen door een aantal jongere vereerders van den dichter, waaronder er waren van aanmerkelijk talent; om Vondels reien, op opzettelijk geschreven stemmingsmuziek van den heer Anton Averkamp te hooren zingen door een koor van een negentigtal dames en heeren, wier van achter het tooneel komende zang wezenlijk verheffend en indrukwekkend klonk; om Vondels landelijk treurspel opgeluisterd te zien met het fraaie decor, in onzen Stadsschouwburg voorhanden; om te luisteren naar eene opwekkende inleiding van Prof. dr. Jan ten Brink en de voordracht van een vers, *Hulde aan Vondel*, woorden van den Eere-Voorzitter der Commissie, Prof. A. J. Alberdingk Thijm en voorgedragen door mej. Aleida Roelofsen, leerlinge onzer tooneelschool. Deze laatste had trouwens aan geheel deze opvoering een groot aandeel, daar haar directeur de regie op zich genomen had, twee harer leeraren, de H.H. Theo. C. Simons en A. Reyding zich de zorg voor 't plastische gedeelte der vertooning aantrokken en een viertal meisjes als zwijgende engelen (in de wolken geplaatst) medewerkten. Gelijk ik zeide, maakte de vertooning van dit treurspel een diepen indruk en werd het streven der Commissie, in Amsterdam eene niet minder waardige Vondelhulde tot stand te brengen als te Keulen door de opvoering van den *Jeftha* geschied was, ten volle bereikt.

#### B. Schouwburgen: Gebrs. A. van Lier.

't Is zeer zeker een opmerkelijk verschijnsel, teekenachtig voor onzen tijd, dat in het afgeloopen tooneelseizoen zoowel deze directie als die van het Salon het meeste publiek wist te trekken bij de opvoering van operette en tooverkluchtspel met zang. Dit bewijst, dat ook bij het groote publiek de muziek hoog in eere staat en het in den schouwburg liefst oog en oor aangenaam aangedaan gevoelt. Een paar aardige zangwijzen, fraaie costuums, mooi decoratief, wat grappen en potsenmakerijen en — de menigte is tevreden. Feitelijk toch zal de satire op Engelsche preutschheid en Engelsche dwaasheden, welke de tekst van *de Mikado* in zich bevat, het grootste deel van het auditorium wel ontgaan zijn, en daar de verwickeling in dit zangspel zeer mager en de komische toestanden in de handeling zeer beperkt zijn, zoo blijft er niets anders over om het publiek te vermaken dan décor, costuum, koddige mimiek, samenspel (vooral het manoeuvreeren met de waiers) en

enkele aardige zangnummers. Zeker school in het vreemde van de Japansche omgeving ook een deel van de aantrekkelijkheid en ik ben gaarne bereid te verklaren dat ik mij bij de Engelsche voorstellingen zeer goed en bij de Hollandsche goed vermaakt heb. Doch let op, dat een aantal van 40 voorstellingen in onze stad enkel bereikt kan worden, wanneer de roep van een stuk ook dat gedeelte der burgerij naar den schouwburg lokt, 't welk er gewoonlijk slechts zelden komt; dat dit publiek alleen uit zijn schuilhoek te voorschijn treedt, zoodra er „iets bizonders” te zien valt — en ge komt tot het besluit, dat dit bizondere in het aanbrengen van „kunst en vliegwerk” gelegen is. Een pakkend drama, een vermakelijk blijspel zijn niet eens meer voldoende; daar moet iets *extra* bij wezen. Ik heb bij de heeren Van Lier menig keer bij eene gewone voorstelling zalen gezien met nog geen vijftig menschen; bij: „*de Pillen van den duivel!*” en „*de Mikado*” stroomde het toe. Geen wonder dat deze directie het voornemen heeft opgevat om het 't volgend jaar geregeld met de operettes te beproeven. Of het succes blijvend zal wezen, is moeilijk te voorspellen; hoogstwaarschijnlijk zal ook hier, zoodra het ongewone gewoon is geworden, het bezoek weer dalen tot een gewone sterkte. Veel zal daarbij afhangen van de wijze van exploitatie. Want al erken ik, dat de smaak des publieks voor een weinig inspannend tijdverdrijf den bloei der operette verzekert, ik meen tevens het vaak zeer gering bezoek aan de gewone voorstellingen van het Hollandsch tooneelgezelschap dezer directie te moeten toeschrijven aan de wijze, waarop de heeren Van Lier hun gezelschap hadden samengesteld. De achteruitgang in dat bezoek was eenvoudig de wrange vrucht der versnippering van de werkelijk bruikbare krachten, waarover zij beschikten. In plaats van die samen te houden tot één voldoende geheel, verdeelden zij — gelijk we weten — de hoofdpersonen over drie afdeelingen en vulden elke afdeeling aan met personen, die voor een groot deel de plaatsen op den voorgrond, welke zij innamen, niet verdienden, 't zij door gemis aan talent, 't zij door gemis aan beschaving, 't zij door beide. Had de directie de enkele jongeren, die bij meer ervaring werkelijk wat beloofden te worden, geregeld doen optreden met diegenen der ouderen, van wie zij wat leeren konden; nog beter wellicht: had zij het geopperd plan tot het vormen van eene Afdeeling dier jongeren ten uitvoer gebracht, ze zou het goede publiek den weg naar haren schouwburg niet in die mate verleerd hebben, als dit in de laatste jaren bij toeneming het geval was. Doch op den duur moest de mededinging in 't vertoonen van blij-tooneel- en treurspelen met de Ver. Het Nederl. Tooneel, die voor weinig meer geld oneindig beter ensemble en met het Salon des Variétés, 't welk voor veel minder geld een niet minder ensemble bood, hier te Amsterdam onmogelijk blijken, en dat is ook gebeurd.

Eén ding is zeker, de leden van het gezelschap bleven niet op hun stoelen zitten, en wie bekend was met den geringen tijd, voor studie en repetities beschikbaar, moest menigmaal de nog verkregen uitkomsten ten zeerste bewonderen. Ook hadden we nu en dan

gelegenheid in dezen Schouwburg de kennis met een belangwekkend stuk te maken of te hernieuwen. Bij dit laatste denk ik aan de *Elisabeth* van Giacometti, door mevr. Ellenberger ter gelegenheid van haar benefiet uitgekozen. Zoo ééns, tweemaal per seizoen, ziet men deze actrice, wier licht anders schuil gaat in den draken-gloed, die steeds in de Plantage pleegt te blaken, optreden in een rol, waarin men haar onmiskenbare gaven als karakterspeelster vermag te waardeeren. Daar waren in haar Elisabeth partijen van zeer veel schakeering en kleur, die haar nog altijd eene plaats bij onze twee groote gezelschappen ten volle waardig toonden. Ook mevr. Albregt-Engelman mocht bij haar veertig-jarig jubelfeest weer eens uit den hoek komen en in Benedix' tooneelspel: *De Rustverstoorders* een dier typen scheppen, welke haar kracht uitmaken, en die haar de weer zoo ondubbelzinnig gebleken sympathie van het oordeelkundig publiek deden verwerven. Over het geheel was deze voorstelling, waarbij o.a. de heer Joseph van Lier medewerkte en eene zeer verdienstelijke creatie van het gemoedelijke oude heertje gaf, een der beste van dit gezelschap.

Ditzelfde mag ik niet getuigen van de vertooning van de twee oorspronkelijke stukken, dit jaar ten tooneele gevoerd: *Betje de Naaister* van den heer Bigot en *De Stormen des Levens* van een jeugdig schrijver, H. Terwee. Beide waren „volksstukken”, d.w.z. ze beoogden eene verheerlijking van de volksdeugden, van de gelijkheid en de broederschap, 't eerste tusschen 't volk en de aristocratie van 't geld, 't tweede tusschen 't volk en de aristocratie der geboorte. En gelijk in dergelijke stukken pleegt te geschieden, gaven beide schrijvers eene afspiegeling van de verhoudingen tusschen beide standen, welke niet die der werkelijkheid was; de aristocraten waren eerst te slecht en hardvochtig, de volksmannen en vrouwen te nobel en braaf, de democratische aristocraten al te gemeenzaam, de bekeering der aristocraten aan het slot te kras. En waar de schrijvers zoo weinig slaagden in het weergeven der werkelijkheid, deden de meesten der vertooners hun misgreep nog sterker uitkomen. Daarbij was het melodramatisch element niet vergeten, allerminst in het stuk van den heer Terwee, en toen dit laatste dan ook gevolgd werd door een blijspelletje van mej. E. Van Biene *Dilettanten*, waarin niet enkel de ijdelheid der liefhebbers maar ook hun overdrijving bespot werd, dacht menig toeschouwer aan eene parodie op hetgeen we zoo pas te hooren hadden gekregen.

Evenals andere gezelschappen gaven ook de heeren Van Lier eene opvoering van *La Tosea*. Was het mij aangenaam mej. Jeanne de Groot, nu mevr. Saalborn, wederom eens op de planken te zien verschijnen, ik kan het niet ontveinzen, dat haar vertolking van de titelrol boven haar krachten ging; en zij slechts in enkele gedeelten (bijv. slot der 4de akte) den toestand vermocht te geven wat hij eischte. Zij, die het talent dezer actrice in zijn omvang kennen, hadden trouwens van deze proefneming geen grooter verwachting; ze wisten dat in het lyrisch en niet in het hartstochtelijke

haar kracht ligt. Voor den heer Veltman kon de rol van baron Scarpia slechts in de kalme gedeelten succes brengen; de zinnelijkheid van de 4de akte liet hij wijselijk achterwege. Doch hen, die in dergelijke vergelijkingen belang stellen, had deze acteur bij gelegenheid van zijn benefiet instaat gesteld kennis te maken met een voortbrengsel uit de romantische school, 't welk, evenals *La Tosca*, een draak moest heeten, maar bewijzen kon, hoe ver 't laatste in effect en kleur en samenstelling achterstaat bij den arbeid der mannen van 1840. *De toren van Nesle* van den ouden Dumas is inderdaad een meesterstuk in het genre, 't welk voor den letterkundige een historisch, voor het publiek een dramatisch belang heeft en dus inderdaad de vertooning door andere gezelschappen meer waard is dan een product als *La Tosca*.

Aan het slot van deze Kroniek sta de loffelijke vermelding der opvoeringen van eenige blijspelen door de blijspel-afdeeling. Die van *Een dwaze Inval*, een wezenlijk geestig Duitsch kluchtspel, werd met genoeg gezien. Terwijl ik *pour acquit de conscienee* niet mag nalaten te vermelden, dat de heer de la Mar nog tijd wist te vinden om uit twee romans tooneelstukken te trekken, die van de tooneelkennis des samenstellers getuigen.

### C. *Salon des Variétés.*

Hetzelfde verschijnsel, waarop we bij het bespreken van het afgelopen seizoen in den Schouwburg van Lier moesten wijzen, treft ons ook hier: het publiek gaat bij voorkeur naar die vertooningen, waarbij de muziek medewerkt. Het genre der comédie-operette, nog al heel ondeugend, met een prikkelenden bijmaak van toespelingen op verboden zaken, hier sinds de komst van mevr. de Graaff-Verstraete beoefend, is, door het zeer verscheiden publiek 't welk dezen schouwburg bezoekt, met veel ingenomenheid ontvangen, en die ingenomenheid is, getuige het getal opvoeringen, aan *De vrouw van Papa* en *Mamsel Nitouche* ten deel gevallen, niet verminderd. Dat komt ook wel voornamelijk hierdoor, dat mevr. Verstraete met wezenlijk talent die Judic-rollen speelt; haar optreden in melodrama's, voor het Zaterdag- en Zondag-avondpubliek, behaagt mij, ik deed het reeds vroeger uitkomen, minder. Ben ik wel ingelicht dan heeft de directie van het Salon, blijkbaar voornemens de melodrama's nog in eere te houden, mevr. Holtrop-Van Gelder geëngageerd voor de jonge dramatische partijen, waarvan zij zich bij het gezelschap der heeren Van Lier met een talent, 't welk reeds de aandacht van het publiek begon te trekken, had gekwet. 't Verheugt me, dat onze oud-leerlinge der school nu meer regelmatig hier in Amsterdam zal kunnen blijven; voor haar is dit een middel om rustiger te studeeren; voor hen die belang stellen in haar ontwikkeling, eene gelegenheid om die weer geregeld te volgen. Als zij zelve zich maar aan natuur en waarheid houdt, kan het optreden in de melo-drama's gedurende nog eenige jaren niet zooveel kwaad. En dan zal er wellicht gelegenheid voor

haar bestaan om geplaatst te worden in eene andere omgeving. Te spelen op een klein tooneeltje onder tabakswalm is juist niet het meest begeerlijk deel voor een tooneelspeelster, en ik kan me dus best begrijpen dat mej. Juliette Roos, hoewel in dezen Schouwburg zeker van haar publiek, liever bij het Nederlandsch Tooneel in den Stadsschouwburg wou optreden. Met veel belangstelling zie ik tege- moet, hoe het haar daar gaan zal, en of haar middelen toereikend zullen blijken voor het groote tooneel. — Haar heengaan is voor de directie van 't Salon zeker een groot verlies; al behoudt zij juffr. Poolman en al zal mevr. Holtrop in comédie-rollen ook op haar plaats zijn, het lieve, innemende van gelaat en stem, waardoor mej. Roos het publiek terstond pakte, hebben de beide andere dames zeker niet in die mate.

Voor een groot deel bestond het répertoire van dit gezelschap uit van vroeger bekende stukken. Onder die, welke nieuw inge- studeerd werden, heb ik te vermelden: *De Wrijfdokter*, een oor- spronkelijk blijspel in twee bedrijven door Alfaro en Fabiès, waarin satirische opmerkingen voorkwamen op de specialiteiten-manie onzer dagen en in het bijzonder op de wrijfdoctoren, terwijl het geheel een fantasie bleek van de avonturen van zulk een jongen speci- aliteit, geplaatst tusschen een achterdochtigen schoonvader en een zangeres, die met hem een vroeger geschreven stuk wil repeteeren. Nog kwamen daarbij, ter stoffeering, de figuren van een uitgehongerd Duitsch assistent, van een prins van Guatemala, benevens van een boerin, die met haar zoontje kwam spreken over een gevallen paard. De vroolijke invallen en zetten en niet onvermakelijke toestanden werden door de vertooners goed tot hun recht gebracht: de heer Thönissen met zijn leuk gezicht als de schoonvader, de heer v. d. Heuvel als de wrijfdokter, de heer Pilger als de uitgehongerde assistent en de heer v. Ollefen Jr. als de zieke prins maakten zeer aardige typen. Het damesgedeelte was zwakker.

Ter gelegenheid van haar benefietavond had mej. Roos een aan- doenlijke fraaie Fransche comédie: *La joie de la famille* uitgekozen; de heer v. d. Heuvel nam voor den zijnen: *Les vivacités dn Cap- tain Tic* van Labiche, waarover in de vorige aflevering gesproken is. De poging om Van Lennep's Klaasje Zevenster tot een tooneel- stuk te verknippen, mislukte. Na drie voorstellingen was het stuk weer van het programma, 't welk hier trouwens ook nog al aan snelle veranderingen onderhevig is.

L. S.

#### D. Vereenigde Rotterdamsche Tooneelisten.

Ook in de tweede helft van het tooneelseizoen bood het réper- toire een aangename afwisseling van oude en nieuwe stukken. De belangstelling van ons publiek bleef vrij levendig en wij vermoeden, dat de financieële uitkomsten over deze campagne niet ongunstig zullen zijn. Moge het zoo blijven; een publiek dat hooge eischen stelt, moet door getrouw schouwburgbezoek toonen, dat het de verwezenlijking dier eischen wil bevorderen.

Met het blijspel *Onder Curateele* bleek de Directie een goede keus te hebben gedaan, al is het voor dames minder geschikt. Mevrouw Thomery wordt op verzoek van haar zwakken echtgenoot, wegens buitensporige uitgaven, onder curateele gesteld en vader Pazewijn tot curator benoemd. Laatstgenoemde denkt het verkwistend vrouwtje, zooals hij zegt, „spoedig om den vinger te zullen winden”; maar het tegendeel heeft plaats. Tot verzet geprikkeld, weet Pauline hem tot haar gehoorzamen dienaar te maken, de dolzinnigste uitgaven te laten doen, ja zelfs op haar te doen verlieven. Ten slotte keert de echtgenoot terug en verzoent zich met zijn vrouw, terwijl de arme curator zijn geluk weer aan den huiselijken haard moet gaan zoeken, onder bedreiging van bij den eersten krommen sprong zelf onder curateele gesteld te zullen worden. Een donnée dus die tot allerlei dwaze tooneelen aanleiding geeft en waarvan handig partij is getrokken. Soms moge het aanbeveling verdienen bij vertaling de stukken in een nationaal kleed te steken, in deze echt Parijsche toestanden dunkt het ons bepaald verkeerd. De opvoering was zeer goed; als Pazewijn was de Heer Rosier F a a s s e n bijzonder op dreef; trouwens Mej. V i n k stond hem flink ter zijde en wist de Pauline zóó lief te spelen en zóó keurig te kleeden, dat de losbandigheden van haar curator hoogst verklaarbaar en vergeeflijk werden. Van den ouden roué Hofdalen leverde de Heer P o o l m a n een kranigen type en de Heer V a n E i j s d e n verdient als reporter Dollekoop een loflijke vermelding.

Sympathie en waardeering verdient het streven van J o s é E c h e g a r a y, den schrijver van *Galeoto*. Zijn werk is niet het geknutsel van een dramaturg, die in fijngesponnen intrigues of vreemde typen kracht zoekt, maar de zware arbeid van een edeldenkend man, die in forsche trekken zijn medemenschen de afschuwelijke gevolgen wil schilderen van den laster, die zoolang kookt en stookt tot vaak de reinste schepselen het vertrouwen in hun onschuld verliezen, beneveld worden, door iedereen gewantrouwd en verlaten zich aan elkander vastklampen en jammerlijk als schuldigen te gronde gaan. Dan triomfeert de wereld en roept uit: „Zoo komt de waarheid dus toch aan het licht!”<sup>1)</sup> vergetende dat zij, en zij alléén, oorzaak was van die ellende. Uit een zuiver artistiek oogpunt is zoo'n tendenz-stuk wellicht bedenkelijk; wij hebben echter eerbied voor den wakkeren kampioen en vergeven vele fouten, als daar zijn: oudbakken theater-effecten in het tweede bedrijf, oppervlakkig geteekende figuren, (Severo, Mercedes, Pepito) en eigenlijk het geheele derde bedrijf, dat gevoegelijk achterwege had kunnen blijven en waarin de schrijver, door te veel te willen bewijzen, zijn doel voorbijstreeft; wij bewonderen den schrijver, die, de waarschijnlijkheid inziende, dat de wereld zijn stuk zal uitfluiten<sup>2)</sup> toch den moed heeft haar de waarheid in het aangezicht te slingeren. Er dwalen ook op

---

<sup>1)</sup> 3e bedrijf, 10e tooneel.

<sup>2)</sup> 2e bedrijf, 5e tooneel.

tooneelgebied te veel Hamlet-naturen rond dan dat wij zoo'n man uit één stuk niet warm zouden toejuichen.

Een kunstwerk als *Galeoto*, zoo breed opgevat, grootsch tot in zijn fouten, mag aanspraak maken op een liberale beoordeeling, en deze heeft het helaas! lang niet algemeen gevonden. Zoo heeft men beweerd dat ook de schijn des kwaads moet vermeden worden, dat een jonge vrouw zich per se compromitteert, wanneer zij steeds gezien wordt in gezelschap van een knap jongmensch en van haar ouderen echtgenoot; „de wereld is nu eenmaal zoo.” Dit schijnt waar; maar richten wij dan liever den degen op eigen borst en vragen wij ons af, of die overweging niet voortspruit uit onze aangeboren lafheid, uit onze onmacht om ons aan den invloed dier „wereld” te ontworstelen?

Nieuw mag het onderwerp niet genoemd worden; meermalen was de laster het hoofdelement in tooneelstukken; maar even nieuw als juist kwam ons de stelling voor, dat de laster door zijn helsche werking in het gelijk wordt gesteld, dat de eerst onrechtvaardig beschuldigden later vaak tot schuld vervallen; dat dus daardoor zijn invloed steeds grooter dreigt te worden, want bij volgende gelegenheden kan men zich dan steeds op voorbeelden beroepen waarin de verdenking gegrond is gebleken. „Uit praatjes ontstaat de daad; wat als een boosaardige leugen begint, eindigt als waarheid”<sup>1)</sup>. En hoe ontstaat hij? „Een onvoorzichtig woord, een „heimelijke lach, een veelzeggende blik zijn voldoende om de „katastrophe te doen ontstaan: al die kleine toevalligheden en onverschilligheden worden één grootheid en plotseling verschijnen „zij als reusachtige hatelijkheden, boosaardigen laster, die de eer „bezoedelen, het huiselijk geluk verwoesten. Ieder afzonderlijk doet „het, zonder kwade bedoeling, maar het resultaat is vernietiging.”<sup>2)</sup> Zulk een taal getuigt van menschenkennis en staat, uit een letterkundig oogpunt beschouwd, stellig verre boven de gewone tooneelgesprekken.

Begreep de schrijver uitmuntend wat hij wilde voorstellen, in de uitwerking was hij niet altijd even gelukkig. Vreemd mag het heeten dat hij naaste bloedverwanten koos als vertegenwoordigers van de wereld; dat zou Sardou niet gedaan hebben. Vreemd ook dunkt het ons, dat hij den raisonneur en het slachtoffer in één figuur vereenigde: den man, die de stelling moet verkondigen en hem, die haar tot waarheid moet maken. In deze omstandigheid ligt o. i. het stuitende van het laatste bedrijf; Ernesto werd er als rol belangrijker door, maar minder waar.

*Galeoto* maakte een machtigen indruk, waaraan de grootendeels uitmuntende opvoering het hare bijbracht. De Ernesto van den Heer Tartaud is het schoonste, dat wij ooit van hem zagen; vooral de slottirade werd met bewonderenswaardige kracht en heerlijken climax uitgesproken. Julian werd door den Heer D. H a s -

<sup>1)</sup> 1e bedrijf, 2e tooneel.

<sup>2)</sup> Voorspel, 3e tooneel. (naar de vertaling van J. H. Rössing).



pels schoon getypeerd; in de pijnlijke scènes waardeerden wij opnieuw de artistieke soberheid van zijn spel. Aangenomen dat Mej. Vink beter voldoet in het blijspel, verdient zij als Theodora grooten lof; dikwijls wist zij den juisten toon te treffen, en zij hoedde zich voor het huilerige, dat in dramatische tooneelen soms haar stem ontsiert. De overige vertolkers bevielen ons minder, hetgeen wel grootendeels aan het vage en tegenstrijdige in hun rollen zal te wijten zijn. Ten slotte twee opmerkingen. Wij lezen in Jelgershuis' *Gesticulatie en Mimiek*: „ . . . zich zorgvuldig mij-, dende nimmer door eene half geopende deur te komen of heen te gaan: dat is geheel ongeoorloofd, en misstaat vreeselijk; men moet dit den Komiek overlaten, die zich daarvan dan, naar omstandigheden met voordeel bedient,” en zagen tot ons leedwezen dezen juisten wenk nogal eens vergeten. Ook moeten de deuren zorgvuldiger worden gesloten; thans ziet men soms de geheimste zaken met geopende deur behandelen. Het zijn détails, maar zij kunnen de schilderij bederven.

*Het Kattelbelletje* (*Pattes de mouche*), gegeven onder het patroonaat der Rotterdamse Afdeling van ons Verbond, schonk den Heer Jan C. De Vos (opnieuw aan ons gezelschap verbonden) een schoone gelegenheid te toonen, dat hij met onverzwakte krachten naar de Maasstad is teruggekeerd. Hij is en blijft de beschaafde, aangename prater, die zich op de planken los en gemakkelijk beweegt; gaarne hadden wij evenwel gezien, dat hij den Prosper Block meer typeerde zooals o.a. de Heer Moor deed. Sardou's blijspel, tintelende van vernuft en geest, stelt den vertolkers buitengewoon hooge eischen; te zeggen dat ons gezelschap daaraan beantwoordde, zou minst genomen overdreven zijn. Er werd met toewijding gespeeld, maar het stuk bleef *hoofd*, de opvoering *bij-zaak*.

Na den Heer De Vos verdient de Heer De Vries genoemd te worden; wanneer deze ijverig studeert,\* is, dunkt ons, zijn toekomst verzekerd. Is dit echter steeds het geval?

Het succès van *Abt Constantijn* est dû à une réaction sans doute respectable mais nullement artistique, zegt Jules Favre in *Les Annales* en wij onderschrijven deze woorden gaarne, ten spijt van den grooten bijval, welken deze brave Hendrikken-geschiedenis ook hier vond. Wilt ge een idylle? Goed, *Vriend Fritz* is er een en met genoegen zien wij het steeds opvoeren; maar *Abt Constantijn*? De kunst wil het schoone en het goede, maar ook het *ware*; en *onwaar* is dit stuk in de hoogste mate. De eene persoon is al braver dan de andere; wie het bij het begin niet is, wordt het in het laatste bedrijf; daarbij zijn allen hoogst onbeduidend, naif en vervelend. Er is slechts één mensch, één wezen van vleesch en bloed, dat menschelijk handelt, menschelijk faalt, nl. Paul, en deze uitzondering vond in den Heer De Vries een zeer goed vertolker. De overigen willen wij niet hard vallen; wij willen er niet op wijzen, dat er veel te langzaam werd gespeeld, waardoor alles een nog sentimenteeler aanzien kreeg; liever wenschen wij dat de brave abt, na den geldbuidel onzer Directie gespekt te heb-

ben, voor goed ten grave dale. De kunst zal er niet bij verliezen.

31 Januari herdacht Mevr. Burlage-Verwoert haar 25-jarige tooneelloopbaan met Sardou's *Cyprienne* (Divorçons). De beleefdheid verbiedt dat men dames naar hun leeftijd vraagt; wanneer zij ons echter door een dergelijk feest in de gelegenheid stellen dien te benaderen, dan schijnt de vraag gewettigd, hoe een kunstnares voor een vijf-en-twintigjarig jubileum een rol kan kiezen geschreven voor een vijf-en-twintigjarig vrouwtje; het is vaak verwonderlijk en betreurenswaardig tevens, dat zoo weinig artisten de grenzen van hun talent kennen, zij, die juist scherper moeten zien en oordeelen dan wij gewone stervelingen.

Willem van Zuylen is sinds 24 Januari na een zware ziekte weder bij ons gezelschap ingedeeld. Al toont zijn uiterlijk hoe zwaar hij geleden heeft, in *Vrouwen-Emancipatie*, *Gevolgen van een Leugen*, *Politiezaken*, *Vriend Fritz* bewees onze geliefde komiek, dat zijn spel en stem niet zijn achteruitgegaan. Ook hier weerklinke een hartelijk Welkom!

*Malle Anna* van Rosier Faassen is een goed volksstuk, een beetje oppervlakkig, maar in den juisten toon geschreven. In het eerste bedrijf maken wij kennis met het huisgezin van Duyn; de man een ontevreden leeglooper, de vrouw, zoon en dochter toonbeelden van rechtschapenheid. Van Duyn heeft reeds eenige malen stukken goed van zijn vrouw (die door manufacturen te verkoopen in het onderhoud van het gezin tracht te voorzien) ontvreemd om aan zijn drinkzucht te voldoen; eindelijk betrapt zij hem. Een woordentwist ontstaat; de man trekt zijn mes, dat Anna hem ontwingt en, tot het uiterste gedreven, in de borst stoot. Zij wil zich aanklagen; maar stervende verklaart de dronkaard dat zij onschuldig is, dat hij zichzelf heeft gedood.

Het tweede bedrijf speelt in het estaminet van het Limburgsche dorp, waar de fabrieksarbeiders samenkomen en door enkele rad-draaiers tot werkstaking worden aangezet; hoe waar en kernachtig deze scènes geschreven zijn, begrijpt een ieder die Faassen's talent kent. De ontevreden arbeiders gaan bij den patroon hun nood klagen; deze laat hen echter inzage nemen van de boeken en be- looft hun een deel der winsten, waarna de vrede hersteld wordt.

Anna, door wroeging gekweld, is steeds haar schuld blijven volhouden en wordt, omdat men de arme koopvrouw wegens haar eenzelvigheid en vreemde taal in haar geestvermogens gekrenkt acht, in de wandeling Malle Anna genoemd. In het laatste bedrijf heeft zij het geluk de fabriek, welke men in brand wil steken, te redden, helaas ten koste van haar leven. De ellendelingen, die moord en vernieling prediken, stooten haar neder, als Malle Anna hun onzalig plan wil verijdelen, hetgeen haar evenwel toch gelukt. Zoo straft de eene misdaad de andere; ofschoon zij ons op een tweeden moord onthaalt, is deze gedachte niet de minst gelukkige in het drama.

Aan de intrigue is als gewoonlijk weinig zorg besteed en wij geven den auteur ernstig in overweging een volgend maal den

traditioneelen moord weg te laten; gelukkig blijven die in ons landje uitzondering. De volkstypen en toestanden zijn verdienstelijk naar het leven genomen en het moet gezegd worden, dat in *Malle Anna* de bij-tooneelen, welke Faassen's kracht zijn, niet buiten de handeling staan, zooals bij enkele vroegere stukken het geval is. Minder gelukkig achten wij het tooneel bij den braven fabrikant; wanneer de arbeiderskwestie zoo gemakkelijk op te lossen is, heeft de Heer Faassen het ei van Columbus gevonden en verdient hij een zetel in 'de Tweede Kamer.

Over het algemeen echter mag de jongste pennevrucht van onzen populairen schrijver goed geslaagd heeten; zij werd behalve door den auteur (brigadier Brand) verdienstelijk gespeeld door Mevr. Beersmans (Anna van Duyn) en de Heeren J. Haspels (Späner), De Vos (de Platte), De Vries (Wolf), enz.; trouwens Faassen weet voor welke acteurs hij schrijft. Het publiek ontving het stuk vrij ondankbaar; vooral op de eerste rangen moest men beter begrijpen, dat ook volksstukken recht van bestaan hebben, dat het tooneel een roeping te vervullen heeft, en dat mannen als Rosier Faassen waardiger priesters in den kunsttempel zijn dan de kwakzalver-schrijvers van zoo menig zoogenaamd „modern” stuk.

Het lust ons niet over *Flora Tosca* uit te weiden; iedereen zal thans de gebreken en deugden van dit bloederig tooneelproduct kennen. Alleen moet ons een woord van oprechte hulde uit de pen aan het adres van Mevr. Beersmans (Tosca) en den Heer J. Haspels (Scarpia). Door hun meesterlijk spel werd deze misgeboorte een bezoek overwaard.

*Durand en Durand*, een wel wat rauwe Fransche klucht, was het laatste nieuwe stuk dat in dit seizoen werd vertoond. Wij hadden het liever wat luchtiger gespeeld gezien.

Vóór wij voor dit seizoen van onze lezers afscheid nemen, een enkel woord aan onze Directie, met het oog op onze jonge artisten; velen zijn het niet, maar misschien juist daarom zijn zij ons te liever. Zou het in hun belang, zoowel als in dat van de toekomst van ons tooneel, niet wenschelijk en mogelijk zijn hun nu en dan gewichtiger rollen op te dragen?<sup>1)</sup> Wij zijn met reden trotsch op onze veteranen, maar moeten wij ook niet trachten de recruten tot geoefende krijgers te vormen? Mej. Vink en de Heer Tartaud hebben gelegenheid genoeg gehad; wij bedoelen thans vooramelijk Mej. Pauline Beersmans en den Heer Henri De Vries. Eerstgenoemde heeft na haar debuut en *Rabagas* geen rol van eenige beteekenis vervuld; in het gewone blijspel schijnt zij zich niet op haar plaats te gevoelen; trouwens haar ernstig gelaat, donkere kijkers en eigenaardige stem wijzen haar voorloopig meer aan op

---

<sup>1)</sup> Wij vernemen dat HET KATTEBELLETJE met die bedoeling werd gegeven en waardeeren gaarne den betoonden goeden wil; maar Mej. Vink en de Heer De Vos vervulden de hoofdrollen; de overige partijen zijn bepaald nevenfiguren. Was dan de keus gelukkig? 16/5. J. V.

de Fransche ingénue-rollen, als in *Francillon*, *La Souris* <sup>1)</sup> (misschien ook in *Nichtjes Roman* en *Vriend Frits*). De Heer De Vries bezit een gunstig voorkomen, aangename stem en goede gestes; hij maakte in den laatsten tijd flinke vorderingen; laat men hem daartoe dan ook flink in de gelegenheid stellen. Men zal ons tegenwerpen, dat het gemakkelijker is jeugdige artisten over het paard te tillen, dan hen behoorlijk in den zadel te helpen. Wij ontkennen het niet; maar door hen te veel achteraf te houden, loopt men gevaar de ambitie te verminderen, de krachten te ontzenuwen. Daarom bevelen wij der Directie, terwijl zij tracht aan de eischen van het publiek te voldoen, de belangen der jongere artisten ten zeerste aan. In dit opzicht moet voor haar gelden het bekende: Gouverner c'est prévoir.

Rotterdam, 20 April 1888.

JEAN VALJEAN.

---

## LIJST VAN OPGEVOERDE STUKKEN.

(1 Dec. 1887—1 Mei 1888).

### I. Kon. Ver. Het Nederlandsch Tooneel.

7 Dec.: **Eene Ministerieele Crisis**, blijsp. 3 bedr. door Henry van Meerbeke (Amst. 4, 's H. 1 opv.) — 9 Jan.: **Maria Stuart**, treursp. 5 bedr. naar Friedr. v. Schiller door *J. J. L. ten Kate* (Amst. 6 's H. 2 opv.) — 21 Jan.: **Abt Constantijn**, toonsp. 3 bedr., naar den roman van Lud. Halévy door Crémieux en Decourcelle, vert. *J. van Montfoort* (Amst. 10, 's H. 3 opv.) — 11 Febr.: **Galeotto**, drama 3 bedr. en 1 voorsp. van José Echegaray, naar *Lindau's* Duitsche bewerking in het Nederl. door J. H. Rössing (Amst. 8, 's H. 3 opv.) — **De Astronoom**, oorspr. kluchtspel in 2 bedr. door Fabiès (Amst. 6, 's H. 1 opv.) — 3 Mrt.: **Gepantserd**, oorspr. toonsp., 4 bedrijf. door Ely (Amst. 3, 's Hage 2 opv.) — 31 Mrt.: **Flora Tosca**, drama in 5 bedr. of 6 taf. naar Vict. Sardou door *Sargelia* (Amst. 12, 's H. 3 opv.) — 21 April: **Vader**, toonsp. 1 bedr. uit 't Eng. door P. v. L. — **Durand en Durand**, blijsp. 3 bedr. van Maurice Ordonneau en Albin Valabrègue (Amst. 7, 's H. 2 opv.)

Verder hadden te Amsterdam wederopvoeringen plaats van: **Lodewijk XI** (4.) — **De Bruiloft van Kl. en R.** (5.) — **Ghijsbrecht van Aemstel**, **De Bibliothecaris**, **De Geboelde**, **Margot de bloemenverkoopster**, **Kean**, **Otello**, **Gier-Wally**, **De industrieel van P. A.** (elk 3 opv.) — **Narciss**, **Kinderloos**, **De damesdokter** (elk 2 opv.) — **Inkwartiering**, **Dr. Klaus**, **Francillon**, **Françoise's Opstel**, **De Viool van Cremona**, **De Burgemeestersvrouw**, **De Klepthe** (elk 1 opv.)

---

<sup>1)</sup> Wij noemen deze stukken, welke ons onder het schrijven te binnen schieten, alléén om de *soort* van rollen nader aan te duiden, maar bedoelen geenszins de opvoering dier twee aan te bevelen. J. V.

## II. *Schouwburgen Van Lier.*

### a. Amstelstraat.

8 Dec.: **De Pillen van den Duivel**, tooverkluchtspel in 8 taf. van Anicet Bourgeois en Laurent (33 opv.) — 9 Jan.: **Betje de Naaister**, oorspr. volksstuk in 4 bedr. door C. P. T. Bigot (8 opv.) — **Het gebrekkige dorp**, Komieke ballet-pantomime (8 opv.) — 16 Jan.: **De rustverstoorder**, blijsp. 4 bedr. van Rod. Benedix door *F. D. Zimmer* (13 opv.) — **De afgestorvene aan de overledene**, blijsp. in 3 bedr. n. h. Fransch (2 opv.) — 23 Jan.: **De Toren van Nesle**, drama in 5 bedr. of 9 taf. van Alex. Dumas, vertaling *Jeanne de Groot—Saalborn.* — 22 Febr.: **Elisabeth, Koningin van Engeland**, historisch drama in 5 bedr. van Giacometti (5 opv.) — **Een dwaze inval**, blijsp. 4 bedr. n. Carl Laufs, vert. *H. P. Boudier* (10 opv.) — 10 Maart **De Mikado**, burleske operette in 2 bedr. van W. S. Gilbert; muziek van Sullivan, uit het Eng. door C. P. T. Bigot (40 opv.) — 20 April: **Durand en Durand**, (8 opv.) — 28 April: **Donkere dagen**, drama in 8 taf. naar een roman door Chr. de la Mar, (3 opv.)

Voorts wederopvoeringen van **De Negerhut van Oom Tom**, **de Bruiloft van Kloris en Roosje** (elk 5 opv.) — **Een beroemd proces**, (8 opv.) — **De Gebochelde**, (2 opv.) — **De Trompetter-Majoor en Onder valsche Vlag**, (elk 1 opv.)

### b. Plantage.

8 Dec.: **Arme Moeder**, drama in 5 bedr. van *Francis Cornu* en *H. Anger*, (5 opv.) — 24 Dec.: **De Bravo van Venetië**, toonsp. in 5 bedr. of 8 taf. door C. Alex. v. Ray, (8 opv.) — 28 Jan.: **Cadé Roussel**, de man met de poppenkast, drama in 5 bedr. of 7 taf. naar *Amedée Rolland* en *Jean Dubois*, (6 opv.) — 15 Maart: **De Stormen des levens**, oorspr. toonsp. in 3 bedr. door H. Terwee ADz. — **Dilettanten**, door *Elise van Biene*, (2 en 3 opv.) — 1 April: **Flora Tosca**, vert. van *Jos. de Groot*, (11 opv.) — 14 April: **Olivier Twist**, drama in 7 taf. naar den roman van Ch. Dickens door *Ch. de la Mar*, (8 opv.)

Wederopvoeringen van: **Dertig jaren of Het leven eens Dobbe-laars**, (6 opv.) — **Lugarto** (5 opv.) — **Lazaro de Veehoeder** (4 opv.) — **Michaël Strogoff**, de Idioot in het gebergte, **Krates, De Roovers**, **Jan de Huurkoetsier**, **Het rijtuig van den Emigrant**, **De Priester**, (elk 3 opv.) — **Marie Antoinette**, **Dr. Klaus**, **Zonder Naam**, **Nelly**, (elk 2 opv.) — **De roode brug**, **de Hut in 't gebergte**, **Zege na Strijd**, **Kath Howard**, **Ben Leil**, (elk 1 opv.)

## III. *Salon des Variétés.*

9 Dec.: **De vrouw van Papa**, comédie-operette van *Hennequin* en *Millaud*, muziek van *Hervé*, (19 opv.) — 28 Dec.: **Mamzel Nitouche**, comédie-operette van *Meilhac* en *Millaud*,

muziek van Hervé, (20 opv.) — 25 Jan.: **Rooie Anna**, (La rous-sotte), comédie-operette van Meilhac, Halévy en Millaud, muziek van Lecocq, Hervé en Bouillard, (13 opv.) — 7 Febr.: **De Wrijfdokter**, oorspr. kluchtsp. in 1 bedr. door Fabiès en Alfaro, (7 opv.) — 23 Febr.: **De vreugde van het Huis**, toonsp. in 3 bedr. n. h. Fransch van A. Bourgeois en P. Decourcelle door *A. van Sprinckhuizen*, (8 opv.) — **Op water en brood**, blijsp. in 1 bedr. n. h. Fransch, (10 opv.) — 2 Maart: **Jan Dwars**, blijsp. in 3 bedr. door Hubertus Janssen, (7 opv.) — 17 Maart: **Miss Multon**, toonsp. in 3 bedr. n. h. Fransch van Eug. Nus en Alb. Belot, (5 opv.) — 5 April: **Speel niet met vuur**, blijsp. in 3 bedr. n. h. D. van G. zu Putzlitiz, (5 opv.) — 14 April: **De lotgevallen van Klaasje Zevenster**, toonsp. in 8 taf. naar den roman van Mr. J. van Lennep, (3 opv.) — 19 April: **Het rechterbeen van kapitein Tic**, blijsp. in 3 bedr. van Eug. Labiche, (7 opv.)

Verder werden wederopvoeringen gegeven van: **De reis door Berlijn in 80 uren**, (9) — **Mijn naam is Lehman**, (5) — **De Salon-tiroler**, (5) — **Robert en Bertram**, (4) — **Troetelman**, (3) — **Janus Tulp**, (2) — **De oude Kteerkooper**, (4) — **Lili**, (2) — **Marie Jeanne**, (5) — **De man met de wassebeelden**, (2) — **Kleine Jacques**, (3) — **De twee weezen**, (2) — **De kinder-roofster**, (1) — **Suzanne**, (3) — **De scheepsjongen**, (4) — **Victorine**, (2) — **Een man die te veel gekoesterd wordt**, (10) — **Ik inviteer mijn Kolonel**, (9) — **Zonder bruidschat**, (5) — **Goeden morgen mijnheer Bekker**, (5) — **Twee invalieden**, (1).

#### IV. *Vereenigde Rotterdamsche Tooneellisten.*

4 Dec.: **Galeotto**, [zie boven] (6 opv.) — **Leeringen wekken, voorbeelden trekken**, blijsp. in 1 bedr. naar het Fransch van A. Dreyfus, (5 opv.) — 20 Dec.: **Het Kattebelletjen**, blijsp. in 3 bedr. van Vict. Sardou, vert. dr. *J. ten Brink* (5 opv.) — **Mama's oogen**, blijsp. in 1 bedr. van Julius Rosen, door mr. C. N., (4 opv.) — 3 Jan.: **Abt Constantijn**, [zie boven] (8 opv.) — 24 Jan.: **De Gevolgen van een leugen**, blijsp. in 4 bedr. naar het Duitsch van Rud. Kneisel, (4 opv.) — **Vrouwen-Emancipatie**, (6 opv.) — 31 Jan.: **Cyprienne**, blijsp. in 3 bedr. van Vict. Sardou, (2 opv.) — **Vrouwentranen**, blijsp. in 1 bedr. (2 opv.) — 21 Febr.: **Op den verkeerden weg**, blijsp. in 4 bedr. van M. Knauffs, (3 opv.) — **Mijn nieuwe hoed**, blijsp. in 1 bedr. van Max Bernstein, (3 opv.) — 28 Febr. **Malle Anna**, drama in 4 bedr. door Ros. Faassen, (5 opv.) — 25 Maart: **Flora Tosca**, [zie boven] (7 opv.) — 10 April: **Durand en Durand**, [zie boven] (5 opv.)

Verder werden herhaald: **Marie Antoinette**, (3) — **Zonder naam**, (2) — **Robert en Bertram**, (2) — **Politiezaken**, (2) — **Martelares**, (1) — **Vriend Fritz**, (1) — **Onder Curateele**, (1) — **Tilli**, (1) — **De bruiloft van Kloris en Roosje**, (1) — **Een partij piket**, (5).

V. *Nieuwe Rotterdamsche Schouwburg.*

(Directie: Alex. Faassen.)

15 Dec.: **De nieuwe Prefect**, blijfsp. in 3 bedr. n. h. Fransch v. Edmond Gondinet, (4 opv.) — 25 Dec. **Krates**, volksstuk door Ch. de la Mar, (8 opv.) — 12 Jan.: **Julia Vidal**, toonsp. in 5 bedr. van Ad. Belot, (2 opv.) — 10 Febr. **Vijftigduizend francs bruidsohat**, blijfsp. in 5 bedr. van Felicien Mallefille, vertaling van *Alb. Heyblom*, (2 opv.) — 19 Febr. **De weezen van 's-Gravenhage**, drama in 5 bedr. van d'Ennery, (9 opv.) — 6 Maart: **Onze kinderen**, schets uit het Rotterdamsch Volksleven, in 7 taf. bewerkt door L. H. Chrispijn, (4 opv.) — 25 Maart: **De wandelende Jood**, drama in 7 taf. van Eug. Sue, door *J. Speyer Klerk*, (4 opv.) — 15 April: **Hans Vondeling**, (*Der Narr des Glücks*) door E. Wichert, (20 opv.) — 23 April: **Blinde Valeria**, toonsp. in 3 bedr. — **Een bedorven kindje**, blijfsp. in 1 bedr.

Verder hadden wederopvoeringen plaats van: **Kleine Jacques**, (4) — **De roode brug**, (4) — **Onder valsche Vlag**, (4) — **Klaveren Aas**, (3) — **De man met de wassenbeelden**, (1) — **De koerier van Lyon**, (2) — **De Armen van Parijs**, (1) — **De twee Weezen**, (2) — **Nelly**, (1) — **Een bittere pil**, (5) — **Soliede Agenten gevraagd**, (2) — **Een pikante roman**, (1) — **S of Z**, (1) — **Juffrouw Antje**, (4) — **De bruiloft van Kloris en Roosje**, (1).

---